

**PLANLAMA SÜRECİNDE KENTSEL TASARIMIN YERİ VE ROLÜNÜN
TANIMLANMASI İÇİN BİR YÖNTEM DENEMESİ;
ÖRNEKLEME ALANI TÜRKİYE**

DOKTORA TEZİ
Y. Mimar Hatice KARABAY AYATAÇ
Enstitü No: 502930701012

100837

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 24.Nisan.2000
Tezin Savunulduğu Tarih: 12.Temmuz.2000

Tez Danışmanı: Prof. Hande SUHER

Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY (İ.T.Ü)

Prof.Dr. Ayşe Sema KUBAT (İ.T.Ü)

Prof.Dr. Güzin KONUK (M.S.Ü)

Prof.Dr. Zekai GÖRGÜLÜ (Y.T.Ü)

Hande
Nuran Zeren Güler Soy
Ayşe Sema Kubat
Güzin Konuk
Zekai Görgülü

Temmuz, 2000

ÖNSÖZ

Ülkemizde kavram olarak farklı düzeylerde ele alınsa da henüz yasal düzenleme ve ilkeler ölçüsünde tanımlanmayan kentsel tasarımın bir uygulama alanı olan yayalaştırmanın önem ve gereğiyle birlikte kent planlama sürecinden kopuk geliştiğine dikkat çekilen yüksek lisans tez çalışmasından sonra, kentsel tasarımın kavram ve uygulamalarıyla kent planlama sürecinde bir zorunluluk olarak ele alınması ise bu vurguyu geliştirmek amacını taşıyarak hazırlanan doktora tezinin temel varsayımı olmuştur. Kentsel tasarım konusunun gelişen dünya koşullarında özellikle sürdürülebilir ve kaliteli kentsel yaşam olanaklarının sağlanmasında artan önemi ve gereği ile birlikte şehircilik bilim dalının önemli bir kuramsal uygulama alanı olan kent planlama yönüyle yaklaşım ise yöntem olarak seçilmiştir.

Doktora tezinin konusunun ve yönteminin belirlenmesi yönüyle gelişen bilimsel süreçte seçilen konu ile birlikte, doktora tezinin gelişimiyle her doktora öğrencisinin yaşamış olduğu gibi önemli adımları da beraberinde getirmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda ülkemiz koşullarında özellikle kentsel tasarımı kavramsal olarak irdelleyerek planlama süreciyle ilişkilendiren bir ilk olması ile önem kazanan bu çalışmayı geliştirirken birlikte çalışma onuruna eriştiğim ve son doktora tezi olarak daha özel bir konuma sahip olduğuna inandığım, çalışma süreci içerisinde emekli olmasına rağmen titiz ve özverili şekilde tez çalışmasını yürüten, hem akademik hem de özel yaşamımda önemli bir yeri olan değerli hocam Prof. Hande SUHER'e teşekkürlerimi saygı ve sevgilerimle sunarım.

Tez çalışmasının gelişiminde Lisansüstü Tezlerini Destekleme Programı kapsamında sağladığı katkılar için İ.T.Ü. Rektörlüğü Araştırma Fonu'na, özellikle doktora tezlerinin akademik hayatta sahip olduğu önemiyle birlikte uzun ve zaman zaman yorucu ve düşünce üretmede sıkıntılı olduğu dönemlerinde özverili bir şekilde sabır ve anlayışıyla bana destek olan çok sevgili eşim Murat AYATAÇ'a, tezimi vermemi sabırla bekleyen ve desteğini esirgemeyen sevgili babam Abdullah KARABAY'a ve tüm aile bireylerine çok teşekkür ederim.

Nisan, 2000

Hatice Karabay Ayataç

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
KISALTMALAR	vii
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	x
ÖZET	xi
SUMMARY	xiii
1. GİRİŞ: ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ	1
2. TANIMLAR VE KAVRAMLAR	6
2.1. Sözcük Anlamıyla Kentsel Tasarım Kavramı	7
2.2. Kavramsal Olarak Kentsel Tasarım	10
2.3. Mesleki Disiplinler Yönüyle Kentsel Tasarım	17
2.4. Tarihsel Süreklilikte Düşünce ve Kavramsal Gelişimiyle Kentsel Tasarım	21
2.4.1. Kentsel Tasarım Kavramının Gelişiminde Kuramlar	27
2.4.2. Kentsel Tasarım Kavramı Gelişiminde Sosyal Düşünceler	32
2.5. Süreç Olarak Kentsel Tasarım	40
2.6. İkinci Bölümün Sonuçları	42
3. PLANLAMA SÜRECİNDE KENTSEL TASARIMIN DEĞERLENDİRİLMESİ	45
3.1. Kentsel Tasarım Sürecine Yaklaşımlar	47
3.1.1. Kent Planlama Sürecinin Bütünleyici Ögesi Olarak Kentsel Tasarım	47
3.1.2. Kentsel Tasarım Süreç Kuramları	54
3.1.2.1. Sezgisel Yöntem Yaklaşımı	55
3.1.2.2. Sinoptik (Özetleme) Yöntem Yaklaşımı	57
3.1.2.3. Artış Yöntemi Yaklaşımı	59
3.1.2.4. Küçük Parçalara Ayırma Süreci Yaklaşımı	60

3.1.2.5. Çoğulcu Süreç Yaklaşımı	60
3.1.2.6. Radikal Süreç Yaklaşımı	61
3.1.2.7. Kuramsal Model Yaklaşımı	61
3.1.2.8. Tipolojik ve Problem Çözücü Yaklaşımlar	63
3.1.2.9. Lineer - Doğrusal Süreç, İnteraktif Süreç Yaklaşımlar	65
3.2. Kentsel Tasarım Süreci Aşamalarının Tanımlanması	67
3.2.1. Tasarıma Başlama; Genel Amaç ve Hedeflerin Belirlenmesi	68
3.2.2. Tasarıma Yönelik Verilerin Belirlenmesi (Bilgi Toplama- Bilgi İşleme) Aşaması	71
3.2.3. Halkın Bilgilendirilmesi ve Katılımı	75
3.2.4. Tasarım-Uygulama; Tasarım İlkeleri ve Tamamlayıcı Rehberler, Uygulama Yöntemleri ve Uygulama Politikalarının Oluşturulması	81
3.2.4.1. Tasarım İlkeleri	81
3.2.4.2. Tasarım Rehberleri	87
3.2.4.3. Uygulama Yöntemleri ve Tasarım Politikalarının Oluşturulması	90
3.2.5. Düzenleme Aşaması	92
3.2.6. İzleme Aşaması, Değerlendirme ve Geri Besleme	93
3.3. Kentsel Tasarım Kontrolü	94
3.4. Üçüncü Bölümün Sonucu	100
4. TÜRKİYE'DE İMAR PLANLAMA SÜRECİNDE KENTSEL TASARIMIN DEĞERLENDİRİLMESİ	104
4.1. 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda İmar Hareketleri ve Türkiye'de Planlama Süreci Kapsamında Kentsel Tasarım Olgusunun Değerlendirilmesi	104
4.2. Mevcut Yasal Düzenlemeler ve İmar Planlama Süreci Aşamaları Kapsamında Kentsel Tasarım Kavram ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi	120
4.2.1. İmar Planlama Sürecinin Kentsel Tasarım Kavram ve Tanımı Yönüyle İrdelenmesi	122
4.2.2. Kent Planlama Süreç Kademelenmesi ve Adımlarının Kentsel Tasarım Yönüyle İrdelenmesi	124

4.2.2.1. Araştırma- Değerlendirme Aşaması	124
4.2.2.2 Planlama Kararları, Planlamaya Geçiş, Plan Alternatifleri, Alternatifler Arasından Karşılaştırma Değerlendirme	127
4.2.2.3. Plan Yapımı ve Yaptırma Yöntemleri	128
4.2.2.4. Onaylama	134
4.2.2.5. Uygulama	135
4.2.2.6. Denetleme	139
4.2.2.7. Halkın Katılımı	142
4.3. Dördüncü Bölümün Sonucu	144
5. TÜRKİYE'DE KENTSEL TASARIM KAVRAM VE UYGULAMALARININ PLANLAMA SÜRECİ KAPSAMINDA ANALİZİNE YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI	148
5.1. Alan Araştırmasının Kapsamı ve Yöntemi	148
5.1.1. Anket Çalışmasının Uygulandığı Hedef Kitlenin Seçim Kriterleri ve İlgili Grupların Tanımlanması	150
5.1.2. Anket Çalışmasının Hazırlanması ve Uygulama Yöntemi	154
5.1.3. Araştırmada Kullanılan Değişkenler ve Veri Tabanı	155
5.1.3.1. Kişisel Özelliklerle İlgili Değişkenler ve Veri Tabanı	155
5.1.3.2 Kentsel tasarım ile ilişkilerin Tanımlanması ile İlgili Değişkenler ve Veri Tabanı	155
5.1.3.3. Denek'in Kentsel Tasarım Konulu Projelerde Yer Alma Sıklığı ile İlgili Değişkenler ve Veri Tabanı	155
5.1.3.4. Kentsel Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Değerlendirilmesi ile İlgili Değişkenler ve Veri Tabanı	156
5.1.3.5. Kentsel Tasarım Çalışmalarının Kavram ve Uygulama Alanı olarak Değerlendirilmesi ile ilgili Değişkenler ve Veri Tabanı	159
5.1.3.6. Kentsel Tasarım Eğitiminin ve tasarımcının Bilgilenme Düzeyinin Değerlendirilmesi ile İlgili Değişkenler ve Veri Tabanı	159
5.2 Araştırmadan Elde Edilen Sonuçların Değerlendirilmesi	160
5.2.1. Tek Değişkenli Analiz Sonuçları	160
5.2.1.1. Denek'in Kimliğinin Belirlenmesi	160
5.2.1.2. Kentsel Tasarım ile ilişkilerin Tanımlanması	161
5.2.1.3. Denek'in Kentsel Tasarım Konulu Projelerde yer Alma Sıklığı	164

5.2.1.4. Kentsel Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Değerlendirilmesi	167
5.2.1.5. Kentsel tasarım Çalışmalarının Kavram ve Uygulama Alanı Olarak Değerlendirilmesi	171
5.2.1.6. Kentsel Tasarım Eğitiminin ve Tasarımcının Bilgilenme Düzeyinin Değerlendirilmesi	175
5.2.2. Tek Değişkenli Veri Analizlerinin Yorumlanması	177
5.2.3. İki Değişkenli Veri Analizleri Sonuçları	183
5.2.3.1. Kentsel Tasarım Süreci ve Kentsel Tasarım Kavramına Yönelik İki Değişkenli Analizler	183
5.2.3.2. Kent Tasarımcısının Kimliğinin (Bilgilenme Düzeyi- Mesleki Deneyimi) Belirlenmesine Yönelik İki Değişkenli Analizler	189
5.2.4. Faktör Analizi	196
5.3. Beşinci Bölümün Sonuçları	200
6. SONUÇLAR	203
KAYNAKLAR	216
EKLER	230
ÖZGEÇMİŞ	235

KISALTMALAR

AIA	American Institute of Architects (Amerikan Mimarlar Enstitüsü)
AIP	American Institute of Planners (Amerikan Plancılar Enstitüsü)
APA	American Planning Association (Amerikan Planlama Derneği)
ASLC	Amerikan Society of Landscape Architects (Amerikan Peyzaj Mimarları Topluluğu)
DoE	Department of Environment (İngiltere Çevre Bakanlığı)
R/UDAT	The American Institute of Architecture's Regional / Urban Design Assistance Teams (Amerikan Mimarlar Enstitüsü Bölgesel / Kentsel Tasarım Yardımcı Ekipleri)
UDATs	Urban Design Action Team (Kentsel Tasarım Eylem Ekibi)
UDC	Urban Design Campaign (Kentsel Tasarım Kampanyası)
UDG	Urban Design Group (Kentsel Tasarım Grubu)

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2.1. Kentsel Tasarım Ajandası.....	26
Tablo 2.2. Kentsel Tasarım Tanımlayıcı Kriterlerinin Gelişimi.....	33
Tablo 2.3. Kentsel Tasarım Kavramı Çerçevesinde Tasarım Düşüncesinin Yapılanması.....	34
Tablo 2.4. Kentsel Tasarımın Tanımlanmasında Değişen Kavramlar.....	44
Tablo 3.1. Bilgiyi Oluşturmak, Bilgiyi Oluşturmak Kadar Karar Verme Eylemini İçerir.....	72
Tablo 3.2. Kentsel Tasarım Düşünceleri (Kriterleri).....	84
Tablo 4.1. Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyetinde Kent Planlama Sürecinin İmar Mevzuatları ve Kentsel Tasarım Uygulamaları Kapsamında Değerlendirilmesi (Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi).....	118
Tablo 4.2. Türkiye Cumhuriyetinde Kent Planlama Sürecinin İmar Mevzuatları ve Kentsel Tasarım Uygulamaları Kapsamında Değerlendirilmesi (Cumhuriyet Dönemi ve Günümüze Kadar Gelen Süreç).....	119
—Tablo 4.3. Türkiye'deki 3194 Sayılı İmar Kanunu Kapsamında Tanımlanan Mevcut İmar Planlama Sürecinin Kentsel Tasarım Yönüyle Değerlendirilmesi.....	125
Tablo 5.1 Alan Araştırmasına Giren Üniversiteler ve Öğretim Üyeleri.....	151
Tablo 5.2 A Karne Plancılara İlişkin Verilerin Alındığı Kaynak Kurum ve Sayıları.....	152
Tablo 5.3 Büyükşehir Belediyeleri ve Kadroları İle İlgili Toplam Anket Sayısı..	153
Tablo 5.4 TMMOB Meslek Odaları Şube Başkanlıkları.....	153
Tablo 5.5 Deneklerin Kimliklerinin Belirlenmesi İle İlgili Değişkenler.....	155
Tablo 5.6 Deneklerin Kentsel Tasarım İle İlişkilerinin Tanımlanması İle İlgili Değişkenler.....	156
Tablo 5.7 Deneklerin Kentsel Tasarım Konulu Projelerde Yer Alma Sıklığı İle İlgili Değişkenler.....	156
Tablo 5.8 Kent Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Değerlendirilmesi İle İlgili Değişkenler.....	157
Tablo 5.9 Kentsel Tasarım Çalışmalarının Kavram Ve Uygulama Alanları Olarak Değerlendirilmesi İle İlgili Değişkenler.....	158
Tablo 5.10 Kentsel Tasarım Eğitiminin Ve Tasarımcının Bilgilenme Düzeyinin Değerlendirilmesi İle İlgili Değişkenler.....	159
Tablo 5.11 Denek'in Bilgilenme Düzeyi ve Mesleki Deneyiminin Saptanmasına İlişkin Verilerin Sıklık Dağılımı Değerleri.....	163
Tablo 5.12 Denek'in Mesleki Deneyiminin Saptanmasına İlişkin Verilerin Sıklık Dağılımı Değerleri.....	166
Tablo 5.13 Kent Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Değerlendirilmesine İlişkin Verilerin Sıklık Dağılımı Değerleri.....	170
Tablo 5.14 Kentsel Tasarımın Kavram Ve Uygulama Alanı Olarak Değerlendirilmesine İlişkin Verilerin Sıklık Dağılımı Değerleri.....	174
Tablo 5.15 Kentsel Tasarım Eğitimi ve Tasarımcının Bilgilenme Düzeyinin Değerlendirilmesine İlişkin Verilerin Sıklık Dağılımı Değerleri.....	176

Tablo 5.16	Kentsel Tasarıma Yönelimin Nedeni ve Süreçte Yer Alınan Konum Arasındaki İlişki.....	185
Tablo 5.17	Kentsel tasarım Projelerinin Yaptırma Yöntemi İle Uygulamayı Geciktiren Nedenler Arası İlişkiler.....	185
Tablo 5.18-1	Kentsel Tasarım Çalışmalarının İlişkili Olduğu Ölçek İle Uygulamayı Geciktiren Nedenler Arası İlişkiler.....	186
Tablo 5.18-2	Kentsel Tasarım Çalışmalarının İlişkili Olduğu Ölçek İle Uygulamayı Geciktiren Nedenler Arası İlişkiler.....	186
Tablo 5.19	Kentsel Tasarım Konularında Sıklıkla Geliştirilen Uygulamalar ve Bu Uygulama Konularına Bağlı Olarak Çoğunlukla Karşılaşılan Olumsuz Etkenler Arası İlişkiler	187
Tablo 5.20	Lisans Mezuniyeti İle Uzmanlık Alanı Arasındaki İlişki.....	190
Tablo 5.21	Lisans Mezuniyeti İle Kentsel Tasarımla İlgilenme Düzeyinin Değerlendirilmesi Arasındaki İlişki.....	190
Tablo 5.22	Lisans Mezuniyeti İle Kentsel tasarıma Yönelim Nedeni Arasındaki İlişki.....	190
Tablo 5.23	Lisans Mezuniyeti İle Ekip Çalışmasına Katılan Disiplinler Arası İlişki.....	192
Tablo 5.24	Lisans Mezuniyeti İle Uygulamayı Geciktiren Nedenler Arasındaki İlişki.....	192
Tablo 5.25	Lisans Mezuniyeti İle Kentsel Tasarımın Tanım Kriterlerinin Değerlendirilmesi Arasındaki İlişki.....	192
Tablo 5.26-1	Lisans Mezuniyeti İle Kentsel Tasarım Projelerini Üretecek Meslek Grubunun Belirlenmesi Arasındaki İlişki.....	194
Tablo 5.26-2	Lisans Mezuniyeti İle Kentsel Tasarım Projelerini Üretecek Meslek Grubunun Belirlenmesi Arasındaki İlişki.....	194
Tablo 5.27-1	Lisans Mezuniyeti İle Kent Tasarımcısının Öğretim Sürecinin Değerlendirilmesi Arasındaki İlişki.....	195
Tablo 5.27-2	Lisans Mezuniyeti İle Kent Tasarımcısının Öğretim Sürecinin Değerlendirilmesi Arasındaki İlişki.....	195
Tablo 5.27-3	Lisans Mezuniyeti İle Kent Tasarımcısının Öğretim Sürecinin Değerlendirilmesi Arasındaki İlişki.....	195
Tablo 5.28	Kentsel Tasarım Kavramının Tanımlanmasına ve Kentsel Tasarım Uygulama Konularına İlişkin Değişkenlerin Değerlendirilmesine Yönelik Faktör Analizi.....	199
Tablo 5.29	Kentsel Tasarım Çalışma Konularının Değerlendirildiği Değişkenlere Uygulanan Faktör Analizi.....	199

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1. Kentsel Tasarım Düşüncesinin Kavramlaşması.....	16
Şekil 2.2. Kentsel Tasarım İle İlişkili Profesyonel Meslek Alanları.....	20
Şekil 2.3. Mekan Hissi Bileşenine Bağlı Olarak Gelişen Kentsel Tasarım Düşünceleri.....	38
Şekil 3.1. RIBA Çalışma Planına Göre Tasarım Süreci Aşamaları.....	46
Şekil 3.2. Markus ve Mavor'in Tasarım Süreci Akış Diyagramı.....	46
Şekil 3.3. Kentsel Tasarım Yedi Elemanlı Bir Zincirin Bağlayıcısıdır.....	49
Şekil 3.4. Genel Tasarım Sürecinin Kentsel Tasarım Süreci İle İlişkilendirilmesi.....	51
Şekil 3.5. Geniş Kapsamlı Planlama Sürecinde Kentsel Tasarım Elemanlarının Tanımlanması.....	52
Şekil 3.6. Tasarım Parametreleri Kapsamında Kontrol Edilebilir ve Kontrol Edilemez Ölçütler Arasındaki Neden-Sonuç İlişkileri.....	62
Şekil 3.7. Kentsel Tasarım Süreci Yaklaşımındaki Diyalektik Güçler.....	64
Şekil 3.8. Lineer Tasarım Süreci Adımları.....	66
Şekil 3.9. Sinoptik Süreç Yaklaşımının Düzenlenmesiyle Geliştirilen Kentsel Tasarım Süreç Adımları.....	69
Şekil 3.10. Temel Bileşenleriyle Tasarım Politikalarının Genellemesi.....	70
Şekil 3.11. Tasarım Rehberlerinin Kapsadıkları Temel Konu Başlıkları.....	90
Şekil 6.1 Kentsel Tasarım Süreç Akış Diyagramı Önerisi.....	215

**PLANLAMA SÜRECİNDE KENTSEL TASARIMIN YERİ VE ROLÜNÜN
TANIMLANMASI İÇİN BİR YÖNTEM DENEMESİ;
ÖRNEKLEME ALANI TÜRKİYE**

ÖZET

1950'lerin sonlarına doğru kentsel çevrelerin şekillendirilmesi endişelerine paralel olarak mimarlar ve planlar arasında yaygın olarak kullanılmaya başlanılan ve kent planlama sürecinde son yılların rönesansı olarak kabul edilen "Kentsel Tasarım" kavramının tanımlanmasında ortak bir değerlendirmeye gelinemediği görülmektedir. Günümüze gelene dek sürdürülen mevcut tartışmalarda özellikle mimari binalar ve yakın çevreleri düzeyinde değerlendirilen akımların etkisiyle mimarlık ve planlama disiplinleri arasındaki boşluğu doldurduğu görüşü yaygın olarak kabul edilmektedir. Avrupa'da gelişen ve gelişmiş ülkelerin hemen hemen hepsinde etkin olduğu şekliyle 'iyi bir yaşam' ve 'iyi bir çevre' düşünceleri ile tanımlanan kentsel tasarıma 'toplum', 'kamu güveni' ve 'kamu yararı' kavramları ile değerlendirilmesiyle birlikte dekorasyondan fazla bir anlam yükleyen, planlama sürecinin zorunlu bir parçası olması gereği vurgulanır olmuştur.

Planlama süreci bütünlüğünde kentsel tasarım için geliştirilen metodolojik ve kuramsal süreç yaklaşımlarının tümünde önemle değerlendirilen ve karar verme, tasarım, uygulama ve katılım süreci adımlarında genellenerek, farklı yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Karar verme sürecinde özellikle tasarımcının bilgi, deneyim ve tecrübeleri ön plana çıkartılırken, tasarım ve uygulama sürecinde tasarımı yönlendirerek geliştirecek, politikaların, ilkelerin, rehberlerin tanımları yapılmaktadır. Katılım süreci ise kentsel tasarım ve planlama için son derece önemli olan kamu yararı ilkesine paralel olarak tasarımı üretenlerin, yürütenlerin, uygulayan ve kullananların katılımı tanımlanmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde kentsel tasarıma verilen öncelik ve önemin, gelişmekte olan ülkelerle birlikte ülkemiz için de önemli olacağı düşüncesinden hareketle bu çalışma geliştirilmiştir. Özellikle sosyo-ekonomik gelişme sürecini yaşayan, gelişme ve kalkınmanın temel bileşenlerinin 'sanayileşme', 'kentleşme' ve 'tarımda modernleşme' ile tanımlandığı ülkemizde planlama sürecinde kentsel tasarımın rolü ve fonksiyonunun daha ağırlıklı olması açık bir gerçektir. Bu bakımdan bu konunun tartışılarak, kentsel tasarımın yalnızca binalar ve onların yakın çevresi arasındaki iki boyutlu ilişki olmaktan öte; kentsel alanların kentsel ranta bağlı olarak ekonomik değerlendirilmesinden farklı; aynı zaman da ülkemiz için 'sürdürülebilir ve kaliteli kentsel yaşam', 'kamu yararı', 'doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasında' etkin bir süreç olarak tanımlanması amaçlanmaktadır.

Tanımlanan amaca bağlı olarak geliştirilen tez çalışmasının 1. bölümünde çalışmanın amacı, kapsamı ve yönteminden bahsedilmektedir. Kentsel tasarım kavramının sözcük anlamıyla, kavramsal olarak, mesleki disiplinler yönüyle ve tarihsel süreklilikte, gelişen değişen düşünce ve kuramlara bağlı olarak değerlendirildiği 2. bölüm tanımlar ve kavramlar olarak geliştirilmiştir. "*Kent planlama ve kentsel tasarım bütünlüğü zorunludur*" temel varsayımının geliştirilmesi yönüyle; planlama sürecinde kentsel tasarımın değerlendirilmesi ise 3. bölümün içeriğini belirlemiştir. Günümüze gelene değin geliştirilen tasarım süreci kuramlarının ve gelişmiş ülkelerde ele alındığı şekliyle kentsel tasarım süreci

aşamalarının açıklaması örneklere bağlı olarak ilgili bölüm dahilinde tanımlanmaktadır. Özellikle İngiltere ve Amerika'da son 10 yılda gelişen kentsel tasarım kontrolü yaklaşımı ve kentsel tasarımın önemini vurgulayan kentsel tasarım kampanyası oluşturulması günümüzün çağdaş yaklaşımları olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'de mevcut imar planlama sürecinin kentsel tasarım yönüyle analizi yapıldığı 4. bölüm; 19.yy Osmanlı İmparatorluğu İmar Hareketleri ve Türkiye'de planlama süreci kapsamında kentsel tasarım olgusunun ve günümüzde halen yürürlükte olan mevcut yasal düzenlemeler ve imar planlama süreci aşamaları kapsamında kentsel tasarım kavram ve uygulamalarının değerlendirilmesi olmak üzere iki genel başlık altında geliştirilmiştir.

Çalışmanın 5. bölümünde; Türkiye'de kentsel tasarım kavram ve uygulamalarının planlama süreci kapsamında analizine yönelik alan araştırması yapılmış ve değerlendirilmiştir. İlgili alan araştırmasında ülkemizdeki kent planlama sürecine Şehir ve Bölge Planlama bölümü olan üniversitelerde lisans, lisans üstü düzeyde kentsel tasarım konusunda ders veren, proje yürüten, uygulamalara katılan *öğretim üyeleri*; imar planı yapma yetkisine sahip plancılardan halen *A karne grubunda faaliyet gösterenler*, *büyükşehir belediyelerinin* planlama ve imar konuları ile ilgili çalışan birimleri kadroları ve TMMOB kapsamında meslek etkinliklerinde bulunan Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası ve Peyzaj Mimarları Odası *şube başkanları* hedef kitle olarak seçilmiştir. Uygulanan anket çalışmasında deneklerin meslek ve uzmanlık konuları, kentsel tasarım ile ilişkilerinin belirlenmesi, kentsel tasarım konulu projelerde yer alma sıklıkları, kent planlama sürecinde kentsel tasarımı değerlendirmeleri ve kentsel tasarım eğitiminin ve tasarımcının bilgilenme düzeyinin değerlendirilmesine yönelik sorular yöneltilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçların değerlendirilmesinde tek değişkenli veri analizi (sıklık dağılımları), çapraz ilişkilerin sınındığı iki değişkenli veri analizi ve faktör analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Kuramsal bilgilerin ve Türkiye'deki imar planlama ve uygulama sürecinin iki aşamalı analizi sonunda elde edilen genel sonuçlar ve öneriler tezin 6. bölümü kapsamında açıklanmıştır. Türkiye'de kentsel tasarım kavramının tanımı ve planlama sürecindeki rolünün değerlendirildiği öneriler dahilinde; kent planlama ve kentsel tasarım bütünlüğünde uygun sürecin ve süreç adımlarının tanımlanması ve *uygun analiz tekniklerinin tanımlanması* gereği; kent kimliği kavramıyla birlikte, planlama ilkeleri ve şehircilik esasları ile belirlenen *kamu yaranı* kavramının önemi; tüm bu çalışmaların geniş katılımlı bir *ekip çalışması* ile yürütülmesi ve *halkın etkili, bilinçli ve bilgili katılımı*; kentsel tasarım süreci gelişiminde ve kentsel tasarım kontrol sürecinde bir uygulama aracı olan *kentsel tasarım rehberlerinin kullanımı* ve özellikle ülkemiz koşullarında tanımlanan *ilkesel* ve *uygulama* rehberlerinin dışında sadece uygulayıcıların değil fakat aynı zamanda yöneticiler içinde eğitici olması yönüyle *"eğitsel rehberlerin"* olması gereği vurgulanan önemli sonuçlardır.

A METHODOLOGICAL ESSAY TO DESCRIBE THE ROLE AND THE FUNCTION OF URBAN DESIGN IN PLANNING PROCESS; THE CASE OF TURKEY

SUMMARY

Towards the late 1950's in parallel with shaping the urban environments, it has been seen that there is no definite description of urban design, which has widely been used among the architects and planners and which is considered to be the renaissance of the recent years in urban planning process.

In the present discussions reaching up to now, under the influence of renovations which were considered with architectural buildings and their surroundings, it is suggested that it fills the gap between the disciplines of architecture and planning. As it is effective almost in all ideas in developing and developed European Countries, urban design which is defined with 'good living' and 'good environment' has been come from 'public', 'public benefit' and 'public security' terms and is emphasised to be an obligatory part of planning process.

In all methodological and conceptual process approaches developed in the process of planning period of urban planning, decision making, design, application and participation process stages are generated and evaluated through different approaches. While the experience, knowledge and background of the designer in the process of decision making, in the process of design, design is developed by principles and politics, design guides are described. Participation process describes the designers, professions, developers and users of the design in parallel with public benefit which is vitally important for urban design and planning.

This study has been carried out thinking that priority and importance given to urban design in developed countries should be the same in the developing countries including Turkey. Especially in our country experienced socio-economic development process where development and improvement is described with the determination of 'industrialisation', 'urbanisation', 'modernisation in agriculture', the importance of urban design in planning process should be much higher because all activities are directly related to urban living and urban space. So this subject should be discussed to find out urban design is not only buildings and their two dimensional relationship with close surroundings; but what is necessary is besides evaluating them financially depending on their rent; an effective process can be set to describe 'sustainable and quality urban life', 'public benefit', 'preservation of natural, historical and cultural environments and values'.

According to the aim of this thesis that is described, in the first part of the study; aim, hypothesis and method of the study is presented. The second part, the concept of urban design is defined with dictionary meaning, conceptual definition, related with professional disciplines and developing and changing considerations and theories, depending on concepts and description are improved. The main hypothesis of the study is "urban planning and urban design are an obligation in the process" evaluating with theories of urban design process and explaining the stages in the third part.

Until coming our today, it has been defined in the design process of theories that have been developed and the explanation of the procedures of urban design process such as in the developed countries with examples. Especially in England and America, in the late ten years, the control of urban design and developed of Urban Design Campaign stressed the importance of urban design as an approach of modern evaluation. In the fourth part, the present planning process has been analysed by urban design; it has been developed under the two general title; In the 19th Century Ottoman Empire Reconstruction Activities and in the containing the process of planning in Turkey, the concept of urban design and the present legal preparations which are still in effective and the concept of urban design that includes the duration ranks of urban planning with evaluating of the urban design concept and application.

In the fifth part, It has been done the survey that includes planning process of the concept and application of urban design in Turkey also it has been evaluated. In this study, these have been chosen as sampling group; educational staff who has attended the applications, projects, given lecturers on urban design at the level of bachelor and master degree in the universities which have Urban and Regional Planning Department in our country, planners who have qualification to make urban plan and must be active in A licence group, the department of Metropolitan Municipality who are interested in urban planning, Chambers of Architects, Urban Planners and Landscape Architects that works in TMMOB. In the inquiry, different questions have been asked according to the professions and specialisation subjects, finding out their relationship with urban design, the frequency of taking part on the project of urban design, evaluating the urban design in the process of urban planning and the urban design education and the level of designers knowledge. In the evaluation of the results in this research frequencies, data analysis in which the crosswise relationship has been tried and the factor analysis has been used for the statistical methods.

In the final part of the thesis, the general results and suggestions that have been taken part at the and of two ranks application process, theoretical knowledge and urban planning in Turkey. The important results have been stressed; including the definition of the concept of urban design in Turkey and evaluating its role in the planning process; the definition of appropriate process and the process steps in the totally the urban design and urban planning, the definition of appropriate analysis techniques necessity; with the concept of urban identity, the importance of public benefit that is determined with the planning principles and urbanism basis; also all the works must be done by a widespread team and the well-informed, conscious participation of the public; the using the urban design guides that is an application tools in the control process of urban design, especially except two guides, principles design guides and application design guides that have been defined in the condition of our country, not only the professionals but also the directors of municipality are very important the being of "educational design guides" in the relation to educational.

1. GİRİŞ: ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Kentsel tasarım kavramı yapılaşmış çevreye ilişkin tartışmalarla birlikte tanımlanmaya çalışılmış ve 1956 'da Harvard Üniversitesinde ilk defa düzenlenen seri konferanslarla değerlendirilmiştir. Binalar ve yakın çevreleri arasındaki iki boyutlu ilişki olarak basit bir tanımlama kapsamında ele alınsa da özellikle son 50 yılda süregelen ve çeşitli kuramcılann çalışmalarında yanıt arandığı şekliyle farklı düzeylerde değerlendirilmektedir (Lynch, 1960, 1981, 1990; Cullen, 1961; Appleyard, 1964; Tugnut and Robertson, 1967; Bacon, 1975; Jacobs, 1961; Levin, 1966, 1984; Barnett, 1974, 1982; Jacobs, A., 1980; Cutler and Cutler, 1981; Bentley ve diğ., 1985; Shirvani, 1985; Alexander C., 1987; Tibbalds, 1988, 1992; Punter, 1990, 1996; Moughtin, 1992, 1996; Blowers, 1993; Barton ve diğ., 1994; Lang, 1994, 1996; Biddulph, 1995, 1997, 1998; Madanipour, 1996; Carmona, 1996, 1997, 1998, 1999; Punter & Carmona, 1997).

Kentsel tasarımın profesyonel bir çalışma alanı olarak özellikle İngiltere ve Avrupa'da ortaya çıkışı ve II dünya savaşı sonrası oluşan kentlerin gelişiminde etkin olan çeşitli akımların da etkisiyle yeni anlamlar kazanmış, özellikle bina yakın çevresi ilişkisinin tanımlanması konusu kamu kullanımı yönüyle gelişmiştir. İyi bir kentsel çevrenin kalitesini tanımlayan bu düşünceler Lynch (1960), Cullen (1961), Appleyard (1964), Krier (1979) ve Newman (1972) çalışmalarıyla günümüze kadar süregelmiştir. 1980'lerin sonlarına doğru kentsel tasarım ajandasına dönüşen tüm fikirler ile beraber, basit, kolay ve katılımcı bir tanımlamayla kentsel tasarım sadece fiziksel form ile sosyal çevre değil fakat aynı zamanda doğa, insan, toplum çevreleri ile de ilgili olarak açıklanmaktadır. Bu nedenledir ki gelişen kentsel tasarım anlayışı mekansal, anlamsal, görsel, algısal, toplumsal ve morfolojik olduğu kadar sürdürülebilirlik düşüncelerini de değerlendirmektedir. Kentsel tasarımın kavramsal tanımlamaları kapsamında yapılaşmış çevreyi tanımlayan binalar ve yakın çevreleri ile ilgilenen mimarlık disiplininin tanımlamaları sıklıkla görülmesine karşın, kamu yararı kavramını esas alan kentsel tasarımın daha üst ölçekte topluma hizmet eden planlama ile ilişkisi kurulmuştur.

Kentsel tasarım tanımlamalarının çoğunda bir süreç olarak ele alınarak, analiz, sentez, değerlendirme ve uygulama olmak üzere tasarım eyleminin dört temel adımı ile açıklanırken, özellikle geniş kapsamlı planlama anlayışı içinde, temel aşamalara bağlı olarak farklı sayıda ve süreklilikte adımlarla geliştirilen süreçteki yöntem seçiminin tasarımcının tutumuna, tasarım fikirlerine ve uygulanan prosedürlere göre farklılaşabileceği görülmektedir. Genel amacın belirlenmesinin ardından, tasarımı yapılacak yerleşmeye ve yakın çevresine ilişkin verilerin toplanması, değerlendirilmesi, tasarım alternatiflerinin geliştirilmesi, tasarım ilkeleri, tasarım rehberlerinin düzenlenmesi ve politikaların oluşturulması, düzenleme ve tasarımın izlenmesi ve kontrolü adımları geliştirilmektedir. Halkın etkin ve bilgili katılımı ise sürecin farklı aşamalarında değerlendirilmektedir. Kentsel tasarım süreci ve adımlarını tanımlayarak geliştiren bu çalışmalar özellikle gelişmiş ülkelerde tasarım tekrarlarıyla varolan estetik, görsel kalite değerlerinin kaybedilmesi endişelerine bağlı olarak çağdaş anlamıyla kentsel tasarım kontrolü süreci ve kentsel tasarımın önem ve gereğini ön plana çıkartmak amaçlı kentsel tasarım kampanyalarının düzenlenmesi ile gelişme göstermiştir.

Amerika ve Avrupa'da gelişerek, gelişmiş ülkelerin hemen hemen hepsinde etkin olduğu şekliyle, kentsel tasarım yalnızca yapılaşmış çevre ile yakın çevresi arasındaki iki boyutlu ilişki ve *"iyi bir yaşam"*, *"iyi bir çevre"* kavramlarıyla sınırlanan bir tanımlamayla değil fakat aynı zaman da *"kaliteli kentsel yaşam"*, *"kamu yararı"*, *"kamu güveni"* gibi toplumsal değerleri de içeren bir kapsama ulaşmıştır. Kentsel tasarımın tanımı ve kapsamı yönüyle gelişen bu durum gelişmekte olan ülkeler içinde varolan değerlerinin kaybedilmemesi yönünde uygun bir model olacaktır. Özellikle sosyo-ekonomik gelişme sürecinde ve gelişme-kalkınmanın temel bileşenlerinin, *"sanayileşme, kentleşme ve tarımda modernleşme"* ile tanımladığı ülkemizde, planlama sürecinde kentsel tasarımın rolü ve fonksiyonunun daha ağırlıklı olması açık bir gerçektir. Bu bakımdan bu konunun tartışılarak, binalar ve onların yakın çevresi arasındaki kentsel alanların kentsel ranta bağlı olarak ekonomik değerlendirilmesinden farklı olarak; aynı zamanda ülkemiz için çevresel, toplumsal olduğu kadar kültürel değerleri de ön plana alan tanımın yapılması ve sürece yönelik bir yöntem geliştirilmesi tez çalışmasında amaçlanmaktadır. Belirlenen amaca bağlı olarak, araştırmanın çerçevesi kurgulanırken, *"Ülkemizde kent planlama çalışmaları kapsamında sadece kentin belirli alanlarında, ulaşım, arazi kullanımı, sosyal-ekonomik veriler ve kent bütünlüğü ihmal edilerek tasarlanan ve gerçekleştirilen parçacı kentsel tasarım uygulamalarının planlama sürecine*

katılımının sağlanması için; kentsel planlama ve kentsel tasarım bütünlüğü zorunludur", temel varsayımı esas alınmıştır.

Tanımlanan amaç ve esas alınan varsayım doğrultusunda düzenlenen tez çalışması üç aşamada geliştirilmiştir. Bir yöntem denemesi niteliğinde olan çalışma çerçevesinde ilk aşamada (i) Kentsel tasarımın tanımı ve sürecine yönelik literatür araştırması çalışmanın birinci adımıdır ve kitap, süreli yayınlar ve internet olanakları kullanılarak çok sayıda kaynağın amaca bağlı olarak derlemesi yapılmıştır; (ii) Daha önce açıklanan gerekçelere göre örneklem alanı olarak belirlenen Türkiye'de kentsel tasarım kavram ve uygulamalarının mevcut yasal düzenlemeler ve imar planlama süreci aşamalarına göre değerlendirilmesi ve kentsel tasarım yönüyle sentezi ikinci aşamada gerçekleştirilmiştir; (iii) Türkiye'de mevcut planlama sürecine dolayısıyla tasarıma farklı düzeylerde dahil olan katılımcılar arasında düzenlenen ve anket çalışması ile geliştirilen alan araştırması üçüncü ve son aşamadır. Özetle, birinci aşama kuramsal bilgilenmeyi tanımlarken, Türkiye örneklemini üzerinde gelişen ikinci ve üçüncü aşamalar ise araştırmanın analitik değerlendirmelerini tanımlamaktadır.

Belirlenen amaca, tanımlanan varsayıma ve izlenen yöntemle bağlı olarak kurgulanan tez çalışmasının 1. bölümünde "çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi" genel başlığı altında tez çalışmasının amacı, temel varsayımı, bölümler dahilinde gelişen kapsamı ve gelişim adımlarını açıklayan yönteminden bahsedilmektedir. Kentsel tasarım kavramının tanımlanması yönüyle, çevresel tasarım disiplinlerinin gelişime paralel olarak ortaya çıkışıyla birlikte günümüze gelene değin gelişen süreçte çok sayıda kuramcı ve uygulayıcının çalışmalarında yapılan değerlendirmelere bağlı olarak beş alt başlıkta irdelenmesi 2. bölümün konusunu oluşturmaktadır. "Tasarım" sözcüğüne bağlı olarak gelişen tanımlaması; başarılı bir kentsel tasarımın nitelikleri ve belirleyici kriterlerinin değerlendirildiği kavramsal tanımlamaları; profesyonel disiplinlerin çalışma konularına göre incelendiği tanımlamaları; tarihsel süreçte düşünce ve kuramlara bağlı olarak değişen tanımlamaları ve son olarak da süreç olarak ele alındığı tanımlamaları verilmiş, geleneksel vurgular ile açıklanan kentsel tasarımın çağdaş tanımı ile birlikte sonuçlandırılmıştır. Planlama sürecinde kentsel tasarımın değerlendirildiği 3. bölümde; kent planlama sürecinin bütünleyici ögesi olarak tanımlanan kentsel tasarımın süreç kuramlarının gelişim sürecine bağlı olarak irdelenmesi yapılmış, tüm bu süreç akış diyagramlarının bir sentezi yapılarak "tasarıma başlama"dan itibaren "tasarıma yönelik verilerin belirlenmesi", "halkın katılımı", "tasarım-uygulama", "düzenleme ve izleme" başlıklarında gelişen kentsel tasarım süreç adımları bölümün

ikinci alt başlığında açıklanmıştır. Özellikle Amerika ve İngiltere’de gelişen tasarım tekrarlarına tepki olmak üzere kaliteli kentsel mekanlar yaratılması çabalarıyla birlikte gelişen kentsel tasarım kontrolü yaklaşımlarının tanımlanmasıyla devam eden bölüm, kentsel tasarım sürecinin başarısını sonuç ürünüde başarısı olarak nitelendirmektedir.

Türkiye’de mevcut imar planlama sürecinin kentsel tasarım yönüyle analizinin yapıldığı 4. bölüm; Osmanlı İmparatorluğu döneminde Tanzimat reformuyla gelen batılılaşma hareketlerine paralel olarak gelişen imar hareketlerinin, düzenlenen yasa ve yönetmeliklerin Cumhuriyet dönemine, özellikle yeni bin yıla girildiği dönemde Avrupa Birliği’ne giriş sürecine kadar uzanan sürekliliğinde kentsel tasarım yönüyle değerlendirilmesi ile başlamaktadır. Genel değerlendirmenin yapıldığı gelişim içerisinde günümüzde 3194 sayılı imar kanunu ve yönetmelikleri ile halen kullanılan yasal uygulamalarla tanımlanan imar planlama sürecinin aşamalarına bağlı olarak kentsel tasarım yönüyle detaylı incelemesi ilgili bölümün ikinci aşamasını oluşturmuştur. Bölümün sonucunda vurgulandığı şekliyle; "Plan" kavramına bağlı olarak "süreç" ten kopuk gelişen planlama ve tasarım anlayışının kentlerimiz üzerindeki olumsuz etkileri kentsel tasarımı zorunlu bir uygulama aracı haline getirmektedir.

Çalışmanın 5. bölümü, dördüncü bölüm kapsamında analiz edilen Türkiye’deki mevcut planlama sürecinin, kentsel tasarım kavram ve uygulamalarının sürece dahil olan katılımcılar yönüyle analizine yönelik alan araştırması ile geliştirilmiştir. Yasal ve yönetsel düzeyde sürece katılan ve anket çalışmasında hedef kitle olarak belirlenen gruplar; Ülkemizde kentsel tasarım konusunda lisans ve yüksek lisans düzeyinde eğitim veren ve öğretim programına sahip 8 üniversitenin öğretim kadrolarında yer alan, ilgili konuda ders veren, proje yürüten, uygulamalara katılan, yüksek lisans, doktora tezi yapan ve yaptıran, araştırma projesi geliştiren öğretim üyeleri; yasal olarak imar planı yapma yetkisine sahip A karte düzeyinde planlar; süreçte önemli yeri olan yerel yönetimlerin büyükşehir statüsünde olan 15 tanesinde mevcut imar ve planlamaya ilişkin birimlerinde bulunan yetkilileri ve TMMOB’ne bağlı olarak faaliyet gösteren, sürece beklenen katılımı gösterememesine rağmen sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilen Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası ve Peyzaj Mimarları Odasının şube başkanlarıdır.

Katılım gruplarına uygulanan anket çalışmasında temel olarak deneklerin; uzmanlık alanlarını, bilgilenme süreçlerini ve mesleki deneyimlerini kentsel tasarım ile ilgileri yönüyle belirleyen ve kentsel tasarım kavram ve uygulamalarını tanımlayarak, kent

tasarımcısının eğitim sürecini değerlendiren kapsamda sorular yöneltilmiştir. Anket çalışmasından elde edilen verilerin analizinde SPSS/PC (Social Package For Social Sciences) istatistiksel analiz programı kapsamında geliştirilen; (i) dört farklı denek grubunun tanımlama ve tutum farklılıklarını belirlemek amacıyla sıklık (frekans) dağılımlarının değerlendirildiği tek değişkenli analizler, (ii) değişkenler arası olası ilişkileri çapraz tablolarla değerlendiren iki değişkenli analizler, (iii) beşli likert ölçeğine göre düzenlenen ve elde edilen veriler arasında anlamlı gruplar arayan faktör analizi ile üç aşamalı analiz yöntemi uygulanmıştır.

Tez çalışmasının 6. bölümü, kuramsal ve analitik çalışmaların genel değerlendirmesine bağlı olarak gelişen sonuçlar ve tartışmaları içermektedir. Bu kapsamda geliştirilen sonuçlar; (i) Kentsel tasarım kavram ve olgusunun tanımlanmasına ilişkin sonuçlar, (ii) Kentsel tasarımın planlama sürecinde değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar, (iii) Türkiye'de mevcut kent planlama sürecinde kentsel tasarım kavram ve uygulamalarının değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar olmak üzere değerlendirilmektedir. Genel sonuçlar ve tez çalışmasının bütünlüğü içerisinde gelişen öneriler ise; (i) Türkiye'de kentsel tasarım kavramının tanımlanmasına yönelik öneriler ve (ii) Türkiye'de planlama sürecinde kentsel tasarımın süreç olarak tanımlanmasına yönelik öneriler olarak verilmektedir. Tez çalışmasının bu son bölümü, kent planlama ve kentsel tasarım bütünlüğünde uygun süreç akış diyagramının tanımı ve süreç adımlarının değerlendirilmesi yapılarak; kamu yararının gözetiminde, etkin, bilgili ve bilinçli bir halk katılımı ile ekip çalışmasının önemini vurgulayan; ülkemiz koşullarına uygun kentsel tasarım rehberlerinin tanımını yapan öneriler ile sonuçlandırılmaktadır.

2. TANIMLAR VE KAVRAMLAR

İnsan yerleşmelerinin belirleyicisi yapılaşmış çevrenin varlığıyla birlikte, kentsel tasarım, yaklaşık 40 yıldır artan bir önemle ele alınmaktadır. Jane Jacobs'un "The Death and Life of Great American Cities" (1961), Peter Blake'in "God's Own Junkyard" (1964), Robert Venturi'nin "Complexity and Contradiction in Architecture" (1966) ve William Whyte'in "The Last Landscape" (1968) çalışmalarında özellikle de 2. Dünya savaşı sonrası gelişmelerin neden olduğu sayısız problemlerin çözümünde kentsel tasarımın önemi üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Savaş sonrasındaki hızlı nüfus artışına paralel olarak, kuramsal ve uygulama çalışmalarındaki eksiklikler, bu kavramın çevresel tasarım disiplinleri arasında gelişiminde önemli bir neden oluşturmuştur.

Harvard Üniversitesinde kentsel çevrenin şekillendirilmesindeki problemler ile ilgili seri konferanslarda ilk defa ve 1956'dan beri de yaygın olarak kullanılan kentsel tasarımın eğitim sürecinde ve profesyonel literatürde birçok kuramcı ve bilim adamı tarafından tartışılmasına karşın net bir tanımda görüş birliğine varılamamıştır. RTPİ eski başkanı ve kentsel tasarımın önemli savunucusu Francis Tibbalds' dan başlayarak söz konusu olan bu tanımlar; "mimarlığın büyük başlıkta tanımı", "binalar arasındaki açık mekanların düzenlenmesi", "düşünce dolu yerel yönetim politikası", "pencere dışında gördüğümüz herşey", "hükümetin, planlamanın ve tasarımın biraraya gelişi" olarak gelişme gösterirken; yanısıra, "mimarlık, kent planlama ve ilgili diğer disiplinler arasındadır", "insanlar için mekanların üç boyutlu tasarımların korunması ve yönetimidir", "yerel ölçekte tasarlanabilir kentsel çevrenin karakter ve formuyla eylemler yaratmasıdır" biçiminde de tanımlanmaktadır .

Kentsel tasarım tanımına ulaşmak ve belirsizlikleri ortadan kaldırmak için geliştirilen çalışmalarda farklı düzeylerde ele alınmakta ve farklı perspektiflerde tanımlanmaya çalışılmaktadır. Tasarım kavramının anlam bütünlüğünde, diğer çevresel tasarım disiplinleri içerisinde tanımlanırken, kavramsal olarak ise tanımlayıcı kriterleri belirlenmektedir. Çevresel tasarım disiplinleri arasında tanımlanan temel meslek alanlarının faaliyetleri içerisinde kentsel tasarım ve kent tasarımcısına uygun yer ve rolün bulunması yönünde özellikle de tarihsel süreklilikte tartışmalar geliştirilmektedir. Algısal ve görsel içeriği yönüyle başlayan tartışmalar, gelişen

koşullar ve kentsel açık alanların tasarımıyla birlikte oluşan mekanlar, formlar, fonksiyonlar ve kullanımları yönüyle içerik kazanmış ve sürdürülebilir, kaliteli kentsel mekanların tasarlanmasında kentsel tasarımın önemi vurgulanır olmuştur. Ürüne yönelik çalışmaların bir süreç vurgusuyla değerlendiren çalışmalarla özellikle kamu yararının fiziksel tasarımı olarak vurgulanan tanımlamalar geliştirilmiştir (Bacon, 1960, 1963; Barnett, 1974; Lynch, 1960; Cullen, 1961; Jacobs, 1961; Alexander, 1977; Jarvis, 1980; Jacobs & Appleyard, 1987; Cutler ve Cutler, 1981; Gosling, 1984; Bentley, 1985; Shirvani, 1985; Tibbalds, 1988; Southworth, 1991; Blowers, 1993; Lang, 1994; Madanipour, 1996; Carmona, 1996; Punter ve Carmona, 1997; Greed, 1998a; 1998b; Schurch, 1999).

Kentsel tasarım konusunda gelişen tüm bu düşünceler ve tartışmalar, kentsel tasarımın; *sözcük anlamıyla, kavram olarak, disiplinler arası süreçteki yeri ve tanımıyla, tarihsel süreklilikte değişen ve gelişen düşüncelerle ve süreç yönüyle* ele alındığı bir yaklaşımla, bölüm dahilinde tartışılmaktadır.

2.1. Sözcük Anlamıyla Kentsel Tasarım Kavramı;

"Tasarım" ürün olarak tasar' yı (plan) amaçlayan bir eylemdir. Burada önemli olan tasarımın bir ürün değil, eylem olarak tanımlanmasıdır. Bu değerlendirme de Tasarım bir süreçtir, ürün tasarımı değildir.

Prof. Rittel'in özellikle mimari bir bakış açısıyla ele aldığı ve 1969-1971 yılları arasındaki California (Berkeley) Üniversitesin deki çalışmalarını değerlendirdiği çalışmasında tanımlandığı ve Design Methods dergisinin 1998 yılı sayısında tekrar ele alarak değerlendirdiği şekliyle; Tasarım amaçlar ve hedeflere ulaştıran bir eylemdir ve burada amaç ne bir sandalye ne de evdir, fakat bir "tasar" dır. Tasarım süreci içerisinde bazı amaçlar değişebilir ve problemin doğası hakkında daha öğretici olabilir (Design Methods, 1998).

Sözcük olarak "tasarım" farklı anlatımlarla tanımlanabilir. O bir eylemin ve sonuç ürünün karşılığıdır. Tasarım kendi başına bir bilgi değildir, çeşitli alanlardan bilgilerin sentezidir. Tasarım mimarlıkta olduğu gibi bir çok ilgili disiplinde önemli rol oynar. Bilim ile tasarım karşılaştırıldığında; tasarım yeni formların kavramlaştırılmasını amaçlarken, bilim gerçeği bulmaya uğraşır. Deyim olarak "tasarım" (design) uzmanlar, çeşitli alan ve disiplinler tarafından ayrıcalıklı kullanılır. İngilizce dilinde hem isim hem de fiil olarak kullanılır. Tasarımın fiil hali bir eylemi tanımlarken, isim hali üründür (Lawson, 1997; Design Methods, 1998).

"Tasarım" sözcüğü İngilizce ve Türkçe sözlüklerde *"bir şeyin biçiminin zihinde oluşturulması ve bu yolla düşünülmüş biçim"* olarak tanımlanırken, *"plan, taslak, proje, amaç, hedef, fikir"* sözcükleri ile eşanlamli olarak da belirtilmektedir (Webster's II, 1994; Püsküllüoğlu, 1997).

Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde ise "tasar-çizim" sözcük karşılığı olarak; *"bir yapı yada yerleşmenin düzen tasarımının tümünün ya da belli bölümlerinin, uygulamalı çizim kurallarına uygun olarak, tasar, kesit, görünüş ve yörünge biçiminde çizilmesi işlemi"* olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998).

Tasarım ayrıcalıklıdır ve sanat, bilim, mühendislik ya da matematik gibi kendi başına bilgi kaynakları olan bilimlerce reddedilmez. Tam aksine bir eylem ya da ürün olarak tasarım bir bilgi kümesine sahip değildir ancak ilgili olduğu disiplinlerin bilgilenmesi ile şekillenir. Örneğin mimarlıkta, bir binanın tasarımında, yapı mühendisliği, mekanik mühendisliği, elektrik mühendisliği, havalandırma, vb. alanların bilgilenmeleri gerekmektedir. Bir binanın tasarımı ayrıca şekil, form, malzeme ve renk gibi faktörleri içeren estetik ile de ilgilidir. Sonuç olarak bir binanın yapımı mimarlık, mühendislik ve sanat gibi farklı bilim dallarının katılımının olduğu bir tasarım sürecidir. Tasarımda bilgilenme oranı amaçlara bağlı olarak gelişir.

Tasarım ile bilimi karşılaştırdığımızda çok az bir birliktelik görülecektir. Tasarım üretiminde birçok bilgilenmenin gerektiği ve çözümü amaçlayan eyleme geçmektir. Bilim gerçekleri araştırmayı, gözlemlere ve deneylere dayalı bilgilenmeyi yaratmayı amaçlar. Tasarım bir şeyin nasıl olabileceğini düşünürken, bilim nasıl olduğu ile ilgilenir. Tasarım bir problem ile başlarken bilim gözlemi esas alır. Tasarım yeni formlar yaratmak içindir oysa bilim mevcut formlar ve doğal olaylar ile ilgilidir. Çözümüne ulaşmak için tasarım model ve çizimi araç olarak kullanırken, bilim deney, sınıflandırma ve analiz metotlarını kullanır. Tasarım pratik, uygunluk ve özelleştirme ile ilgiliyken bilim objektif ve gerçektir.

Bilim rasyonellik temeline dayalı iken tasarımda sezgisel ve kültürel boyut önemli rol oynar. Tasarım niteliksel ve örf ve adetlerle gelişmişken bilim niceliksel ve doğruluğu ispat edilmiştir. Tasarım sonucunda üretilen her zaman kullanıcıyı memnun etmeyebilir ayrıca sonuç ürün genellikle görülebilen hissedilebilen bir materyaldir (Juttla, 1996a).

Tasarımın geniş kapsamlı bir değerlendirmesini yapan Moughtin, kamu ölçeğinden bir yaklaşım ile, *"kullanılmayan kaynaklar, kullanılmayan arazi parçaları ve tarihi*

yapılardaki gereksiz tahribatlara ilişkin problemlerin çözümünde kamu politikalarının kullanıldığı bir metodolojidir olarak tasarımı tanımlar (Moughtin, 1992).

Çevresel tasarım disiplinleri kapsamında tasarım ve planlama karşılaştırıldığında her ikisi de benzer yöntemleri kullanır. Her ikisi de problemin tanımı ve hedefler setinin tanımlanması ile başlar. Tasarım planın hedeflerini gerçekleştirmede önemli bir araçtır. Mimari ve peyzaj tasarımı yetersiz çözümlerin tekrar tekrar çözümlenmesi ve geliştirilmesi ile yaratılır. Benzer olarak planlamada birden fazla alternatif üretilir bunlardan seçim ve uygulama yapılır. Unutulmaması gereken bir diğer önemli nokta ise; tasarım ve planlama her ikisi de doğrusal olmayan dairesel (döngüsel) süreçlerdir. Geri dönüşüm bu süreçlerde oldukça önemlidir. Her problem özgündür ve her çözüm farklı kriterlere dayanır. Tasarımda olduğu gibi planlamada da disiplinler arası bilgilenme zorunludur (Bacon, 1960; Blumenfeld, 1967; Jutla, 1996a).

Keleş'in Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde (1998) kentsel tasarım kavramı "kentsel tasarçizim" sözcüğü karşılığında; *"yapı adacıklarına, komşuluk birimlerine ya da kentin tümüne, işlevlerini daha iyi yerine getirmesi ve göze güzel görünmesi amacıyla biçim verme süreci, ve bu uğraş sonunda ortaya çıkan tasar yada tasar"* olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel tasarım uzun süren eylemler içinde yeni bir terimdir. İnsan yerleşmelerine ve belirli bölümlerine ait fiziksel düzenlemelerin dört boyutlu tasarımı olarak da düşünülebilir. Clarence Stein 'in 1955 de yazdığı gibi çağdaş yaşama hizmet etmek için bir ya da daha fazla doğal oluşumun yapılanmasıyla ilgili sanattır. Stein 'in değerlendirmelerine "içinde bulunulan zaman" ve "zaman ötesi"nin eklenmesi yerinde olur (Lang, 1994).

Kentsel tasarım sanat ile ilgili diğer birçok alan ile çakışmalar gösterir. Kentsel tasarım kavramı profesyonel bir çalışma alanı olarak 1950 lerin ikinci yarısından itibaren, yalnızca Amerika da değil, her yerde diğer ilgili disiplinler arasında yerini almıştır. Kentsel tasarımın kökleri mimarlık mesleğine dayanmaktadır.

Temel çalışma alanı gelişimi kentsel tasarımın çağdaşlaşmasıyla birliktedir. Kentsel tasarım çeşitli isimler; *çevresel psikoloji* (enviromental psychology), *çevresel sosyoloji* (enviromental sociology), *insan çevre çalışmaları* (human and enviroment), ve belki daha genel olarak çevre ve davranış çalışmaları, tanımları altında anılmaktadır (Lang, 1994).

İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi, Prof. Kemal Ahmet Aru' nun 1982 yılında Amerika' da öğretim veren 150'ye yakın üniversiteyi kapsayan ankete dayalı araştırmasının sonuçlarına göre; 93 üniversitenin 46 adedinin Mimarlık Fakültelerinde Kentsel Tasarım eğitimi, *çevresel tasarım* (Enviromental design), *çevresel bilim* (Enviromental Sciences), *çevre ve tasarım çalışmaları* (Enviromental & Urban studies) isimleri altında verildiği, ancak %15.0 oranında *kentsel tasarım* (urban design) ad ve konusunda çalışıldığı belirlenmektedir (Aru, 1991).

Kentsel tasarım kavramının tanımlanmasında *Amerikan Planlama Derneği* (American Planning Association - APA), *Amerikan Mimarlar Enstitüsü* (American Institute of Architects - AIA) ve *Amerikan Peyzaj Mimarları Topluluğu* (American Society of Landscape Architects - ASLC) ortak bir katılıma varamamalarına rağmen, Amerika'da halen bir meslek ve disiplin olarak kabul görmektedir (Schurch, 1999).

Amerikan Plancılar Enstitüsü (American Institute of Planners-AIP) kentsel tasarım komitesince oldukça sınırlandırılmış olarak önerilen tanımlama da; kentsel tasarım, kentsel çevrelerin algısal elemanlarının dikkate alınmasıdır ve bu tartışılmaktadır. *"Kentsel tasarım temel olarak kentsel elemanların üç boyutlu algılanmasıdır, fakat buna hareket eden objeler dahil değildir. Kentsel tasarım toplam algısal deneyimlerden çok estetik değerlere odaklanır, bu deneyimler günlük yaşantımızı zenginleştirir"* (American Institute of Planners, Reports of the Planning-Policy Comittee on Urban Design Methods Washington D.C. : The Institute February, 1963; Lang, 1994).

2.2. Kavramsal Olarak Kentsel Tasarım

19 yy da Amerikan Güzeli Kent (City Beautiful) hareketiyle özellikle de büyük kamu binaları, opera binaları, müzeler, sokak ve meydanların tasarlandığı anlayışla desteklenirken, 1960 ların ikinci yarısında, Amerika'da, "kentsel tasarım" (urban design) terimi "civic design" çalışma alanı ile yer değiştirmiştir. Günümüze gelene dek yapılan çeşitli tanımlamalara karşın "kentsel tasarım" kavramının açıklanmasında henüz bir netlik ve birliktelik görülmemektedir. Örneğin K.Lynch 1984 de *"Eğer kent tasarımı varsa, o zaman bir mimarlık demeti olarak düşünülebilir"* diyerek tanımlarken, benzer olarak David Mackay; *"Kentsel tasarım hakkında konuşmak yazmaktan daha kolaydır.....O planlama ve mimarlık arasındadır fakat her ikisine de ait değildir, kentsel tasarım, tasarım dünyasında bir büyüdür. Biz onu yokluğuyla tanımlayabiliriz"* demektedir (Mackay, 1990; Lang, 1994; Schurch, 1999).

Bu bağlamda, Kentsel Tasarımı "ne değildir" diye tanımlayan bir bakış açısıyla Alan Krediter, *"Kentsel tasarımın nasıl tanımlanacağı problemine bir çözüm öneremeyeceğim. Bu konunun aksi yönde, kentsel tasarım ne değildir? Buna açıklama getireceğim. O mimarlık değildir, hele büyük mimarlık hiç değildir. Arazi kullanım politikası değildir, sokak aydınlatması hiç değildir. Kamu politikalarının şekillendirdiği tasarım olmadığı gibi, mimarlığın şekillendirdiği kent dokusu da değildir"* biçiminde tanımlamaktadır (Krediter, 1990; Schurch, 1999).

Kentsel tasarım kavramı 2. dünya savaşı sonrası dönemde birden bire ortaya çıkmış, tanımlamalarla açıklanmaya çalışılmışsa da bugün, daha geniş ve daha kapsamlı olarak üzerinde durulmaktadır.

Bu tanımlamaların çoğu geniş kapsamlı çalışmaların sonucunda belirlenmiştir. (Barnett, 1982; Gosling, 1984; Lai, 1988). Bu tanımlamalara göre;

"Kentsel tasarımın genelde kentsel gelişme, koruma ve değişimin fiziksel tasarım yönünü veren süreç olarak tanımlanabilir. Kentsel tasarım kentlerin olduğu kadar kırsal alanların; yeni yapılanma, koruma ve binaların olduğu kadar peyzajın da dahil olduğu bir süreçtir" (Barnett, 1982).

"Basitçe tanımlanırsa, toplumsal kapsamda açık alanların ve mimari formların kompozisyonudur. Kentin mimari elemanları, onun yapıları, kent peyzajı ve servis altyapısı, formu, yapısı, binaların iç elemanlarıdır. Kapsamında kamu ve özel sahiplilik söz konusu olsa da, kentsel tasarım bireylerin hoşlandığı ve kendilerininmiş gibi hissettikleri mimari bütünlüktür. Kentsel tasarımı mimarlık, estetik ve kültürel kalitenin var olduğu kadar, fonksiyon düşüncesi ve ekonominin de etkin olduğu düşünceler bütünü" olarak vurgulamaktadır (Lai, 1988).

"Kent tasarımı bir yerleşmenin ve onun önemli parçalarının formunu belirleyici kullanım için yaratıcı olasılıkları belirleyici ve yönetimini üstlenen bir sanattır. O zaman ve mekanın dokusunu belirler ve bu dokuda günlük yaşamdaki bireylerin deneyimlerini değerlendirir. Yalnızca büyük formlar ile ilgili değildir, yerleşmenin performansını etkileyecek en küçük elemanlarla; oturma elemanları, ağaçları vb. bile ilgilidir. Kent tasarımı (City Design) objelerle, insan aktiviteleri ile, yönetici mekanizmalar ile ve değişim süreci ile ilgilidir" (Lynch, 1981).

"Kentsel tasarım.....insan yerleşimleri ve onun parçalarının dört boyutlu fiziksel tasarımıdır" (Lang, 1994), *"O çağdaş yaşama hizmet etmek için, doğal oluşumlar ve birinden diğerine yapılaşma ile ilgili sanattır"* (Stein, 1994).

“Kentsel tasarım, sadece, kentsel mekanları ve yüksek kalitede görsel ve fonksiyonel alanları yaratma ve geliştirme değildir. Kentsel tasarım, insanların doğa ile bütünleşmesinde ve insan eliyle yapılaşmış çevrenin düzenlenmesinde etkin olarak kullanılır” (Colman, 1988).

Francis Tibbalds, kentsel tasarım için basit, kolay ve katılımcı bir tanımlamanın olmadığına inanmaktadır. O ancak mevcut yedi kriteri esas alarak oluşturduğu senteze dayalı verdiği kısa tanımlamaları belirlemektedir. Kentsel tasarım konusunda izleyen tanımlama seçeneklerini;

- Mimarlık disiplininin, kent planlama ve ilgili disiplinler arasında olduğu,
- İki boyutlu master plana canlılık ve gerçekliğini veren mimarlık ve mühendislik detay planlarından önce yer alması gereken yaşamsal bir köprü olduğu,
- Yerel ölçekteki kentsel çevrelerin karakter ve formunun tasarlanabildiği, değiştirilebildiği ve sosyal, teknolojik ve / ya da politik belirleyicileriyle kontrol edilebildiği yaratıcı bir aktivite olduğunu, belirlemektedir (Tibbalds, 1988).

Diğer kentsel tasarım tanımlamalarının büyük ölçekli fiziksel tanımlamalara odaklandığı görülmekle birlikte 1960’da Reynard Banham’ın notlarında *“kentsel tasarımı mimarlık ve planlama arasında bir yere düşen ve bir mil karelik boşluğu örten bir çalışma alanı”* olarak tanımlanmaktadır (Gosling, 1984; Greed, 1998a; Schurch, 1999). Brian Goodey, kentsel tasarım ölçeğini vurgulayan tanımlamalara yer verirken, takip eden çalışmalarda kentsel tasarım büyük ölçek ile ilişkilendirilmektedir. Levy’ nin değerlendirmesinde de bu anlam görülmektedir; *“Kentsel tasarım kent tasarımı ve büyük ölçekli organizasyonlar, binaların kütleleri ve onlar arasındaki mekanların düzenlenmesi ile ilgilidir”* (Steger, 1997).

“Kentsel tasarım..... bir bina ölçeğinden daha büyük ölçekli ve üç boyutlu kent tasarımı sanatıdır..... kentin üç boyutlu formu yerel plan düzeyindedir” (Floyd, 1978).

Literatürde kentsel tasarımın fiziksel ölçeğine ilişkin olarak bir uzlaşım yoktur. Amerikan Mimarlar Enstitüsü Bölgesel / Kentsel Tasarım Yardımcı Ekipleri (The American Institute of Architecture's Regional / Urban Design Assistance Teams) (R/UDAT) kentsel tasarımın ölçeği için *“bölge, kent, kasaba, komşuluk,.....kentsel tasarım tüm ölçeklere hitap eder”* şeklinde tanımlamaktadır (Schurch, 1999).

Kentsel tasarım kentsel alanlara form verir. Bu formu verebilmek için bizim bu alanların "ne olduğunu" ve "ne şekilde geliştiğini" bilmemiz gerekmektedir. Plancı ne zaman yol gösterici olduğunu, ne zaman izleyici olduğunu bilmelidir. Kentsel tasarım belirli kentsel uğraşların tasarımı değildir. İskan, ticaret, endüstri, eğitim, sağlık, kültürel, dinlenme ya da ulaşım gibi kendi kendine gelişen normal tasarım problemleridir ki bunlar bir yada birden fazla tasarım mesleğinin bir araya gelmesini gerektirir.

"Kentsel tasarım kentsel işlevlerin bireysel özel tasarımları değildir. Barınma, çalışma, dinlenme ve ulaşım gibi kentsel işlevleri ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerinin zaman ve mekana bağlı düzenlenmesi ilişkisidir. Bu kentsel planlama ve tasarım arasındaki temel farktır. Bu işlevlerin tasarımı bir elin parmakları gibi sürekli'dir. Adım adım değil birbiri ile ilişkili sürer" (Eckbo, 1963).

"Kentsel tasarım insan, toplum ve doğanın bağlantılı olduğu kabuklar ve ağlar arasındaki bir ilişki olarak tanımlanabilir fakat bugün sosyal problemler ve diğer sanat, bilim dallarının bir çoğu da bu ilişkiye dahil olmuştur. Kentsel tasarım; doğal çevre içinde fiziksel düzenlemesiyle mimarlıkla eşdeğer tutulabileceği gibi, uzun zaman sürecinde, büyük ölçekte ve kompleks projeleri ilgilendirdiği için de planlama ile benzer olarak açıklanabilir" (Ekistics, 1972).

"Kentsel tasarım eylemleri fiziksel tasarımın yaratıldığı bir politik çerçeve içerisinde geliştirilir. Tasarım düzeyindeki bu çalışmalar kent dokusunun temel elemanları arasındaki ilişkiler ile ilgilidir. Kentsel tasarım farklı zaman dilimlerinde farklı tasarımcılar tarafından geliştirilen zaman ve mekana bağlı çalışmalardır. Bu bakış açısıyla kentsel tasarım kentin fiziksel gelişiminin yönetimi olarak düşünülebilir. Yönetim oldukça güçtür çünkü müşteriler artar, program belirsizleşir, kontrol parçacı kalır. Kentsel tasarım yapılaşmış çevre ve doğal çevre arasında düşünülür." (UD Review, 1976; Shırvanı, 1985).

Özet ve genel bir değerlendirmeye; *"Kentsel tasarım kültürler arası bir köprüdür"* (Bentley & Butina, 1996).

Tüm bu yaklaşımların ötesinde Westminster Üniversitesinin kentsel tasarım ünitesinde öğretimi kapsamında geliştirilmiş olan tanıma göre; Kentsel tasarım;

"Kentsel Tasarım binalar ve onlar arasındaki açık alanların kapsamındaki bir kentin fiziksel formu olarak düşünülür. Kentsel tasarım çalışmaları, kentin fiziksel formu ve onun ürettiği sosyal güçlerin arasındaki ilişkidir. Bir yandan kamu yararının fiziksel

karakteri üzerinde; öte yandan kamu ve özel gelişmeler arasındaki ilişki ve kent formu üzerinde odaklanır” (Westminister-Current Uni. Ma.UD Course; Greed, 1998a).

Başarılı bir kentsel tasarım insanların yaşadığı, çalıştığı yapı grupları ölçeğindeki yerlerin özünü besler ve insanların ruhlarını rahatlatan, hoş duyu sağlayan mekanlar yaratır. Kentsel tasarım bir süreç ile birlikte, bina grubundan kent merkezine ya da metropoliten alana kadar değişen ölçeklerdeki üç boyutlu ürün olarak düşünülür. Kentsel Tasarım Grubu (Urban Design Group) (UDG) başarılı bir kentsel tasarımın aşağıda belirtilen niteliklere bağlı olduğunu savunmaktadır (UDG, 1994; Greed, 1998a).

- *Kamu Yaran* (Commun Interest); yalnızca sosyo-ekonomik olarak gelişmiş kullanıcıların değil, tüm kentlilerin yararını dikkate almalıdır.
- *Birliktelik-İşbirliği* (Collaboration); geniş kapsamda disiplinleri bir araya getirerek, tasarıma ve gelişme sürecine ve de eğitime deneyimler eklemelidir.
- *Yaratıcı Düşünce* (Creative Thinking); profesyonellerin ve halkın hayalleri ve yaratıcılıkları ile şekillenmelidir.
- *Görsel Paylaşım* (Sharing Vision); çizimler, modeller, yazılı, sözlü medya ile iletişim ve fikir paylaşımı getirmelidir.
- *Öğrenme* (Learning); her birey için çevreyi şekillendirmede bir eğitim süreci uygulamak, okul çocuğundan, profesyonellere ve halktan, karar vericilere kadar bilgilendirme kriterlerine uygun bir gelişim olmalıdır.

İngiltere Çevre Bakanlığı'nın (Department of Environment) (DoE), geliştirdiği tanımlamada ise *“Farklı binalar arasındaki ilişki; binalar ile kamu alanlarını oluşturan caddeler, meydanlar, parklar ve diğer açık alanlar arasındaki ilişki; bir kasaba ya da şehrin bir parçasının diğer alanlarla ilişkisi; binalarla gelişen çevremiz ve değerler, beklentiler ve insan becerileri arasındaki etkileşim; kısaca bütün yapılaşmış ve yapılanmamış alanların çeşitli öğeleri ve bunların arasındaki karmaşık ilişkiler”* olarak belirtilmektedir (DoE, 1995a; Carmona, 1996; Greed, 1998a).

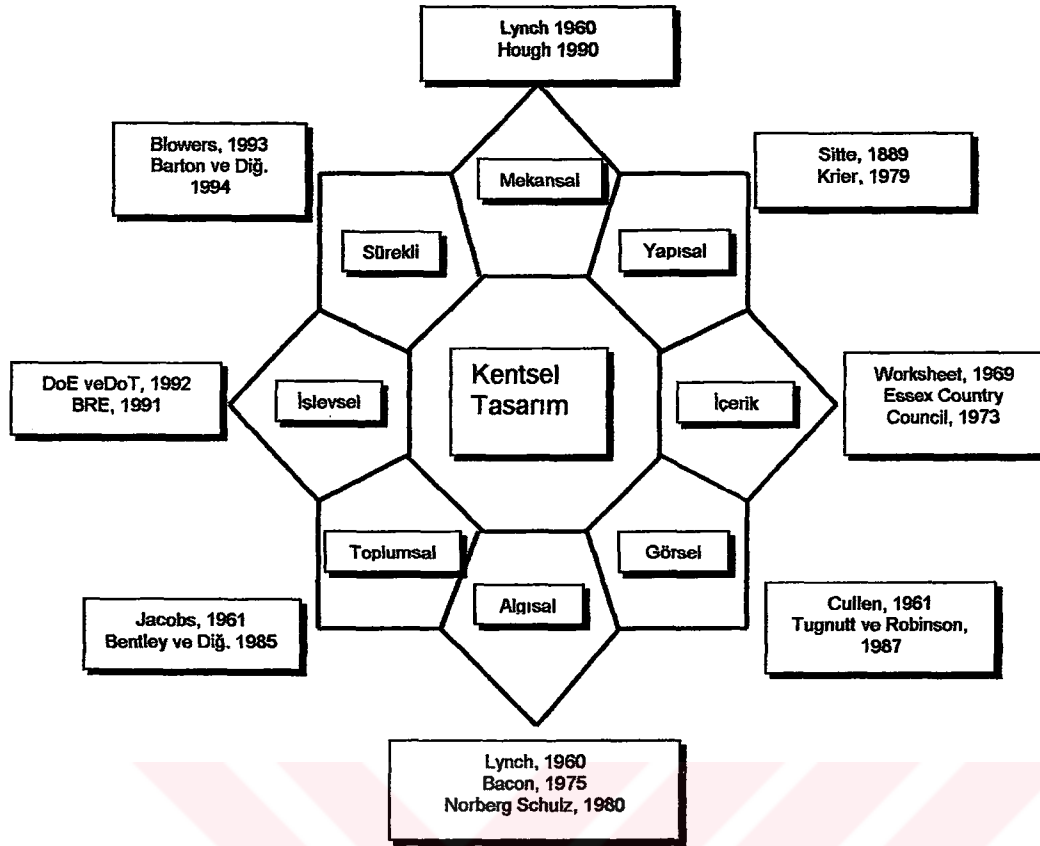
Bazı kuramcılara göre kentsel tasarımın dahil olduğu, değişen bu gündem oldukça gecikmiştir. Örneğin Jarvis, daha yakın ve daha pozitif ilişkiler açısından artistik ve sosyal kullanım gerekleri üzerine uzun süre tartışmıştır (Jarvis, 1980). Daha yakın

bir geçmişte Rowley, kentsel tasarımın basit tanım ve açıklamalara karşı koyan bir olgu olduğunu ileri sürmüştür (Rowley, 1994). Fakat ona göre kentsel tasarım, kent değişim ve gelişim sürecine hem yaklaşım hem de bir tepki olarak, tasarımı, yaratmayı, iyi kent alanları ve mekanlarının yönetimini kapsamaktadır. Diğer bir değişle kentsel tasarım; rahat, güvenli, sağlıklı ve yeterli kamu alanları kadar sıradan olan, tatmin edici sosyal ve duygusal ihtiyaçlarla ilgili olarak, gelişmeye devam eden bir gelişim sürecidir (Carmona, 1996; Rowley, 1998).

Diğer kuramcılar ve organizasyonlar, kentsel tasarımın benzer tanımını yapmışlardır. Bu tanımlamalar çeşitlidir. Belki de tasarım kelimesinin doğasındaki yanıltıcı anlam yüzünden, teknik sorunları çözme ve uygun süreçle ilişkili olduğu gibi, estetik ve artistik yorumlarla da ilgilidir (Gleave, 1990). Örneğin Kentsel Tasarım Grubu (UDG), kentsel tasarımın sosyal ve fonksiyonel rolü üzerinde duran bir kentsel tasarım gündemi tanımlamaktadır. Bu gündem; fiziksel form ve fonksiyon, doğal kaynakların durumu, mekan yönetimi ve oluşturulması süreci, kamu alanlarının sosyal rolü, eşitlik ilişkisi ve kentsel tasarımın zaman boyutu arasındaki ilişkiden söz eder (UDG, 1994).

Belki de en çok bilinen ve Sorumlu Çevreler Ekibi (Responsive Environments Team) tarafından oluşturulan kentsel tasarımın teorik çerçevesi, tasarımın sosyal açıdan algılanmasının önemi üzerinde dört anahtar kuralı vurgulayarak durmaktadır. Bunlar; *geçirgenlik (permeability)*, *farklılık (variety)*, *okunabilirlik (legibility)* ve *dayanıklılık (robustness)* tir. Kentsel koşullardan daha çok mimarlıkla ilgili olmak üzere; görsel uygunluk, zenginlik ve kişiselleştirmenin, kentsel forma görsel bakış açısından egemen olduğu konusunda tartışmalar da izlenmektedir (Bentley, 1985). Francis Tibbalds, kentsel tasarımla ilgili on emrini belirttiği çalışmasında, mimarlığa değil kentsel tasarıma öncelik verilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. "sorumlu" (responsive) ölçütünün bir anahtar sözcük olduğu düşünülürse, Tibbalds (1988), mevcut durumun varlığının, karma kullanımların öneminin, insan ölçeğinde tasarım ve katılımın yeterince önemsenmediğinin üzerinde durmaktadır (Carmona, 1996).

Kuramcılar ve uygulayıcıların geliştirdikleri çalışmalara ve yazdıkları kapsamındaki tartışmalar birlikte düşünüldüğünde, kentsel tasarımın kavramsallaştırıldığı bir yapının olduğu görülmektedir (Şekil 2.1) (Punter, 1990; Carmona, 1996; Punter & Carmona, 1997; Carmona, 1999).

Şekil 2.1. Kentsel Tasarım Düşüncesinin Kavramlaşması (Carmona, 1996).

Kentsel Tasarım düşüncesinin gelişiminde etkili olan ve dördüncü bir boyut olarak tanımlamalara dahil olan, "zaman" ve "zamanın tasarımı"dır. Kullanıcı eylemlerinin kentsel doku içindeki gelişimleri, değişimleri ve kent içindeki hareketliliği ile ilgili Belloni'nin 1994'de hazırladığı "Planning for Time in Italian Cities" çalışmasında bu boyut detaylı olarak tanımlanmaktadır. Adı geçen çalışmada vurgulandığı biçimiyle; insanların hareketi, trafik akışı, iş saatleri, iş yerlerinin açık ve kapalı olduğu saatler ve değişen çevresel koşullar ve teknolojilerin tümünün, doğal olarak iş olanakları ve yaşam biçimlerinin, kent formunu ve kentsel tasarımı doğrudan etkilemektedir. (Greed, 1998a).

Kentsel tasarım kavramının algısal ve görsel değerlendirmelerin ötesinde toplumsal, kültürel, mekansal değerleri de dikkate alan ve ekolojik değerlerin sürdürülebilirliği bağlamında zaman boyutunu da değerlendiren tanımlamalar değişen ve gelişen tanımsal vurguları beraberinde getirmektedir.

2.3. Mesleki Disiplinler Yönüyle Kentsel Tasarım

1950'lerin sonlarına doğru yaygın olarak kullanılan ve kentsel planlama sürecinde son yılların rönesansı olarak kabul edilen kentsel tasarımın tanımı ile ilgili birçok görüş ve yaklaşım söz konusudur. Bazı kent plancıları, "*kentin planlamaya ilişkin bazı detaylarına; bulvarlarına, yerleşim şemasına, yaya-taşıt ulaşımına yönelik çözümlere (yayalaştırma uygulamaları), estetik ile ilişkili düşünülen konulara*" kentsel tasarım olarak tanımlama getirirken, bu düşüncelerin aksine bazı mimarlar da, kentsel tasarımı "*büyük ölçekli mimarlık uygulaması*" olarak göstererek; bir mimarın binaların dışında yer alan çevreyi de tasarlaması gerekliliğini tartışmaktadırlar. Ulaşım mühendisleri kentsel tasarıma kendi konuları ile ilgili "*trafik çözümleri*" olarak yaklaşırlarken, peyzaj mimarları ise, "*kent peyzajının*", kentsel tasarım olduğuna inanmaktadırlar (Bacon, 1960; Crane, 1960; Berkeley, 1980; Barnett, 1982; Gosling, 1984; Toon, 1988; Scott Brown, 1990; Southworth, 1990; Madanipour, 1996; Butina Watson, 1997; Dean, 1997; Steger, 1997; Rowland, 1997; Thompson, 1998a; Greed, 1998b).

Bu tanımlamada görüldüğü üzere; kentsel tasarımın tanımı ile ilgili sorun, profesyonel disiplinlerdeki tanımların hem içinde, hem de dışında yer almasıdır. Disiplinler arası bir yaklaşım içerisinde, her mesleki disiplinin belirli alanlarda erişemediği boşluklara bir çözüm getirmeyi hedeflediği anlaşılmaktaysa da, henüz tam olarak bir mesleki disiplinin parçasıdır da denilememektedir .

Günümüze gelene dek sürdürülen tartışmalarda kentsel tasarım disiplininin diğer disiplinler ile ilişkisi yönüyle incelendiğinde; (i) Mimarlığın etkisinde, (ii) Planlamanın etkisinde, ve (iii) İki disiplin arasında, tanımlanabildiği konusunda üç baskın görüşün egemen olduğu görülmektedir.

Kentsel tasarımın tarihsel süreklilikte tanımlanmasında mimarların özellikle yapılaşmış çevre tasarımlarıyla üstünlük iddialarını devam ettirdikleri görülmektedir. Crane'in (1960) "*büyük başlık*" tanımlamasıyla birlikte gelişen süreçte tek bina ya da bina grupları düzeyinde gelişen tasarımlarda mimarların bina yakın çevresi ile birlikte kente katkıları kentsel tasarım olarak değerlendirilmiştir.

Yapılaşmış çevreye form veren mekan ve imaj kavramlarına ek olarak değişen anlayışlarla birlikte politik, ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerle ifadelendirilmesi ile yalnızca mimarlık mesleğinin kentsel tasarımı doğrudan etkilediği görüşünü ortadan kaldırırken, planlama disiplini de mevcut tanımlamalarda öncelikli hale getirmektedir.

Mimarlık mesleğinin kentsel tasarımı doğrudan etkilediği görüşünün kabul görmediği bu bakış açısıyla geliştirilen önemli tanımlamalar söz konusudur (Gosling, 1984; Spreiregen, 1981). Kentsel tasarımı, "*analiz, tasarım ve çevre yönetiminin geliştirdiği mekan kalitesine yönelik kent planlama bütünü*" olarak tanımlayan Southworth, (1990) ve "*kent planlama bütünü'nün parçası ve kent plancılarının ölçütlerini belirledikleri bir süreç*" kapsamında değerlendiren Toon, (1988) ve kent planlama kapsamında tanımlanması gereğini vurgulayan Giritlioğlu (1998), kentsel tasarıma kent planlama disiplini yönüyle yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu tanımlamalardaki genel yaklaşım kentsel tasarımın kent planlamanın ayrıntılı bir uygulaması olduğudur.

Özellikle planlamanın son 50 yıllık geçmişindeki gelişmelere paralel olarak "*kamu yaran*", "*kamu güveni*" ve "*toplum*" kavramları da kentsel tasarım tanımlamalarında değerlendirilmektedir (Dean, 1997; Schurch, 1999).

Vigier'e göre; kentsel tasarım "*planlama kararlarının üç boyutlu yorumudur*" diyerek tanımlanabilirse de, aynı zamanda taşıt ve yaya hareketlerini düzenlemekten, sivil mimari örneklerinin karakterlerini tanımlamaya ve sokak mobilya tasarımından üç boyutlu perspektifine kadar çevreyi şekillendiren gerçeklik olarak düşünülmesi gerekliliği de ihmal edilmemelidir. Kentsel tasarım diğer geleneksel tasarım disiplinlerini yok saymadığı gibi taklit de etmemelidir, bunun yanısıra onlarla sıkı bir ilişki içerisinde olmalıdır.

Planlama kültürel bir bilgilenme eylemi olarak tanımlanabilir. Planlama gibi kentsel tasarım da, kültürel bir içerikte değerlendirilip düşünülmelidir. Fiziksel, kültürel ve ekolojik güçlerin biraraya gelmesiyle şekillendirilmesidir. Buna ek olarak, kültürel değerlerin estetik, sembolik sistemlere dönüşümüdür. Mevcut çevrede söz konusu olan, iklim, topografya ve doğal kaynakların birleştirilmesidir (Vigier, 1965).

Bu tanımlamalardan anlaşılan ve vurgulanan kentsel tasarım dekorasyondan daha fazla bir anlam yüklüdür. Kentsel tasarım planlama sürecinin zorunlu bir parçasıdır, çünkü katılımcı ve gözlemcinin çevre ile ilişkisini anlamasına izin verir ve bu nedenle sürekli olarak sürece dahil edilir. Planlama kararları alındığı düzey ne olursa olsun mutlak üçüncü boyuta dönüştürülmesi, çevrilmesi zorunludur. Sonuç ürün plancıyı her zaman daha fazla düşündürür ve onun politikaları her kent elemanının şeklini etkileyecektir ve kalitesinden plancı doğrudan doğruya sorumludur.

Kentsel tasarıma ilişkin tartışmalarda yaygın olan üçüncü görüşe göre gelişen tanımlamalarda; "*planlamada sıkça ihmal edilen, ve mimarlık eğitiminde her zaman*

verilmeyen önemli bir düşünce olan kentsel tasarım, mimarlık ve planlama arasındadır. Fakat her ikisinden de oldukça farklıdır." (Moughtin, 1992; Steger, 1997). Steger'in (1997) "Kentsel tasarım planlama ve mimarlık arasına düşen bir disiplindir" değerlendirmesine göre kentsel tasarımı mimari tasarımdan ayıran temel belirleyiciler, kentsel tasarım ölçeği, mimarlığa karşın daha uzun bir zaman da gelişmesi, çok sayıda disiplinin çalışma alanına giren konuları içermesi olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel Tasarımın "açık ve net bir tanımla keşfedilen süreci başlatan" bir disiplin olması gereğini vurgulayan Pittas ise "Kentsel tasarım ile planlama birbirinden nasıl farklı olduğu" sorusuna yanıt arayarak planlamanın olası farklılıklarını belirlemeye çalışmıştır. Temel olarak altı başlıkta belirlediği tanımlayıcı özelliklerde vurgulandığı şekliyle; Kentsel tasarım belirli kurallara uyularak insan eliyle yapılan şeylerden ayırt edilen değişikliklere olanak tanımalı, dolayısıyla kent tasarımcısı da yerine göre daha doğal ve tasarımla bağlantılı olarak esnek olmalıdır; Kent tasarımcıları bazen bir mimardan farklı olarak öncelikle binaların dışında gelişen olaylar ile ilişki kurarlar, bu nedenle çoğu kez problem çözücünden çok problem tanımlayıcıdır; Binalar arasında kalan boşluklar kamuya ait olduğundan, kentsel tasarım halka yönelik ve anlaşılabilir (hayal edilebilir) bir eylem olmalıdır (Berkeley, 1980; Ayataç, 1999).

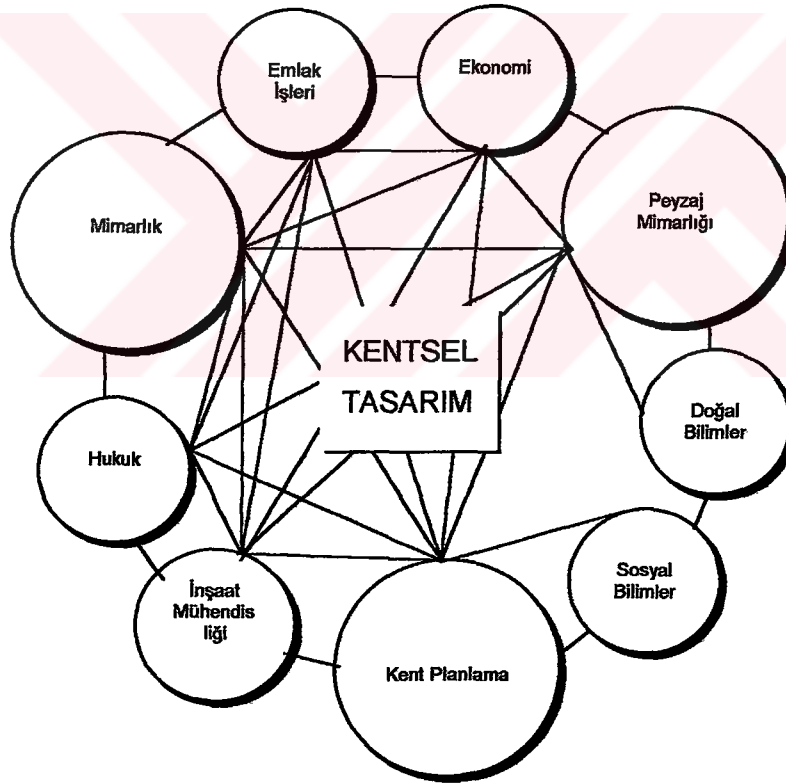
Mesleki disiplinler arasında gelişen tanımlamalarda mimarlık ve kent planlamanın kentsel tasarım ile ilgili en fazla ilişkiye sahip olarak belirlenmesi yanı sıra özellikle 1960'lardan sonra gelişen çevresel akımlarla birlikte, günümüze gelene değin sürdürülebilirlik kavramı kapsamında değişen süreklilikte kentsel açık alanların düzenlenmesinde peyzaj mimarlarının da katkıları artmıştır (Moughtin, 1996; Barton, 1997).

Barnett (1982), kentsel tasarıma yönelik tanımlamasında "binaların olduğu kadar, kent peyzajı, kentsel alanların olduğu kadar kırsal alanlarında dahil olması gereği" üzerinde durmaktadır. Benzer şekilde Thompson (1998a) "iyi mekanlar yaratmak" çabasında olan peyzaj mimarlığı ve kentsel tasarımı "tek amaca hizmet eden iki meslek" olarak tanımlamaktadır.

Tüm bu görüşlere karşın geliştirilen bazı tartışmalara göre ise kentsel tasarım, sadece bir mimarlık uygulamasının geniş bir çerçevede değerlendirmesi olmadığı gibi, kentsel peyzaj ile de sınırlı değildir. Kent planlama ile mimarlık çalışma alanlarının ara kesitinde bir konuda değildir. Kentsel tasarım planlama, mimarlık, peyzaj mimarlığı ve ulaşım planlama arasında yer alan başlı başına bir meslek ve uygulama alanı olmalıdır (Rowland, 1997; Lloyd Jones, 1998).

Birbirini destekleyen kimi zamanda tamamen reddeden tüm bu tartışmalar disiplinler arası çalışmaların önem ve gerekliliğini vurgulayan; "geleneksel kentsel tasarım sürecinde kentsel kurgunun bir ögesi olan mimarlık disiplininde mimarın rolü binaları tasarlamak (İzgi, 1999), peyzaj mimarının rolü kentsel meydanlar gibi açık alanları düzenlemek ve kent plancıları ise gelişmenin kontrolü olduğuna göre kentsel tasarım mimarlık, planlama ve peyzaj mimarlığı disiplinleri arasında bir köprüdür"(Jutla, 1996b; Butina Watson, 1997) ve "kentsel tasarım görsel form analizinden, algısal psikolojiye; trafik akış teorilerinden, nakit akış teorisine; tasarım rehberlerinden, uygulama standartlarına kadar geniş bir çerçeve içinde disiplinler arası bir yaklaşımı gerektirir" (Welming Lu, 1983; Schurch, 1999) tanımlarında gerçek vurgusunu bulmaya çalışmaktadır.

Kentsel tasarım; planlama, mimarlık, peyzaj mimarlığı, ulaşım ve altyapı planlaması gibi birden fazla mesleğin çalışma alanlarındaki üst üste gelişlerinde etkili ve yönlütici bir rol üstlenmektedir (Şekil, 2.2).

Kentsel Tasarım ile ilişkili profesyonel meslekler arasında sadece Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı ve Kent Planlamanın değil, fakat aynı zaman da İnşaat Mühendisliği, Hukuk, Ekonomi, Emlak İşleri gibi disiplin ve çalışma alanları ile diğer sosyal ve doğa bilimlerinin de takım çalışması içinde yeri ve rolü düşünölmeli ve değeriendirilmelidir.

Şekil 2.2. Kentsel Tasarım İle İlişkili Profesyonel Meslek Alanları (Schurch, 1999).

Kentsel tasarım çalışma alanı, çevresel tasarım ile ilgili meslekler arasında paylaşıp uygulandığından, kent tasarımcısı, mimarlık, planlama ve peyzaj planlama bilgileri arasında sade bir dil bulunmamaktadır. Kent tasarımcısı ilgili bu disiplinler konusunda *ne kadar bir bilgiye sahip olması ve kentsel tasarımı mimar, plancı ve peyzaj mimarı* arasında kimin yapması gerektiği sorularını akla getirmektedir.

Disiplinler arası çalışma farklı alanlarda bilgilenmeyi gerektirir. Yapılacak çalışmaya hangi disiplinlerin ne düzeyde katılacağını doğru olarak tanımlamak için disiplinlerin çalışma konuları hakkında bilgi sahibi olunmalıdır. Bir disiplin için geçerli olan analiz teknikleri diğeri için kabul edilmeyebilir. Kentsel tasarım konuları bütündür ve fiziksel, sosyal, ekonomik ve siyasal tüm konularla ilişkilidir. Başarılı ve etkin bir kentsel tasarım planlama çözümleri için farklı kavramlar ilişki içinde tutulabilmelidir.

Burada önemli olan bir diğerkonu da bu disiplinlerin üst üste çakıştığı yerlerde kimin görevini yerine getireceğidir. Disiplinler arası yaklaşım kentsel tasarımda zorunludur çünkü sosyal, ekonomik ve çevresel değerler başarılı bir planlama ve kentsel tasarımın yaratılmasında en önemli bileşenlerdir.

Bu tanımlamalardan ilgili planlama disiplinleri arasında kendilerinin sahip çıktıkları soru ve cevaplarda çakışmalar, üst üste gelişler olduğu anlaşılmaktadır. Bu kentsel tasarım düşüncesinde altı çizilmesi gereken belirleyici bir durumdur.

2.4. Tarihsel Süreklilikte Düşünce ve Kavramsal Gelişimiyle Kentsel Tasarım

Kentsel tasarım, 20.y.y ikinci yarısındaki kent planlama anlayışında yeni ve farklı bir gerçeklik olarak görülebilir ancak yüzyıllar boyunca farklı kültür ve kıtalarda kent ve kasabaların biçimlendirilmesinde estetik anlayış içinde kullanılan tarihsel bir disiplindir. Kent planlama egemen sınıfın gereksinimlerinca tanımlandığı gibi, pratik uygulamalarda kullanılan tasarım prensiplerinin çoğu zamandan bağımsız geliştirilmiştir (Greed, 1998a).

Çağdaş kent tasarımının temelleri, 19. yy daki hızlı kentleşme ve sanayileşmenin yarattığı problemlere karşı çözüm bulmak isteyen plancılar, mimarlar, mühendisler ve sosyal reformculara uzanır. 18.yy da kentler genellikle bütüncül, kavranabilir formlarda ve toplumların yarattığı kültürü açıkça yansıtır şekilde yapılandırılıyordu. Kentlerin yerleşiminde yaygın şema, tören yolu, askeri, dini ve sivil anıtsal öğelerin vurgulandığı belirgin bir düzenden oluşuyordu. Halkın yaşadığı konut alanlarında büyük sosyal, fiziksel ve anlaşılabilir bir düzen hakimdi (Lang, 1994).

Kapitalizmin ve hızlı kentleşmenin etkileri birçok Avrupa kentinde ve Amerika' da eski düzenleri yok etti. 19. yy da kentsel gelişmede temel düşünce, kentlerdeki çağdaş kamu servislerine sahip olmak ve fonksiyonlara etkin erişimi sağlamaktır. Kentlere form verme rolü mühendisler ve Paris'in eski kent merkezlerinde bulvar sistemi ile bireylerin kentlerin formuna getirebileceği değişiklikler için en belirgin örneği geliştiren, Baron Hausmann gibi yöneticilere ve politikacılara veriliyordu. Hausmann Napolyon III döneminde, 1855-1868 yılları arasında Paris'te yaptığı çalışmada büyük bulvar ile kentin formunu yeniden değiştirmiştir. Bulvar binaların dış cephelerindeki uyum, ritim ile, Paris için büyük bir kentsel mekan haline getirilmiştir. Trafik akışını problem olarak gösterirken, araziye belirli bir amaç için kullanmıştır. Boşluğu şekillendirirken, mekanın oranlarını, yükseklik ve binalar arasındaki boşluklar için getirdiği kurallar ile şekillendirmiştir. Bakış doğrultusu yönünde 19.yy'a yeni bir karakter veren kamu binaları ve onların bahçelerini yerleştirmiştir. Paris'in bu planı dünyanın bir çok yerinde kopya edilmiştir (Steger, 1997; Greed, 1998a).

18. ve 19. yy. boyunca değişen ve gelişen şehirler, 20. yy. başlarında kent planlama hareketine hız katan sosyal reformun talepleri, düzensiz ve bütünden bağımsız geliştirilen sanayi kentlerini, hızlı kentleşme ve daha sonra savaşın desteklediği konut sorunlarını gündeme getirmiştir. Barınma alanlarının yetersizliği, sağlıksız ve kaçak yapılaşmaya bağlı "sefalet alanlarını" oluşturmuştur (Lang, 1994; Şenlier, 1996).

Yeni planlama disiplinin rolü basitçe kentlerin sosyal yararlarına erişimi engelleyen ve gelişimini kontrol eden piyasa güçlerini düzenlemek olarak görülüyordu. Yerel ölçekte, kent ve kasaba yenileme, sefalet alanlarını (slum) temizleme ve yeni konutlar konusunda konsantre olunuyordu. Yapılan halk konutlarının çoğu, yaşam koşullarındaki gelişimi temsil ediyordu. Çoğunda başarılı bir tasarım kavramından söz edilirken, bu yüzyılın çoğundakilerin de kentsel tasarım fikirleri görülüyordu. Ancak, büyük ve özel tasarlanmış konutlarda beraberinde bir sosyal sınıflamayı getiriyordu. Savaş sonrası dönemdeki bu gibi gelişmelerin artan ölçeği ve özel araç sahipliğindeki artışı, belirgin formlarda oluşmaya başlayan bu tip yaklaşımlar, fiziksel ve sosyal problemleri de miras olarak bırakmaya başlamıştı (Lloyd Jones, 1998).

2. Dünya Savaşından sonra Avrupa'da kentleri yeniden inşa etme gereksinimi, üretim ve ulaşım teknolojilerinin değişimi tüm dünya şehirlerinde, yeniden yapılanmalara; nüfusun gelişimi, yeni sosyal politikalar ve değişen sosyal düzende

yeni yapılanmalara ve bir anlamda bina bombardımanı ile sonuçlanırken; çok sayıda mimar, plancı ve peyzaj mimarının geleneksel belirleyiciler ve çağdaş oluşumlar arasındaki tatminsizliği bağlamında, 1950'lerin sonlarına doğru kentsel tasarımın bir çalışma alanı olarak gelişmesinde temel etken olmuştur (Lang, 1994).

Kentleri tasarlama bilincinin yıllar boyunca var oluşu, yalnızca sayısız kentin planlamasında kent tasarımcılarının dahil olmasını değil, 1950'lerden itibaren üniversitelerde kentsel tasarım eğitimi konusunda çalışmalar başlatılmasını da beraberinde getirmiştir (Vigier, 1965; Lang, 1994; Steger, 1997).

1950 lerin ikinci yarısında Amerika'da kentsel tasarımı profesyonel bir aktivite olarak tanımlama yolunda mimar ve planlılar *"gerçekten kentsel tasarımın ne olduğu"* sorusunu soruyorlardı. Projeler büyük ölçekli mimarlık, kent planlama ya da peyzaj mimarlığı olarak görülüyordu. Bu anlayış 1970 lerden sonra tam anlamıyla değiştirmiştir (Lang, 1994).

Amerikan Plancılar Enstitüsü' nün (AIP) 1965 yılında düzenledikleri kongrede sadece fiziksel planlamaya dayalı tanımları, 1967 yılında sosyal, ekonomik ve çevresel değerleri de kapsam içine almıştır. Aynı dönemde kentsel tasarıma yönelik politikaları belirlemek amacıyla bir komite oluşturularak planlama dergisinde bir sayı geliştirilmiştir (Crane, 1960). Paul Spriereggen'in 1965'de "Urban Design: the Architecture of Towns and Cities" kitabı Amerika'da bu terimin yaygın kullanılmasına neden olmuştur (Lloyd Jones, 1998). 1968'de Robert Weaver üniversite lisans düzeyinde planlama derecesi veren, disiplinler arası ve "yeni bir rönesans adamı" yetiştirmeyi amaçlayan bir program geliştirmiştir. Aynı zamanda 1967'de Amerikan Mimarlık Enstitüsü (AIA), toplumsal problemlerini tartışarak, çözüm önerileri getirmek amacıyla, öğrenciler, iş adamları, yerel yönetim yetkilisi ve üyeleri katılımı ile disiplinler arası düzeyde bir katılımı sağlayan "Amerikan Mimarlar Enstitüsü Bölge / Kentsel Tasarım Yardımcı (Destek) Ekibini" (The American Institute of Architecture's Regional / Urban Design Assistance Teams) (R/UDAT) birimini oluşturmuşlardır (Punter & Carmona, 1997).

Disiplinlerarası çalışma eksikliğine rağmen, kentsel tasarım teorileri ve eğitimindeki en erken gelişmeler belli başlı Amerikan Üniversitelerinde okutulurken, İngiltere de 1970 lerin başlarında ilk kentsel tasarım öğretimi verilmeye başlanmıştır. RIBA 'nın denetiminde beş mimarlık okulunda kurslar başlatılarak, 1976'da Oxford Polytechnic (daha sonra Oxford Brookes Üniversitesi oldu) planlama ve mimarlık okulunda kentsel tasarım merkezi oluşturulmuştur. 1970'lerin başındaki önemli diğer

akademik gelişmeler kapsamında, Cambridge Üniversitesi mimarlık okulunda March ve Martin tarafından, arazi kullanım düzenlemesi ve yapı formları ile ilgili çalışmalar sayılabilir (Martin ve March 1972; Greed, 1998a).

Kent planlamanın geniş çerçevesi içindeki kentsel tasarımın rolünün tanımlanması özellikle 20. yy kent planlama disiplininin geleceğinde belirleyici bir etken olmuştur (Cherry 1974; Hall 1988).

Plancılar, ilk zamanlardan itibaren kentlerin gelişmeleriyle birlikte yeşil alanların tüketilmesi ve kentsel alanların açılması, kent kıyılarının kayıplarına ilişkin politika önerileri ile özellikle 1960'larda kent dokusunda etkilerini göstererek, planlama teorilerinde radikal değişimleri beraberinde getirmiştir (Lloyd Jones, 1998).

1960'ların sonlarında arazi kullanım temelli geleneksel planlamadan, bölgesel ölçekli stratejik planlamaya geçiş yaşanırken, 1970'lerde yapısal planlar kentsel sistemler olarak tanımlanan bilgisayar modelleri ile geliştiriliyordu (Devas & Rakodi, 1993). 60'ların ve 70'lerin yüksek fiyatlarla geliştirilen genel konut çözümleri, yetersiz yönetim ve uygulamalar mimarlık ve kentsel tasarım üzerinde başarısızlıklarının en önemli nedeni olarak gösteriliyordu. Tasarım felsefesinin düzenli olarak uygulanmayışından kaynaklanan, özellikle her konut yerleşiminde 1970 lerin popüler uygulaması olan, ayrılmış yaya yolları ve yaya alanları düzenlenmesi ile kent yaşamında sosyal ayırımın neden olduğu sorunları ortaya çıkarıyordu (Hillier & Hanson 1984).

Gelişen toplumsal koşullarda artan suçlar ve vandalizm, konut ile ilgili çalışmalarda uygulanması gerekli kentsel tasarım stratejilerinin neler olması gerektiği konusunda tartışmalara yöneltmiştir. Kent yenileme hareketleri, enerji krizi gibi sorunlara bağlı olarak özellikle 1960'larda planlama yanlısı ve karşıtı görüşler ortaya atılmıştır. Plancı, Oscar Newman "Defensible Space Environment" kitabında geçen on yıllık sürede inşa edilen yüksek yapıların kamuya açık kentsel mekanlarda ölçeği ve duvarları ile neden olduğu olumsuz etkilerine rağmen ve işaretler, uyarı levhaları ile daha güvenli mekanlar oluşturulması çabasından söz ederek, güvenlik kavramının önemini vurgularken (Newman, 1995) bu bakış açısı İngiltere'de Alice Coleman'ın yaptığı çalışmalarda, kamunun genel kullanımına açık alanların düzenlenmesine yönelik çözümleri ile gelişmiştir (Coleman 1985). Öte yandan kamuya açık alanları binalara göre daha tercih edilebilir biçimde tanımlayan J. Jacobs'un "Eyes on The Street" kavramına dayalı çözümleri ile desteklenmiştir. Konut alanları ile onların oluşturduğu yapısal kütleler arasındaki yaya hareketlerini inceleyen Bill Hillier ve

Bartlett Mimarlık Okulu Öğrencileri 1980 lerde “*Mekan Dizim*” (*Space Syntax*) olarak adlandırdıkları niceliksel ve pratik metodu geliştirmişlerdir (Hanson & Hillier 1984; Kubat⁹, 1996; Greed, 1998a).

1970 ve 1980'lerde bazı mimarlar (Broadbent, 1990) ve diğerleri (Dantzing & Saaty, 1973) geleceğin kentleri için hipotetik ve açıklayıcı şemalar geliştirirlerken, aynı zamanda Amerika'da, İskandinavya, Fransa ve Hindistan gibi kapitalist ülkelerde gelişme anlayışına karşı yönde, pragmatik, uygulanabilir kentsel tasarım çalışmaları varlığı söz konusu olmaktaydı (Lang, 1994; Greed, 1998a; Lloyd Jones, 1998).

1980'lerde kentsel tasarım insan ile uğraşan diğer çalışma alanları gibi kabul gördü ve politik bir yönü olduğu gerekçesiyle kent tasarımcılarının birçoğu tarafından sosyal ve çevresel çalışma alanlarından ayrı tutuldu.

Büyük mimarlık kavramının ardında kentsel tasarım kariyerinin aranılan yerini bulabilmesi için editör Ivor Samuels'in Nisan 1986 da üyelerine duyurulması amacıyla " Toward an Urban Design Manifesto" kapsamında bir yazılı doküman hazırlandı ve 1987 de Sebastian Loew'in editörlüğünde “Kentsel Tasarım Ajandası” (*The Urban Design Agenda*) yayınlandı (Tablo 2.1). Bu ajanda kent tasarımcılarının ne yaptıkları ve ne yapmaları gerektiği konularında yönlendirici olmasına karşın, kentsel çevrenin düzenlenmesine dahil olan mesleklerin görevlerini tanımlamada yeterli olamamış ancak “iyi bir kentsel çevrenin kalitesi” konusunda fikirlere yardımcı olmuştur (Linden, 1988).

“İyi Kent” eylem ve deneyimlerde çeşitliliği ile karma kullanımlara, farklı etkinliklere, kaynaklara, bilgilere ve kullanıcıların özellikleri ne olursa olsun taşıtlara yayalara ortak erişimin sağlanmalıdır. Koruma ve güvenlik amaçlı yeni düşünceler üretilmeli, insanlara kendi özgün çevrelerini özelleştirme fırsatı vermelidir. Tanımlanan bu karakteristikler kentlerin fiziksel formları ile ilgilidir ve Lynch, Cullen, Krier, Hillier, Newman ve Appleyard'a kadar süregelen düşüncelerdir.

1980 lerin proje odaklı politikaları kentsel tasarıma olan ilginin yeniden canlanmasında belirleyici bir faktör olurken, kente bir sanat işi olarak bakış açısı ve büyük mimari sistemlerin görsel ilişkisine odaklanan yaklaşım oldukça fazla kullanılmıştır.

1980'lerin ikinci yarısında artan yapı yoğunluğuyla birlikte önemli ticari gelişmeler, kentlerde büyük iş merkezlerinin gelişimine neden olmuştur. Londra'daki Liverpool Street Stain ve Docland deki Canary Wharf önemli örnekler arasındadır.

Tablo 2.1 Kentsel Tasarım Ajandası (Ed. Sebastian Loew; Linden, 1988)

KENTSEL TASARIM AJANDASI Kentsel tasarım bir disiplin olarak değerlendirilmelidir. Kentsel Tasarım fiziksel form ile fonksiyon arasındaki bir ilişki olarak düşünülebilir. Mimarlar bir müşteri ile sınırlandırılırken, Plancı ise fiziksel tasarımın belli konularında çalışırlar. Kentsel tasarım mesleği tanımlanmış çevresel meslekler ile yürütücü olan kuruluşların arasında yerini almalıdır. Kentsel tasarım yapılaşmış çevrenin yaratılmasındaki kaynakların kullanılmasında ve kamu yararı kullanımlarında önemli bir idareci olarak düşünülmelidir. Kentsel tasarım yalnızca mekanı tasarlayana değil kullanıcıya da yardımcı olmalıdır. Kent tasarımcısı toplumsal gelişimleri mutlak anlamalıdır. Kentsel tasarım toplumsal hedefleri anlamalı, politik süreci kullanmayı becerebilmeli ve kentsel gelişme prosedürüne uygun düzenlemeye götürmelidir. Kent tasarımcısı kentsel gelişmeyi kontrol ederken, ekonomik ve sosyal dinamikleri anlayabilmelidir. Kentsel tasarım eğitimi ve araştırmaları kentsel çevrenin değişen dinamiklerine uyum sağlayabilmeli ve insanların yaşadığı çevreye nasıl uygulanacağını bilmelidir. Eğitimciler, profesyoneller, geliştiriciler ve halk kentsel tasarımın önemini daha iyi bir yaşam için belirlemelidir .
--

McHarg (1969), Bookchin' in (1974) 1960'lardaki "ekolojik planlamaya" yönelik çalışmaları yeniden gündeme gelerek, kentsel yerleşmelerin olduğu kadar, kırsal alanların tasarımında da kentsel tasarım ilkeleri belirlemiş, 1980'lerde "çevreci kuramlar" daha da geniş bir kapsam kazanarak, 1990'lara gelindiğinde Rio de Janeiro'da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre konferansından sonra sürdürülebilir kentsel gelişme kararlarına bağlı olarak sürdürülebilir kentsel politikalar planlama sistemlerinde yer almaya başlamıştır. Avrupa Birliği'nin çevresel politikaları güçlendiren ve 1990'lar daki sürdürülebilir gelişme için "kompakt kent" "toplu, derli toplu kent" yaklaşımı kentsel çevrenin güçlü bir savunumu olmuştur (Partridge, 1985; Vander Ryn ve Caltharpe, 1986; Batone, 1991; Orr, 1992; Lloyd Jones, 1998).

2.4.1. Kentsel Tasarım Kavramının Gelişiminde Kuramlar

Modern mimarlık ve şehirciliğin 1920'lerdeki durumunu tartışan CIAM (Uluslararası Çağdaş Mimarlar Kongresi) Avrupalı mimarların katılımı ile, kent formuna organik yaklaşımla İngiltere'de geliştirilen Bahçe şehir kavramı ve ABD'de Olmsted, Mumford, Perry ve diğerlerinin benzer çalışmalarını değerlendirmişlerdir (Lynch, 1987). Bu öneriler düşük yoğunluklu daha çok kırsal karakterli, ardışık olarak organize edilmiş temel komşuluk birimlerinden oluşan bir kent bölgeleme modelinin uygulamalarıdır.

CIAM'dan sonra bir grup genç modernist mimar ; Alison, Peter Smithson, Aldo Van Eyck ,Gian Carlo ,Ralph Ershire, fonksiyonalist kent kavramı üzerinde duran Team 10'u (1953) oluşturdular. Team 10'un felsefesini yaya ve taşıt ayırımı temeline dayalı teorik çalışması ile Le Courbusier izledi. Bu fikirler yüksek yoğunluklu toplu konut uygulamaları ile Park Hill, Sheffield'da uygulamaya geçirildi ve kentsel gelişmeye "mega kütleler" şeklinde sayısız yaklaşım eklendi. Kent ölçeğinde, Team 10 'un yaklaşımının en iyi örnekleri Candilis ve Woods ile Toulouse Le Mirail'de görülebilir (Kostof 1991). Kentsel tasarım için geliştirilen modern teoriler ve tasarım fikirleri "iyi bir yaşam" ve "iyi bir çevre" düşüncelerine dayandırılırken (Le Courbusier 1934; Sert and C.I.A.M. 1943; Koolhaas 1978; "Machu Picchu Tüzüğü" 1979; Huet 1984; Alexander ve diğ. 1987; King ve diğ. 1989 ve Preiser ve diğ. 1991) bazıları da kentsel tasarım sürecine odaklanmaktadır (Lang, 1994).

1950'de Massasuchettes Institute of Technoloji'de (MIT) K.Lynch ve D.Appleyard, kentlerin algılanan strüktrünü analiz ederek tanıtmak için yeni teknikler geliştirmeye başlamışlardı. Avrupa'daki modernist akımların etkisi ile, savaş öncesi Almanya'da ünlü Bauhouse Tasarım okulunda "Grafik sembolleri konulu geleneksel çalışmalar geliştirildi ve MIT'de profesör Gyorgy Kepes tarafından sunuldu (Gosling, 1984; Appleyard, Lynch, Myer 1964; Greed, 1998a) .

1960'lardan başlayarak, özellikle 1972'deki mali kriz sonunda Amerika ve Batı Avrupa'da, kısmen Atina Anlaşması ile desteklenen modern şehirciliğe tepkiler olmuştur. Özellikle mimari anlayışlarda yaşanan bu değişimlere paralel olarak 1960 lar dan 1980'lere kadar, 1965-1975 döneminde daha sıklıkla olmak üzere, kentsel tasarım teorilerinde önemli değişimler gözlenmektedir (Ellin, 1996).

Abraham Moslow (1954) insan gereksinimlerini bir sıralama içinde ele alarak kavramlaştırdığı çalışmasında söz konusu olan tanımlamaları, Lang (1994) Amerika'daki kentsel tasarım teorisini belirleyen çalışmasında yeniden değerlendirerek, adlandırmıştır. Kentsel tasarım teorisinde, özellikle mimari tasarımda söz konusu olan akımları çok dikkatli bir şekilde belirlediği yeni kavramlaşmada; "rasyonalizm", "neo-rasyonalizm", "post-modernizm", "görgücülük", "biogenetik" (rationalizm, neo-rationalizm, post-modernism, empirisizm, biogenetic) tanımlanmaktadır (Lang, 1994; Ellin, 1996).

Özellikle Amerika'daki modern akımların gelişimiyle birlikte İngiltere'de ve daha sonra Amerika'da da uygulamaları olan 20 yy. önemli kentsel tasarım hareketleri olarak tanımlanan "Güzel Şehir" (City Beatiful) ve "Bahçe Şehir" (Garden City) düzenlemeleri görölüyordu (Golany, 1976; Lang, 1994).

Yeni kentsel gelişmeler İngiliz plancı ve mimarları için kentsel tasarım ile ilgili de fikirlerin gelişmesine ve ortaya çıkmasına neden oldu. Savaş öncesi döneme ait ve Ebenezer Howard'ın Bahçeşehir kavramına uygun olarak geliştirilen Letchworth ve Welwyn bahçe şehirlerinden sonra, 1950 de "ikinci kuşak" yeni kentler şekillenmeye başladı. Cumbernould ve Irvine örneğindeki İskoç yeni şehirlerinde de yeni kuşak kent tasarımcılarının etkileri görölmektedir (Williamson, 1995; Lloyd Jones, 1998).

Unwin ve Parker'ın özellikle de Letchworth ve Hampstead Bahçe Şehirleri ile ilgili yaptıkları çalışmalar bir anlamda kentsel tasarım içerikli olarak bahçe şehir fikrine büyük bir ivme kazandırmıştır. Sitte'nin fikirlerini İngiliz içeriğine adapte eden Raymond Unwin, kentsel tasarıma resmi ve resmi olmayan (bilinen yada bilinmeyen) yaklaşımların kombinasyonunu getirdi. Pitoresk prensiplere düşük

yoğunluklu bahçe şehir yerleşimini teklif eden ve 20.yy'ın kentsel tasarımda İngiltere' de görülen bu figür tek ve en ünlüsüdür (Miller,1992). Unwin'in (1920) kent planlama elemanları ile kentsel tasarımın kesinlikle bir bütün olduğuna inanan fikirlerinin yer aldığı "Town Planning in Practice" halen bir rönesans olarak görülür (Unwin, R., 1920; Greed, 1998a; Lloyd Jones, 1998).

Amerika'da da yüzyıl içinde (Newton 1971; J.Peterson 1976; W.Wilson 1989; Schultz 1989; Gilbert 1990) güzel şehir hareketi ile geliştirilen tasarımlar büyük aksları, odak noktaları, büyük meydanları, geniş caddeleri ve büyük ölçekli klasik binaları ile barok tarzının temel elemanlarının oluşturduğu şema ile kentsel tasarım örnekleridir. Bu hareketin en belirgin uygulayıcısı Manila ve yangın sonrası düzenlenen San Francisco'nun da dahil olduğu bir çok kent (Chicago, Colombus, Ohio ve Philadelphia) için plan geliştiren Daniel Burnham ile iki önemli başkenti bu anlayışa göre tasarlayan Avusturalya- Canberra Chicagoan Walter Burley Griffin (Ulusal Başkent Geliştirme Komisyonu, 1965) (Bacon, 1974) ve daha sonra Hindistan- Yeni Delhi (Irwing 1981) izlemiştir (Lang, 1994).

20.yy. şehirciliğinin ve mimarlığının dünya kentlerine, onların mekan ve cephelerine yeni bir doku, görünüm veren egemen çizgisi, bir anlamda temelleri CIAM manifestoları ve Bauhouse öğretileri ile atılan, Le Courbusier ve Gropius gibi ustaların yapıtlarından çok, metinlerinde açıklık kazanan "rasyonalizm" olmuştur (Yücel, 1982).

Rasyonalizm "salt insan mantığı, düşüncesi ile doğruluk ve güzelliğin gerçeklerden sezilenebileceğine" inanır. Rasyonalist kentsel tasarım fikirleri fiziksel form olarak platonik geometrinin uygulandığı şehirlerin sosyal organizasyonları için politik görüşlerin olduğunu göstermektedir. Şenlier'e göre; Kentsel tasarımda Rasyonalist düşüncenin belirleyicileri C.I.A.M. (Sert ve C.I.A.M. 1944; Le Courbusier 1973; Bakema 1982) ve Team 10 dur (Şenlier, 1996).

1960'larda Neo-rasyonalizm, neo-klasizm akımları özellikle İtalya ve İspanya'da olmak üzere tüm Avrupa'da gelişim göstermiştir. 18. yy' ın Marc Antoina Laugier gibi neo-rasyonalistleri "*bir yerleşmenin belirleyici elemanları; sokakları, meydanları, avluları, caddeleri vb. ile*" ilgilenirler. Neo-rasyonalizmin erken dönemdeki en önemli temsilcisi Aldo Rossi'dir. "City Architecture" kitabında, Avrupa'daki modern akımları kritik ederek, form fonksiyonu izler görüşüne karşı çıkmaktadır (Economakis, 1992; Lang, 1994; Ellin, 1996).

Neo-rasyonalizm gibi neo- klasizm'de fiziksel formlar ve onların anlamına odaklanır. Neo-rasyonalizm kolaj ile üretilirken, neo-klasizm, hiyerarşi ve aksiyal düzen ile oluşturulur (Jencks, 1980; Ellin, 1996). Neo-Rasyonalizm ve Neo-Emprisizm Geoffrey Broadbent' in (1990) "Emerging Concepts in Urban Space Design" çalışmasında geleceği tasarlamak ve bu konuda düşünmek için bahsettiği iki yöntemdir. Bu gruplamalar sosyolojik tanımlamalardır ve "*mimarlıktaki geometrik saflık*" olarak tanımlanabilir. Neo-Rasyonalist çalışmaların Amerika'daki etkisi 18.yy. Fransa'sında Laugier, Ledoux ve Boullée gibi birçok rasyonalist düşünleri savunanların olduğu Kıta Avrupasından daha fazla olmuştur.

Sade formlar olarak tanımlanabilen "Görgücülük", Emprisizm (The Empricists) kentleşme kavramının gelişmesiyle Bahçe Şehir hareketinin yeni şehir uygulamaları olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu konuda çalışmaları olanlar Camillo Sitte (1989) ve onun gibi Paul Zucker (1959), Jane Jacobs (1961), Gordon Cullen (1961), Lawrens Halprin (1963, 1965, 1969, 1974), Philip Thiel (1961 ve öncesi), Cristopher Alexander (Alexander, Isikawa ve Silverstein 1977), Charles Moore (Johnson 1986) ve en son Leon Krier' dir. En son grup olarak düşünce ve fikirlerini yazarak katılım gösterenler ise Ebenezer Howard (1902), Lewis Mumford (1938, 1961) ve Clarence Stein (1952) dir (Lang, 1994).

Robert Venturi Amerika ve Avrupa'da ortakları ve kendi çalışmaları ile postmodern mimarlık ve kentsel tasarımın ilk kurucusu olarak görülür. Onun önemli kitabında "Complexity and Contradiction in Architecture" (1988) modernizmin "saflık, teklik ve düzen" amacına karşın, Venturi "kompleks ve açıklayıcı" olmayı önemle belirlemektedir. Venturi "karmaşa ve çelişkileri" içinde kentsel tasarım için yalnızca iki örneği; Times meydanındaki Billboardlar ve Main Street referans göstermektedir. Bu konuda çalışan diğer düşünürler; Charles Jencks ve George Baird (1969), Christian Norberg-Schulz (1969), Charles Jencks ve Nothan Silver (1972), Alexander Tzonis (1972) ve Vincent Scully (1974) dir.

Venturi, Scott Brown ve Izemour ticari amaçlı popüler kent mimarlığını yeniden değerlendirdikleri, savaş öncesi dönemde Amerikan kent peyzajındaki tipleşmiş örnekleri ve "Learning from Las Vegas" kitaplarındaki, kent tasarımcılarının bir araba yolculuğu deneyimlerinde de olduğu gibi Nevada Çöl şehrindeki neon ışıklarının çizdiği şehir örneğini geliştirdiler (Venturi ve diğ., 1972).

Globalleşmeyle birlikte post modern mimaride gelişim göstermiş, (Kubat, 1996b) ulusal düzeyde kalmayarak kitap, dergi ve yayınlarla Amerika'da da kabul

görmüştür. 1960'lardan 1980'lere kadar kentsel tasarıma yönlendirici olan belirli teoriler incelendiğinde; Amerika ve İngiltere'de, *Townscape Hareketi* (Townscape Movement); *Savunmacı Planlama* (Advocacy Planning), *Halk Katılımı* (Community Participation), *Çevrecilik* (Environmentalism) ve *Feminizm* (Feminism); *Bölgesellik ve Yerel Tasarım* (Regionalism And Vernacular Design); *Venturi ve Anlamsallık* (Venturi and Contextualism); *Tarihsel Eklektisizm* (Historical Eclecticism) vb. akımları önemli görülmektedir (Ellin, 1996; Punter & Carmona, 1997).

Modernizmin "*mimari elemanları*" na karşılık, Townscape hareketi "*binaların tüm çevresi ve içinde bulunduğu alanlar*" ile ilgilenir. Bu akımın temelinde 18 yy. pitoresk düşüncesinin "*düzensizlik alışkanlığı*", "*bireysellik*", "*oransal hoşnutsuzluk*", "*çeşitliliğe düşkünlük*", "*kişisel memnuniyet*" gibi yaklaşımlar (Rowe, Koetter); 19.yy.romantik sanat anlayışı, Utopik Fransız sosyalizmi ve belki Kropotkin'in anarşizmi (Dyckman); 19.yy ve erken 20.yy. 'ın sanat ve romantizm hareketi (Andrew Jackson Downing, Frederick Law Olmsted, Camillo Sitte ve Raymond Unwin) bağlamında gelişen fikirler kentsel mekan düzenleme deneyimlerinde etkili olmuştur (Ellin, 1996).

Amerika'da şekillenen "*New Urbanist*" yaklaşımına karşılık, savaş sonrası İngiltere'de "*Townscape*" (kentsel peyzaj) terimi ilk defa Thomas Sharpe tarafından 1948'de "*Contemporary Townscape Theory*" çalışmasında kullanılmış ve "*Design in Town and Country Planning*" Gibberd (1953), "*The Conservation of Towns*" Workshett (1969), "*Making Townscape*" Tugnut ve Robertson (1987) gibi kuramcılar tarafından atıflarda bulunularak değerlendirilmiştir (Lang, 1994; Ellin, 1996; Punter & Carmona, 1997).

Ancak yine de İngiliz kentsel tasarım düşüncesinde Townscape (kentsel peyzaj) fikirlerini ve felsefesini geliştiren Gordon Cullen'dir. Cullen'in Townscape fikirleri 1950'li dönemde geliştirilmiş, 1961 yılında "*Townscape*" isimli çalışmada sunmuştur. Fakat Ron Nairn'in "*Architectural Outrage*" yazısı içeriğinde, İngiliz kentlerinin çoğunda savaş sonrası yapılan yeniden yapılanma dönemindeki kaybedilen değerlere yönelik olarak Townscape felsefesi önemli bir şekilde eleştirilmiştir (Broadbent, 1990; Lang, 1994; Gosling, 1996; Punter & Carmona, 1997).

Kentsel tasarımın yasal kapsamda önemle değerlendirildiği, İngiltere'de söz konusu olan kentsel tasarım çalışma alanının dört önemli bileşeni tanımlanmaktadır. Townscape (kentsel peyzajı); yerleşmedeki binaların görsel kalitesi ile ilgilidir, binalar arasındaki mekanlar ile en iyi estetik etkilerin elde edilmesi arasındaki ilişkiyi

tanımlar. Kamu yararı; kamuya ayrılmış ya da yarı kamu alanlarının tasarımı, güvenli ve çekici olması için sosyal deneyimlerin kullanımı, Halk katılımı; yerleşmede binalar ve açık alanların algılanması, kentsel imajı, düzenleme, okunabilirliği, erişilebilirliği, uygulanabilirliğidir. Ekolojik boyutu ise yerleşimin doğal çevresi ile ilgili değerlendirmeleri içermektedir. Bu dört önemli kentsel tasarım bileşenine bağlı olarak 10 kentsel tasarım ilkesi İngiltere'de kentsel tasarım rehberlerinde kullanılmaktadır (Punter & Carmona, 1997).

2.4.2. Kentsel Tasarım Kavramı Gelişiminde Sosyal Düşünceler

Geleneksel kentsel tasarım düşüncelerinin sentezinde çok sayıda kavram belirlenmektedir (Moudon, 1992). Broadbent'in kentsel tasarımda "emprisizm, rasyonalizm ve pragmatizm" kavramlarını tanımlaması gibi farklı zaman sürecinde tasarım düşünce ve kavramlarının felsefik olarak geliştirildiği görülmektedir (Broadbent, 1990). Çoğunlukla sıradan ve belki de tasarım kontrol pratikleri ile ilgili kentsel tasarım ilkeleri de geliştirilmektedir (Alexander, 1977). İngiltere'de en iyi bilinen ve 1980'lerin ortalarında Galler Prensi (The Prince of Wales) tarafından, tamamen amatörce geliştirilen "Mimarlık ve Tasarımın 10 Emri" çalışmasıdır. Gerçekte bu fikirler (mekan kavramı, uyum, ölçek, hiyerarşi, malzeme ve detayların toplum için tasarımı) daha önce diğer kuramcılarının çalışmalarının biraraya getirilmesi olarak da yorumlanabilir (Tablo 2.2) (HRH Prince of Wales, 1986; Punter, 1990).

Kentsel tasarım kavramının açıklanmasında bazı kuramcı ve uygulamacıların çalışmalarına bağlı olarak geliştirilen (bakınız bölüm 2.1.2 Kavramsal olarak kentsel tasarım) sekiz parçalı yapıya bağlı olarak M. Carmona "Controlling Urban Design; A Possible Renaissance" çalışmasında kentsel tasarım düşüncelerinin değerlendirilmesini yapmaktadır (Tablo 2.3). Bu değerlendirmede Mekansal (Spatial), Morfolojik (Morphological), Anlamsal (Contextual), Görsel (Visual), Algısal (Perceptual), Sosyal (Social), Fonksiyonel (Functional) ve Sürdürülebilir (Sustainable) genel başlıklarında, tasarım kontrol yaklaşımlarının belirleyicileri açıklanmaktadır. İngiltere ve Amerika'da yapılan kuramsal çalışmalar ve dönemlere bağlı olarak vurgulanan kentsel açık alanlar, binalar ve kentsel yerleşmelerin genel karakter ve belirleyiciler karşılaştırıldığında yapılan çalışmalarla desteklenmektedir (Carmona, 1996; Punter & Carmona, 1997).

Tablo 2.2 Kentisel Tasarım Tanımlayıcı Kriterlerinin Gelişimi (Punter & Carmona, 1997)

Kelvin Lynch 1982	Jane Jacobs 1961	Bentley Alcock Modlin 1964	Tilbalds 1988	HRH The Prince of Wales 1989	Ho York 1985	Urban Design Group 1987	Wates 1988	Buchanan 1988
1 Canlılık (Biyolojik ve Ekolojik dahil)	Görsel düzenlenmiş alanlar	Sorumlu çevreler	Enfoların önce mekânlar	Mekân		Sorumlu Formlar	Geniş anlamda Kentsel çevre	Diğer mekânların kamu yararı için tasarımı
2 Duygular		Görsel Uyumluk	Tarihi Korunak	Uyum ve İçerik	(1) En iyi muhafaza etmek (2) Sokak çizgisini korumak			
3 Uyumluk	Karma kullanımlar	Çeşitlilik	Karma kullanımları teşvik etmek		Birden fazla kullanım	Karma kullanımlar		
4 Çeşitlilik	Karma yaş grubu	İnsan ölçeği	Ölçek belirlenme	İçerikte ölçek				
5 Erişim	Geçirgenlik	Geçirgenlik	Yaya geçirgenliğini azaltmak			Kamu erişimi		Kamu mekânları ve hareket sistemi
6 Kontrol	Sosyal karmaşa ve ortak karar	Bireyselleştirme	Sosyal karmaşa ve ortak karar	Toplum	"Erişilebilir" bireyselleştirme	Ortak karar	Bireysel sorumluluk, Profesyonel yapabilirlik, yerel alışkanlıklar ve kontrol, Entegrasyonlu deneyim, Kaynakların optimizasyonu, çevre, eğitim	
7 Duygular		Okunaklılık	Okunaklılık	Hiyerarşi	Görsel Erişilebilirlik			(1) Toplantı (2) Seçkin Anlam (3) İç ve dışı birliğine bağlamak
8 Uyumluk	Robotlaşmış Mekânlar	Robotlaşma ve Uyumluk	Küçük ölçekli değişiklikler			canlandırma		Doğal, zengin malzemeler
9 Etkinlik	Birden bire değil derece derece Aktivite zenginliği	Zenginlik	Görsel Hoşluk	malzeme ve Dekorasyon işaretleri ve Aydınlatma	"görsel" yapılaşma	Koruma Güvenlik, konfor, barınak		iyi dekorasyon
10	Okunaklılaşma, görsel, sosyal adalet, eşitlik							

Tablo 2.3 Kentsel Tasarım Kavramı Çerçevesinde Tasarım Düşüncesinin Yapılanması (Carmona, 1996)

Lynch, 1980	Sirta, 1985	Worckkatt, 1989	Cullen, 1987	Lynch, 1980	Jacos, 1961	DoE ve DoT, 1992	Blowers, 1993
Hough, 1990	Krier, 1979	Essex County Council, 1973	Tugnutt and Robinson, 1987	Bacon, 1975	Bentley et al., 1986	BRE, 1991	Barton et al, 1994
Mekansal (Spatial)	Morfolojik (Morphological)	Anlamsal (Contextual)	Görsel (Visual)	Algısal (Perceptual)	Sosyal (Social)	Fonksiyonel (Functional)	Sürdürülebilir (Sustainable)
Açık Mekan	Bina Çizimleri	Karakter, Koruma, İçerik, Çevresel Kalite, Yükeklik, Komşuluk etkisi, Peyzaj, Diğer binalar ile ilişki, Oturum, Manzara, Bakış Doğrultusu, Sokak ilişkisi	Boşluklar, Görünüm, Gelişme Boyutu, Yerel Stil, Kütle, Güzellik, Ölçek, Diğer binalar ile ilişki, Oturum, Manzara, Bakış Doğrultusu, Sokak ilişkisi	Savunabilirlik, Ayırtıcı özellik, Kapalılık, Mekan, Çeşitlilik	Erişim, Suç, Karma Kullanım, Yaşam Kalitesi, Oyun Mekanı, Kamu Sağlığı, Kamu Mekanı, İyi Görünüm, Canlılık	Gün ışığı, Alt yapı, Yürüme Yolu, Konut Ölçüleri, Konut Tipi, Yerleşim, Çevreye bakış, Gölgelenme, Park Alanı, Mahremiyet, Yol tasarımı, Yol Güvenliği	Enerji, Peyzaj, Düzenleme, Gün ışığı, Ağaçlar,
Yol Hiyerarşisi	Yoğunluk planı,						
Yerleşim Dokusu							
Kent Kalıbalılığı	Sokak dokusu,						
Tasarım Kontrolü	İlgili Yasa Olmayan Bölgeye Göre Düzenlenmiştir						
Tasarım Kontrolü	İlgili Yasa Olmayan Bölgeye Göre Düzenlenmiştir						
Yerleşim, Görünüm, Stil,	Yerleşim, Görünüm, Stil,	Yerleşim, Görünüm, Stil,	Yerleşim, Görünüm, Stil,	Yerleşim, Görünüm, Stil,	Yerleşim, Görünüm, Stil,	Yerleşim, Görünüm, Stil,	Yerleşim, Görünüm, Stil,
Bahçe Boyutları, Mekan Formülasyonu	Bahçe Boyutları, Mekan Formülasyonu	Bahçe Boyutları, Mekan Formülasyonu	Bahçe Boyutları, Mekan Formülasyonu	Bahçe Boyutları, Mekan Formülasyonu	Bahçe Boyutları, Mekan Formülasyonu	Bahçe Boyutları, Mekan Formülasyonu	Bahçe Boyutları, Mekan Formülasyonu
İlgili Diğer Tasarım Bölgeye Göre Düzenlenmiştir	İlgili Diğer Tasarım Bölgeye Göre Düzenlenmiştir	İlgili Diğer Tasarım Bölgeye Göre Düzenlenmiştir	İlgili Diğer Tasarım Bölgeye Göre Düzenlenmiştir	İlgili Diğer Tasarım Bölgeye Göre Düzenlenmiştir	İlgili Diğer Tasarım Bölgeye Göre Düzenlenmiştir	İlgili Diğer Tasarım Bölgeye Göre Düzenlenmiştir	İlgili Diğer Tasarım Bölgeye Göre Düzenlenmiştir
Büyük, Kompakt Form, Bölgeler, Komşuluklar, Kamu Taşımacılığı, Topografya,	Büyük, Kompakt Form, Bölgeler, Komşuluklar, Kamu Taşımacılığı, Topografya,	Büyük, Kompakt Form, Bölgeler, Komşuluklar, Kamu Taşımacılığı, Topografya,	Büyük, Kompakt Form, Bölgeler, Komşuluklar, Kamu Taşımacılığı, Topografya,	Büyük, Kompakt Form, Bölgeler, Komşuluklar, Kamu Taşımacılığı, Topografya,	Büyük, Kompakt Form, Bölgeler, Komşuluklar, Kamu Taşımacılığı, Topografya,	Büyük, Kompakt Form, Bölgeler, Komşuluklar, Kamu Taşımacılığı, Topografya,	Büyük, Kompakt Form, Bölgeler, Komşuluklar, Kamu Taşımacılığı, Topografya,
Blok Boyutu, Bağlantılar, Kenarlar, Doku, Gelişen Tasarım, Morfoloji, Kutuplar, Köşeler, Algılanabilirlik, Mekan Bağlantıları, Mekanal Oranlar,	Blok Boyutu, Bağlantılar, Kenarlar, Doku, Gelişen Tasarım, Morfoloji, Kutuplar, Köşeler, Algılanabilirlik, Mekan Bağlantıları, Mekanal Oranlar,	Blok Boyutu, Bağlantılar, Kenarlar, Doku, Gelişen Tasarım, Morfoloji, Kutuplar, Köşeler, Algılanabilirlik, Mekan Bağlantıları, Mekanal Oranlar,	Blok Boyutu, Bağlantılar, Kenarlar, Doku, Gelişen Tasarım, Morfoloji, Kutuplar, Köşeler, Algılanabilirlik, Mekan Bağlantıları, Mekanal Oranlar,	Blok Boyutu, Bağlantılar, Kenarlar, Doku, Gelişen Tasarım, Morfoloji, Kutuplar, Köşeler, Algılanabilirlik, Mekan Bağlantıları, Mekanal Oranlar,	Blok Boyutu, Bağlantılar, Kenarlar, Doku, Gelişen Tasarım, Morfoloji, Kutuplar, Köşeler, Algılanabilirlik, Mekan Bağlantıları, Mekanal Oranlar,	Blok Boyutu, Bağlantılar, Kenarlar, Doku, Gelişen Tasarım, Morfoloji, Kutuplar, Köşeler, Algılanabilirlik, Mekan Bağlantıları, Mekanal Oranlar,	Blok Boyutu, Bağlantılar, Kenarlar, Doku, Gelişen Tasarım, Morfoloji, Kutuplar, Köşeler, Algılanabilirlik, Mekan Bağlantıları, Mekanal Oranlar,
Sınırlar, Bina Grupları, Kontrast, Plan ölçüsü, Dayanışma,	Sınırlar, Bina Grupları, Kontrast, Plan ölçüsü, Dayanışma,	Sınırlar, Bina Grupları, Kontrast, Plan ölçüsü, Dayanışma,	Sınırlar, Bina Grupları, Kontrast, Plan ölçüsü, Dayanışma,	Sınırlar, Bina Grupları, Kontrast, Plan ölçüsü, Dayanışma,	Sınırlar, Bina Grupları, Kontrast, Plan ölçüsü, Dayanışma,	Sınırlar, Bina Grupları, Kontrast, Plan ölçüsü, Dayanışma,	Sınırlar, Bina Grupları, Kontrast, Plan ölçüsü, Dayanışma,
Denge, renk, Köşeler, Odak Noktası, Form, Uyum, Anıt Elemanlar, Oran, Ritim, Zenginlik, Çatı Çizgisi, Gök Çizgisi, Sert elemanlar, Doku, Kent peyzajı,	Denge, renk, Köşeler, Odak Noktası, Form, Uyum, Anıt Elemanlar, Oran, Ritim, Zenginlik, Çatı Çizgisi, Gök Çizgisi, Sert elemanlar, Doku, Kent peyzajı,	Denge, renk, Köşeler, Odak Noktası, Form, Uyum, Anıt Elemanlar, Oran, Ritim, Zenginlik, Çatı Çizgisi, Gök Çizgisi, Sert elemanlar, Doku, Kent peyzajı,	Denge, renk, Köşeler, Odak Noktası, Form, Uyum, Anıt Elemanlar, Oran, Ritim, Zenginlik, Çatı Çizgisi, Gök Çizgisi, Sert elemanlar, Doku, Kent peyzajı,	Denge, renk, Köşeler, Odak Noktası, Form, Uyum, Anıt Elemanlar, Oran, Ritim, Zenginlik, Çatı Çizgisi, Gök Çizgisi, Sert elemanlar, Doku, Kent peyzajı,	Denge, renk, Köşeler, Odak Noktası, Form, Uyum, Anıt Elemanlar, Oran, Ritim, Zenginlik, Çatı Çizgisi, Gök Çizgisi, Sert elemanlar, Doku, Kent peyzajı,	Denge, renk, Köşeler, Odak Noktası, Form, Uyum, Anıt Elemanlar, Oran, Ritim, Zenginlik, Çatı Çizgisi, Gök Çizgisi, Sert elemanlar, Doku, Kent peyzajı,	Denge, renk, Köşeler, Odak Noktası, Form, Uyum, Anıt Elemanlar, Oran, Ritim, Zenginlik, Çatı Çizgisi, Gök Çizgisi, Sert elemanlar, Doku, Kent peyzajı,
Toplum, Sosyal Eşitlik, İhtiyaçlar, Sosyal birleşme, Temel ihtiyaçlar, Bireyselleşme, Kamu yararı, Kamu/özel,	Toplum, Sosyal Eşitlik, İhtiyaçlar, Sosyal birleşme, Temel ihtiyaçlar, Bireyselleşme, Kamu yararı, Kamu/özel,	Toplum, Sosyal Eşitlik, İhtiyaçlar, Sosyal birleşme, Temel ihtiyaçlar, Bireyselleşme, Kamu yararı, Kamu/özel,	Toplum, Sosyal Eşitlik, İhtiyaçlar, Sosyal birleşme, Temel ihtiyaçlar, Bireyselleşme, Kamu yararı, Kamu/özel,	Toplum, Sosyal Eşitlik, İhtiyaçlar, Sosyal birleşme, Temel ihtiyaçlar, Bireyselleşme, Kamu yararı, Kamu/özel,	Toplum, Sosyal Eşitlik, İhtiyaçlar, Sosyal birleşme, Temel ihtiyaçlar, Bireyselleşme, Kamu yararı, Kamu/özel,	Toplum, Sosyal Eşitlik, İhtiyaçlar, Sosyal birleşme, Temel ihtiyaçlar, Bireyselleşme, Kamu yararı, Kamu/özel,	Toplum, Sosyal Eşitlik, İhtiyaçlar, Sosyal birleşme, Temel ihtiyaçlar, Bireyselleşme, Kamu yararı, Kamu/özel,
Ekoloji, Çevre Kapasitesi, Mikroklima, Baskın yollar, R obotlaşma, Yerleşim kapasitesi, binaların yerleşim, Ekonomik yaşayabilirlik,	Ekoloji, Çevre Kapasitesi, Mikroklima, Baskın yollar, R obotlaşma, Yerleşim kapasitesi, binaların yerleşim, Ekonomik yaşayabilirlik,	Ekoloji, Çevre Kapasitesi, Mikroklima, Baskın yollar, R obotlaşma, Yerleşim kapasitesi, binaların yerleşim, Ekonomik yaşayabilirlik,	Ekoloji, Çevre Kapasitesi, Mikroklima, Baskın yollar, R obotlaşma, Yerleşim kapasitesi, binaların yerleşim, Ekonomik yaşayabilirlik,	Ekoloji, Çevre Kapasitesi, Mikroklima, Baskın yollar, R obotlaşma, Yerleşim kapasitesi, binaların yerleşim, Ekonomik yaşayabilirlik,	Ekoloji, Çevre Kapasitesi, Mikroklima, Baskın yollar, R obotlaşma, Yerleşim kapasitesi, binaların yerleşim, Ekonomik yaşayabilirlik,	Ekoloji, Çevre Kapasitesi, Mikroklima, Baskın yollar, R obotlaşma, Yerleşim kapasitesi, binaların yerleşim, Ekonomik yaşayabilirlik,	Ekoloji, Çevre Kapasitesi, Mikroklima, Baskın yollar, R obotlaşma, Yerleşim kapasitesi, binaların yerleşim, Ekonomik yaşayabilirlik,

İngilizlerin görsel estetik temelli tasarım kontrol yaklaşımlarına paralel bir süreçte 1960 ve 1970'lerin Amerika'sında *sosyal kullanım yaklaşımını* ön plana çıkaran çalışmalar yapıldı (Jarvis, 1980). Jane Jacobs'un "The Death And Life Of Great American Cities" (1961) çalışmasında "bir kentin asla bir sanat eseri olmayacağını çünkü bir yaşam, bütünlük, karmaşanın olduğunu ve yaşayan insanların ihmal edilmemesi gerektiğini" vurgularken, aynı konuda William Whyte "The Social Life Of Small Urban Spaces" (1980) sistematik çalışmasıyla, Clare Cooper Marcus'un konut yakın çevresini değerlendiren "Housing As If People Mattered", (1986); "People, Place", (1990) ve Jan Gehl (1987) İskandinav'daki kamu mekanlarına yönelik çalışmaları sayılabilir (Punter & Carmona, 1997).

"The Death and Life of Great American Cities" kitabıyla Jane Jacobs (1961) son 30 yılın kentsel tasarım düşüncesinde en ünlü savunucusudur. Jacobs'u "Responsive Environments" kitabıyla Alcock, Bentley ve diğ. (1985) ve Amerika da ulaşım düzenlemeleri gelişmelerini anlatan "The Next American Metropolis" kitabı ile Peter Colthorpe (1993) izlemektedir (Ellin, 1996).

Adı geçen çalışmasında J.Jacobs kent içindeki ve kentlere ulaşımında kullanılan yolların *sosyal* ve sembolik fonksiyonlarıyla ilgili çalışmasında, gözlemlere dayalı olarak, sosyal kullanımlar bakımından savaş sonrası Amerikan kentlerini kritik etmektedir (Jacobs, 1961). Bu çalışmadan kent yenileme ve kentsel tasarım çalışmalarında oldukça yararlanılmış ve ilham verici bilgiler alınmıştır. Onun çoğu konudaki, yaklaşımı; kent merkezleri, sokakları, sürdürülebilir çevre ve kent formu incelemeleriyle bir rönesans gibi görülebilir (Lang, 1994).

Serge Chermayeff ve Christopher Alexander benzer bir şekilde, her kentin yaşadığı geçmişinden getirdiklerinin olduğunu ve bunların bir arada bulunduğu kamuya açık mekanların anlamlılığını vurgulamaktadırlar. *Anlamsallık yaklaşımına* (Contextualism) bağlı olarak "plancı, tasarımcı, yükleniciler ve diğer katılımcıların, yapılaşmış çevrede binalar arasında kalan mekanların, kent insanın yaşamında en az binalar kadar önemli olduğunu anlayacakları zamanın yakın olduğu" görüşünü savunmaktadır (Chermayeff & Alexander, 1963; Ellin, 1996).

Kamuya açık ortak kullanım alanlarının kalite ve niteliğini ön plana çıkaran görüşlere paralel olarak; Levis Mumford (1961), Jurgen Habermas (1962), Richard Sennet (1973) gibi tarihçi, psikolog ve sosyal bilimciler arasında da kamu yararı esaslı düşünceler desteklenmiştir (Ellin, 1996).

Kevin Lynch'in " The Image Of The City" (1960) çalışmasında, bireylerin yaşadıkları çevreyi *algılamalarını* kişisel görüşmeler ile saptayan bir metot geliştirerek, insanların yaşadıkları mekanı algılamaları için beş temel eleman; yollar-doğrusal hareket (roads), sınırlar,fiziksel çevrede sınırlayıcıları (edges), bölgeler- eylem alanları (districts), düğüm noktaları, eylemlerin karşılaştığı noktalar (nodes), anıtsal ögeler, referans noktaları (landmarks), olarak belirlemiştir (Lynch, 1960; Ellin, 1996; Greed, 1998a).

Lynch'in bu çalışmasına dayalı sayısız araştırma projesi geliştirilmiş ve yıllarca yapılan çalışmalar üç Amerikan şehirde uygulamaya dönüşmüştür (Lynch 1960, 1988).

1960'ların ikinci yarısı ve 1970'lerde Amerika'da "*sosyal planlama*" (*social planning*), "*toplum temelli planlama*" (*community-based planning*), "*katılımcı mimarlık*" (*participatory architecture*), "*katılımcı planlama*" (*participatory planning*) gibi kavramlar gündeme gelmiştir. Bireylerin yaşadıkları çevrenin planlama ve tasarımına yönelik Lynch'in çalışmasında kullanılan metot bu konudaki diğer teorik çalışmalarla da; Alexander (1964, 1966, 1977), Davidoff (1965), Gans (1968), Mazziotti (1971), Kaplan (1973), Hartman (1978), Peattie (1978), Hague (1982), Hester (1985) ve Kroll (1986) geliştirilmiştir.

Christopher Alexander'ın çalışmasında gözlenen davranış dokusuna yönelik tasarım belirleyicileri ile sosyal kullanım geleneği ve mekan- eylem ilişkisi, fiziksel, sosyal, kültürel tasarım dışında görsel algılama vurgulanmaktadır. Alexander'ın "A pattern language" (1977) çalışması en üst bölge ölçeğinden, kent ölçeği, detaylara kadar kentsel tasarım ilkelerinin ve 273 adet kentsel doku örneğinin tanımlamaktadır.

Bu teorilere bağlı olarak geliştirilen uygulamalar ise; John Turner ve William Mangin'in yerleşim birimi çalışmaları (1963, 1972), Christopher Alexander'ın Mexicoli projesi ve Oregon Üniversitesi yerleşim planı (Alexander 1977, 1985); Moore ve Turnbull'un Santa Cruz'da California Üniversitesi, Krege Koleji yerleşimi (1974) planlarıdır.

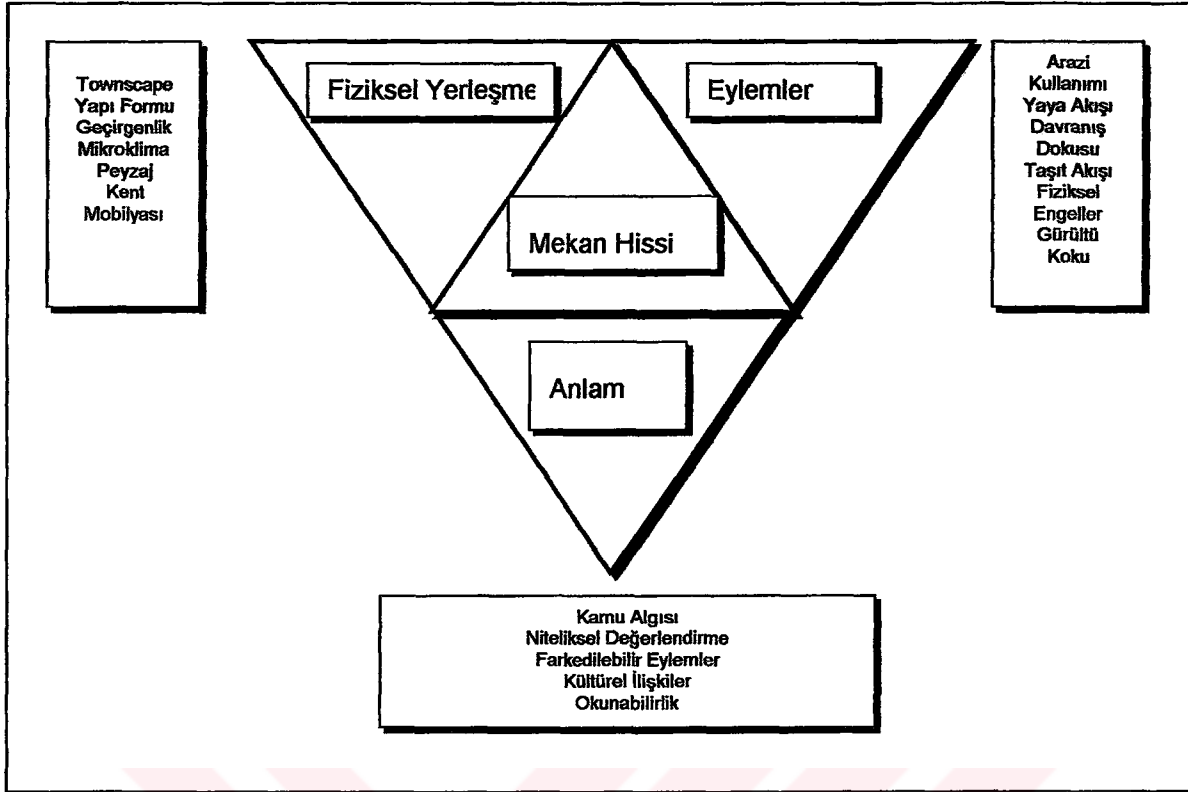
1970'lerin sonlarında Oxford Politeknik grubu Amerika'da Lynch'in algılama teorisi, Jane Jacobs'un geçişken küçük bloklar hakkındaki fikirlerine ilişkin temel kaynakları esas alarak, Rowe ve Koetter'in kamu ve özel bölgeler arası baskıları, Stanford Anderson'un 1978 adaptasyon yada robotlaşma fikri, kentsel tasarımın anlamsal yaklaşım metodunu (contextualist method) formüle etmişlerdir (Lang, 1994).

Amerika'da "*anlamsallık kavramının*" temellerini atan Colin Rowe, kent tasarımı çizimden daha çok bir kolaj'a benzetirken, tasarımcıların kent dokusunun sahip olduğu tüm elemanları kullanmalarını önermektedir. Rowe'un öğrencisi olan Cohen ise, kentsel tasarımda söz konusu olan estetik ve fiziksel düşüncelere, kültürel boyut ve kavramsal çözümlmeleri de eklemiştir (Cohen, 1974; Ellin, 1996).

Benzeri bir konuda kentlerdeki kamuya açık alanları daha dostça kullanma düşüncesi ile Francis Tibbalds'in "*Making People Friendly-Towns*" çalışması yayınlandı (1992). Kentsel tasarıma anlamsal yaklaşım, coğrafik yerleşim ve kültürel akıcılık fikirleri ile geliştirildi (Tibbalds, 1992; Lang, 1994).

Lynch ilk kitabını "*The Image of the City*" hemen hemen Jacobs'un kitabıyla paralel dönemlerde yayınlanarak, kent imajı ve kentsel deneyimlerin tasarım bakış açısıyla değerlendirmesini yapmaktadır. Devam eden çalışmalarında Lynch günlük yaşamda olduğu kadar kişilerin geçmişlerinden getirerek geleceğe taşıdıkları deneyimlerinin olduğu (Lynch, 1960), bunların kentsel tasarımda ihmal edilmemesi gereken tasarım ilkelerini oluşturacağı (Lynch, 1984), çevresel, görsel, sosyal değerlerin insanların algısal değerleri ile korunacağı (Lynch, 1973), yerleşim planlaması (site planning) (Lynch, 1971) ve bölgesel ölçekte kent/çevre tasarımı kavramları (Lynch, 1976) ve kent dokuları etkin bir şekilde tanımlanan grid ve geometrik formlar (Lynch, 1987) üzerinde önemle durmaktadır. Ancak birçok kentsel gelişme önceden belirlenen planlara izin vermezken, arazi mülkiyeti şeması, kent yollarının değerlendirilmesi ve alt yapı sistemi (Kostof 1991) yeterli görülüyordu. Bu tip bir yapılanmadaki karar verme süreci, hiçbir detay düşünülmeden geliştirilen bilinçsiz kentsel tasarımlardır (Lang, 1994).

Lynch ve Cullen'in fikirlerinden bazılarında gelişen "*mekan*" kavramı kent ve çevre psikologları ve kent coğrafyacıları tarafından insanla ilişkili olarak geliştirilerek anlamlandırılırken, (Relph, 1976; Canter, 1977; Sime, 1986) "*Mekan Hissi*" kavramı (sense of place) *fiziksel doku, kentsel formun boyutları; eylemler, yaya ve taşıt akışı, davranış dokusu; algılamadan kaynaklanan anlam*, olmak üzere üç temel elemanda toplanmaktadır (Şekil 2.3) (Punter, 1991; Punter & Carmona, 1997; Montgomery, 1998).

Şekil 2.3 "Mekan Hissi" (Sense Of Place) Bileşenine Bağlı Olarak Gelişen Kentsel Tasarım Düşünceleri (Punter, 1991).

Kentin tarihsel dokusu ve açık alanlarının tipolojisine dayalı yeni gelişmeler, kentsel tasarıma *morfoljik yaklaşım*, ilk defa Cornell Üniversitesinde Colin Rowe'un Lisans öğrencilerinden kurulu kentsel tasarım stüdyosunda 1963'de geliştirildi. Bu çalışmalarda figüre dayalı çizimler (grafik anlatım) kentsel tasarım aracı olarak kullanılıyordu (Middleton 1982). Rowe ve Koetler 1984 kent formundaki bu tipolojik yaklaşım, İtalyan rasyonalist okulunda Aldo Rossi ve Carlo Aymonino ve diğer teorisyenler; Rob ve Leon, Krier, Lüksemburg ve Avusturyalı mimar Ungers çalışmalarıyla Avrupada da gelişme gösterdi. Bu tipolojik yaklaşım "Berlin'de" uygulandı. Örneğin "Eleştirel Yenileme"-Critical Reconstruction 1980'deki uluslar arası yapı fuarında sergilendi. Üzerinde durulan temel fikir; 1944 geleneksel kent dokusunu yapıların meydana getirdiği formu sokakları, meydanları restore ederek yeni yapılan mimari eklentiler ile zıtlık oluşturmaksızın düzenlemektir (Lang, 1994; Carmona, 1996; Punter & Carmona, 1997).

Bazı mimarlara göre sadece estetik yaklaşım yeterli görülmezken bazıları yaşanabilir çevre belirleyicileri içinde sadece kullanıcı isteklerini de tam bir belirleyici olarak görmemektedir. Antropologlar birçok tasarım ilke ve prototiplerinin kültürel yaklaşıma neden olacağını vurgularken, sosyologlar sosyal çevre ile

yapılaşmış çevre ilişkisine dikkati çekmektedir (Lang, 1994). Formlara şekil veren kullanıcıların davranışlarıdır. Geçmişte deneyimlerle yapılan bu iş modernistler için form ve davranış arasındaki nedensel korelasyon ile açıklanmaktadır. Günümüzde *"form tasarlanmış fonksiyonu izlemelidir"* sloganı kentsel tasarım için kullanılabilir (Lang, 1994).

Ancak bu ilişkiler mekandan mekana değişiklik gösterebilir. Bireylerin mekanın ölçeği ile ilgili olarak motivasyonları, içgüdüleri onların doğal çevresinin üstündedir. Kentsel formların estetiği ile ilgili bugün sayısız literatür söz konusudur. Buna dahil olanların önemlileri arasında; Gibberd, Gideon, Le Corbusier, Mumford, Naim, Rasmussen, Sitte, Tunnard, Wrigt, Zucker, sayılabilir.

1960'lar da sosyal bilimciler arasında desteklenen, "kamu yararı" düşüncesi 1970'lerde Sitte, Unwin ve Olmsted çalışmalarında tekrar ele alınmıştır. Lynch ise kent peyzajının algısal dokusu (Lynch, 1971), özel formları ve yaratılan mekanın karakteri üzerinde durarak, "kent kimliği", "emniyet" ve "memnuniyet" kavramları ile ilgili tanımlamalar getirmiştir (Lynch, 1976). Christion Norberg-Schulz "Recovery of Place" çalışmasında kent kimliğini belirleyen tarihi dokuların kentsel tasarımda temel ilkeleri belirlediğini ancak eskinin kopyası olmaması görüşünü vurgularken, bu *fonksiyonalist yaklaşımın* ortaya çıkardığı arazi kullanım kararlarından farklı olarak, sokak ölçeğinde gelişen daha insancıl bir tasarım olduğunu tanımlamaktadır (Norberg-Schulz, 1979).

Kentsel tasarımın sosyal içeriğine bağlı olarak; mimari binalar ve elemanlardan daha çok sokaklar, kamu mekanları, yaya yollarıyla ilgili ve genelde "kamu yararı" kavramında odaklanan ortak görüşler söz konusudur. Jane Jacobs, William Whyte, Jan Gehl ve diğerleri kamu kullanımı ve mekan kalitesi konuları üzerinde sıklıkla durmuşlardır. Birçok kentsel tasarım çalışmasında değerlendirilen insan eylemleri, fonksiyonlar, donatılar, mekan kalitesi, temizlik ve emniyeti, kentsel tasarıma halk katılımının da bir göstergesi olmuştur (Appleyard, 1981).

2.5. Süreç Olarak Kentsel Tasarım

Kentsel tasarım tanımlamalarının çoğunda kavramsal ve analitik çalışma yöntemleriyle, problem çözmedeki yaratıcı, deneyimli ya da deneyimsiz bakış açılarıyla, belli bir kullanıcı kitlesi ya da halka açıklama yöntemleriyle bir süreç olarak ele alınmaktadır (Bacon, 1963; Wolfe ve Shinn, 1970; Lynch, 1976; Cutler & Cutler, 1981; Gosling, 1984; Shirvani, 1985; Barnett, 1988; Lang, 1994; Punter ve Carmona, 1997; Schurch, 1999).

K.Lynch tasarım sürecinin tanımını yaparken, tasarım eyleminin dört önemli aşamasından bahsetmektedir. Bu süreçte; *teşhis* (mekanın ruhunu analiz etmek, kullanıcı hareketlerine bağlı dokusu ve mekanın anlamı), *ilkeler ve politikalar belirleme* (geliştirme ve yönetim kalitesini etkileyen ilkeleri geliştirmek), *düzenleme* (kuralların belirlenmesi ve karşılıklı görüşmeler) ve *tasarım* (belirli formların geliştirilmesi) aşamaları yer almaktadır (Lynch, 1976).

Tasarım süreci ile ilgili diğer bir tanımlama da Jones (1980) "olası ipuçlarını sonuç ürüne taşıyan bir eylemler ve yöntemler seti" olarak vurgulamaktadır. Jones aynı zamanda kentsel tasarımı tanımlamak için özel bir eğitime ve düşünceye sahip olunması gereği üzerinde durmaktadır. Planlama bakış açısıyla, gelişmenin kontrol sistemi tasarım sürecinin özel ve sıradan prosedürlerinin tartışılması gereklidir. Tasarım politikaları ve rehberleri başarılı bir tasarım sürecinin vazgeçilmez bileşenleridir (Punter & Carmona, 1997).

Jones, analiz, sentez ve değerlendirme aşamalarının dairesel bir döngü içinde ele alındığı süreç akış şeması tanımını yapmaktadır. Üç temel aşamanın yer aldığı tasarım sürecinin çeşitli akış şemaları söz konusudur (RIBA, 1965; Markus, 1969; Darke, 1978; Shirvani, 1985) (Bknz. Bölüm 3.1). Tasarımcıların çoğu amaçlar kümesinin önemi, analiz, alternatifleri üretme, işleyen alternatiflerin seçimi ve sonuçların değerlendirilmesi aşamalarını açıklamaktadırlar. Lang (1994), çalışmasında tasarım ve gelişme süreci arasındaki gerekli ilişkiyi, tasarım sürecinin doğasını ve eylemlerin gelişimini ayrıca vurgulamaktadır. Lang, genel modelini beş aşamada; *bilgilenme, tasarım, seçenekler arası seçim, uygulama ve kullanma*, tanımlamaktadır. Ancak bu araştırmada, amaçların açıklanması ve tasarım süreci politikalarının tanımlanmadığı görülmektedir. Shirvani'nin (1985) sinoptik modelinde araştırma (survey, analizler), düzenleme, uygulama, tasarımın değerlendirilmesi ve geri dönüşüm aşamaları belirlenmektedir (Bakınız Bölüm 3.2).

Amerikan Mimarlık Enstitüsü Bölge / Kentsel Tasarım Yardımcı Ekibi" (The American Institute of Architecture's Regional / Urban Design Assistance Teams) (R/UDAT) problemin tanımı, veri toplama, analiz ve sentez, tasarım gelişimi, değerlendirme ve uygulamanın tipik uygulamalarından farklı bir süreç tanımı getirmektedir. R/UDAT'ın kentsel tasarım yaklaşımı, kendi uygulama alanlarının belirlediği süreç kapsamındadır "Tek bir yolla yada başka bir şekilde olsun, kentsel tasarım süreci her toplum için aynıdır" (R/UDAT, 1985). R/UDAT 'ın kullandığı terminolojiye benzer olarak, mimar ve kent plancısı Antoine Nelessen "surveylerde görsel tercih" amaçlayan süreci geliştirerek ve uygulamıştır (Nelesse & Constantine, 1993). Bu surveylerde bilgisayarda hazırlanan şeffaflarla halka sunulurken, tercihlerinin belirlenmesi istenmiştir. Bu uygulama kullanıcıların ve halkın sürece katılımını özendiren demokratik bir yaklaşımdır (Schurch, 1999).

Kentsel tasarımda süreç vurgusunu belirleyen diğer bir tanımlama, Denise Scott Brown'un Mission Bay yerleşmesinin düzenlenmesi deneyiminde geliştirdiği ve yıllarca öğrenimi vererek, uyguladığı yaklaşımdır (Brown, 1982, 1990). Kentsel tasarım sürecini sadece bir "yaklaşım" olarak tanımlayan Scott Brown'a göre, kentsel tasarım belli bir ölçekle sınırlı olmayan, bir yerleşmenin sadece "yaşam şeklini" değil aynı zamanda ticari güçlerini ve popüler kültürünü de etkileyen bir anlam taşımalıdır. Bu nedenledir ki bir yaklaşım ya da süreç olarak kentsel tasarımın değerlendirilmesi farklı yerleşmelere özgün olmalıdır (Schurch, 1999).

Tüm bu tanımlamalara ek olarak Christopher Alexander'ın "Rules of Growth" ve "A New Theory Of Urban Design" çalışmalarında da kentsel tasarım bir süreç olarak ele alınmaktadır (Alexander, 1987).

Madanipour (1996) ise Kentsel Tasarım Sürecine yönelik değerlendirmesinde; Teknik, Sosyal ve Yaratıcı süreç olarak üç genel başlıkta tanımlamalar getirmektedir. Kent planlama, mimarlık ve mühendislik arasında kentsel mekanların oluşturulması ve uygulanmasında etkin bir teknolojik süreç; farklı düzeyde ve ilgi alanına ve role sahip aktörlerin katıldığı sosyal bir süreç ve Lynch'in "eğlenceli ve hayal edilebilir formların yaratılması" olarak adlandırdığı yaratıcı bir süreç olarak geliştirilmektedir.

2.6. İkinci Bölümün Sonuçları

Ürünü tasarlamaya yönelik bir eylem olarak kısaca tanımlanan "tasarım" sözcüğü ilgili diğer birçok çalışma alanı ile birlikte çevresel bilimler kapsamında da değerlendirilmekte ve kentsel tasarım kavramı ile özdeşleşerek kullanılmaktadır. Çevresel tasarım disiplinleri içerisinde farklılaşmaya başlaması özellikle 2. Dünya savaşından sonraki düzenlemelerle birlikte gelişen kentsel tasarım kavramı, önceleri mimari formlar ve yakın çevrelerinin düzenlenmesi ile ilgili tanımlanarak mimarlık disiplinin çalışma alanı içerisinde görülse de; yaygın gelişen tanımıyla mimarlık ve planlama arasındaki boşluğu dolduran bir çalışma alanı olarak uzun yıllar açıklanmış ve tartışılmıştır. Ancak kentlerde söz konusu olan yapılaşmış çevre ile birlikte, doğal çevre içinde, sosyal ve ekonomik olduğu kadar toplumsal değerleri de ön plana alan ilişkiler sistemi içerisinde kentsel alanlara ait formların ne olduğunu ve ne şekilde geliştiğinin bilinmesi konusunda kentsel tasarım kavram ve olgusunun temelde kent planlama olmak üzere diğer birçok disiplininde ilişkisi yönüyle değerlendirildiği görülmektedir. Kentsel tasarım ile ilişkili profesyonel meslekler arasında sadece Mimarlık, peyzaj mimarlığı ve kent planlamanın değil fakat aynı zamanda inşaat mühendisliği, hukuk, ekonomi, gibi diğer disiplin ve çalışma alanları ile birlikte sosyal ve doğa bilimlerinin de takım çalışması içinde yeri ve rolü düşünülmesi bir gerekliliktir.

Özellikle kentsel tasarım kavramının ve sürecinin gelişiminde katkısı olan kuruluşların başında gelen UDG (Kentsel Tasarım Grubunun) belirlediği tanım kriterlerine bağlı olarak yaratıcı düşünce ve görsel paylaşım ile birlikte gelişen mutlak bir bilgilenme süreci ve işbirliği gerektiren bir çalışma alanı olarak temelde kamu yararı düşüncesini değerlendirilmektedir. Üç boyutlu ilişkiler sistemi içerisinde dördüncü boyutu oluşturan zaman ise ihmal edilmemesi gereken bir etken olarak belirlemektedir. Günümüz gelene değin geçen sürede kentsel tasarım düşüncesinin gelişiminde algısal, görsel, anlamsal, mekansal, sosyal, fonksiyonel, morfolojik değerlendirmelere bağlı çalışmaların ve beraberinde ilgili kriterlerin geliştiği görülmektedir. Çevresel faktörlerin etkisi ve kaynakların kullanımı yönüyle çeşitli disiplinlerin çalışma konularında değerlendirilen sürdürülebilirlik düşüncesinin de kentsel tasarım için önemli olduğu özellikle son dönem çalışmaların vurgusunun teşkil etmektedir.

Avrupa'daki modernist akımların etkisiyle savaş öncesi Almanya'da Bauhouse Tasarım Okulunun çalışmalarıyla başlayan, rasyonalizm, neo-rasyonalizm,

modernizm, post-modernizm vb. yeni bir çok akımla birlikte gelişme gösteren, 20.yy'ın yeni kentsel gelişmelere bağlı fikirleriyle "Güzel Şehir", "Bahçe Şehir" hareketleri ile tanımlanan kentsel tasarım uygulamalara dönüşmüştür. İngilizlerin temel kentsel tasarım düşüncesi Townscape ile, yerleşmelerdeki binaların görsel kalitesi ve binalar ile aralarındaki mekanların estetik etkileri düzeyinde ilişkiler tanımlanırken, Amerika'daki sosyal kullanımlar ve kentsel algılama çalışmaları ile farklı bakış açısı kazanmıştır. Üniversitelerde ilk defa İngiltere'de olmak üzere eğitimi verilmeye başlanılan kentsel tasarım konusunda; kent tasarımcısının ne yaptığını ve ne yapması gerektiğini tanımlayan iyi bir kentsel çevrenin kalitesi hakkında fikirler veren "kentsel tasarım ajandası" ilk yazılı doküman olmuştur.

Büyük mimari sistemlerle proje odaklı politikaların bakış açısıyla "bir sanat işi" olarak nitelendirilen Kentsel tasarım tanımlamalarının çoğunda kavramsal ve analitik çalışma yöntemleriyle, yaratıcı, deneyimli ve halka açık bakış açısıyla bir süreç olarak ele alınmıştır. Kentsel tasarım süreci farklı adımlarda tanımlasa da geliştirilen tüm kuramsal çalışmalarda özellikle analiz, sentez ve değerlendirme aşamalarının yer aldığı dairesel bir döngü içinde ele alınan akış şeması ile değerlendirilmektedir.

Kentsel tasarım kavramının bu süreç içerisinde değişen çeşitli boyutlarıyla birlikte tanımına açıklık getirmek amacı ile geliştirilen bölümde beş alt başlıkta yapılan değerlendirmeler sonucunda kentsel tasarımın üç temel düşünce ile *yapılaşmış çevre ve onlar arasındaki mekanlar arasındaki ilişki; görsel, fonksiyonel, sembolik kalite ve sosyal davranışlar ve etkinlikler ve kamu yararı* özetlendiği görülmektedir. Son yıllarda kentsel tasarım düşüncesinin gelişimine paralel olarak *çevresel değerler, sürdürülebilirlik düşüncesi ve ekolojik değerler* bir dördüncü boyut olarak bu tanımlamalara eklenmektedir. Özellikle kentsel tasarım tanımlamasına dahil olan ekolojik boyutla birlikte, tasarım eylemlerinin içerisine, tasarım denetimi kavramı da yerleşmiş, sadece yapılaşmış çevrenin değil, doğal çevrenin peyzaj ve ekolojisiyle birlikte ele alınması, flora ve fauna' nın, kentsel koruma, etkin enerji korunumu, hızlı nüfus artışını azaltmak gibi sürdürülebilir gelişmenin koşullarını da bu kapsam içine almıştır. Kentsel tasarım için söz konusu olan bu yeni eğilimlerle birlikte yeni ve çağdaş kentsel tasarım düşüncesi de gelişim göstermiştir (Tablo 2.4). Punter ve Carmona'nın (1997) kentsel tasarımda geleneksel ve çağdaş düşüncelere yönelik değerlendirmelerinden hareketle geliştirilen süreklilikle kentsel tasarımın çağdaş tanımında belirleyici kriterler geleneksel vurgular ile karşılaştırmalı olarak vurgulanmaktadır. Bu bölümde ayrıca ; çağdaş tanımlamasına paralel olarak kentsel ve çevresel tasarım ile estetik teoriler arası ilişkiler, kamu yararının vazgeçilmez

rolü, disiplinler arası birlikte çalışmanın önemi, halkın katılımı olması gerekli politikalar olarak vurgulanmaktadır. Kentsel tasarımın bir üründen öte bir süreç olarak kent planlamanın bütüncül parçası olması kabulü takip eden bölümü geliştiren önemli bir sonuçtur.

Tablo 2.4 Kentsel Tasarımın Tanımlanmasında Değişen Kavramlar

GELENEKSEL VURGULAR	ÇAĞDAŞ YENİ VURGULAR
Dış Görünümler	Çevresel Kalite
Çevresel Değerler	Fonksiyon, İçinde Yaşama
Estetik Gereksinimler	Kullanıcı Gereksinimleri
Elit (Seçkin) Değerler	Kullanıcı Değerleri
Sezgilerle Yanaşıım	Problem Çözücü Yanaşıım
Rasyonalizm	Emprisizm
Tasarım da Bireysellik	Tasarım da İşbirliğı (Ekip Çalışması)
Kent Değerleri	Sürdürülebilirlik
Birey (Müşteri) Yaranı	Kamu Yaranı
Yapılaşmış Çevre	Yapılaşmış, Doğal ve Kültürel Çevre
Proje Ölçeğı	Ölçek Kademelenmesi
Ürün	Süreç

Kaynak: Punter & Carmona (1997) çalışmalarından esinlenerek Ayataç (2000) tarafından geliştirilmiştir.

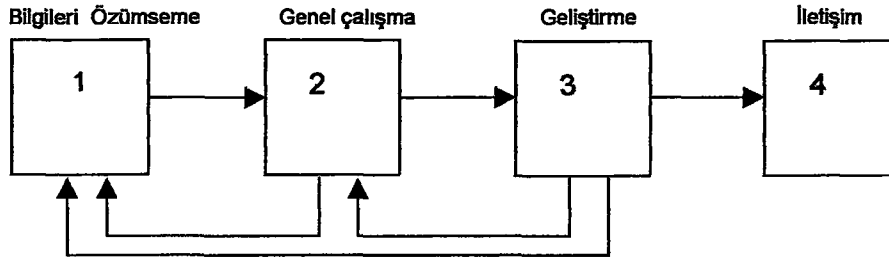
3. PLANLAMA SÜRECİNDE KENTSEL TASARIMIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kentsel Tasarım çeşitli tanımlarıyla, farklı görüş ve yaklaşımlar içerisinde gelişimine paralel olarak ve aynı zamanda (Bakınız Bölüm 2.) özellikle, tez çalışmasının temel varsayımı olan "*kentsel planlama ve kentsel tasarım bir bütündür*" kabulünün gelişimi açısından, bu bölümde, Kent Planlama süreci bütününde kentsel tasarım sürecinin gelişimi ve süreç aşamalarının, özellikle de, gelişmiş ülkeler özelinde gerçekleşen uygulamalara bağlı olarak değerlendirilmesine çalışılacaktır.

Bu bölümde öncelikle tasarım sürecinin genel değerlendirilmesi yapılarak; kentsel tasarım sürecine kent planlama yönüyle bir yaklaşımla, geniş kapsamlı planlama anlayışı içerisinde gelişen çağdaş kentsel tasarım süreci incelenecektir. Süreç aşamaları ile birlikte özellikle süreçte söz konusu olan elemanlar ve katılımcıların rollerine yer verilmektedir.

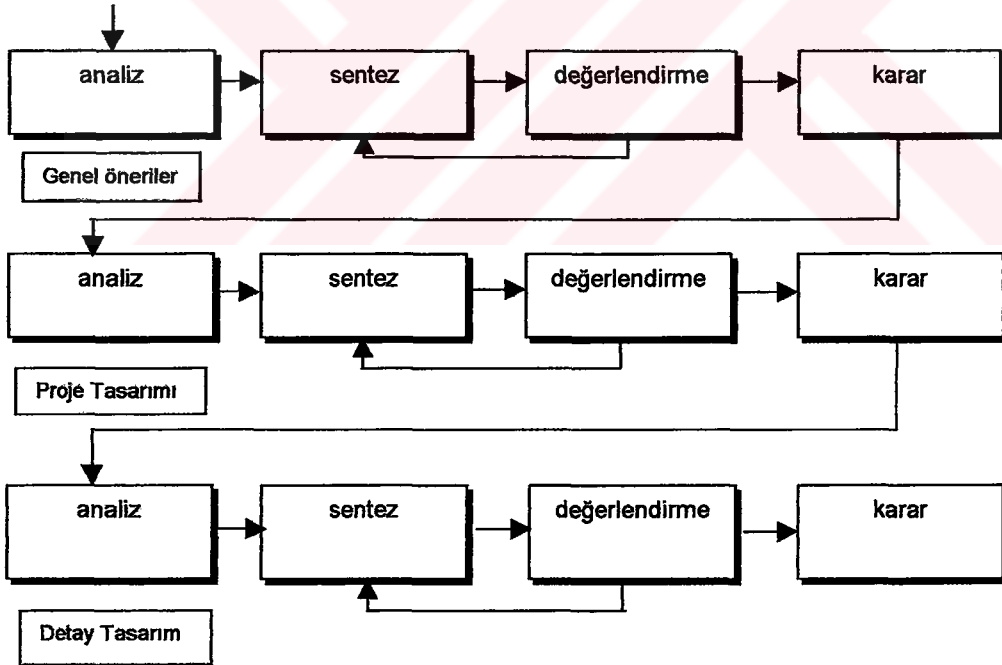
RIBA tarafından hazırlanan "Architectural Practice and Management Handbook" (1965) tasarım sürecine ilişkin ilk akış diyagramını belirlemiştir. Tasarım süreci dört aşamada geliştirilmektedir; *Bilgileri özümleme* (assimilation), probleme ait genel bilgileri düzenleme, toparlama; *Genel çalışma* (general study), Problemin gelişimini ve çözümleri belirleme; *Geliştirme* (development), ikinci aşamada ortaya çıkan çözüm önerilerinin arasından seçim; *İletişim* (communication), bir yada daha fazla önerinin tasarım ekibi dışındaki insanlara duyurulması. Belirlenen bu aşamalar arasında birinden diğerine bir atlama söz konusu olabilmektedir (Şekil 3.1), (Lawson, 1997).

RIBA'nın önerdiği bu süreçten sonra iki akademisyen Tom Markus (1969) ve Tom Maver (1970) özellikle mimari süreci tanımlayan ve "*ardışık kararlar*" (desicion sequence) ve "*tasarım sürecini*" (design process) ya da "*morfolojisi*" (morphology) belirleyen bir şema ürettirler. Bu süreç akış diyagramında; analiz (analysis), sentez (synthesis), değer taktiri (appraisal) ve karar (desicion) aşamaları söz konusudur (Şekil 3.2), (Lawson, 1997).

Şekil 3.1. RIBA Çalışma Planına Göre Tasarım Süreci Aşamaları (1965) (Lawson, 1997)

Markus ve Maver'in geliştirdikleri bu tasarım süreci şemasında; "analiz" erişilebilen bilgi düzeyi ve hedeflerin düzenlenmesi ile ilgilidir ve problemin yapısını belirler. "Sentez" analiz sonuçlarının değerlendirilmesi ile belirlenen hedeflere uygun alternatiflerin seçimi yönündeki belirleme aşaması ve uygulamaya geçiş adıımıdır. Aşamalar arasında bir geri dönüş ve değerlendirme söz konusudur. Her yeni çözüm alternatifinin diğer tasarım oluşumuna veri olması yönündeki bu sürekli akış şeması 1963 yılında Manchester 'daki Tasarım Yöntemleri Konferansında John Page tarafından ilk defa tanımlanmıştır (Moughtin, 1992; Lawson, 1997).

Şekil 3.2. Markus ve Maver' in Tasarım Süreci Akış Diyagramı (1970), (Lawson, 1997).

1960'dan beri analiz, sentez ve değerlendirme temel aşamalarına dayanan ve çevresel tasarım disiplinlerinin herhangi birinden alınan birçok yöntem geliştirilmiştir (G.Moore, 1970; Broadbent, 1973; Koberg ve Bagnall, 1977; Cross, 1984; Heath, 1984; Lang, 1994).

Pozitif teori olarak tasarım metodolojisi çeşitli tanımlarının gelişimi ve tasarım sürecinin açıklamaları, kullanılan yöntemleri ve farklı yöntemlerin sonuçları ile açıklanır. Tasarım sürecinin aşamalarının tartışıldığı bu şemalar farklı mesleki disiplinler yönüyle zaman içinde ilgili çalışmalar ile değerlendirilmektedir; mimari pratiklere dayalı çalışmalar (Koberg ve Bagnall 1977; Blau 1984; Gutman 1988; Cuff 1991), mimari tasarımlar (Rowe 1987; Lawson 1990), sadece mimarlık çalışmalarında değil, aynı zamanda mühendislik tasarımı sürecinde (Asimow, 1962) ve (Rpsenstein, Rathbone ve Schneerer 1964), endüstriyel tasarım sürecinde (Archer 1969), yorumlama (Schön 1983), örnek uygulamalar (Ruchelman 1977; Frieden ve Sagalyn 1989; Lagdon ve Shibley, Welch 1990), kent tasarılmanın doğası üzerinde düşünceler, yansımalar (Shirvani 1985) ve ne olması gerektiği Bor, 1974; Cutler ve Cutler 1982) sürecin dinamikleri hakkında ve kent planlama sürecinde (Wolfe ve Shinn, 1970; Levin 1966, 1984) benzer şekillerde tartışılmaktadır (Lang, 1994; Lawson, 1997).

3.1 Kentsel Tasarım Sürecine Yaklaşımlar

3.1.1 Kent Planlama Sürecinin Bütünleyici Ögesi; Kentsel Tasarım

Kent planlama amaçlar seti ve onların uygulamak için gerekli politikaların söz konusu olduğu çok katılımlı bir süreçtir. Yunan, klasik ve rönesans uygarlıkları dönemlerinde, kent planlama anlayışları çoğunlukla estetik düşünceler ile mimarlık üzerinde gelişim göstermiştir. Çağdaş planlama yaklaşımında ise gerek İngiltere'de gerekse de diğer sanayileşmiş ülkelerde 1890-1910 yılları arasında düşük gelirli nüfusun yaşam kalitesini iyileştirmek ve bu sırada hemen hemen her ülkede hızla gelişen konut reformu hareketiyle birlikte de konut ve kent planlamasına ilişkin düzenlemelerle beraber ortaya çıkmıştır (Branch, 1985; Hall, 1995; Cullingworth, 1997).

Yanm yüzyıl sonra, II Dünya savaşı sonrasında 1950'li yıllarda özellikle savaş döneminde oluşan durumun yeniden yapılanmasına yönelinirken, 1970'lere gelindiğinde de yüzyılın içinde söz konusu olan planlama atağıyla birlikte planlama stillerinin değişimi gözlenmiştir. Amerika'da Vietnam savaşı, Avrupa'da 1968 hareketleri, Roma raporu ve 1973-1974 ün büyük enerji şoku ile planlama çok

kapsamlı olmaktan, büyük ölçekli stratejik planlamaya, korumaya ve aşağıdan yukarıya gelişen bir karar verme sürecine dönüşmüştür. Londra'da görülen büyük ölçekli otoyollar ve yeniden yapılanma hemen hemen her İngiliz kentinde görülürken, İngiltere'de Covent Garden örneği ve diğer Avrupa kentlerindeki örneklerle yeni yapılanma stillerini ortaya çıkartmıştır (Hall, 1995).

Kentlerin hızlı yapılanma süreci içerisinde olması kentsel gelişme sürecinde belirlenen temel problemlerden birisi olarak belirmiştir. Bütüne dahil olamamak, parçaların bir araya getirdiği bütün iyi çalışmadığı zaman, kentsel çevrede kalite ve etkinlik yerine sadece güzellik kavramı hakim olur hale gelmiştir.

Esas olan kentsel planlama sürecinin parçalar için değil, kentleşen tüm alan için düşünülmesi zorunluluğudur. Bu düşüncede fiziksel çevrenin fonksiyonel olarak etkilendiği, hoş duyu yaratmak konfor koşullarını sağlamak, iyi bir yaşama ve iyi bir çevreye hizmet etmek düşüncesi etkindir.

Planlama sürecinde fiziksel şemayı, seçenekleri, toplumsal hedefleri ve sosyo-ekonomik belirleyicileri ortaya koyan tasarım elemanları söz konusudur (Wolfe&Shinn, 1970).

Geniş Kapsamlı Toplumsal Planlama (Comprehensive Community Planning) bir süreç içerisinde sosyal bir üründür fakat yarar, mutluluk, etkinlik ve güvenlik gerçekleri ile tanımlanacak ürün üç boyutlu çevre ile ilişkilidir. Burada kentsel tasarımın bütün toplumsal elemanları ile potansiyel çevremizi şekillendiren planlama sürecindeki rolü önemlidir (Wolfe&Shinn, 1970).

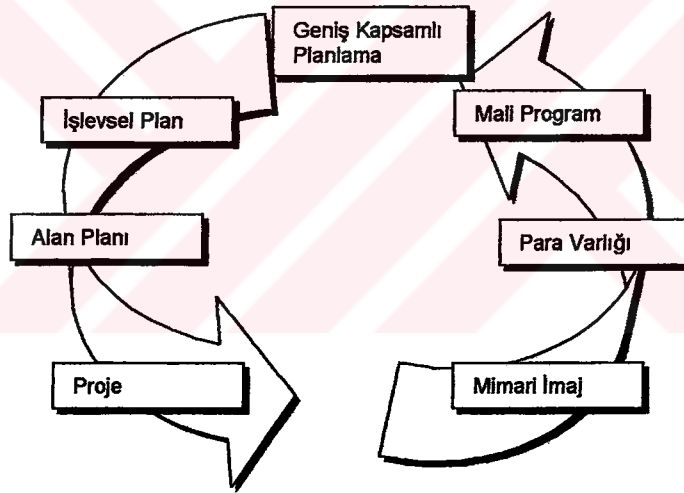
Amerika'da San Francisco için hazırlanan kent planlama süreci ve etaplar halinde düzenlenen kentsel tasarım projesini açıklayan makalesinde A.Jacobs; Kentsel tasarım (urban design), kent planlama (urban planning), arazi kullanım planlaması (land-use planning), kentsel fiziksel planlama (urban physical planning) ve kentsel çevresel planlama (urban enviromental planning) kavramlarının aşağı yukarı benzer anlam taşıdıklarını belirlemektedir. Kent plancıları için kentsel tasarım kent planlamanın bir parçasıdır. Kent planlama "bireylerin sosyal, ekonomik ve politik gereksinimlerinin karşılandığı kentsel yerleşmelerin fiziksel dokusunun doğal çevre ile uyumlu olarak düzenlenmesi ve devamlılığının sağlanması" olarak tanımlamaktadır (Jacobs, 1980).

Kentsel tasarım ise bu kapsamda "kentsel çevrenin estetik ve görsel kalitesi ile ilişkili kent planlamanın temel çalışma alanlarından birisi" olarak kabul edilebilir ve "insanların zamana ve mekana bağlı, kendi duygusal yapıları ile onların çevreleri arasındaki görsel ve duygusal ilişki" olarak düşünülebilir (Jacobs, 1980).

Kentsel tasarımın planlama sürecindeki farklı ve dinamik rolü, geleneksel üç boyutlu imaj tasarımları ile karşılaştırıldığında; mimarların değerlendiremediği ekonomik ve sosyal gerçekler ile fiziksel değişkenleri planlama içine aldığı anlaşılmaktadır (Kadury, 1977).

Kentsel tasarım elemanlarının tamamen ihmal edildiği süreçler de vardır. Hatta bazen planlama bittikten sonra bu elemanların eklenmeye çalışıldığı da gözlemlenmektedir. Fakat burada önemli olan bu aşamanın sürecin en başında ve birbiri ile ilişkili olarak düşünülmesidir (Wolfe&Shinn, 1970).

Kentsel planlama kentin bütün olarak tasarlanması, parçaların bir araya getirilmek zorunda olduğu bir yap boz düzeni olarak algılanabilir. Bu parçalar fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel gerçekleri kapsar. Kentsel tasarımın fiziksel planlamada önemli bir yeri vardır. Kentsel tasarımın kent planlama sürecinde yer almamasının yalnızca görsel ve fonksiyonel kaosu değil fakat aynı zamanda, karakersiz ve görsel monotonluğu olan çevrelerin oluşumu ile sonuçlanacağı da göz ardı edilmemelidir (Jutla, 1997).

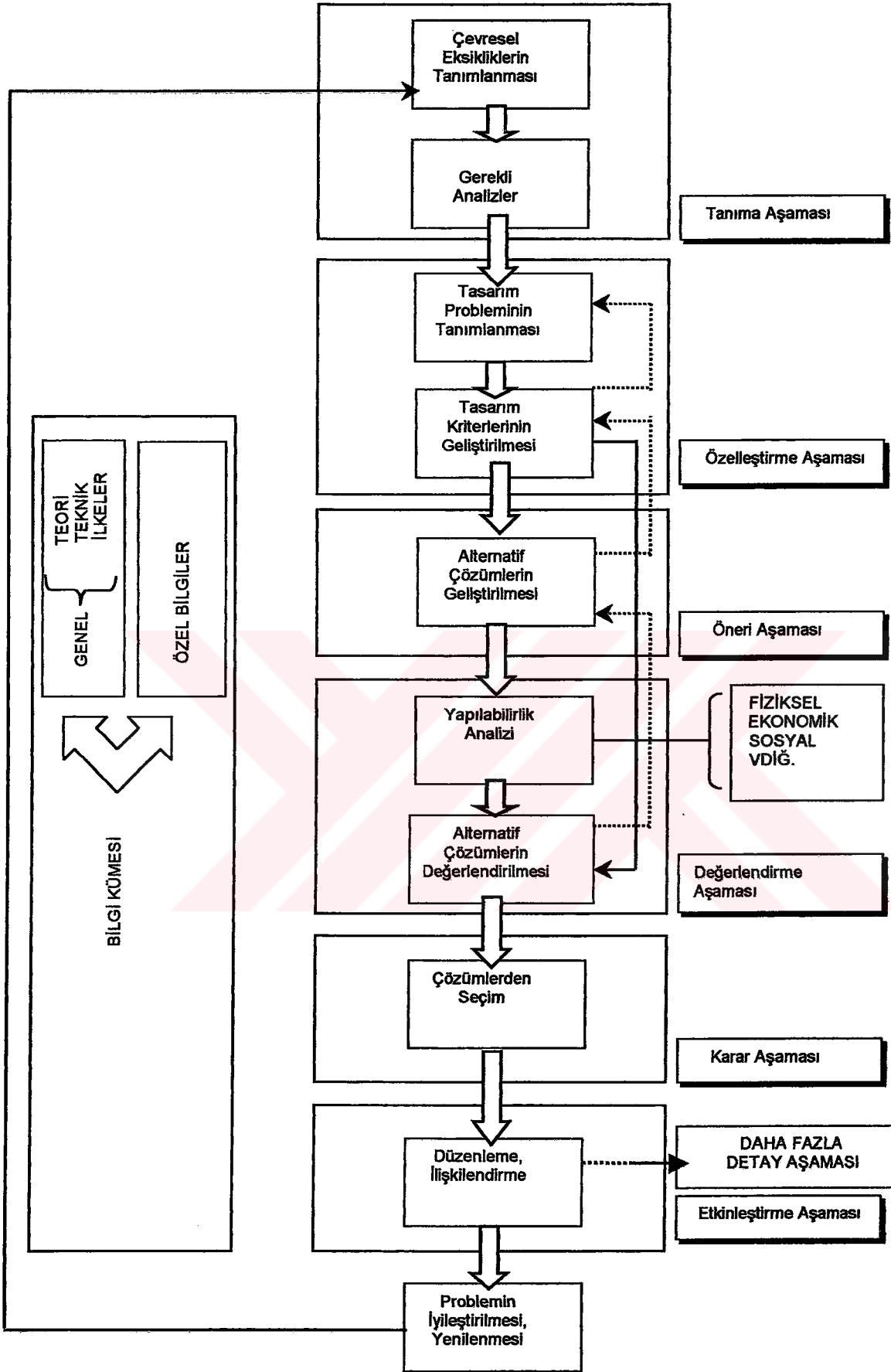
Şekil 3.3 Kentsel Tasarım Yedi Elemanlı Zincirin Bağlayıcısıdır (Bacon, 1963)

Kentsel tasarım “*geniş kapsamlı planlamada bir zorunluluktur*” diyerek nitelendiren Bacon; Kentsel gelişme sürecinin bir parçası olarak, geniş kapsamlı plan (Comprehensive Plan), işlevsel plan (Functional Plan), alan planı (Area Plan), proje planı (Project Plan), mimari imaj (Architectural Image), para varlığı (Money Entity) ve finansal programın (Capital Program) oluşturduğu yedi elemanlı zincirde ayrılmaz parçaları bağlayıcı rolü verdiği kentsel tasarımı; döngüsel ve sonsuz bir süreçte anlama (apprehension), takdim (representation) ve gerçekleştirme (realization) arasındaki birliktelik olarak tanımlamaktadır (Şekil 3.3), (Bacon 1963).

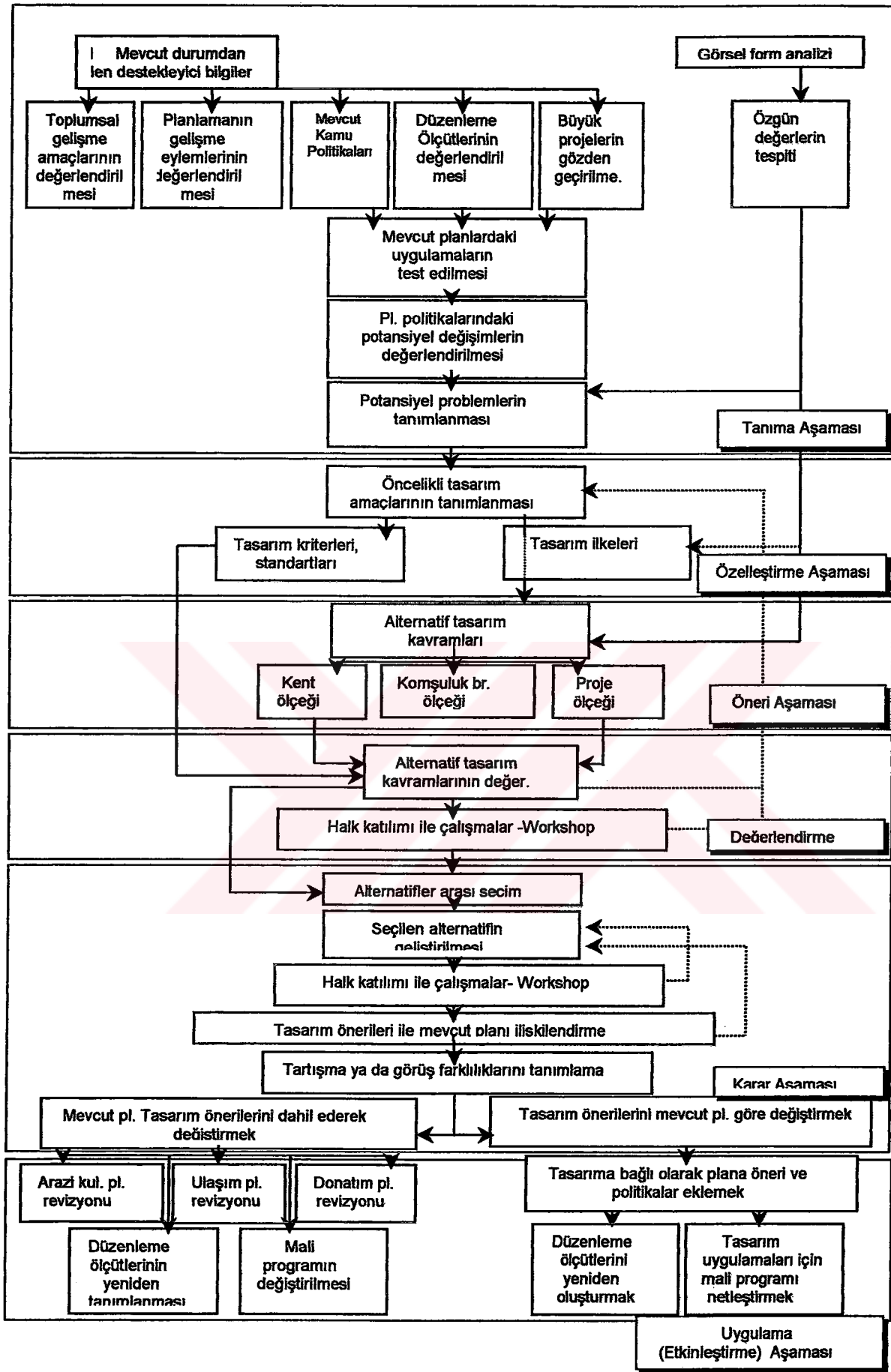
"Kentsel tasarım geniş kapsamlı kent planlama sürecine (Comprehensive Planning Process) dahil edilmelidir. Amaç, planlama sürecine kentsel tasarım bileşenini dahil etmek için tasarım yönlendiricilerini üretmektir", görüşünde olan; Washington Üniversitesi, Kent planlama bölümü öğretim üyelerinden Prof. M.R. Wolfe ve Prof. D. Shinn ile araştırma görevlileri ve öğrencilerinin dahil oldukları geniş bir çalışma ekibiyle "Kent planlama sürecinde kentsel tasarımın rolünün önemini vurgulamak" amaçlı ve "Geniş Kapsamlı Planlama Sürecinde Kentsel Tasarım", (Urban Design Within The Comprehensive Planning Process) isimli bir rapor geliştirilmiştir (Wolfe & Shinn, 1970). Özellikle kentsel tasarımın gelişen ve büyüyen önemine karşın, ihmal edilmesi, metodolojik çalışmalarda vurgulansa da, gerçek dünya koşullarına geçirilemeyişi endişeleri ile başlatılan bu çalışmayla "Kentsel tasarım planlama sürecine nasıl dahil edilebilir ?" sorusuna yanıt arayarak ve rasyonel karar verme modeline bağlı olarak adım adım gelişen bir tasarım süreci modeli geliştirmişlerdir. Sadece bir model geliştirmekle de kalmayarak, örnek bir çalışma alanında aşamalara bağlı olarak uygulanmıştır.

Kent planlama süreci bütününde, kentsel tasarımı değerlendiren çalışmada, öncelikle kent planlama süreçlerinin genel bir değerlendirilmesi yapılarak, kentsel tasarımın planlama sürecinde var olmasına yönelik varsayımlar ve bu varsayımları destekleyen süreç akış şemaları sıralanmaktadır;

- Planlama sürecinin doğasında tasarım vardır (Şekil 3.4).
- Planlama sürecinde toplumun istekleri bir müşterinin istekleri gibi düşünülmelidir. Toplumun isteklerini yerine getiren bir kentin fonksiyonel ve estetik ilişkilerinin kentsel tasarım etkilerini dikkate almalıdır.
- Hangi planlama sürecinde olursa olsun tasarımla yapılan; amaçlar kümesine survey, analizler, öneriler ve uygulama, bunların test edilmesi, standart aşamalardır fakat bunların açıkça tanımlanması gerekmektedir.
- Alternatifler düşünülürken en az maliyet, en fazla yarar prensibine dikkat edilerek, kamu politikalarının akıcılığına dikkat edilmelidir.
- Kentsel tasarım elemanları herhangi bir ekonomik ya da arazi kullanımı planında olduğu gibi ayrı değildir fakat bütün planlama sürecinde bu elemanlar tanınmalı ve belirgin yerleri değerlendirilmelidir (Şekil 3.5).
- Kentsel tasarımın düşünülmediği kent planlama süreçleri söz konusudur ve kentsel tasarım ancak bütüne dahil olmaksızın ekleme olarak geliştirilmektedir. "kentsel

Şekil 3.4 Genel Tasarım Sürecinin Kentsel Tasarım Süreci İle İlişkilendirilmesi, (Wolfe& Shinn, 1970)

Şekil 3.5 Geniş Kapsamlı Planlama Sürecinde Kentsel Tasarım Elemanlarının Tanımlanması (Wolfe & Shinn, 1970)

tasarım kararlarının bütünde düşünülmezsizin, kısmen ve parçacı eklemelerle geliştirilmesi, tasarımın rastlantılara bırakılmasına neden olacaktır". Geniş kapsamlı planlama sürecinde kentsel tasarım elemanlarının mevcut varlığı ve Şekil 3.5 Tanımlanan kentsel tasarım elemanlarının varolan bütünlükte tanımlanması ile geniş kapsamlı planlama sürecine kentsel tasarımın nasıl dahil edilebileceğini göstermektedir. Bu süreç adımlarında tanımlanan çalışma gruplarına bağlı gelişen halk katılımı sürecin önemli parçasıdır. Alternatif öneri ve politikalar sunulabileceği gibi yeni önerilerde gelişebilir. Bu süreçte ortaya çıkan ikili duruma bağlı olarak, mevcut planı tasarım önerilerini dahil ederek değiştirmek olası plan değişiklikleri, tasarım önerilerini mevcut duruma göre değiştirmek ise tekrar geri dönülerek bağımsız bir tasarım üretilmesi olarak tanımlanmaktadır.

- Kent planlama süreci kapsamında kentsel tasarımın bir süreç mi yoksa bir ürün mü olduğu tartışmalarına yanıt olabilecek biçimde, Geniş kapsamlı planlama sürecinde kentsel tasarım düşüncesi adımları;
 - Uygun hedeflerin seçimi,
 - Formu belirleyen elemanların sınıflandırılması, tanımlanması ve toplumun karakteristikleri,
 - Korunacak değerler ve mevcut algısal deneyimler,
 - Kentsel tasarım çerçevesinde yer alacak kamu politikaları,
 - Alternatif tasarım şemalarının gelişimi,
 - Alternatif çözümlerin uygulanması için olası ölçütlerin saptanması, olarak belirlemektedir (Wolfe & Shinn, 1970).

Geniş kapsamlı planlama sürecinin gelişiminde kentsel tasarım programının gelişimine ilişkin olarak ise; tamamen hipotetik, varsayımsal bir uygulama planı ve bu planın kentsel tasarım süreç programının gerçekleştirilmesi için belirli fiziksel, sosyal ve yerleşim dokusu özelliklerine bağlı olarak seçilen 50.000 nüfuslu Bellingham (Washington, USA) yerleşmesinde uygulama şeklini gösteren süreç akış diyagramları hazırlanmıştır. Söz konusu edilen çalışma programı dört ana grupta ve sıralanan aşamalarda "uygulama" haline dönüştürülmüştür (Wolfe ve Shinn, 1970).

1. Ön çalışma Aşaması;

- A. Öncelikli bilgiler,
- B. Yerel otorite ile fikir alışverişi,
- C. Görsel analizler,
- D. Kent formundaki olası değişiklikler,

2. Programın Değerlendirilmesi ve Örnek Çalışma Alanlarının Seçimi;

- E. Düzenleyici ölçütlerin değerlendirilmesi,
- F. Kamu çalışmalarının değerlendirilmesi,
- G. Toplumsal gelişme hedeflerinin değerlendirilmesi,
- H. Örnek çalışma alanlarının seçimi,

3. Alternatiflerin Geliştirilmesi;

- J. Tasarım alternatiflerinin üretilmesi,
- K. Tasarım alternatifleri,
- L. Tasarım alternatiflerinin seçimi,
- M. Alternatifler için uygulama stratejilerinin hazırlanması,

4. Alternatiflerin Değişimi ve Uygulama Aşaması;

- N. Alternatiflerin kabulü,
- P. Alternatifin değiştirilmesi,
- Q. Seçilen alternatifin geliştirilmesi,
- R. Uygulama ve düzenleme prosedürü.

Halk katılımı ile alternatiflerin değerlendirilmesi, konularında gelişim gösterirken; tasarım süreci, karar verme aşaması ve halk katılımı çalışma programının en kritik ve önemli kademelerini oluşturmaktadır.

3.1.2 Kentsel Tasarım Süreç Kuramları

Kentsel Tasarım Süreç yöntemleri her zaman plancı için bir problem ve tasarımcı içinde hassas bir konu olmuştur. Tasarımcıların çoğu tasarım sanatı üzerinde dururlarken, bu tasarımcının bireysel tasarım kapasitesi yaratıcılığı ve duyguları ile ilişkili görülür. Diğerleri çeşitli sistematik süreçler ve tasarıma felsefi yaklaşımlar üzerinde durmaktadır. Her düşüncenin tartışmaya açık olmasına rağmen, hangisinin en iyi ya da en yeterli prosedür olduğu konusunda henüz bir netlik görülmemektedir (Shirvani, 1985).

H. Shirvani' nin "The Urban Design Process" (1985) kitabında, kentsel tasarım yöntemlerinin kavramsal temelli olarak 6 grupta düşünölebileceği ve en mümkün sıralamanın aşğıdaki şekilde olabileceği belirtilmektedir:

1. Sezgisel Yöntem Yaklaşımı (Internalized Method) (Steinitz,1979)
2. Sinoptik-Özetleme Yöntemi Yaklaşımı (Synoptic Method) (Hudson, 1978)
3. Arttırma Yöntemi Yaklaşımı (Incremental Method)
4. Küçük Parçalara Ayırma Yöntemi Yaklaşımı (Fragmental Method)
5. Çoğulcu Yöntem Yaklaşımı (Pluralistic Method)
6. Radikal- Köktenci Yöntem Yaklaşımı (Radical Method)

Bu sıralama aşğıda belirtilen düşönceleri içerir; tüm bu yöntemler akılcıdır. Tasarım ve planlama sürecine metodolojik, kuramsal yaklaşımlar getiren bu modeller arasında farklılıklar vardır. Bütün bu modellerde yaygın bir düşönce ve üst üste çakışmalar söz konusudur.

3.1.2.1 Sezgisel Yöntem Yaklaşımı (Internalized Metod)

Bu tasarım yöntemi yaygın biçimiyle "sezgisel" olarak tanımlanır. Yöntem öznel, kişisel, yaratıcı ve bazen de kural dışı kabul edilmektedir. Bu yöntemi kullanan tasarımcı öncelikle projeyi; alışkanlıklarının, anılarının, eğitiminin, deneyimlerinin yardımı ile zihninde geliştirir.

Kavramsal aşamada, yöntem kendisini sistematik bir sunuş olarak kağıt üzerinde, bilgisayarda ya da başka bir düzlemde gösterememektedir. Süreç tasarımcının zihninde ya da oluşturduğu ön eskiz çalışmalarındadır. Bu yöntem çoğunlukla profesyonel tasarımcılar tarafından kullanılmaktadır. Yöntemin bütün olarak uygulanması dışında parçacı olarak uygulanması olumsuz sonuçlara neden olacaktır.

Tasarımcının bilgi düzeyi, bakış açısı, kültörel olarak anlayabilirliği, sahip olduğu kültörel birikim ve yaratıcılık düzeyi bu yöntemin başarı düzeyini etkileyen kriterlerdir.

Hasan Fathy ve Moshe Safti tasarım fiziği konusunda yoğun çalışan ve kültörel değerler ile birey kullanımları arasındaki ilişki üzerinde duran iki önemli tasarımcıdır.

Bu yöntemle uygulanan en önemli ve gerçek plan Nader Ardalan'ın Nuran Kenti için 100.000 kişilik bir yerleşme planlamasıdır. Kentin kavramsal tasarımı Ardalan'ın

tecrübelerine ve kenti kültürel ve felsefi olarak tanımlamalarına dayanılarak geliştirilmiştir.

Bu yöntem, batı uygarlıklarından çok gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın olarak kabul görüp uygulanmaktadır. Gelişmiş ülkelerin aksine gelişmekte olan ülkelerdeki karar verme sürecindeki farklılık budur. Gelişmekte olan ülkelerdeki çoğu büyük ölçüde merkezileşmiş süreç ile karşılaştırıldığında "karar verme" çoğu batı ülkesinde kolektif, çoğulcu ve tipik olarak dağınıktır. Gelişmiş ülkelere nazaran, gelişmekte olan ülkelerde, karar verme sürecinde, uzmanların rolü ve görevleri, düşünceleri önemli ölçüde saygınlığa sahiptir (Shirvani, 1985).

Amerika'da karar verme süreci ve yerel yönetimler arasındaki ayrılık uzmanların sürece katılımı, en azından kent ölçeğinde bile olsa bu yöntemin uygulamalarını güçleştirmektedir.

Fransa ve İskandinav Ülkelerinde merkezi yönetimin tasarım denetimi ve siyasal süreçte uzman görüşlerinin çok önemli olduğu ancak, Suudi Arabistan, Kuveyt, Irak gibi gelişmekte olan ülkelerde ise bu yöntemin sıklıkla kullanılmadığı görülmektedir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, proje düzeyinde de yöntemi oldukça sık kullanan planıcı ve tasarımcıların katılımı vardır.

Gerçekte bu yöntem, bu düzeyde, bu sıklıkta, batı ülkelerinde kısmen de Amerika'da kullanılmaktadır. Örneğin Le Corbusier bu yöntemi "teknolojik ve ruhsal bakış açıları" arasındaki karşıtlığı çözmek için kullanmıştır (1971). Manhattan'ın Kentsel Tasarımı, Bölge Planlama Komitesince bu yöntemi kullanılarak formüle edilmiştir. Okamoto ve Williams (1969), "Ağaçalara Erişim", "Fonksiyonel ve Görsel Organizasyon ile ilgili ilkeler dizini" aşağı Manhattan'ın tasarımı ve gelişimi için kullanılan rehberlerdir.

Ancak bu yöntem eleştirilmektedir. Örneğin bazı tartışmalara göre bu yöntem kullanımı çoklu kültüre sahip toplumlar için uygun görülmemektedir.

Bu yöntem hükümet politikalarından bağımsız değildir. Daha sistematik temelli fakat gerçeğe daha az uyumlu bir süreç olarak düşünülmektedir.

Sonuç olarak yerel yönetimler kentsel gelişmelerdeki kent formlarını rehberler doğrultusunda geliştirmektedirler. Birey çıkarlarını esas alan sistematik gelişme ile, birey çıkarlarını ihmal eden ekonomi temelli bu gelişme arasındaki kombinasyon bu yöntem yaklaşımının batı ülkelerindeki kent tasarımlarında ve kısmen de ABD'de kullanımını kısıtlamaktadır.

3.1.2.2 Sinoptik (Özetleme) Yöntemi Yaklaşımı (The Synoptic Method)

Bu yöntem yaygın olarak “rasyonel” (akılcı) yada “bütüncül” olarak tanımlanır. Bu diğer yöntemlerin gerçekçi olmadığı anlamına gelmemelidir. Herhangi bir kavramsal karışıklığa neden olmaması için “sinoptik” deyimini “rasyonel” den daha uygun görülmektedir.

Sistematiik tasarım adımları bu yöntemde de ölçeğe bağılı olarak en az dört ile altı (yaklaşık on iki yada daha fazlası zaman zaman kullanılır) aşamalı kullanılır.

Karar modelinin etkin olabilmesi için mümkün olan belirsizliklerin analizi, değerlerin ölçülmesi ve farklı girdilerin önceden belirlenmesi, bilinmeyenlerden kaynaklanan olası belirsizlerin yok edilmesi gerekmektedir.

1.Adım: Verilerin Toplanması (Data Collection); Veri toplaması çevre ve onun doğal, yapılaşmış ve sosyo-ekonomik bileşenleri arasındaki verilerin toplanmasıdır. Bu bilgilerin çoğu istatistikseidir ve mekan, zaman, alan büyüklüğü gibi belirli bir nitelikle ifade edilebilirler. Plancılarn çoğunun yaklaşımına göre bu aşama, çeşitli sosyo- ekonomik verilerin, formlar düzeyinde ve çeşitli yöntemler kullanarak (istatistik bilgilenme, coğrafi bilgi analizi, yöresel fotoğraf vb.) toplandığı aşamadır.

2.Adım: Veri Analizi (Data Analysis); Veri analizi toplanan bilgilerin tasarım alternatiflerine dönüşümdeki ilk ve temel aşamadır. Bu analizler çeşitli teknikler ile ilişki içerisinde (Roberts,1974). Veri analizi toplanan bilgilerin kullanılabilir hale getirilmesi, problemin tanımlanması, fırsatların ve eksikliklerin düzenlenmesi tasarımcının zamanını gerektirir.

Bu aşama en önemli olandır. Hayal gücü ile geliştirilmeli, perspektif kazandırılmalı ve temel konuları tartışabilmeli, teknik saptamaları yapabilmek için sık sık kullanılmalıdır.

Yüz yüze kalınan problemlerin tanımlanabilmesi, olası çözüm ve kısıtlamaların ortaya konulması ve sonuçta amaç ve hedeflerin formüle edilmesi için bu süreç önemlidir.

1.adım ile 2. adım sık sık birbirine karıştırılmakta ve analiz ihmal edilmektedir. Bu iki aşamayı birbiri ile ilişkilendirmedeki güçlük tasarımcıların bazen bu verileri belli bir zaman diliminde düşünmemelerine neden olmaktadır. Teknik olanaksızlıklar, plancılarn eksiklikleri, analizlerin düşünülmeden verilerin toplanması anlamına gelir (Lee,1973). Toplanan verilerin yetersiz analizi bu yöntem yaklaşımı için bir problemdir. Stretton'un (1978) üzerinde durduğu gibi, analitik yöntemler ile sağlanan

Çalışma ve veri değerlendirmeleri bu problemin yok edildiği anlamına gelir (Shirvani, 1985).

3.Adım: Amaç ve Hedeflerin Düzenlenmesi (Formulation of Goals and Objectives); Geleneksel olarak, amaç ve hedeflerin formüle edilmesi neredeyse geniş kapsamlı planlama sürecinin sonuna doğru oluşur. Ancak teorik olarak bu tasarımcının birincil sorumluluğudur ya da farklı bir değişle tasarımın içine dahil edilen aşamadır.

Kentsel Tasarım için amaç ve hedeflerin formüle edilmesi tasarımcının istek ve değerlendirmelerinden çok gerçek verilere dayanmalıdır.

Bu aşamada "halk danışma komiteleri" ya da diğer bazı halk katılımı şekilleri amaç ve hedeflerin halk görüşleri ile kollektif olarak bütünleşmesinde önemlidir (Shirvani,1981). Halkın bu kadar erken sürece katmanın projenin ilerlemesi ve toplumsal davranışlar açısından pozitif bir etkisi vardır. Tasarımcı düşüncelerin alternatif çözümleri halka sunulduğunda süreç yakınlaşır. Halk değerlendirme kriterlerinin belirlenmesinde etkin olur ancak politik olarak halkı sürece erken dahil etmek de bazı aksi tepkilere yol açabilir ve byleyi erken katılımlar plana geçişi engelleyebilir.

Tasarımcının amaç ve hedefleri açık, özgün ve halk tarafından anlaşılabilir olmalıdır. Plancının amaçlarına hizmet etmeli, planın nasıl ve ne derecede uygulanabileceğine yanıt vermelidir.

4.Adım: Alternatif İçeriklerin retilmesi (Generation of Alternative Concepts); Bu adım, her şemadaki genel fikirlerin esas düzenleme ilkelerini tanımlaması ve her alternatif için temel davranış kümelerinin daha detaylı tanımlanması olmak üzere iki aşamada gerçekleşir (Boyce,1970).

Bu aşama tasarımcının önceki bilgi ve deneyimlerinin nerede, ne şekilde plana yansıtacağını belirler. Her alternatif için bütün plana bağlı olarak tasarım nerileri verilmelidir.

5.Adım: Kavramların Olgunlaşması (Elaboration of Concepts); Olgunlaşma süreci daha önce önerilen seçeneklere ve analiz edilen kavramlara, st düzey amaç ve hedeflerin her birine bağlı olarak geliştirilir. Bu adımla kriterlerin ortaya konulmasında iki yaklaşım vardır. Birincisi; seçenekler arası bütünlük ve toplam içerik değerlendirmesidir, ikincisi; seçeneklerden oluşan planlar ve geniş kapsamlı politikalar ile temel politika ve programlar arası etkileşimdir. İkinci yaklaşımda planın değerlendirilmesi bütün plan yerine, belli bir plan ve politikaya göre yapılmaktadır. Yaklaşımların her ikisi de tasarımcının çalışmak zorunda olduğu kentsel yerleşim için en iyi kavramsal çözümü bulmak amacıyla kullanılır.

6.Adım: Seçenek Çözümlerin Değerlendirilmesi (Evaluation of Alternative Solutions); Seçeneklerin değerlendirilmesi aşaması oldukça hassas bir aşamadır. Günümüze gelene kadar önemi giderek artarken, planı ve tasarımcının rolü azalmıştır.

Makro ölçekte kentsel tasarım-bölge planlama, mikro ölçekte komşuluk birimi planlaması-kentsel tasarım rehberleri ile ilgili sayısız değerlendirme yöntemi vardır. Bu değerlendirme yöntemleri geleneksel olarak maliyet/fayda analizinden, amaç-başarı matrisi (Hill,1968), metropoliten plan değerlendirme metodolojisi (Boyce et al 1970), arazi uygunluk analizi (Hopkins,1977), planlama sürecinde değerlendirmeye (Lichfield, 1975) kadar sıralanmaktadır. Sonuç olarak tasarım rehberlerini ve uygulama standartlarını geliştirmeye yardımcı olan güneş erişimi, gürültü kontrolü ve bunun gibi çeşitli yöntemler vardır.

Kent tasarımcılarının özellikle de özel sektörde olanların daha az olmak üzere yerel yönetim düzeyinde karşı karşıya kaldığı zaman / para, kaynaklara erişimde geniş bir değerlendirme süreci söz konusudur. Gerçekten bu standartları belirleyen nedenlerin en önemlisi olarak Lynch (1981) politikayı vurgulamaktadır.

Tartışmaların çoğu tamamen bütüncül planlamanın mümkün olmadığı yönündedir. Bu yaklaşımın metodolojisini tanımlamak, uygulamaktan daha zordur. Kağıt üzerinde ya da düşüncede ve süreçte tamamen bir zaman kaybıdır.

7.Adım: Seçeneklerin çözümü, politikalar, planlar, rehberler ve programlar (Translation Of The Alternative Solution Into Policies, Plans, Guidelines And Programs); Bu adımda detaylı sunumlar ve karar verilen seçeneklerin açıklaması ve politikalar, planlar ve diğer planlama ürünlerine dönüşümünü içerir. Bu sebeple sürecin bir sentezidir. Plan ürününün seçimi, plan tipine kentsel tasarım eylemine bağlıdır. Seçeneğe göre politikalar, planlar detaylandırıldığı da çözümün uygulanması mümkün olabilir.

3.1.2.3 Artış Yöntemi Yaklaşımı (The Incremental Method)

Artış yöntemi sinoptik, özetleme yönteminin diğer bir versiyonudur. Bütün süreç bir gelişmeye dayanır. Temel amaç ve hedefler, plan ve programı formüle eder. Bu yöntem doğadaki dönüşüm gibidir, her adım bir öncekinin üzerinde gelişir , en uygun amaç ve hedeflere ulaşmak için tekrar, değerlendirme ve gerekliyse değişime izin ve zaman verir. Bu yöntem bireylere, gruplara, organizasyonlara açık bir süreçtir.

Tasarımcı önce amacını belirler daha sonra aşamaları ortaya koyar. Bu yöntemi kullanarak sayısız kentin tasarımı yapılmıştır. California 'nın genel ve mekansal planı bu yöntemle dayanır. Genel toplumsal amaç ve hedefler belirlenerek planın genel çerçevesi oluşturulmuştur.

3.1.2.4 Küçük Parçalara Ayırma Süreci Yaklaşımı (The Fragmental Process)

Bu süreç de sinoptik sürece benzerlik gösterir. Toplam 7 aşamalı bir süreçtir. Örneğin tasarımcı verileri toplama ve analiz ile başlayabilir, sonra amaç ve hedefleri formüle eder ve sonuçta kentsel tasarım planını geliştirir. Süreçte sinoptik süreçteki bazı aşamalar birleştirilir yada ihmal edilebilir.

Bu süreç sezgisel ve özetleme süreçlerinin karışımıdır. Bu nedenle adımların birbirini izlemesinin gerekli olmadığı bir süreçtir. Doğaldır ki süreci kontrol etmek ya da izlemek olanaklı değildir.

1960'lardaki bütüncül planların çoğu ve çevresel gerçeklik raporları küçük parçalara ayırma sürecinin ürünleridir. Ne yazık ki, bazı profesyonellerin elinde karmakarışık bir teknik haline dönüşmüştür.

3.1.2.5 Çoğulcu Süreç Yaklaşımı (The Pluralistic Process)

Çoğulcu yaklaşım kentsel alanlardaki fonksiyonel, sosyal yapıyı olduğu kadar, yerleşik halkın değerler sistemini de tasarım sürecine dahil etmektedir (Appleyard,1976). Bu yöntemi kullanan tasarımcı olarak Rapoport yöntemi, "Basit bir genelleştirme, standart normlar ve gerekirci yaklaşımların geçerli olmadığı" şeklinde tanımlamaktadır (Rapoport,1977; Shirvani, 1985).

D.Appleyard'ın Ciudad Guayana şehri için hazırladığı plan çoğulcu sürecin kentsel tasarım için en mükemmel örneğidir (1976). Appleyard en çok aşağıda belirtilen konulara önem vermiştir;

- Kentte yaşayanların kentin belirli elemanlarını yeniden isimlendirme nedenlerinin saptanması,
- Bu elemanların belirgin karakterlerinin tanımlanması.

Bu yöntemin tanımına göre; kenti kullananların kenti algılamaları ve değerlendirmeleri, tasarımcılarınkinden farklı olabilir. Appleyard bu amaçla birçok veri analizi yapmış ve bilgi toplamıştır. Çoğulcu yöntemi diğer yaklaşımlardan özellikle de özetleme metodundan ayıran temel özelliğidir.

Amerikan kentlerinde çoğulcu yöntem uygulamaları çok belirgin değildir. Çoğunlukla bu yöntem 3.Dünya ülkelerinde görülmektedir. Bazı planıcı ve tasarımcıların

Amerika'da bu yöntemi uygulamalarına rağmen, 1960'lar da "toplumsal eylem yaklaşımı" (community action approach) geliştirmişlerdir. Bu tasarımcılar düşük gelir grubunda olan gruplara kendi yaşadıkları alanlar içinde daha iyi yaşam koşullarını sağlamak için bu yaklaşımı kullanmışlardır (Shirvani, 1985).

3.1.2.6 Radikal Süreç Yaklaşımı (The Radical Process)

Bu süreç Marksist kuramdan temel alır. Plancının çoğu tarafından radikal yaklaşımların 60'lı yıllara ait olduğu düşünülürse de, birçok ülkede daha önce uygulanmış ve halen uygulanmaktadır. Bazı planlama okullarında halen bu düşünce mevcuttur. Radikal süreç kavramı, planlama teorisinde marksist uygulamalarda geçerli bir yere sahiptir.

Burada altı çizilmesi gereken kavram bütün kentsel yerleşmeyi tasarlamak ve anlamak için öncelikle sosyal sürecin tanımlanmasıdır (Harvey, 1973). Amerika'da radikal süreç 1960'daki savaş sonrası hareketler ve insan hakları düşüncelerinin artışı ile paralel bir gelişme göstermiştir (Angotti, 1978).

Rusya'da bu sürecin avantajı gelişmeyi önceden saptamak ve yeterli konaklamayı sağlayabilmek olmuştur (Bater, 1980). Ancak bu süreci tanımlarken uygulamalarla tasarım fikrini özdeşleştirmek zordur. Batı toplumlarındaki bazı tartışmalarda bu yöntem gelişen sosyal değişimleri anlama ve öğrenme yöntemi olarak tanımlanır ve kullanılır. Bu yöntemlerin çoğu kuramsal ve akademiktir. Gerçek uygulamalar Marksist hükümetlerin yönetimlerinde görülmektedir. Rusya bunun birinci örneğidir. Bu yaklaşım ile planlamada kentsel tasarım değişik bir yüklem alır.

3.1.2.7 Kuramsal Model Yaklaşımı

Tasarım sürecine kuramsal bir model ile yaklaşarak kentsel tasarımın bütüncül bir süreç olduğu ve bu süreçteki doğru ve yeterli bilgilenmenin önemi üzerinde duran P. Levin (1966; 1984) süreç aşamalarını 11 adımda tanımlamaktadır.

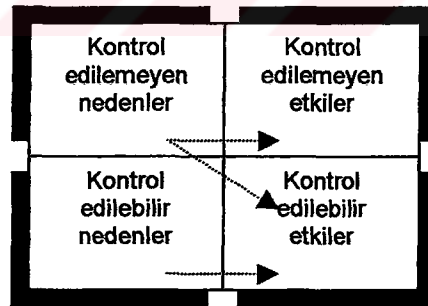
1. Kontrol edilebilir nedenlerin ölçütleri olarak; *Tasarım parametrelerinin tanımlanması*,
2. Kontrol edilemeyen nedenler ve etkilerin ölçütleri olarak; *Bağımsız değişkenlerin tanımlanması*,
3. Kontrol edilebilir etkilerin ölçütleri olarak; *Bağımlı değişkenlerin tanımlanması*,
4. *Parametreler ve değişkenler arasındaki ilişkinin tanımlanması*,
5. *Bağımsız değişkenlerin tahminleri*,

6. Bağımlı değişkenlere etki eden engellerin tanımlanması,
7. Bağımsız değişkenlere etki eden engellerin tanımlanması,
8. Tasarım parametrelerinin değerlerinin tanımlanması,
9. Bağımlı değişkenlerin beklenen değerlerinin tanımlanması,
10. Değişkenler arası ilişki ve farklılıkların belirlenmesi,
11. Parametre değerlerinin, seçenek setlerinin karşılaştırılması ve aralarından seçim (Levin, 1966; 1984).

Tasarım parametreleri üzerindeki yaptırımları ise;

- Altyapı hizmetlerini sağlama gereği,
- Yerleşmenin doğası, mevcut arazi kullanışı, mevcut insan yapısı öğelerinin hesaba katılmasının gereği,
- İnşaat sistemleri, malzeme, inşaat aşamaları,
- Yönetmelikler ve merkezi yönetim tavsiyeleri, olarak belirlemektedir.

P. Levin'in (1984) tasarım parametreleri kapsamında açıkladığı kontrol edilebilir ve kontrol edilemez ölçütler arasındaki neden, sonuç ilişkileri (Şekil 3.6) de görülmektedir. Tasarımcı hedefleri düşünürken karar verme yetkisini belli sayıdaki parametre kümelerini ve parametre değerlerini seçmelidir. Karar verme yetkisi alanı ise parametreler üzerindeki tahditler tarafından sınırlanmıştır.

Şekil 3.6 Tasarım Parametreleri Kapsamında Kontrol Edilebilir ve Kontrol Edilemez Ölçütler Arasındaki Neden-Sonuç İlişkisi (Levin, 1984).

Levin'in (1984) "Kentsel Tasarımda Karar Verme" (Decision Making in Urban Design) isimli çalışmasında vurguladığı şekliyle; Bir tasarımcı nasıl karar vereceğine dair sürece de karar vermelidir. Karar verme aşamasında tasarımcının karşısına çıkan engeller ikiye katlanır.

İlk olarak; öncelikli temel amaçların hangileri olduğu ve araçlarla amaçlar arasındaki ilişkiler hakkında objektif (nesnel) bilgi eksikliği bulunmaktadır. Bu da tasarımcının çok geniş bir alanda karar vermek zorunda kalmasına neden olur. İkinci olarak; tasarımcının bir insan olması ve elindeki araç ve gereçlerin yetersizliği de tasarımcıyı sınırlar. Bu engeller yüzünden aldığı kararların çoğu, problemin daha da kolay çözülmesi gayesine yönelik olacaktır. Levin bu duruma yanıt olarak; İlk önce , insan ve yapma çevre arasındaki etkileşim üzerine çok daha büyük bir ilgi bütünlüğüne ihtiyaç olduğu, bir yandan sosyoloji ve psikoloji, diğer yandan kentsel tasarım - mimarlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi gerektiğini; İkinci olarak bu bilgiyi elekten geçirebileceğimiz ve özel bir tasarım problemi ile ilgili verileri toplamak üzere nesnel bir şekilde yorumlayabileceğimiz tekniklere gereksinim olacağını; Üçüncü olarak veri işlemek ve optimum çözüm toplamak için karar verme kuralları ve tasarımcının yenilikçi gücünü de faydalı bir şekilde kullanmasına imkan verecek mekanik tekniklerin gerekeceğini, göstermektedir (Levin 1966; 1984).

Sosyal davranışların ilişkili olduğu ölçüt, Broady tarafından "Tasarımın ortaya getirdiği görüşlerin sosyal etkinlikler üzerinde marjinal bir etkisi olmalıdır" (Broady, 1966) şeklinde tanımlanır. Öte taraftan, trafiğin tehlikeleri veya hava kirliliğinden uzakta olmak gibi hayatı kolaylaştıran şeyler söz konusu olduğunda şüphesiz ki tasarımın baskın bir etkisi vardır (Levin 1966; 1984).

Levin'in çalışmasında vurgulandığı şekliyle; var olan koşullarda insan ve çevre arasındaki uyumsuzlukları aramalı, yeni sorunlara neden olmadan bunların üstesinden gelmeli, insan organizasyonu ve eylemleri üzerinde minimum etkiye sahip olmalıdır. Kentlerin maliyeti ve uzun ömürlü olması, bu şekildeki sürdürülebilir planlama anlayışı içindeki kentsel tasarım süreçleri ile mümkün olacaktır (Levin 1966; 1984).

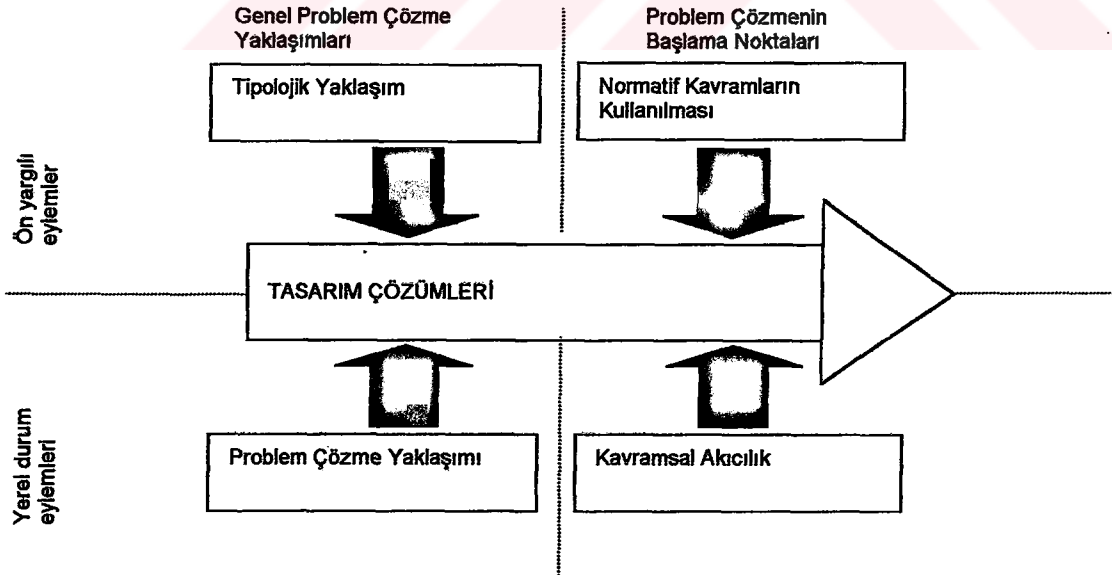
3.1.2.8 Tipolojik ve Problem Çözücü Yaklaşımlar

Tasarım süreci için sıklıkla görülen ve birbirine zıt iki temel yaklaşım söz konusudur. Birinci süreç tipolojik yaklaşım (typological approach) diğeri ise problem çözücü yaklaşımdır (problem-solving approach) (Lang, 1994). Tipolojik yaklaşımı kullanan tasarımcılar tarihsel tasarım tiplerine ve yerleşmeyi çağdaş hale getirmeye çalışan örneklerine hizmet etmektedirler. Yerleşmenin bulunduğu koşulların bilincinde olan tasarımcı bu sebeple tasarım sürecine dahil olacaktır. Lang bu yaklaşımdaki problemi şu şekilde özetlemektedir: (Lang, 1994; Biddulph, 1998a)

".... bu süreç tasarımcıyı kentlere ve binalara bakış açısıyla, fiziksel formun gerektirdiği tasarım programının ilişkili olduğu koşulların analizinden yapılması gerekli olanların neler olduğunun tanımlanmasının temel yükümlülüğünü taşımak konusuna götürür."

Colin Rowe makalesinde bu iki yaklaşım arasındaki farkı "program paradigmaya karşı" şeklinde tanımlamaktadır (1983). Tipolojik yaklaşımı destekleyen tasarımcılar uzun zaman sürecinde insanların gereksinimlerini karşılayan ve mevcut koşullara göre değişiklik gösterebilen tasarım tiplerini olduğundan söz etmektedir. Problem çözücü yaklaşıma inananlar ise bu sürecin tasarımcıyı herhangi bir durum karşısında ne yapılabilir görüşüne odaklayan ve fiziksel forma çözüm getiren şekilde tanımlamaktadırlar (Lang 1994).

Problem çözme yaklaşımı, buna zıt olarak, problem tanımlama sürecini netleştirecek program geliştirir, tasarımın üstesinden geleceği hedefler setini oluşturur, teorisinin pratiğe dönüşmesi ve fiziksel tasarımın nasıl ölçülebileceğine ilişkin kriterleri üretir. Problemin başarıyla tanımlanmasından sonra tasarım üretilir. Behrens ve Watson (1996) planlama sürecinin düzenlenmesine ilişkin modellerinde kabul edilen süreçteki ikilik üzerinde durdular. Düzenlemenin iki başlama noktası; Birincisi yerleşmenin dahil olduğu çevresinin anlaşılması ve gelişmenin tanımlanması ve ikinci olarak gelişme sürecine dahil olan çeşitli aktörlerin arzuladıkları sosyal - mekansal ve fonksiyonel ilişkileri öneren kuralları geliştirmek, söz konusudur (Biddulph, 1998a).

Şekil 3.7 Kentsel Tasarım Süreci Yaklaşımındaki Diyalektik Güçler (Biddulph, 1998a).

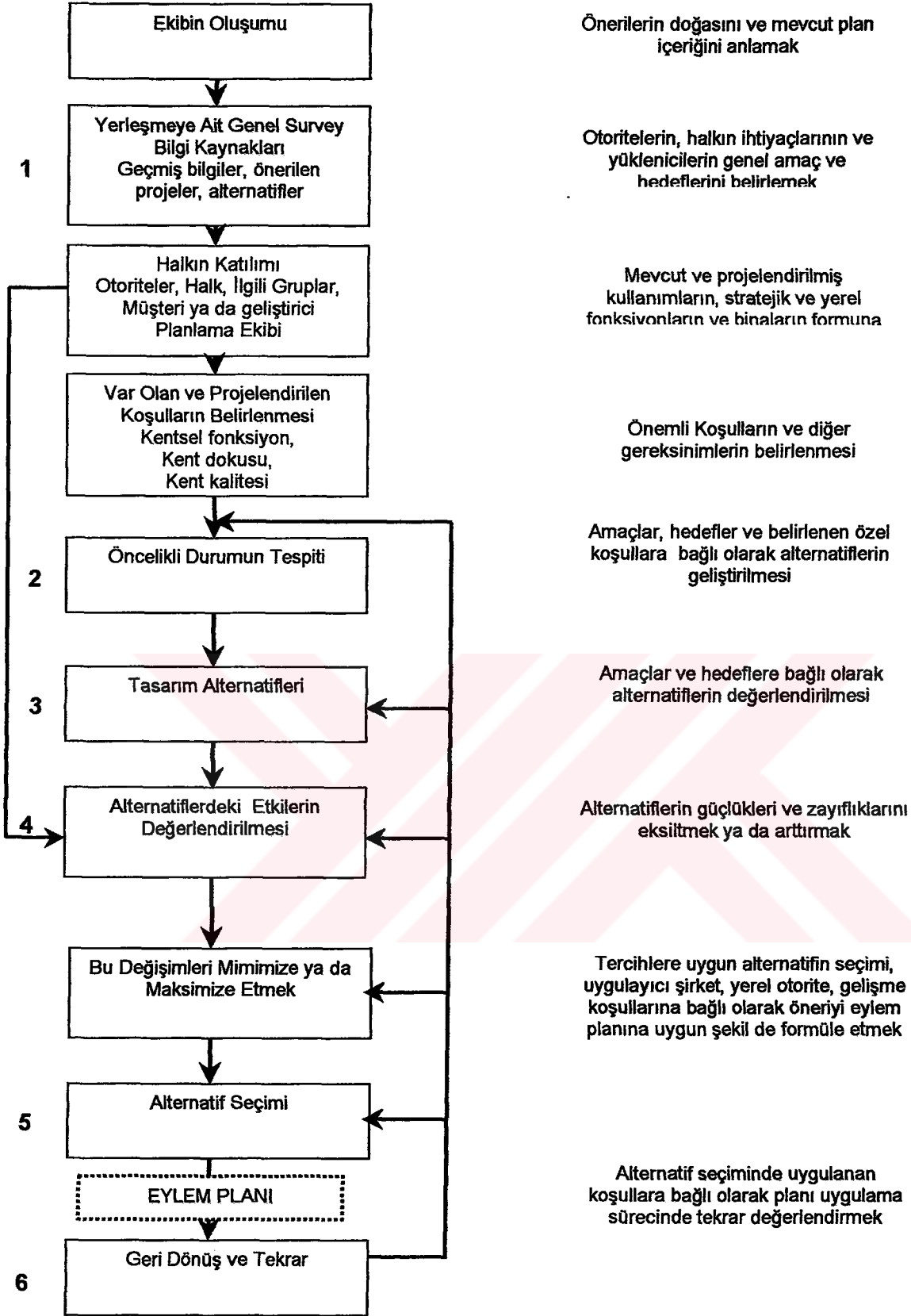
Şekil 3.7 tasarım yaklaşımındaki diyalektik güçleri göstermektedir. Diyagram aynı zamanda da tasarımcının deneyimlerine bağlı olarak getirdikleri ön yargıları ile ilişkili faktörleri ve tipolojik yaklaşımları önermektedir (Biddulph, 1998a).

Problem çözme süreçlerinin her ikisinin de ne kadar etkin olduğu konusunda çalışmalar yapılmıştır. Çalışmanın başında katılımcıların kendi değerlendirmelerine göre kentsel tasarımın tanımlanmasına ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Bunlar Bentley ve diğerlerinin 1985 de yaptıkları çalışmanın yansımalarıdır. Problem çözmeye başlangıçta kural oluşturacak kavramların ya da tasarım ilkelerinin açıkça sunulması ve bu kuralların tipolojik plan düzenlemesine dönüşerek, kentsel dokudaki ulaşım ağları ve yerleşim adalarının oluşumunu etkilemelidir.

Tipolojik yaklaşım ve oluşan tasarım kuralları tasarıma nasıl başlanacağı konusundaki temel bileşenlerdir.

3.1.2.9 Lineer-Doğrusal Süreç, İnteraktif Süreç Yaklaşımları

Lineer ve İnteraktif süreçlerin dahil olduğu altlık planlama süreci (Layout Planning Process) çok sayıda yazar tarafından tartışılmıştır. (Zeisel,1980; Cutler ve Cutler,1982; Shirvani, 1985) ve (Lang,1994). Bu çalışmalar sürecin iki yol ile düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Başlangıç olarak öneriler ve fikirlerin gelişimi içinde ardışık aşamaların sayısının dahil olduğu lineer süreç ile ilişkilendirilebilir (Şekil 3.8) ve ikinci olarak yerleşme önerileri spiral aktarım ile stratejik kararlardan detaylara kadar gelişen interaktif süreç ile ilişkilendirilebilir. Bu değişikliğin her aşamasında olası değişimlere adreslenen aşamaların doğasında kavramsal değişim vardır. Morfolojik gelişmenin uzun süreci sırasında lineer tasarım süreci ölçekler arasında tekrarlanır. Kentsel tasarım ve mimarlık böylece yapısal olarak ilişkilendirilebilir.

Şekil 3.8 Lineer Tasarım Süreci Adımları (Cutler & Cutler, 1982)

3.2 Kentsel Tasarım Süreci Aşamalarının Tanımlanması

Kentsel tasarıma belirli süreç yaklaşımlarının (Bkz. Bölüm 3.1) ve kentsel tasarımın süreç olarak tanımlandığı (Bkz. Bölüm 2.1.5) bölümlerde görüldüğü üzere; tipik tasarım sürecinin dört temel aşaması kentsel tasarım için de söz konusudur. Ancak temel süreç aşamalarında ve tanımlanmalarında diğer tasarım süreçlerinde olduğu gibi farklılıklar görülmektedir. Herbert Simon'un (1960, 1969) iki önemli çalışmasında bu aşamalar; *bilgi alma aşaması* (intelligence phase), *tasarım aşaması* (design phase), *seçenekler aşaması* (choice phase), *düzenleme aşaması* (implementation phase) ve uygulamaya hazır hale getirmede *değerlendirme aşaması* (operational or postoccupancy evaluation phase) olarak tanımlanırken, her aşama da esasında klasik tasarım aşamalarında olan; analiz, fikirlerin oluşturulması, sentez, ön bilgilerin toplanması, değerlendirme ve karar ile açıklanmaktadır (Lang, 1994).

Birçok kentsel tasarım çalışmasında izlenen genel yaklaşımı Levy; *Analiz* (analysis), (Temel Bilgilerin Toplanması, Görsel araştırma, Sert ve yumuşak alanların tanımlanması, Fonksiyonel analiz), *Sentez* (synthesis), *Değerlendirme* (evaluation), *Uygulama* (application) aşamaları kapsamında tanımlamaktadır (Levy, 1997).

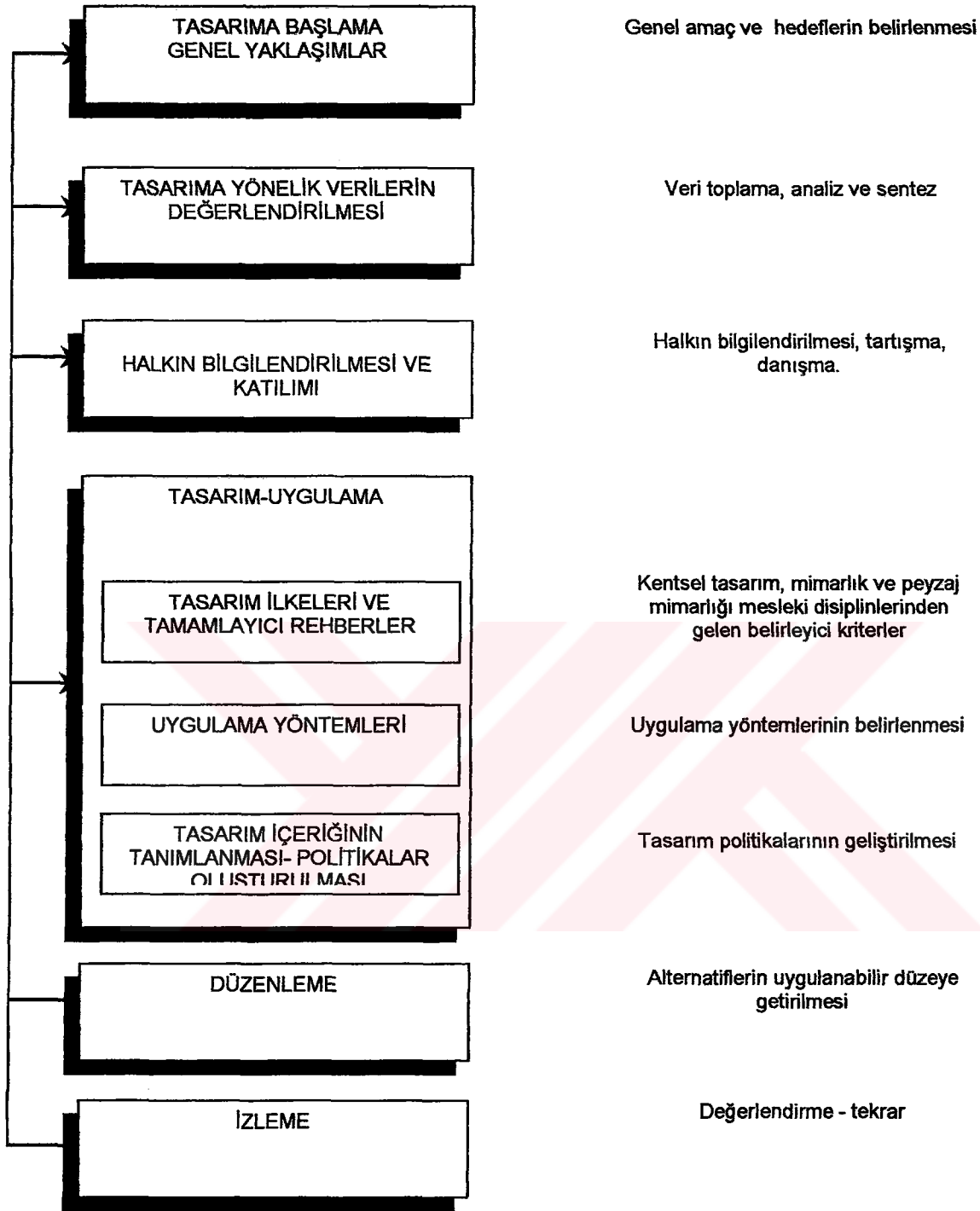
Lang'ın (1994) genel kentsel tasarım sürecinin aşamalarını ve her aşamanın sonuç ürününe bağlı olarak kapsamlarını tanımlamasında: Bilgilenme aşaması (Intelligence phase), ürünün programıdır ya da tasarım özetleridir; Tasarım aşamasının (Design phase) ürünü ilk tasarımı ya da tasarımlar setidir; Seçim aşamasının ürünü karardır, karar tekrarlanabilir ve projeye dönüşebilir; Düzenleme aşamasının (Implementation phase) ürünü yerleşmenin tümüne ait olan tasarım, altyapı ve yönetim planıdır. Bu bilgiler tasarım ve tasarım süreci ile ilgili pozitif teoriler üretmek için kullanılır ve düzenlemelerinin değerlendirilmesi (operation phase) geri dönüşlere neden olur.

Wolfe ve Shinn (1970), Cutler ve Cutler (1982), Shirvani (1985), Levin (1984), Lang (1994) ve Punter ve Carmona (1997) çalışmalarındaki (Bkz. Bölüm 3.1) süreç yaklaşımları, tasarım sürecinin problemin tanımlanması, çözümü ve değerlendirme aşamalarındaki farklılıklara bağlı olarak tartışılabilir olduğunu göstermektedir. Bu süreçteki yöntemin seçimi (i) tasarımcının tutumuna, (ii) tasarım fikirlerine ve (iii) uygulanan prosedürlere bağlı olarak farklılaşabilir. Jon Lang'ın (1994) Amerika'da geliştirilen kentsel tasarım kavram ve sürecine bağlı değerlendirmesi ile John Punter ve Matthew Carmona'nın "Planlamanın Tasarım Boyutu" (The Design Dimension of

Planning) çalışmasında Shirvani'nin (1985) kentsel tasarım sürecine Sinoptik Yaklaşım akış diyagramı kullanılarak tasarım politikasının yapılanmasında ve politika yazımının hazırlanmasında söz konusu aşamalar Şekil 3.9'da akış diyagramında olduğu gibi tanımlanmaktadır. Kentsel tasarım sürecinin bir politika yazımı olarak düzenlenerek geliştirildiği kademelenmede ilk adım kentsel tasarım çalışmasına "*Başlangıç Aşaması*" (Approach Stages) olarak tanımlanırken, tasarım çalışmasının genel amaç ve hedeflerinin belirlenmesi, tasarım uygulama yöntemlerinin (design strategy) geliştirilmesini içermektedir. Yerleşmeye ve yakın çevresine ait fiziksel, ekonomik, sosyal genel bilgilerin toplanması, bilgi oluşturma (analiz), toplanan verilerin değerlendirilmesi, bilgileri işleme (sentez) çalışmalarının kapsayan "*Tasarımın Değerinin Belirlenmesi Aşaması*" (Appraisal Phase) ya da verilerin toplanarak tasarım için uygun ve kullanılabilir düzeye getirilmesi aşaması olarak ikinci adımı belirlemektedir. Halk katılımına ve yerel yönetimlerin değerlendirmelerinde söz konusu olan "*Danışma ve Fikir Alma Aşaması*" (Consultation Phase) halkın bilgilendirilmesi, tartışma ve geri besleme adımlarında gelişen üçüncü belirleyici adımdır. Dördüncü temel adımı teşkil eden "*Tasarım - Uygulama Aşaması*" (Application Phase) tasarım ilkelerinin ve tanımlayıcı (ek) rehberlerin tanımlanması ve oluşturulması, uygulama yöntemlerinin geliştirilmesi, uygulama içeriğinin tanımlanması ve uygulama politikalarının teşkili alt adımlarında gelişim göstermektedir. "*Düzenleme Aşaması*" (Implementation Phase) beşinci belirgin adım olarak tasarım alternatiflerinin uygulanabilir hale getirilmesinin tanımıdır. "*İzleme Aşaması*" (Monitoring Phase) altıncı temel aşama olarak tasarım uygulamasının değerlendirilmesi ve tekrarıdır.

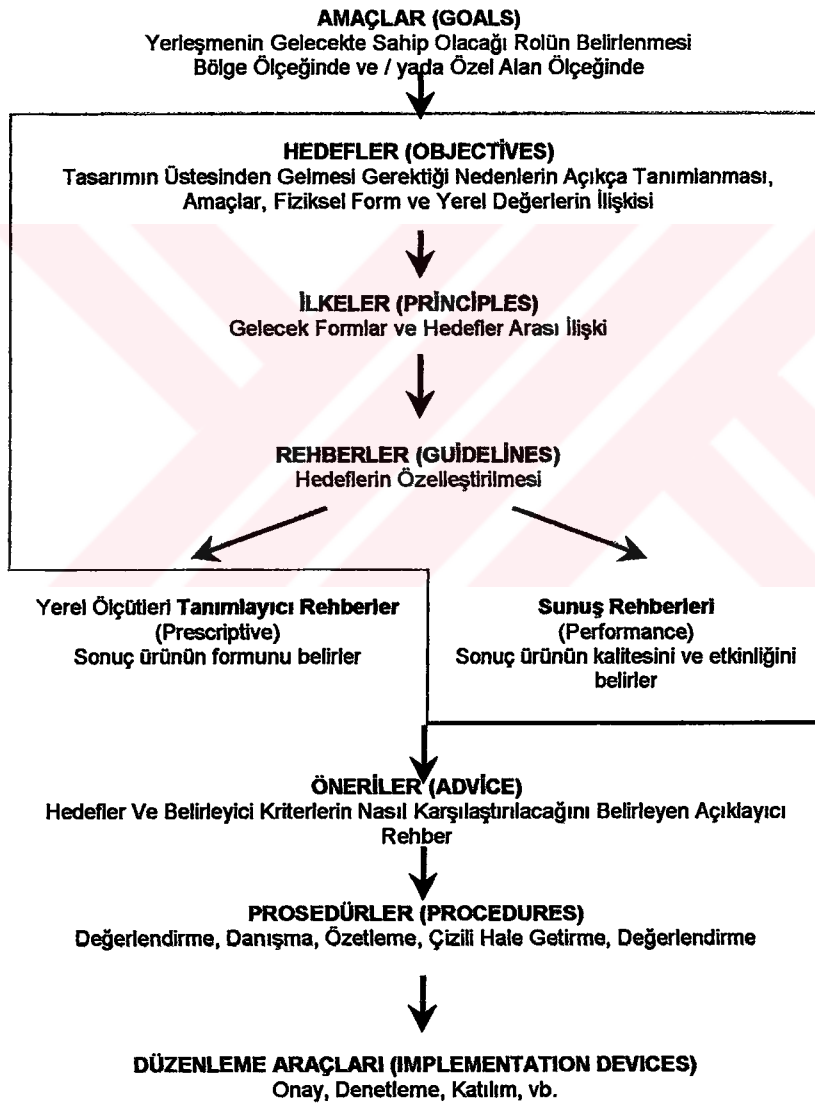
3.2.1 Tasarıma Başlama; Genel Amaç ve Hedeflerin Belirlenmesi,

Tony Hall (1996) İngiltere'de uygulanmakta olan tasarım sürecini kritik ederek değerlendirdiği çalışmasında tasarım politikaları ve politika bileşenleri ile ilgili olarak bölge ve alan özelinde olmak üzere iki kademeli amaç tanımı yapmış ve buna bağlı olarak hedefleri saptamıştır (Punter & Carmona, 1997). Aynı kapsamlı olmak üzere Amerika'da çalışmalar yapan Lang (1994 ve 1996) ise hedefler, ilkeler ve rehberler arasındaki farklılıkları belirlemenin güçlüğü üzerinde durmuştur. Ancak Hall gibi fonksiyonel ve estetik karakteristikleri belirleyen ve sonuç ürünün sadece bir kısmına yönelik değerlendirmeler yapan ilkesel rehberlere karşılık uygulama rehberlerini tercih etmiştir.

Şekil 3.9 Sinoptik Süreç Yaklaşımı Düzenlenerek Oluşturulan Kentsel Tasarım Süreç Adımları (Punter ve Carmona, 1997)

Lang'ın (1996) değerlendirmesine göre, hedef, ilke ve rehber kavramlarında söz konusu olan üst üste çakışmaya bağlı olarak; Hedefler (objectives); tasarımı tamamlamak, yapıp bitirmek için gerekli durumlardır. Kentsel tasarımın hedefleri ekonomik, davranışsal ve estetikdir. İlkeler (principles); tasarım hedefleri ile kentsel doku ve yerleşim formu arasındaki ilişkiyi tanımlayan, ideal olanı açıklayan belirleyicilerdir. Tasarım ilkeleri dizisi, bireysel ya da kuramsal olarak tanımlanarak tekrar tekrar kullanılırlar. Tasarım rehberleri (design guideline) tasarım hedefleri ile karşılaştığında nasıl davranması gerektiğini bilmeyenler için gerekli belirleyicilerdir. Bunlar aynı zamanda tasarım yönlendiricileri olarak da bilinir. Rehber, hedeflerin uygulamaya yönelik tanımıdır (Lang, 1996; Punter ve Carmona, 1997; Biddulph, 1997b, 1998b).

Şekil 3.10 Temel Bileşenleriyle Tasarım Politikalarının Genellenmesi (Punter & Carmona, 1997).

Şekil 3.10 de Hall (1996) ve Lang (1994 ve 1996) çalışmalarında söz konusu olan kategorizasyonun karşılaştırılması görülmektedir. Bu akış diyagramı tanımlanan esas amacı; tasarım hedeflerinin tanımlanmasıyla oluşacak tasarım politikalarının önerilmesini; Fiziksel form ile tasarım hedefleri arasındaki ilişkiyi kuran tasarım ilkelerinin belirlenmesi ve destekleyici tasarım rehberlerinden uygulama tasarım rehberleri olarak tercih edilmesi aşamalarını belirlemektedir.

3.2.2 Tasarıma Yönelik Verilerin Belirlenmesi; Tanımlama (Bilgi Toplama-Bilgi İşleme) Aşaması

Herhangi bir tasarım sürecinde söz konusu olan analiz aşaması, günümüze gelene değin sürdürülen çalışmalarda farklı terminolojiler ile anılmaktadır; intelligence phase (bilgilenme aşaması) (Simon, 1960 ve 1969; Levin, 1984; Lang, 1994); analysis (analiz) (Jones, 1980; Shirvani, 1985; Levy, 1997) yada teşhis (diagnosis) (Geddes, 1905; Lynch, 1976). Fakat bunların tümü yapı formunun, kamu yararının ve yerleşme çevresinin analizidir ve çeşitli danışma yöntemleri ile (consultation) geliştirilir.

Diğer karar verme süreçlerinde olduğu gibi kentsel tasarım süreci de hem problemi hem de fırsatları kavramak ile başlar. Eğer söz konusu olan bir yerleşim birimi ise mevcut durumda sosyal ve yapılaşmış çevre hakkında bilgilenmeyi gerektirir (Lang, 1994).

Kent tasarımcısı üç şekilde karar verme sürecine dahil olur. İlk olarak yerleşme potansiyellerinin belirlenmesinde kent tasarımcısı gereksinimleri ortaya çıkaran mevcut durumu tanımalıdır (Smith 1991). İkinci aşama mekanın hizmet edeceği fonksiyonların başka bir deyişle davranışsal programın belirlenmesidir. Burada temel problem genel durumun özel bir yerleşmeye, mekana indirgenmesidir. Üçüncü basamak kent tasarımcısının kent veya bölge hakkında verilecek kararlarda genellikle politikacıların olduğu karar verme takımında olmasıdır (Levin, 1984). Kentsel tasarım karar üreticiler tarafından desteklendiği sürece başarılı olur (Barnett, 1974).

Prof. P. Geddes'in planlama sürecinin tanımlanmasında önemle üzerinde durduğu "*Tedaviden Önce Teşhis-Tanı*" temel ilkesini (Geddes, 1905); P. Levin "*Tasarımcı karar vermeden önce bilgi oluşturmalıdır*" (Levin 1966 ve 1984) şeklindeki benzer bir anlatımla kentsel tasarım sürecinde bilgilenmenin önem ve önceliğini vurgulamaktadır (Tablo 3.1). Dr. Uğur Mumcu (Mumcu, 1980) "*Bilgi sahibi olmadan, fikir sahibi olunamaz*" değerlendirmesi ile ise, karar ve eylem için bilgi ve tanımlamanın gereğini açıkça ortaya koymaktadır (Suher, 1996a).

Tablo 3.1 Bilgiyi Oluşturmak, Bilgiyi İşlemek Kadar Karar Verme Eylemini İçerir (Levin, 1984).

Bilgi Oluşturma (Information Generating)	Bilgi İşleme (Information Processing)
Bilgi Kaynakları 1.Kullanıcı ihtiyaçlarından elde edilen bilgiler,kullanıcı yaşı, ihtiyaçları, alışkanlıkları 2.Pratik düşüncelerden elde edilecek bilgiler, 3.Tahminler, Öneri ve mevcut sistemleri izlemek, gözlemlere dayalı bireylerin ilişkilerini ve davranışlarının mekana etkisine ilişkin tespitler, 4.Daha evvelki mimarlık ve şehir planlama dergilerinden elde edilecek bilgiler, Bu bilgiler çoğunlukla eskiz niteliğindedir. 5.Diğer bilgilerin toplanması	1.Sentez Çözümlerin toparlanması, 2.Farklılıkların, tutarlılığın test edilmesi, 3.Karşılaştırma ve seçim,

Kıta Avrupa'sın da planlama özellikle Hollanda, İsviçre ve Almanya'da tasarım elemanlarının analizi plan yapım sürecinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Alan analizleri için kullanılan en iyi yöntem yapılan uygulamaların değerlendirilmesidir. Avrupa Tasarım Denetimleri ile ilgili ilk araştırmalar (Built Environment, 1994) Almanya, Hollanda ve İsviçre planlama sistemlerinin gelişmiş analiz yöntemlerinden bahsetmektedir. Örneğin Baden Württemberg'de çalışma mekanın imajı ve imaj bileşenlerinin belirlenmesi ile başlamış, bölgeler, yol aksları, kenarlar ve sınırlar (Lynch terminolojisi), townscape geleneğinden gelen mekansal etkiler, mekanların formu, eylemleri, silüeti ve fonksiyonel, mimari ve doğal dokusuna bakılmıştır. Bina hacimleri, tipleri, sokak mobilyaları vb. Daha detaylı olmak üzere bina ve sokak analizleri, bina çizgileri, oranları, malzemeleri, korumaya alınacak binalar yönelik analizlerdir.

Bu konuda ikinci önemli kaynak olarak Michael Southworth'un Amerika'da 1972-1987 yılları arasında yapılan kentsel tasarım uygulamalarını değerlendirdiği ve 1960 dönemi planlama çalışmaları ile karşılaştırdığı çalışmasıdır. Bu çalışmada çeşitli analiz yöntemlerinden bahsedilmektedir. Söz konusu olan bu çalışmada Amerika'da yapılan kentsel tasarım çalışmalarının analitik içeriğine bakıldığında; arazi kullanım ve ulaşım bilgileri %30.00-%40.00 oranında ilk sırayı alırken, mimari, sokak dokusu ve açık mekanlar; sosyo- ekonomik belirleyiciler; kullanıcı algısı ve davranışlara yönelik verilerin %10.00- 20.00 oranında olduğu tespit edilmiştir. Doğal verilere bağlı olarak yapılan değerlendirmelerin ise %10.00 gibi az bir oranda kaldığı görülmüştür (Southworth, 1991).

Hollanda'da Lloyd & Scott'un (1995) mimari tasarım sürecini analiz etmek için ele aldıkları çalışmalarında mimar ve mühendisler arasında tasarım yaklaşımlarındaki farklılıkları değerlendirmişlerdir. Mimarlar problemi ellerinde tutarak çözüm getirmeye başladıkları halde, mühendisler çözüm sentezine başlamadan evvel problemi analiz etmeğe yoğunlaşmışlardır. Bu farklılık Hollanda'daki kentsel tasarım gelişiminde etkili olmuştur (Lloyd ve Scott, 1995).

Hollanda da planlama anlayışının gelişimine paralel süreçte yer alan mesleki disiplinler yönü ile bir irdeleme yapan ve özellikle üniversitelerde teorik olarak yürütülen eğitim sisteminin mekansal planlamada yer alan araştırmacılar ile arasındaki ilişki ve birlikteliği inceleyen benzer kapsamlı bir rapor Heide & Wijnbelt (1994) tarafından hazırlanmış ve Ulusal Mekansal Planlama (RPD) Şirketinin düzenlediği toplantıda sunulmuştur.

Bu çalışma planlama sürecinde rol alan araştırmacı ve tasarımcılardan üç yönetsel kademeden; merkezi yönetim, il yönetimi, yerel yönetimler, seçilen kişilere uygulanan anket çalışması değerlendirmelerine dayanmaktadır.

Görüşmeler sonunda ilgili kişilerin mekansal planlamanın hazırlanmasında bilgi olarak;

- Planlanacak alan ile ilgili topoğrafik, pedagojik, demografik ya da ekonomik, temel bilgiler,
- Sosyal gelişmeye ilişkin bilgiler,
- Uygulanan politikalar,
- Planlama ve plan sunum yöntemleri ve teknikleri, konularına önem verdiklerini saptamışlardır.

Çalışmada "tasarım sorununun çözümlerinin sayısının kuramda kesin olduğu, tasarımcıların en iyi değil, yeterli sonucu aradıkları, bu nedenle ayrıntılı bilgiyi fazla olacağı" varsayımının sınındığı yanıtlarda tasarımcılara göre; *mali sıkıntılar, zaman, mekan ve politik baskıların* ideal çözümü etkilemekte olduğu, sonucuna varılmıştır (H.Heide & D. Wijnbelt 1996).

Yine aynı çalışmada; tasarımcılara göre bilgi kaynakları şu şekilde sıralanmaktadır.

- Müşterinin taleplerinden (Hollanda da bu genellikle belediyelerdir) talep formları ve rehberlerden bilgi alımı,
- Profesyonel ve kişisel deneyimler,
- Klasik tasarım literatürü,

- Katılımcıların bilgileri, örneğin proje ortaklarının tecrübeleri,
- Daha önceki araştırmalardan edinilen bilgiler,
- Sezgiler.

Bilgi kaynaklarına ucuz erişim (örneğin müşterilerden, deneyimlerden ve mesleki katılımcılardan) önemli bir belirleyicidir. Farklı grupların olduğu durumlarda bilgi kaynakları çeşitlenir. Eğer ucuz bilgi yeterli değilse tasarımcılar bunu esaslı bir araştırmaya taşınmalıdır. (H.Heide & D. Wijnbelt 1996). Plancının sezgileri sonuçtaki üründe büyük öneme sahiptir. Sezgisel bilgi edinebilmek için tasarımcının öncelikle eğitiminden gelen bir bilgilenmeye sahip olması gerekmektedir.

Detaylı analiz yapmaksızın anlayabilmeyi ve görsel dokuyu okuyabilme yeteneğini verecek tasarım eğitimi önemli görülmektedir. Öte yandan tasarımcının bilginin geçerliliğini test edebilmesi gerekmektedir. Özellikle de literatür ve geçmiş tecrübelerden alınacak bilgileri güncelleştirebilmelidir (Wijnbelt, 1996).

İngiltere'de ki araştırma yöntemlerinin büyük bölümü de Cullen'in Townscape (görsel ve kavramsal olarak İngiliz kentlerinin tanımlanması) geleneğinden kalan fikirlere dayanmaktadır. Bu yaklaşım tarihsel ve mimari kültür ile ilgilidir ve koruma pratiklerinin önemli kitabında geniş bir şekilde gündeme gelmiştir (Workshett, 1969).

Birmingham kentsel tasarım çalışması analizler ve değerlendirme süreci yönünden önemli bir çalışmadır. Farklı yaklaşımları bir araya getirmiştir. Birmingham kent merkezini 5 alt kent parçasına ayırmıştır ve her biri için kentsel planlama ve tasarım kapsamı belirlenmiştir. Her bir alt bölge için tasarım politikaları, yenileme stratejileri ve tasarım özetleri geliştirilmiştir. Çalışma bulguları gelişme planına tekil ölçüde ve genel probleme uygun biçimde yansıtılmıştır. Birmingham'da kullanılan yaklaşımlar İngiltere'de gerçekleştirilen içerik bakımından gelişmiş, geniş kapsamlı bir çalışmadır (Punter ve Carmona, 1997).

San Francisco' nun (1970) kentsel tasarım projesinde de yapılan analizlere bağlı olarak önemli sayıda fikirler üretilmiştir (Shirvani, 1985).

Purbeck, Wokingham, Peterborough, Manchester ve Glasgow (Carmona, 1996) bu konuda gelişmiş diğer örnekler olarak sayılabilir.

K.Lynch'in algılanabilirlik ve okunabilirlik kavramları, daha sonraları doğal çevre, ekoloji, sürdürülebilirlik kavramları (Bentley, 1990; Blowers, 1993; Moughtin, 1996) gelişerek ve tasarım sürecine katılımlı bir yaklaşımı beraberinde getirmiştir. Sürdürülebilir yerleşmeler için geniş kapsamlı yöntemlerde kullanılmış ve bu değerlendirmelerde altyapı, topoğrafya ve zemin koşulları; su, iklim, gün ışığı,

güneş enerjisi; ses ve hava kirliliği; flora, fauna; arkeoloji ve yerel malzemelerin kullanımı gibi bilgilere de yer verilmiştir (Punter & Carmona, 1997).

Tasarım sürecinin bu ön aşaması halkın tasarım sürecine katılımı yönünde de önemli bir fırsattır (Moughtin, 1992). Bu aşamada halkın katılımı; Yerleşik halka ait değerlerin ve tercihlerin tasarım politikalarına dahil olması için idealdir; halk arasında tasarımların farkına varma ve çevresel eğitim bakımından artan bir bilinçlenme sağlar; tasarım rehberleri ve politikalarına erişimde halkın sahiplilik bilincini geliştirir; survey aşamasına geçerken gerekli insan gücünü artırır. Tüm bu belirleyiciler genel de tasarım kalitesi ile, kısmen de tasarım politikalarının gelişimi ile ilgilidir.

3.2.3 Halkın Bilgilendirilmesi ve Katılımı,

Patrick Geddes (1905), kentleri şekillendirmenin, her bir bireyin kendi yaşamlarından edindikleri tecrübelerinden öğrendikleri ile katılmasının zorunlu olduğu bir süreç olduğuna inanmaktadır. Geddes'in bu önemli düşünceleri bireylerin etkin katılımını deneyimleriyle geliştirdikleri bir süreç olarak vurgularken, onun bu fikirleri planı ve mimarlar tarafından benimsenmiş ve bugün kentsel tasarım olarak adlandırılan uygulamaların en temel bileşeni haline getirmiştir (Cowan, 1998).

Skeffington (1969) tarafından hazırlanarak sunulan raporda ise, kamu yararı kavramı ve halka danışılması konuları üzerinde durulmuştur. Bu rapor bir çok planı tarafından olumlu kabul edilirken, bazılarına göre bu planlama disiplininin çalışmalarını engelleyici bir faktör olarak belirlenmiştir. Aynı yıllarda Amerikalı sosyolog Arnstein önce Amerika'da, iki yıl sonra da İngiltere'de oldukça önemli deneyimlere dayalı olarak hazırladığı ve yayınladığı makalesinde halk katılımı ile ilgili önemli bir tartışma olmasına neden olmuştur. Arnstein etkin bir katılım için sekiz adımda tanımladığı; "*etkilemek* (dikkat çekmek)" (manipulation), "*terapi*" (therapy), "*bilgilendirme*" (informing), "*danışma*" (consultation), "*ikna etmek*" (placation), "*ortaklık*" (partnership), "*yönetim gücü*" (delegated power) ve "*birey kontrolü*" (citizen control), sıralamayı geliştirmiştir. Arnstein bu sıralamada ilk ikisini "katılım dışı" (non-participation) , sonraki üçünü "sembolik katılım" (symbolic participation) ve en son üç adımı da "halkın katılımdaki kontrol derecesi" (degrees of citizen power) olarak sınıflandırmaktadır. (Moughtin, 1992; Abbott, 1996; Cowan, 1998).

Değişen dünya koşulları, kentlerin dinamik yapıları ve problemlerinin sürekli değişimine karşılık geliştirilen çözümlerin zaman içinde sürekli olması zorunluluğu gittikçe önemi artan halkın katılımını geliştirmiştir. Halkın katılımı, Amerika'da 1969 yılında "Çevresel Koruma Yasası" (Environmental Protection Act) ile yasa desteğiyle büyük önem kazanmıştır (Levy, 1997).

Tasarım sürecinde açıklığı destekler bu yaklaşım çeşitli isimler altında; toplumsal tasarım süreci (community design process) (Halprin, 1969), tasarım ortaklığı (co-design) (King ve diğ., 1989) olarak anılmakta ve halk katılımı sürecin en kritik noktası olarak vurgulanmaktadır (Vigier, 1965). Süreç 1970'ler de oldukça önemli bir savunum görmüştür (Mitchell, 1974; Rittel, 1984). Neredeyse tüm kentsel tasarım şemaları yüksek düzeyde halkın katılımını esas almıştır. Günümüzde de bu anlayışla geliştirilmeye devam edilmektedir (Stern, 1989; Scott Brown, 1990; Lang, 1994).

Halkın "katılımı" (participation), "dahil olması" (involvement) ve "danışmanlığı" (consultation), İngiltere'de teorik bir çok çalışmada aşağı yukarı benzeri tanımlarla uygulamalara dahil olmuştur.

Skeffington etkin ve yaygın bir halk katılımı için biçimsel bir planlama sisteminin yeterli olmadığı görüşüne ne kadar inanmış olursa olsun, 1970'lere gelindiğinde bu durum açıklık kazanmıştır. İnsanların planlama ve gelişme sürecine katılımı için alternatif yöntemler aranmaya başlanmıştır. Bunlardan birincisi, eğitim sistemini kullanarak çocukların ve yetişkinlerin planlamaya katılımlarını sağlamaktır. Bu yöntem eğitimcilerin, planıcı ve mimarların geliştirmekte oldukları projelerini çalışma grupları içerisinde eğitim amaçlı geliştirmeleri ile uygulanmaktadır. Günümüzde de bazı öğretmen, planıcı ve tasarımcılar bireylerin kendi yaşadıkları çevrelerin kontrolüne yardımcı olmaları için öğrenme süreçlerini kullanmaktadırlar.

1970 ve 1980'lere gelindiğinde planlama, tasarım ve gelişme süreçleri geniş bir kabul görmüş, planıcılar bireylerin ve toplulukların katılımı ile planları geliştirmişlerdir. Buna karşılık, mimarlar toplum mimarlığı kavramını önermişlerdir (Cowan, 1998).

1. Habitat İnsan Yerleşmeleri Konferansı'nda ; *"Halk katılımı, insan yerleşmelerinde, özellikle de planlama stratejilerinde ve onların formülasyonu, uygulaması ve yönetiminde vazgeçilmez bir eleman olmalıdır; insan yerleşmelerinin politik ve ekonomik gelişimindeki karar verme süreçlerinde hükümetin her seviyesinde etki etmelidir"* şeklinde tanımlanmıştır (Vancouver, 1976).

Günümüzde yaygın olarak kullanılan bu kavramın temelleri, "Architects in Planning" konusunda geliştirilen bir forum ile tartışılmasına rağmen 1979 yılına dayanmaktadır ve "Kentsel Tasarım Grubu" (Urban Design Group - UDG) oluşmuştur. 1980'lerden sonra ise yasal planlama sürecinde ve belirgin bir biçimde de halk katılımına yönelik organizasyonlarda önemli bir biçimde kullanılan, "Kentsel Tasarım Eylem Grubu" (Urban Design Action Team-UDATs) yerleşmelerin geleceğine ilişkin olmak üzere planlama ve tasarım konularında beyin fırtınası yöntemiyle yeni fikirler geliştiren eylem gruplarına en önemli örnektir. Bu kuruluş 1967 yılında Amerikan Mimarlar Birliği (AIA) tarafından oluşturulan ve çok defalar kullanılan, RUDAT'ın modelini esas almıştır. RUDAT Amerika'da birçok yerleşme için planlama, mimarlık, tasarım vb. konularda uzmanları bir araya getirerek 3-4 gün süreli toplantılarla çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarla planlama ve tasarım hedeflerinin gelişiminde önemli düzeyde halk katılımı ile başarılı sonuçlara ulaşılmıştır (Batchelor & Lewis, 1985; Simpson & Billingham, 1994; UDG, 1996; Cowan, 1998).

Amerika'da R/UDAT, İngiltere'de RIBA planlama ve tasarımda halk katılımının planı ve tasarımcının toplumsal uzmanlara ve yerel bilgiye ulaşılmasına imkan veren önemli bir prosedür olduklarını belirlemektedirler. Ancak, İngiltere'de planlama sürecinde kamunun baskın bir rolü olmasına rağmen, halkın katılımı bir danışma mahiyetinde olup, tam bir katılım olduğundan bahsedilemezken; Amerika'da kentsel tasarım için her zaman daha güçlü bir halk katılımı söz konusu olduğu; bu etkin ve güçlü katılımın sağlanmasında "Kentsel Tasarım Eylem Grubu" (UDATs) önemli olduğu vurgulanmaktadır. Kentsel Tasarım Eylem Gruplarının (UDATs) tipik çalışma programı dört temel aşama da; Ön görüşmeler, hazırlık, ziyaretler ve izleme gerçekleşmektedir. Bu aşamalar adım adım gelişir. Genel problemin tanımı yapıldıktan sonra UDG ile ilişki kurulması, çalışma alanı ve katılımcıları belirleme, proje önerileri ile ilgili değerlendirmeler, projenin yürütülme şekline karar verilmesi, çalışma programının teşekkülü, belli aralıklarla düzenlenen toplantılar, rapor hazırlama ve tüm çalışmaların bir izleme komitesince değerlendirilmesi sürekliliğinde tamamlanır. Bu nitelikteki geniş kapsamlı katılımlar tasarımda kamunun rolünü daha da güçlendirmekte (Costello, 1994; Lewis, 1994) ve bazen de tasarım politika ve rehberlerinin düzenlenmesinde kamudan önemli bir katılım alınmaktadır (Punter, 1996; Carmona & Punter, 1997).

Charles Moore halk katılımının tasarım sürekliliğinde, bireylerin ve toplumun bir arada olması için önemli bir etkinliğe sahip olduğunu vurgularken; McGlynn (1993 ve 1994) tipik gelişme süreci içerisinde binaların ve sonuçtaki kullanımların projeyi karakterlendirmesi yanında farklı düzeyde katılımlarında bir güç demeti oluşturacağı

görüşünü savunmaktadır. Tasarım sürecine katılan mimar, planıcı ve tasarımcıların olduğu kadar kamu sektöründeki planıcı ve mühendisler de gelişmenin kontrol sürecinden sorumludur. Kontrol sürecindeki yapabilirliklerine ve belirleyici rollerine göre tasarım sürecinde çeşitli katılımcılar (aktör) tanımlanır. Kentsel tasarım farklı düzeyde katılımcıların; kamu ve özel sektör, uygulayıcı profesyoneller, sponsorlar, araştırmacılar (kuramcılar), kullanıcılar (müşteriler) arasındaki birleştirici bir süreçtir (Lang, 1994). McGlynn (1993) kentsel tasarım için oluşturduğu ve katılımcılar ile yapılaşmış çevrenin elemanları arasındaki çapraz ilişkide tanımladığı "Güç Diyagramı"nda sürece etkisi olan katılımcıları; destekleyiciler (arazi sahipleri, sermaye sahibi), üretenler (geliştirici, yerel otorite, planıcı, mühendis), mimar, kent tasarımcısı ve ürünü tüketen günlük kullanıcılar olarak sınıflamaktadır. Yapılaşmış çevrenin şekillenmesinde, biçimlenmesinde geliştiricilerin güçlü katılımına rağmen; mimar, planıcı ve kent tasarımcısının müşteri sorumluluğu taşıdığını, günlük kullanıcıların ise tartışma ya da düşük düzeyde bir katılım sergilemekte olduklarını vurgulamaktadır. Benzer şekilde "halkın çevresine karşı bilinçli olarak eğitilmesini savunan, çevre tasarımcıları ile sosyal bilimciler arasındaki ilişkiyi çözen kent tasarımcılarının yetiştirilmesinin ve çevresel yapılanmada rol alan güçleri de yönlendiren bir model önerisi" ile geliştirdiği çalışmasında ise Güzin Konuk-Yüksel (1979) modele karışan güçleri ve rollerini, bir matriste inceleyerek, bireyler, kooperatifler, kamu, özel yatırımcılar, mimarlar, planıcılar, resmi kurum görevlileri, yöneticiler, politikacıların önemli aktörler olduğunu ve mimar, planıcı, yatırımcı ve kontrol eden kurumlar arasında çok sıkı bir ilişki olduğunu belirlemektedir. Sadece bu çalışmalarla değil, çok sayıda yazar ve profesyonel tasarımcıda bugün geniş kapsamlı kentsel tasarımın etiği için halk katılımının önemi ve katılım şekilleri üzerinde düşünceler geliştirmektedirler (Cowan, 1990; Punter, 1991; Sanoff, 1990 ve 1991; Bentley, 1993; Kadın Tasarımcılar Servisi, 1993; McGlynn ve Murrain, 1994; Nelessen, 1994; Abbott, 1996; Kentsel Tasarım Grubu -UDG, 1996; Wates, 1996; Biddulph, 1998b).

Belirlenen bu katılım yaklaşımlarına getirilen diğer bir değerlendirme de, Urban Design Quarterly dergisinin 1997 yılı, sayısının özel raporunda belirtildiği şekliyle; Halk katılımı için tercih edilen yaklaşım ne koşulda seçilirse seçilsin, tüm koşulların gerçekleşmesi için genel bazı ilkeler söz konusu olduğundan bahsedilmektedir;

1. Tüm etkinliklere katılım,
2. Sürecin yerel halk tarafından kabulü,
3. Sürecin dikkatlice planlanması,
4. Kural ve sınırlamalara katılım,
5. Nitelikli değil kaliteli katılım,
6. Toplumun her kesiminden katılım,
7. Etkin bir katılım için zaman ve para harcama gereksinimi,
8. Katılım için harcanan paranın karşılığının alınması,
9. İlgili alanlarına bağlı olarak farklı katılım nedenlerinin belirlenmesinin kabulü,
10. Çeşitli sözleşmelerin kabulü,
11. Sabırlı ve sakin olunması,
12. Şeffaf ve net olunması,
13. Diğer katılımcılar ile işbirliği,
14. Sınırlamaları görmek ve kabul etmek,
15. Uzmanlara başvurulması,
16. Dışarıdan katılan yabancıların görüşlerinin dinlenmesi,
17. Etkinlikler düzenlenmesi,
18. Görsel malzeme kullanılması,
19. Süreklilik ve devamlılık,
20. Zamanı etkin kullanım,
21. Yapılan işten zevk alınması,
22. Katılımın teşvik edilmesi.

Geliştirilen bazı tanımlamalarda da halk katılımının planlama ve tasarım süreç gelişimine olumlu katkısı vurgulanmaktadır;

"Yerel halk en erken aşamalarından itibaren planların hazırlanmasına aktif olarak katılmalıdır; böylece yaşadıkları yerleşmelerin dokusunun gelişimine ait kararlara tamamen dahil olabilirler." (DoE, Planlama Politika Rehberi, PPG, No. 12, 1992).

"Bir yerleşmede yaşayan bireylerin gereksinimlerini plan ve plana olası müdahale ve iyileştirme eylemlerini gerçekleştiren halkın yetkilerine güvenen katılımcı stratejiler, sürdürülebilir gelişme stratejilerinin anahtarıdır" (Harvard University Graduate School of Design, 1994).

Bu kadar geniş bir katılımın oluşması her zaman olmasa da Kentsel Tasarım Kampanyası (Urban Design Campaign) bu konunun üzerinde "*Erken halk katılımı esaslı bir gelişmenin sorunsuz en kolay yoludur*" değerlendirmesi ile önemle durmaktadır (DoE, 1995 s: 7; DoE, 1994 s: 25; Biddulph, 1997b, 1998a).

Tasarım sürecine katılımda gözlem, karşılıklı görüşmeler gibi yöntemler kullanılabileceği gibi, farklı düzeylerde katılıma izin veren ve kaliteyi arttırmaya yönelik, gelişmiş yöntemlerde kullanılmaktadır (Sanoff, 1990, 1991; Carmona, 1996; Al-Kodmany, 1999). Örneğin, Longton West yerleşiminin tasarım sürecinde burada yaşayan yerel halk ile birlikte tasarım grubunun ve arsa sahiplerinin de dahil olduğu bir çalışma grubu oluşturularak kısa süreli proje üretimi için çalışma aşaması (workshop) düzenlenmiştir. Bu çalışmada oluşturulan bir yerleşim modeli üzerinde yerleşik halkın tecrübe, istek ve önerilerine, tasarımcıların yönlendirmelerine bağlı olarak oluşturulmak istenilen yeni düzen model üzerine uygulanarak geliştirilmiştir.

Bir diğer yöntem olarak günümüzde kullanılan SWOT analizi yerleşmeye ait "Güçler, Zayıflıklar, Fırsatlar ve Tehditler" (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) genel başlıklarında değerlendirilen kriterlere bağlı olarak halkın görüşlerinin etkinleştiği tekniktir. Bu yöntemin amacı; uygun yerleşme dokusunu bulmak, mekanlar arası dengeyi bulmak, özgün karakterini ortaya çıkartmak ve mekanın kendine özgü karakteristiklerinin tanımladığı genel çerçeveyi yaratmak olarak tanımlanmaktadır (Lynch & Hack, 1984). Katılımcıların kısa sürede yanıtladıkları ve dört genel grupta toplanan bu değerlendirmeye bağlı olarak, İngiltere'de Stoke yerleşmesinde bir saatten daha az bir zamanda katılımcıların görüşleri belirlenmiştir (Carmona, 1996; Biddulph, 1998a).

Planlama ve tasarım sürecine halkın etkin katılımını geliştirmek için görsel tekniklerin kullanımını değerlendiren makalesinde Al-Kodmany (1999), problemi tanıma ve beyin fırtınası için serbest el çizimleri ve GIS yöntem olarak önerirken, tasarım aşaması için fotoğraf ve bilgisayar tekniklerinin kullanılabileceğini vurgulamakta ve uygulama örnekleri ile açıklamaktadır.

Halkın tasarım sürecine katılım şekli ve yöntemi hangisi olursa olsun, etkin bir halk katılımı ile;

- Süreç hızlanır,
- Kaynaklar etkin kullanılır,
- Ürün kalitesi ve yerel sahiplilik hissi güçlenir,
- Sonucun değeri artar,
- Güven ve kullanım gelişir,
- Karmaşıklıklar daha kolay çözülebilir (DoE, Summary of Planning Research Programme, 1994).

Sonuç olarak; iyi bir değerlendirme için tüm ilgililerin etkin katılımı ile olumsuzluklar olumlu hale dönüştürülebilir. İkinci olarak, bilgilerin düzenlenmesi ile elde edilen verilerin gelişme sürecine mutlak dahil edilmesi ve egemen grupların yönetmesi gereklidir. Bu gruplar yerel otoriteler, mimarlar, plancılar, peyzaj mimarları, kalite araştırmacıları, yapı mühendisleri ve yol mühendislerinin dahil olduğu uzmanlardır. Son olarak katılımcıların önerilerini değerlendirecek ve modelleştirecek popüler teknikler kullanılmalıdır.

3.2.4 Tasarım-Uygulama; Tasarım İlkeleri ve Tamamlayıcı Rehberler, Uygulama Yöntemleri ve Uygulama Politikalarının Oluşturulması,

Tasarım sürecindeki potansiyel fiziksel çözümleri üretmek tasarım-uygulama aşamasının hedefidir. Bu hedefin gerçekleşmesi için tasarım ilkelerinin, tamamlayıcı (ek) tasarım rehberlerinin, tasarımın altyapısının, uygulama yöntemlerinin ve politikalarının tanımlanması gereklidir (Lang, 1994). Kentsel tasarımın kalitesi, tasarım hedefler seti ve onları geliştirmek için kullanılan tasarım ilkeleri ve tasarım rehberlerinin kalitesine bağlıdır (Lang, 1996).

3.2.4.1 Tasarım İlkeleri

Tasarım için belirlenen amaç ve hedeflerin mekana ve fiziksel formlara dönüşümünde tanımlanan belirleyiciler "tasarım ilkeleri - kriterleri - düşünceleri" (design principles- criteria- considerations) olarak adlandırılmaktadır (Shirvani, 1985; Lang, 1994 ve 1996; Rowley, 1996; Punter & Carmona, 1997). Tasarım ilkeleri ile ilgili dikkate değer çalışma ve değerlendirme azdır ve halen geçerli olarak kullanılmaktadır. İngiltere'de yerel otorite tarafından düzenlenen "Mimarlık ve Tasarımın 10 Temel Bileşeni" (HRH The Prince of Wales, 1988) uygulamaya geçirilmiş ilkeleri belirlemektedir. Bunlardan bazıları Essex Tasarım Rehberi (Essex CC, 1973) ya da Birmingham Kentsel Tasarım çalışması (1990) gibi en iyi bilinen yerel otorite dokümanlarında kullanılmıştır. Cullen'in (1961) townscape ilkeleri, Lynch'in (1960) beş kentsel imaj elemanı ve Alexander'ın (1977) çalışmalarında ve ayrıca Bentley'in (1985) "Responsive Environments" adlı çalışmalarında tanımladıkları tasarım ilkeleri sıklıkla kullanılmıştır. Kentsel tasarım ilkelerinin belirlenmesi ve tasarım politikalarının hazırlanması ile ilgili olarak ise Rowley'in (1994) yapmış olduğu ve 1996 da kendisinde bulunduğu bir ekip ile araştırma projesi olarak geliştirdiği kentsel tasarımın kalitesine yönelik çalışmalardır.

Kuramcılarının ve uygulayıcıların değerlendirmelerine bağlı olarak çoğunlukla estetik ve görsel değerleri vurgulayan kriterler öncelikli olmaktadır.

Shirvani (1985) kentsel tasarım sürecini değerlendirdiği çalışmasında kentsel tasarım kriterlerini kentsel tasarım düşüncesinin gelişimine paralel (Bkz. Bölüm 2.1.4) tasarımcıların davranış biçimleri ve değerlendirmelerine bağlı olarak üç genel başlıkta; *ölçülebilir* (measurable), *ölçülemez* (non-measurable) ve *genel, geniş kapsamlı* (generic) toplamaktadır ve bunların tasarımcının eğilimine göre çeşitlilik göstereceğini vurgulamaktadır.

Ölçülebilir tasarım kriterlerinin teknik ve teknolojik bakış açısına sahip tasarımcılar tarafından, ölçülemeyen tasarım kriterlerinin tasarımın sanatsal ve estetik yönünü ön plana çıkartan tasarımcılar tarafından kullanıldığını, öte yandan sosyal adalet, eşitlik, dengeli bir paylaşımı savunanların ise genel kapsamlı kriterler üzerinde durduklarını belirlemektedir (Shirvani, 1985).

Ölçülemeyen tasarım kriterlerinin belirlenmesine yönelik olarak değerlendirilen San Francisco kentsel tasarım planı (1970), Kentsel Sistemler Araştırma ve Mühendisliği Şirketi (1977) ve Lynch (1981) çalışmalarına bağlı analiz sonucunda söz konusu bu kriterlerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

San Francisco kentsel tasarım planının da belli başlı kavramlar 10 temel başlıkta; *Hoşluk ve Konfor, Kentsel Çevrenin Estetik Kalitesi Ve Görsel Değerleri, Etkinlikler, Açıklık Ve Güven, Karakter Özellikleri, Kentsel Dokudaki Açık Alanlar ve Bina Cepheleeri Arasındaki Mekanların Değerlendirilmesi, Görsel Çevre Düzenleme İlkeleri, Çeşitlilik ve Zıtlık, Uyum, Uygunluk ve İnsan Ölçeğine Erişim* olarak tanımlanmaktadır.

Görsel kalite esasına dayanan diğer bir kriterler dizisi de Kent Sistemleri Araştırma ve Mühendisliği Şirketi tarafından önerilmiştir (1977). USR&E görsel kalite ve onu algılayan bireyler ile ilişkili olarak görsel kalite kriterlerini 8 başlıkta; *Yerleşmeye Uygunluk, Kimliğin İfadelenilmesi, Erişim ve Düzenleme, Etkinlikler ile Desteklemek, Görünüm, Doğal Elemanlar, Görsel Konfor, Koruma ve Bakım* belirlemiştir.

Lynch (1981) ise "uygulamanın beş boyutunu" ; *Canlılık - Hayatîyet, Duyu, Uygunluk, Erişim ve Kontrol* tasarım kriterleri olarak belirlemektedir. "*Mekanın canlılığı*", bireylerin hareket kabiliyeti, ihtiyaçlarına ilişkin yerleşim formunu belirleyen uluslar arası bir kriterdir.

Algılanan çevrenin formu ve kalitesini tanımlayan duygusu, özel formların yarattığı anlam "*mekan hissi*", beş temel ögenin belirlediği "*yapısı*", mekan ve fonksiyon birliği "*uygunluk*", kentsel deneyimlerle ilişkili olarak "*geçirgenliği*" ile bağlantılıdır. "*Uygunluk*", mekan ve davranış biçimleri arasındaki ilişki, "*Erişim*" bireylerin birbirine ve yakın çevrelerine ulaşabilmesi, "*Kontrol*" ise yaratılan kentsel mekanların kullanıcılarına bağlı olarak düzenlenmesi, değiştirilmesi ve yönetimidir (Lynch, 1981).

Ölçülebilir Kriterler ise niteliksel olarak bir ölçüt ile ifadelendirilebilen kriterlerdir. Yerleşmenin iklimi, güneş enerjisi, kent jeolojisi gibi somut bilgiler verebilen doğal ve çevresel değerlere bağlı kriterler ve yapılaşmış çevrenin kütle boyutları, alanı, yoğunluğu, yapı boyutları ile yapı parseli ve yapı adası arasındaki boyutsal ilişkiler vb. ölçütleri kapsayan kriterler olarak değerlendirilmektedir (Shirvani, 1985).

Kentsel tasarım sürecinin gelişiminde aynı zaman da önemli kontrol ve değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi ve süreçte rol alan kamu ve sivil karar vericilerin bakış açısıyla tanımlanan kentsel tasarım düşünceleri ile ilgili araştırma projesi hazırlayan Rowley (1998) kentsel tasarımın kalitesine ilişkin bir değerlendirme yapmaktadır. Kentsel tasarıma tasarımcıların yanı sıra geliştiricilerin, yatırımcıların ve kullanıcılarında dahil olduğu ve tasarımın kalitesinin belirlenmesinde bilinçli yada bilinçsiz olarak katılımlarının olacağı düşüncesi ve bilinçsiz gelişen bir katılımın oluşturacağı güçlükleri düşünerek, 50 adet tasarım belirleyicisini "*kentsel tasarım düşünceleri*" olarak belirlemiştir. Bu düşünceleri; *fonksiyonel ve sosyal kullanım, doğal çevre ve sürdürülebilirlik, görsel değerler, kentsel deneyimler* olmak üzere dört alt başlıkta detaylandırmıştır.

Fonksiyonel kentsel tasarım belirleyicileri konforlu, emniyetli, güvenli, etkin kullanılan ve kamu yararını koruyan, kullanıcıların yaş, yetenek ve oranlarına bağlı olarak gereksinimlerini karşılarken; doğal çevre ve sürdürülebilirlik ilişkili olarak insanların tasarlanan mekanları kullanımında etkin olan mikro-klima, yabancı hayatı ve doğal kaynakları koruma gereksinimi, maliyet ve kullanım sürekliliğini vurgulayan ilkeler belirlenmektedir. Yapılaşmış çevrenin görünümü, algılanması, ile ilgili görsel ve estetik değer belirleyicileri ve binalar ile açık alanlar kapsamında görülen eylem ve aktivitelerin kullanıcılar tarafından değerlendirildiği kriterler, kentsel deneyimler olarak adlandırılmaktadır (Tablo 3.2), (Rowley 1998).

Tablo 3.2 Kentsel Tasarım Düşünceleri (Kriterleri), (Rowley, 1998)

FONKSİYONEL VE SOSYAL KULLANIM DÜŞÜNCELERİ

1. Güven, Emniyet, konfor; yolların, araç sahiplerinin, bisikletliler ve /yada kamu ulaşım kullanımı,
2. Çöplerin toplanması ve depolanması, tahliyesi gibi binaların servis ihtiyaçlarının sağlıklı ve düzenliliği,
3. Yaşlılar ve çocukların hizmetlere erişimini sağlayacak düzenlemeler,
4. Kamu hizmet binaları ve toplumsal amaçlı donatıların gelişme içinde düşünülmesi ve yerleşimi,
5. Yerleşmeden diğer servis ve hizmetlere erişebilirlik,
6. Yerleşmedeki taşıt ve yaya ayırımının derecesi,
7. Yerleşmeye taşıtla, bisikletle, toplu taşın ile yürüyerek erişim,
8. Yerleşimdeki vandalizm ve suçları minimize etmek,
9. Kamuya açık yada yarı kamuya açık alanlarda çok yönlü kullanım imkanı,
10. Yerleşmeye erişimin ve kamu ulaşımının sağlanması hem de yerleşmeden erişim ve hareketin kontrolü,
11. Bina ve donatımların işaretlenmesi,
12. Genel bakış ve mahremiyet

DOĞAL ÇEVRE VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DÜŞÜNCELERİ

13. Yerleşimin mevcut değerlerinin, doğal ve insan eliyle yapılaşmış çevrelerinin gelişme ile koordinasyon içerisinde katılma derecesi,
14. Kamu, yarı kamu alanlarının mikro iklimi,
15. Kamu, yarı kamu alanlarında hava kalitesi ve gürültü düzeyi,
16. Yerleşimin düzen ve temizliği,
17. Vahşi yaşamın teşviki ve korunması,
18. Ağaçlandırma, bitkilendirme ve su kaynaklarının yaratılması,
19. Yerleşimde enerji tasarrufu içerikli yapılanma,
20. Mevcut durumu değiştirmeksizin yerleşimin mali ve değişen ihtiyaçlarına uyumu sağlamak,
21. Etkin ve amacı belli arazi ve mekan kullanımı,
22. Malzemelerin dayanıklılığı, bina girişlerinin bitişleri,
23. Dış mekanların maliyeti ve yönetimi

GÖRSEL DÜŞÜNCELER

24. Sivil binaların dış görünümü ve tasarımı,
25. Yerleşimin bütünü ve çevresi arasındaki görsel ilişki,
26. Binaların çeşitliliği,
27. Peyzaj tasarımı,
28. Görsel çerçeveyi ve zihin haritasını yaratmak,
29. Yerleşme dokusunun biçimi ya da biçimsizliği,
30. Mekanların tanımı,
31. Yerleşimin görsel dokusu,
32. Yerleşimin insan ölçeği,
33. Yerleşimin sıklığı ya da gevşekliği,
34. Yerleşimin tanımlanmış girişleri,
35. Sokak aydınlatmaları, mobilyaları, işaretleri ve sanat objelerinin tasarımı ve yerleşimi,

KENTSEL DENEYİMLER

36. Binaların çeşitliliği,
37. Binalardaki aktivite çeşitliliği ve kullanım farklılıkları,
38. Yerleşimde binaların konumu, mekanlar, sokak ve bina ilişkileri,
39. Yaya hareketleri,
40. Akşam aktivitelerinin sıklığı,
41. Festivaller ve diğer kutlama etkinlikleri,
42. Kentsel yaşamda ferahlama noktaları, buluşma alanları fırsatlarının yaratılması,
43. Toplantı ve seyir amaçlı alanların yaratılması,
44. Görsel ya da görsel olmayan deneyimler,
45. Alana ve yerleşmeye varış duygusu,
46. Ziyaretçilerin yerleşimde yolunu bulma serbestliği,
47. Deneyim özgürlüğü,
48. Bireylerin kendi çevreleri ile ilgilenmeleri,
49. Yerleşimde sosyallik duygusu,
50. Tarih, kimlik ve mekan duygusu.

Punter ve Carmona (1997) ise planlamanın tasarım boyutunu değerlendirdikleri çalışmalarında kentsel tasarım ilkelerini mesleki disiplinler ve bilgilenme süreçlerine bağlı olarak değerlendirmektedirler.

Bentley ve diğerlerinin (1985) "Responsive Environments" alışmasında belirlediği kentsel tasarımın 7 temel ilkesi ya da kriteri (okunabilirlik, canlılık, algılanabilirlik, görsel farkedilebilirlik, robotlaşma, görsellik, kişiselleştirme) ile ilişkili ve Lynch'in tanımladığı kentsel çevrenin beş elemanına (sınırlar, yollar, anıtsal ögeler, bölgeler ve kesişme noktaları) bağlı olarak; mimarlık, townscape, kent formu, kamu yararı ve peyzaj genel başlıklarında tasarım ilkeleri değerlendirmektedirler. Özellikle yapılaşmış çevrede bireysel yapıların fiziksel detaylarının hazırlanması ile ilişkili olarak mimarlık mesleğinden ve yapılaşmış çevrenin kapsamındaki doğal elemanların tasarımı ile ilişkili peyzaj mimarlığından gelen düzenleme ilkelerinin irdelemesi yapılmaktadır.

Mimari Düşüncelerle Gelişen Tasarım İlkeleri; Kentsel tasarım politikalarının ve uygulama sürecinin gelişiminde önemli rolü olan tasarım ilkelerinin mimarlık mesleği ve gelenekselleşmiş düşüncelerine göre Vitruvius'dan günümüze gelene değin önemini sürdüren ve iyi bir tasarım için gerekli temel ilkeler; kullanım (utilitas), form, yapı (firmitas) ve estetik etkiler (venustas) olarak tanımlanmıştır. Öte yandan Royal Fine Art Commission (RFAC) ise iyi bir mimari yapılaşma için gerekli koşulları; *tutarlılık ve anlaşılabilirlik, anlatımda akıcılık ve netlik, bütünlük ve dolaysız tasarım, plan ve alt birimlerin düşünülmesi, detaylar ve yakın çevresi ile uyumluluk* olmak üzere 6 başlıkta tanımlamaktadır (RFAC, 1994, s.69-79). RFAC'ın tanımladığı bu ilkeler yanısıra mimari kontrol konusunda halen geçerliliğini sürdüren önemli kaynaklardan biri Geoffrey Scott'un (1914) "The Architecture of Humanism" alışmasıdır. Scott mimari değerlendirmedeki dört önemli yanlış inanışı tanımlayıp, beşincisini de yaratmıştır. Scott, Vitruvius'un (kullanım, form ve estetik) ilkelerini geliştirerek ortaya koyduğu dört hatalı inanışı; mekanik, etik (ahlaka uygun), romantik ve biyolojik mimari inanışlar olarak tanımlamış ve beşinci olarak özellikle rönesans mimarisinin belirleyicisi olarak estetik düşünceyi eklemiştir.

Peter Buchanan (1988) Londra'daki ağdaş İngiliz mimari elemanları ve cephelerini gözlemleyerek, Amerikan kentsel tasarımı için gerekli dersleri ortaya koymuştur. C. Alexander'ın fikirlerini vurgular biçimde mimari cepheler ile girişler ve merdivenler arasındaki sosyal ve fiziksel ilişkinin önemini ve kamu yararı amaçlı kullanımı üzerinde durmuştur.

Buchanan'ın mimari cephelere ilişkin fikirleri, Scott'un hatalı düşünceler olarak vurguladığı mimari düşünceler ve Crook'un (1987) "The Dilemma of Style" çalışmasında içerik, sembol, yapı ve fonksiyon ilkeleriyle geliştirdiği yaratıcı mimarlığın belirleyici kriterleri, Bentley (1985), Cullen (1961), Jacobs (1961), Alexander (1977), Brolin (1983) ve diğer kuramcılarının çalışmalarında kentsel tasarımın belirleyici ilkeleri olarak gelişme göstermiştir (Punter & Carmona, 1997).

Peyzaj Düşünceleri İle Gelişen Kentsel Tasarım İlkeleri; 1980'ler de gelişme gösteren kent ekolojisi ve kentsel yabanıl hayat hareketleri peyzaj düşüncesi hakkında var olan toplumsal ve profesyonel algıları tamamen değiştirmiştir. Mevcut yeşil alanların korunması düşüncesi ile birlikte gelişen peyzaj çalışmaları kentsel tasarım için her ölçekte pozitif bir rol oynamıştır. Kentsel ya da kırsal peyzaja yönelik analiz çalışmaları özellikle kentsel yerleşme alanlarının yer seçiminde ve yeni gelişme alanlarının belirlenmesinde zorunlu olarak tasarım sürecine dahil edildi. 1990'lara gelindiğinde ise özellikle Bentley (1985) "Responsive Environments" çalışmasında tanımladığı tasarım kriterlerine 1990 da sürdürülebilirlik kavramını da eklemiş ve çevresel sürdürülebilirlik düşüncesinin gelişimi ile peyzaj daha da artan bir öneme sahip olmuştur. Avrupa Komisyonunun "Green Paper on the Environment" (CEC, COM, 1990) ve İngiliz Hükümetinin "This Common Inheritance" (DoE, 1990) çalışmalarında, çevresel düşüncelere referans veren, sürdürülebilir gelişme kavramı üzerindeki önemli yorumlardır. Sürdürülebilirlik kavramının giderek artan önemi kısıtlı doğal kaynaklardaki problemleri azaltırken, son araştırmalar global ekolojiyi (hava kalitesi, iklim, biyolojik çeşitlilik), bölgesel kaynaklar (hava su, toprak, mineraller, enerji kaynakları), yerel çevre (yapılaşma, altyapı, açık mekanlar, estetik, kültürel miras), eko sistemin kendi kendine yeterli kılınması ile ilgili tartışmalarla gelişmektedir (Blowers, 1993).

Sürdürülebilirliğin tasarım boyutunda değerlendirilmesinde beş temel düşüncede; mekansal form, hareketlilik, yapı tasarımı ve koruma, enerji ve ekoloji (çevre yönetimi 6. boyut olarak yer alır) odaklandığı görülmektedir.

Slvia Crowe (1969) peyzaj planlamayı doğal ve kültürel kaynakları koruyan yaratıcı bir süreç olarak tanımlarken, Anne Beer (1993) özellikle İngiltere'de peyzaj kavramını "manzara, görünüm" kelimesi ile eşdeğer tanımlamış ve insanı da bu en önemli aktör olarak belirtmiştir. Benzer bir bakış açısıyla Ian McHarg (1969) "Design with Nature" çalışmasında ekolojik temelli metodolojilere yer verirken, Michael Hough (1984) "City Form and Natural Process" de kentsel eko sistem kavramları ile ilgili ilkeleri vurgulamışlardır.

Kuramsal çalışmalarda vurgulandığı ve İngiltere'de mevcut uygulamalarda tanımlandığı şekliyle kentsel peyzaja yönelik tasarım düşünceleri önem sırasına göre; kentsel açık mekanların organizasyonu (yeşil alanların, yaya ve bisiklet yollarının belirlenmesi vb.), mevcut bitki örtüsü, bitkilendirme, tasarım politikalarında peyzaj surveylerinin vurgulanması, topografyaya bağlı olarak yerleşme karakterinin, ekolojinin ve yeşil alanların belirlenmesi olarak sıralanmaktadır (Punter & Carmona, 1997). Mevcut planlama çalışmalarında sıklıkla geliştirilen kentsel tasarım düşüncelerinin yerleşmenin özellikleri, tasarımın kalitesi ve ölçeği ile ilişkisi içinde sert peyzaj (döşemeler, sokak mobilyaları, aydınlatma elemanları, drenaj vb.) ve yumuşak peyzaj (ağaçlar, su elemanları vb.) elemanları düzeyinde detaylandırılmaktadır (Punter & Carmona, 1997).

3.2.4.2 Tasarım Rehberleri

Gelişme planlarındaki (Development Plan) tasarım politikalarının 1991 yılından itibaren gelişimi dramatiktir. 1991 yılına kadar rehber hazırlamak yerine tasarım politikalarını belirlemek daha önceliklidir. Tasarımı tamamlayıcı tasarım rehberleri (Supplementary Guide) kısmen "Kent Düzenleme Yasası" (Urban Design Act) (1967) ve özellikle de Essex Tasarım Rehberi (Essex Design Guide) (1973) ile son 25 yıldır bu duruma yanıt olmaktadır. Son araştırmalarda görüldüğü şekliyle söz konusu bu rehberler ortalama sekiz- dokuz konu başlığında hazırlanmakta bazen de tasarım rehberlerinin yardımcı tanımlaması olarak adlandırılan tasarım özetleri (design briefing) halinde düzenlenmektedir. Yerleşmenin genel yerleşimi ve yapılaşmış çevresine ait genel kararları içeren tasarım rehberleri, özellikle İngiltere'de yerel yönetimler tarafından özel bölgelere ait tasarım detaylarını tanımlayan tasarım özetleri ile desteklenmektedir (Champman ve Larkharm, 1992; Hall, 1996; Punter, 1999).

Genel bir tanımlamayla; *"Tasarım rehberleri tasarım kontrolünün uygulama araçlarından birisidir. Bu rehberlerden, amaçları ifade etme, doğrudan tasarım öğeleri sunma veya tasarımları değerlendirme konularında araç olarak yararlanılabilir. İmar planlarının ve diğer niceliksel standartların tamamlayıcısı olabilirler. Tasarım rehberleri bir topluluğun belki de en ayrıntılı tasarım politikalarının bulabileceği araçlardır. Niceliksel standartlar verebilirler ama çoğunlukla nitelikseldir"* (Attoe ve Logan, 1989, s. 167), (Koç, 1999).

Tasarım rehberleri, kentsel büyümenin getirdiği fiziksel mekansal değişimleri disiplin altına almak, yeni tasarımları, kentsel yenileme ve koruma çalışmalarını yönlendirmek amacıyla, özellikle kent tasarımcısı, kent plancısı, belediyeler ve diğer

kent yönetim birimlerinin kullanmak durumunda oldukları kavram çerçeveleridir. Bu rehberlerin amacı, kentsel sorun alanlarına ilişkin projelerin sosyal ve fiziksel programlarını ve ifadelerini sistemleştirmek olarak da tanımlanabilir (Karaman, 1999).

Bölge ölçeğinden, yerleşme ölçeğine kadar gelişme planı politikaları ve merkezi hükümet tavsiyeleri ile geliştirilen "tamamlayıcı (ek) tasarım rehberlerini" (Supplementary Guide) sınıflandırmak ve değerlendirmek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bazı kuramcılarının çalışmalarında (Shirvani, 1985; Lang, 1994; Lang, 1996; Biddulph, 1997a; Punter & Carmona, 1997) tasarım rehberlerine ilişkin olarak iki tipten bahsedilmektedir, Örf adet ile geliştirilen "yerel ölçütleri tanımlayan rehberler" (prescriptive guides) ve yorumlama olanağı da veren "sunuş rehberleri" (performance guides) dir. Her ikisi de karşılaştırıldığında, sonuç üründe birbirinden farklı oldukları görülmektedir. Bu tür rehberler tasarım hedefleri ile aynıdır.

Yerel ölçütleri tanımlayıcı tasarım rehberleri ile tasarımcı yapılaşmış çevrenin ne çeşit bir dokusu olduğu konusunda çalışırken, sunuşa yönelik tasarım rehberleri ise tasarımcının bireysel şeması üzerine kuruludur. Sunuş tasarım rehberlerinin en önemli avantajı tüm yerleşme için belirli ölçüler getirmesine rağmen standart formlar oluşmasına izin vermemesidir. Aynı zamanda bu rehberler yerel ölçütleri tanımlayıcı tasarım rehberlerine göre daha esnektir ve tasarımcının yaratıcılığına izin verir (Shirvani, 1985).

Yerel ölçütleri tanımlayan tasarım rehberleri ilk gelişen tasarımları değerlendirmek, sunum tasarım rehberlerine göre yapılan tasarımları değerlendirmeye göre daha kolaydır. Bu kentsel tasarım rehberleri, çoğunlukla tasarımcıyı bilgilendirmek için değil kontrol amaçlı kullanılmaktadır (Lang, 1996; Biddulph, 1998b).

Murray ve Willie 'nin (1991), çeşitli tasarım rehberlerini inceleyerek, tasarım rehberlerinin genel yaklaşımlarını bu rehberlerin hitap ettikleri ölçekleri ve kentsel tasarım yönüyle avantaj ve dezavantajları yönüyle değerlendirdikleri çalışmalarının sonuçlarını bir tabloda özetlemişler; Champman ve Larkham (1992) ise farklı kapsamdaki tasarım rehberlerinin, planlama ve tasarım süreçlerindeki farklı etkilerinin ilişkileri üzerinde çalışmışlardır. Mekanın ölçeğine bağlı olarak geliştirdikleri bu çalışmayı "tasarım rehberlerinin kademelenmesi" (the hierarchy of design guidance) olarak tanımlamaktadırlar. İlk yasal uygulamalardan başlayarak, merkezi hükümet tavsiyeleri, kentsel tasarım rehberleri ve politikalarını, bölge ve kent ölçeğinden, komşuluk ve yerleşme ölçeğine kadar gelişen mekansal boyutlara bağlı bir süreklilik içinde, her rehberin avantaj ve dezavantajlarıyla

değerlendirmektedir (Punter & Carmona, 1997). Rehberlerdeki bu hiyerarşiye bağlı olarak geliştirilen başarılı örnekler tasarım rehberlerinin tümü için geniş bir koordinasyon ve değerlendirme çerçevesi oluşturmaktadır. Tasarım rehberleri, tasarım politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında hayati bir önem ve role sahip olarak da tanımlanabilir (Punter & Carmona, 1997).

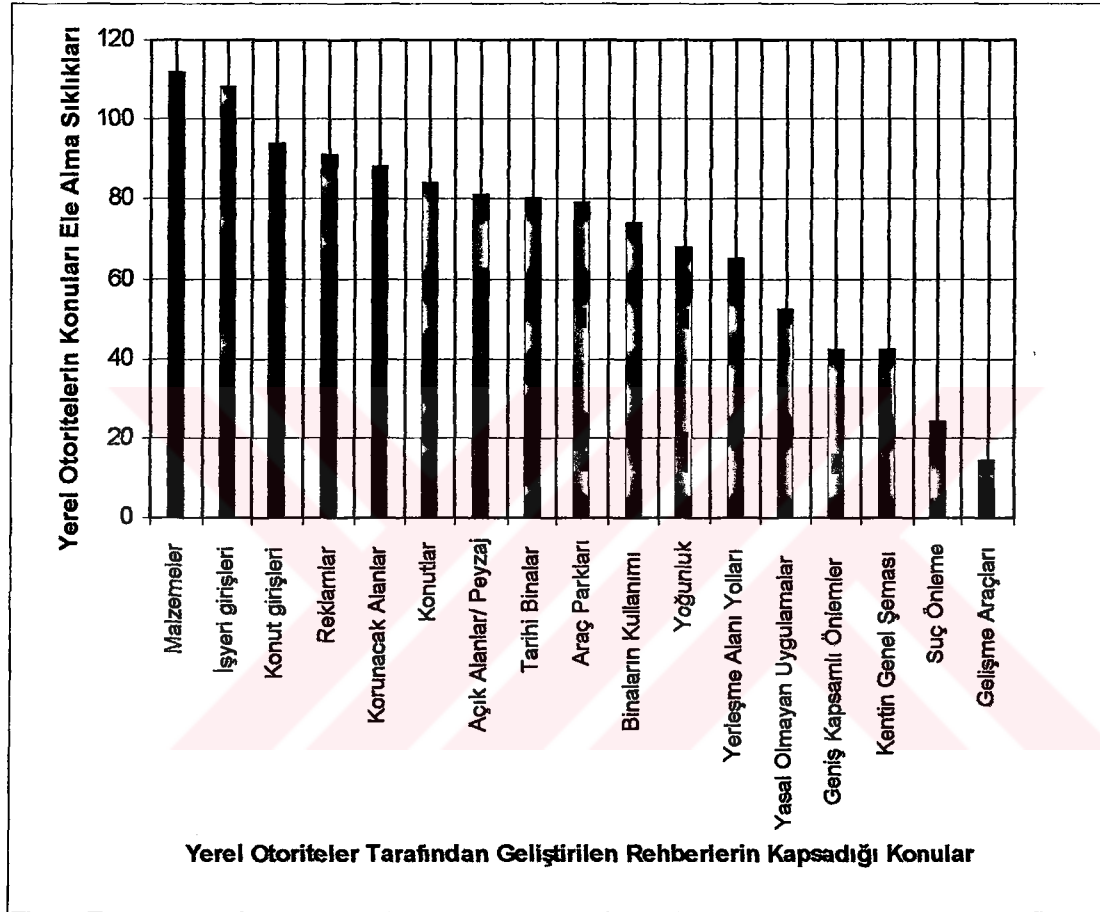
Tasarım rehberleri belirli bir yöre için geçerli olacak tüm standartlar yöntem ve teknikleri veren açıklayıcı ve yönlendirici kitaplardır. Plan raporlarına göre daha fazla gelişmiştir ve üçüncü boyut, mimari karakter, detay malzeme ve ulaşım konularını da detaylı biçimde ele alır (Konuk, 1999).

Avrupa'nın büyük bir bölümünden ve Amerika'daki uygulamalardan farklı olarak İngiltere'de planlama ve tasarım uygulamaları hukuka dayalı yasal prosedür içinde düzenlenmektedir ve planlama kararlarının hiç birisi sadece tek bir dökümana bağlı olarak verilmez. Öte yandan "uygulamada ve değişikliklerde rasyonel ve istikrarlı kurallara bağlı olarak" düzenlenen gelişme planları temel dökümanlardır (PPG 1. Para. 1.7). Plan hedefleri ve politikaları yanı sıra uygulamayı geliştirici "yardımcı rehberlerin hazırlanması" na yönelik basılı çalışmalarında büyük önemi vardır (PPG 12, para. 3.18).

Shirvani (1985) tasarım rehberlerinin içerik bakımından değerlendirildiğinde takip eden bölümleri içermesi gerektiği üzerinde durmaktadır; "rehberin amaç ve hedefleri", "kapsadığı temel ve detay konular", "uygulanabilirliği" ve "bazı uygulama detayları ve şekilleri". Tanımlanan her dört konu başlığı her rehberde mutlak yer almalıdır.

Yerel yönetimlerce üretilen destekleyici tasarım rehberlerinin içerdikleri temel konu başlıkları itibarıyla değerlendirildiğinde uygulamanın niteliği, tasarım rehberlerinin zenginliği ile ilişkili olarak değişmektedir (Şekil, 3.11). Bu ilişkinin bazı İngiliz kentlerindeki uygulamalara bağlı irdelenmesinde; Have kentinin 1990 planlamasında, planın esas strüktürüne bağlı olarak 23 ayrı bölümde geliştirilen tasarım rehberi hazırlanmıştır. Ancak Richmond' da kentsel tasarım rehberi oluşturulmasına rağmen DoE yerel ofisinin önerilerine bağlı kalmıştır. Öte yandan Sefton 'da, 17 konu başlığında rehber hazırlanmış ve plana yansıtılmıştır. Bristol' de olduğu gibi, koruma alanları ve yerleşim alanlarını da kapsayan geniş bakış açılı rehberler de hazırlanmıştır.

Amerika'da San Francisco 'nun planlamasında ve uygulamasında oldukça başarılı olunmuştur. Plancılar uygulama öncesinde kentsel tasarım planı için mikro ölçekte ilkeler içeren tasarım rehberi hazırlamışlardır (1989). Bu çalışma geniş kapsamlı kentsel tasarım için iyi bir model örneğidir. Rehber ; "binaların kütle olarak boyutları", "tasarım ve görünüm", "ticari servisler", "rekreasyon ve açık mekanlar", "ulaşım ve sirkülasyon", "konutlar" ve "önemli binalar ve sanayinin korunması" alt bölümlerinde geliştirilmiştir (A. Jacobs, 1980; Shirvani, 1985).

Şekil 3.11 Tasarım Rehberlerinin Kapsadıkları Temel Konu Başlıkları (Champman ve Larkham, 1993, s. 28), (Punter ve Carmona, 1997, s. 323).

3.2.4.3 Uygulama Yöntemleri ve Tasarım Politikalarının Oluşturulması,

Kentsel tasarım sürecinin uygulama aşamasında söz konusu uygulama politikalarının belirlenmesi ve uygulama yöntemlerinin tanımlanması gereklidir.

Tasarım politikaları tasarım aşamasında tasarım hedefleri esas alınarak geliştirilir. İngiltere'de planlama politika rehberleri kapsamında (PPG) geliştirilen uygulama politikaları uygulamalardaki kullanım sıklıklarına bağlı olarak sıralandığında; "çevre" %38.0 oranında en çok kullanılan bölüm başlığıdır.

Buna rağmen "yapılaşmış çevre", "tasarım ve koruma" %21.0 oranında daha az önemli görülmektedir. Diğerleri sırasıyla, "yapılaşmış çevre" %16.0, "kent merkezi" %10.0, standartlar %10.0, "koruma" ve "konut" %5.0, "gelişmenin kontrolü", "kırsal gelişme" %4.0 ve "genel politikalar" %3.0 şeklindedir (Punter & Carmona, 1997,s. 100).

Development Plans; A Good Practice Guide (DoE, 1992, para. 4.10) bu politikaların tanımlanmasından sonra önemli olan diğer bir konu olarak politikaların uygulamaya nasıl geçirileceğini, politikaların uygulamaya geçmesinde uygulama tiplerine bağlı olarak 6 farklı başlık ve kapsamda tanımlamaktadır.

- ana politikalar (motherhood policies), genel hedefleri referans verir. Tasarımın yüksek standartları olması gereğini vurgularken nasıl erişilebileceğine dair bilgi vermez.
- teşvik edici politikalar (encouragement policies), uygulamaları özel hedeflere ulaştırır. Detaylardan yoksundur, uygulamada esnek olmayı gerektirir.
- düşünce temelli politikalar (consideration policies), belli kriterlere göre hazırlanan uygulamaların ve planlama otoritelerinin düşüncelerinin tasarım hazırlanırken dikkate alınması gereklidir. Tasarım kontrolü için çok yararlıdır.
- kriterlere bağlı politikalar (criteria policies), uygulayıcının düşünmesi gereken faktörler setinin daha spesifik kapsamda düşünülmesi ve planlama otoritesinin uygulamayı değerlendirmesinde yararlanacağı kriterlerdir. Tüm politikalar içinde en yararlısıdır. Çünkü detaylara bağlı düşünceleri yerel otoritenin görmek istediği düzeyde tanımlar. Çok yönlü ve oldukça karmaşık tasarım fikirlerinin açık ve doğru olarak uygulanmasında yararlı bir yöntemdir.
- taleplere göre düzenlenen politikalar (requirement policies), yerel planlama otoritesinin tasarımın gelişmesi yönündeki talepleridir, çok genel olarak uygulanabilir.
- standartlar / politikalar, normal, minumum, maksimum değerleri ya da boyutları veren nicel ölçütler setidir. Tasarım uygulamalarının doğruluk düzeyinin değerlendirilmesi için kullanılan araç standartlardır. Özellikle İngiltere'de DoE bölge ofisleri tasarımdan uygulanabilirliği güç ve esnek olamayan standartlar kullanılmamaktadır. Yerleşim alanlarının tasarımında tek düze ve kayıp alanların oluşumuna neden olan standart uygulamalarına 1960'larda rastlanmaktadır. En fazla kullanılan ve kabul edilen standartlar, araç park yerleri, bahçe boyutları,

yaklaşma mesafeleri, açık mekanlar ve rekreatif amaçlı bölümler ve erişme mesafelerine ilişkin olanlardır (Punter & Carmona, 1997).

Tasarım politikalarının uygulama yöntemlerinin tanımlanmasında; tanımlayıcı, yardımcı, bilgilendirici politikalar gibi farklı terminolojiler kullanılmış (PPG 12, para 1.1) "düzenleme yapmak", "güvenceye almak" gibi fiillerle geliştirilmiştir.

Uygulamaların Sunumu;

Tasarım sürecinin uygulama aşaması sürecinde seçilen uygulama politikasına bağlı olarak geliştirilen planın, raporun kısaca uygulamanın sunumu çoğunlukla ihmal edilen bir konudur. Bu konu 1980'lerde öncelikle İngiltere'de RFAC (1980) ve RIBA (1985) tarafından vurgulanmaktadır. Francis Tibbalds bu konuda genel bir kapsam belirlemiş ve PPG 1 kapsamında düşüncelerini yazılı hale getirmiştir (RTPI, 1990). Bu üç temel kaynak uygulamaların sunumu konusunda önemli rehberlerdir.

Günümüzde kullanılan bilgisayar destekli tasarım teknikleri ya da fotomontaj ve model kullanımı, video ile model içinde dolaşma gibi teknikler tasarımın genel şemasını açıklamaya yardımcı sunum teknikleridir. Tugnutt ve Robertson (1987) bu konudaki gözlemlerinden bahsederken "tasarım çizimlerinin tek başına anlaşılabilir olması gereğinden" bahsetmektedirler.

Sadece yazılı olarak tasarım düşüncelerini anlatmak yeterli değildir ve eskiz plan şemaları, açıklayıcı çizimlerin kullanılması gereklidir (RFAC, 1990, s.30). Mimarların kullandığı "kavram şeması" yararlı bir yöntemdir. Tüm bu yöntemlerin kullanımı planlama ve tasarım arasındaki anlaşmazlıkları azaltır (Manser ve Adam, 1992; Punter & Carmona, 1997).

3.2.5 Düzenleme Aşaması

Tasarım süreci ve uygulama politikaları, etkin ve tanımlı bir uygulama için önemli bir belirleyicidir. Düzenleme süreç içinde gelişen projenin uygulamaya nasıl geçirileceğine dair süreci belirler. Düzenlemenin gerçek anlamı gelişme kontrol güçlerinin kendisi olarak tanımlanırken, düzenleme politikalarının güçlü olabildiği herhangi bir yöntemin varlığı düşüncesi halen düşünmeye değerdir. Merkezi hükümetin etkisi politikalar güçlü hale getiren yöntemlerden birisidir.

Politikayla - politika (policy-by-policy) yaklaşımı uygulanabilir, fakat bu sıkıcı tekrarlara neden olur. İngiltere'de gerçekleştirilen Sheffield planının da yerel yönetimle görüşme sırasında her bir politikanın nasıl uygulamaya geçirileceğini tanımlayan düzenlemeye yönelik bilgilenebilir yer verilmiştir. Genellikle, bölümden bölüme (chapter-by-chapter) yaklaşımı düzenleme için ekonomik bir yöntemdir ve

aynı zamanda tasarım politikalarının diğer bölümlere dahil edilmesi fırsatını verir. Toplum yararı ve bunun nasıl sağlanacağı, hedeflere ait eşit fırsatlar, katılımı ortak görüş birliği ve halkın etkin katılımı vb. bazı kararlar plandaki düzenleme uygulamaları ile başarılı bir şekilde ilişkilendirilebilir. Sürecin başında savunulan kentsel tasarım hedeflerinin vurguladığı bu gibi kararların tasarım politikalarında ihmal edilmemesi gereklidir (Punter & Carmona, 1997).

3.2.6 İzleme Aşaması; Değerlendirme ve Geri Besleme,

İzleme tasarım sürecinde önemli ve kritik bir aşamadır. Bu aşama yalnızca politika ve tasarım girdilerinin etkinliğini değil, fakat aynı zaman da analizlere geri dönüşü, diğer katılımcı gruplarla ilişkileri de takip eder. Tasarım uygulamalarının izlenmesi (takibi), bir dikkat ve önem gerektirir, çünkü sorun yaratan özel problemlerin değerlendirmesi ve tasarımla ilişkisinin kurulması gereklidir. İnceleme Komisyonu' nun (The Audit Commission) "Building Quality; A Study of Development Control" (1992) raporunda politikaları ve düzenleme politikalarını izlemek için niteliksel ve niceliksel belirleyicileri tanımlama gereğini önermektedir.

Tasarım izleme geniş kapsamlı bir eylem olmalıdır ve tasarım politikasının belirgin hedefleri ve planın genel stratejisi ile ilişkisi tanımlanmalıdır. PPG 12 hedefler ve politikalar arasındaki ilişkinin önemini açık ve net olarak tanımlamaktadır. Detaylı örnek uygulamaların gerçekleştirildiği İnceleme Komisyon raporunda, yerel yönetimler tasarım girdilerinin kalitesini ya da gelişmenin kontrolüne nasıl ulaşabileceklerini araştırmaktadırlar.

Tasarım kararları doğal çevrenin doğal çevre koruma ve açık mekanları yönetme kararlarını hava, su kaynakları, geri dönüşüm gibi çevresel değerlere dahil edilebilir. Bu düzeyde değerlere yönelik çevresel hesapların yapılması için toplumsal katılım gerekli ve zorunludur. Bu izleme modeli Londra için çevre raporunun LPAC kontrolünde gelişmektedir. LPAC'ın bu çalışması çevresel kriterler belirlenmesi, ulaşımın düşünülmesi, yapılaşmış çevre, doğal oluşumlar, malzeme kullanımı, alanın kapasitesi, açık alanların düzenlenmesi, erişebilirlik, kültürel eserlerin sayısı, yol kazaları ve toplumsal suçlar ve yapıların kalitesi ile ilgili konulara yoğunlaşmaktadır (LPAC, 1995). Büyük ölçekteki tasarımların stratejik düzeyde izlenebileceği ve çevresel ölçekte yapılan analiz ve sentez çalışmaları ile ilişkisi sağlanması zorunluluğu açık olarak belirtilmektedir (Punter & Carmona, 1997).

3.3 Kentsel Tasarım Kontrolü

Tasarım kontrolü kavramı (design controls) gelişmiş ülkelerde yönetimlerin denetiminde geliştirilen bir politik gerçek olarak, planlama sürecinde kentsel tasarım bağlamında beklenen tasarım ürününü belirlemek ya da belirli bir tasarım kalitesi elde etmek için kullanılan bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Hall, 1996; Konuk, 1998). 19. yy' ın ikinci yarısından itibaren halkın yaşadıkları fiziksel çevreye ilişkin tepkileri düzeyinde ele alınan bu kavram "Town and Country Planning" içinde gelişmiş ve sürdürülmüştür. Tasarım sürecinde yasal ve yönetsel prosedüre bağlı olarak geliştirilen ilk deneyimler İngiltere'de 1947 yılında yaşanmıştır. Bu uygulamalarda tam anlamıyla bir kontrolden bahsedilmese de her kentsel alan için "kamu yararı" esası temel alınmıştır. Ancak 1960'lar da değişen ekonomik ve sosyal değerlere paralel olarak planların düzenlenmesi ve hazırlanmasında umulandan fazla zaman alan bir süreç yaşanmaya başlanmış ve beş yıllık plan tekrarları ile kent ve kasabaların planlanmasında aksaklıklar olmuştur. 1970'lere gelindiğinde ise yeni bir planlama felsefesi doğrultusunda yasal, yönetsel olarak plan yapım prosedürünü tanımlayan çalışmalar yapılarak geliştirildi. Özellikle yerel ölçekte detaylar düzeyinde metodolojik çalışmalar yapıp, kontrol eylemlerinin belirleyicilerini tanımlanarak ve tasarım kontrolü kültürü geliştirildi (Hall, 1996; Carmona, 1998a, 1998b, 1998c).

1980'lerdeki durgunluk dönemi ile birlikte, herhangi bir yerel yönetim biriminin kontrol girişimleri olumlu karşılanmaz iken 1990-1992 döneminde merkezi hükümet ve özel sektörün planlama ve tasarımda "estetik kalite değerleri" vurgular tavrı dikkate değer bir gelişme olarak değerlendirildi. Bu üç yıl içerisinde RTPI Journal 3 sayısını ve "The Planner" dergisi de 11 sayısını "tasarım kontrolünü" temel konu alan çalışmaları yayımladı (Parfect & Power, 1997).

Kentsel tasarım için önemli olan tasarım kontrolü kavramının ilkeler düzeyinde ele alınarak basılı hale getirildiği ilk yayın İngiltere Çevre Bakanlığı'nın 1994 (DoE, 1994b, s.2) tarihli Kent ve Kasabaların Kalitesi çalışmasıdır bunu 1995 (DoE, 1995c, para. 2.27) de yayınlanan rehber izlemektedir (Carmona, 1996).

Tasarım kontrolünün tarihsel gelişimi kapsamlı olarak incelendiğinde yapılaşmış çevreyi etkileyen mesleklerin farklılaşmasından kaynaklanan katılımların ve halkın kabul edebilirliğinin önemli faktörler olarak tanımlandığı görülmektedir. Mimarlık mesleğinin uzun yıllar tasarım kontrolüne büyük bir güç ile karşı koyuşu, RIBA ve RTPI'nin ortak olarak geliştirdikleri çalışmada mimarlık ve planlama mesleklerini aynı düşüncede birleştirmiştir.

Kentsel mekanların kalite arayışlarıyla birlikte öncelikle mimar ve plancılar arasında sürdürülen tartışmalar da estetik kalite, kentsel tasarımın kalitesi haline dönüşmüştür (Carmona, 1996; Hall, 1996; Carmona, 1998a, 1998b, 1998c). Fakat RIBA'nın (RIBA, 1995) hazırladığı bir rapor mimarların tasarımdaki baskılara yönelik endişelerini dolaylı olarak ortaya koyan durumu anlatmıştır;

- Tasarım kontrolü temelde estetik görünüm (dış görünüm) ile ilgilidir bu sebeple "estetik kontrolü" terimi tercih edilir,
- Uygulamada "estetik kontrol" tasarımcının kişisel değerlendirmelerini reddederken, binaların tasarımındaki kaliteyi engeller,
- Kaliteli tasarım ancak kısıtlı, ölçülebilir sınırlamalar arasından seçim yapılarak elde edilebilir,
- Tasarımları değerlendiren yönetici ve üyeler, kişisel beğeni ve düşüncelere olumsuz yaklaşırlardır,
- Sonuç, beğeni ve düşüncelerin en az etkili olduğu, kötü kalitede tasarımlar olacaktır,
- Uygulamadaki tasarım kontrolleri zaman ve doğal kaynak israfına neden olmaktadır,
- Uygulamalardaki plan göz önüne alındığında mimarlar hesaba katılmamaktadır,
- Çevresel ve yapısal standartlar, birbirleriyle bağdaşmayan bir biçimde planlamaya değil, yapılaşma koşullarını koruyacak biçimde düzenlenmelidir.

Mimarların modern tasarımın etkisiyle tasarım kontrolüne bu karşı çıkışları yerel yönetimlerin ertelemeleri ve kararsızlığı, özellikle ulaşım ile ilgili standartlardaki aşırı katı tutumlar, tasarım politikalarının, hükümetin yapısı üzerine kurulan yasal planlama eğiliminden sapmaları gibi kaygılardan kaynaklanmaktadır. Sistemdeki eksiklikler nedeniyle tasarım kontrollerinin zorunlu desteğinin çekilmesi ise özellikle Amerika'da olmak üzere bir çok gelişmiş Avrupa ülkesinde olumsuz sonuçlara neden olmuştur.

Bu nedenlerle tasarım kontrollerine bu uygulamalar sonucundaki olumsuz durumları da değerlendirerek olumlu ve daha tanımlı bir şekilde açıklama getirilmiştir. Bu değerlendirmeye göre;

- Tasarım kontrolü kötü ve uyumsuz yapılaşmalara engel olur,
- Tasarım konusunda daha fazla düşünülmesini sağlayarak gelişme standartlarını yükseltir,
- Tasarım kontrolü meslek etiği ve yapım maliyeti yönüyle mimarın haklarını korumasına izin verir,
- Tasarım kontrolü halkın katılımına izin verdiği için demokratik bir süreç yaratır,
- Tasarım kontrolünde kararlar anlaşılabilir,dir,
- Tasarım kontrolü mesleki değerlendirmeler ile meslek dışı kabuller arasında bir köprüdür,

Özellikle İngiltere'de Planlama Politika Rehberlerinde (Planning Policy Guide- PPG) tanımlanan konu başlıkları ve kriterler doğrultusunda geliştirilen tasarım kontrolleri tasarımları, standart yaklaşım ve dış görünüşü kontrol eden yapıdan, kentsel tasarım ve güvenlik, rahatlık, uygunluk, sürdürülebilirlik gibi çevresel ilişkiler düzeyinde detaylandırmıştır (Carmona, 1996).

Chapman ve Larkham (1992), Rowland (1995) ve Carmona (1996) tasarım kontrol araçları hiyerarşisi yada adımlarının öneminin özellikle de yerel yönetimlerce geliştirilen tasarımların akıcı olabilmesi için uygun ve gerekli bir uygulama şekli olduğu konusunda görüş birliği içerisinde. Gelişme planı politikaları kentsel tasarım prensipleri, tasarım standartları ve rehberleri, gelişme çerçevesi yada gelişmenin ipuçlarına yönelik içeriği ve bilgileri içermelidir (Biddulph, 1998a).

İngiltere'de merkezi hükümetin denetim ve yetkisinde değerlendirilen tasarım kontrolü, Amerika'da tasarım kontrol süreci ya da tasarım tekrarı süreci, kentsel tasarım, mimarlık disiplinlerinin görsel gerçekleri ile ilişkilidir. Tasarım Tekrarı (Design Review) yerel yönetimlerin yaşam kalitesini arttırmak, eşsiz mekanlar yaratmak, yayalar için konforlu ve kullanılabilir alanlar yaratmak amacıyla kullandıkları temel uygulama aracı olsa da kozmetik ve tasarımcının yaratıcılığını, kamunun haklarını kısıtlayıcı olarak kabul edilmektedir. Amerika'da yapılan birçok araştırmada görüldüğü üzere tasarım tekrarları gerek isteğe bağlı olarak (discretionary design review) gerekse de yerel yönetim tarafından (administrative design review) gerçekleştirilmektedir (Lightner, 1992; Scheer, 1994; Nasar & Grannis, 1999). Örneğin 370 planlama şirketi arasında yapılan araştırma göstermektedir ki; kent ve kasabaların %78.0'in de tasarım yenileme (tekrarlama) süreci yaşanmıştır. Bu durum 1980'lerden başlayarak bir çok gelişmeye uygulanan (%60.0) ve planlama otoriteleri için artarak gelişen popüler bir süreçtir.

Aynı zaman da Amerikan kent ve kasabalarının 3 / 4'ün de bu tasarım tekrarı süreçleri kentsel alanların tarihi ve diğer bölümlerinde görülmektedir.

İngiltere'de tasarım kontrollerine olumsuz yaklaşımları eleştiren ve tasarım kontrollerinin gerekliliğini tartışır durum, Amerika'da uygulamalarda sıkça rastlanılan tasarım tekrarlarının neden olduğu olumsuzlukların sentezini yaparak 16 önemli başlıkta sıralayan Brenda Case Scheer'in çalışmasında da değerlendirilmektedir. Scheer (1994)'in tasarım tekrarlarını kritik eden çalışmasının sonuçlarına göre;

Tasarım tekrarları;

- zaman kaybına neden olur ve pahalıdır,
- politikalara bağlı olarak gelişen izinlerle etkilenmesi kolaydır,
- fazla mesai ve deneyimsizlik rol oynar,
- yapılaşmış çevrenin kalitesini geliştirmek için etkisiz uygulamalardır,
- insanların çalışma alanları dışındaki konulara dahil olmasını gerektirir,
- kamu yararı değil bireysel yararlar ön plandadır,
- yasalara aykırı hakları vurgular,
- sıradışı performans gerektirir,
- denetimsiz ve belirsizdir,
- yargılanmasında sınırlayıcılar yoktur,
- olması gereken süreçten kopuktur,
- güzeli yaşatmada kurallardan yoksun bir zorlayıcılıktır,
- ilkeleri genel ve özettir, özele inmez ya da toplum ölçeğinde anlamlı değildir,
- mekanları taklitçi ve cansızlığa teşvik eder,
- kentsel tasarımın en zayıf uygulamasıdır,
- suni bir süreçtir.

Kentsel tasarımın, tasarım kontrolünün en temel uygulama aracı olarak görüldüğü Amerika da denetimler ve onların uygulama prosedürleri ülkenin anayasasında yer alan 5. ve 14. maddelerde; *"Hiç bir bireyin yaşamı, özgürlüğü yada mülkü yasal sürece uyulmaksızın hiçbir şekilde, hiçbir ülkede elinden alınamaz"* şeklinde tanımlanmaktadır (Lai 1988). Bireysel haklar ile kendi malına sahip olma özgürlüğü

arasında devam eden bir ayırım vardır. Bu aynı zamanda tasarım denetimi için popüler bir destektir (Lang, 1996).

Amerika'da mevcut olan tasarım denetimlerini sınıflandırmak için sayısız yöntem vardır. Birinci yöntem tipolojik denetimdir (isimleme, bölgelere ayırma, özel bölgeler, uygulama denetimi vb.). Doğrudan ve dolaylı olarak tasarım hedefleri ile bağlantılı görülen tasarım kontrolünde aşağıda tanımlanan konular önceliklidir.

- Ekolojik dengenin sürekliliğini korumak,
- Kamu yararını tanımlamak,
- Belirgin kullanımları özelleştirmek ve / ya da sınırlamak,
- Gelişmenin kesin tiplerini özendirmek,
- Var olan kentsel çevreyi korumak,
- Doğal varlıkları korumak,

Ekolojik kaynaklar, su, hava, flora ve geleneksel yerleşmelerdeki halk sağlığı düşünüldüğünde bunların tekrar yerine konulamayacak şekilde tahrip edildiği hızlı bir gelişme görülmektedir. Her ne kadar son 30 yılda bu konular peyzaj mimarlarının konuları ile çakışsa da bu kaynakların korunmasında ve dengeli kullanımında kentsel tasarımın amaçları içerisinde yer almaktadır (Mehang, 1969; Hough, 1984; Spirin 1984; Gordon 1990; Lang, 1996).

Kentler her zaman kamu yararı savunulan bir etkinlikler ağına sahip görünse de bireysel hakları savunan görünmeyen yasal ağlar ile şekillendirildiklerini söylemek yanlış değildir. Bireysel ve kamusal etkinlikler hep bir arada yürütülür. Kentsel tasarımın denetimi her iki dokunun yeniden düzenlenmesidir.

Tasarım kontrollerinin temel amacını kamu yararını maksimum düzeyde kullanmak olarak tanımlayan Lang (1996), tasarım kalitesinin engellenmesinde çeşitli faktörlerden bahsetmektedir. *Yasaların doğal olarak gelişen kısıtlayıcı yaklaşımları, tasarım kültürünün genel düzeyi, korumacılık bilinci ve modernist karşıtı düşünceleri* belli başlı faktörler olarak sıralamaktadır. Planlama ve mimarlık disiplinleri arasındaki tasarım becerilerini ve politikacıların, yöneticilerin tasarım kalitesini olumsuz etkileyeceklerini de vurgulamaktadır. Mimarlık ve planlama disiplinlerinin tasarım sürecine katılımları ile tasarım kalitesi arasındaki ilişkileri değerlendirmek amacıyla geliştirilen araştırmalara bakıldığında;

Amerika'da M. Southworth'ün (1991), 1972-1989 yılları arasında geliştirilen kentsel tasarım çalışmalarının değerlendirmesini yapan çalışmasına göre mimar, plancı ve kent tasarımcısının sürece katılımı (%65.0 mimar, %65.0 plancı, %65.0 kent tasarımcısı) eşdeğer görülürken, İngiltere'de süreçte önemli etkisi olan yerel planlama otoritelerinde (yerel planlama birimleri) mimarlık bilgisine sahip plancıların varlığının giderek azaldığı (1965 ve 1986 yıllarını kapsayan çalışmada mimar plancıların oranı %40.00 dan %10.00 düşmekte (Block, 1985), 1991 de yapılan bir çalışmada ise yerel planlama otoritelerinin %90.00 da mimar bulunmadığı (DoE, 1991) tespit edilmiştir (Lang, 1996).

Tasarımın gelişiminde olası engel teşkil eden faktörlerin bertaraf edilmesinde tasarım politikaları, rehberleri, araç olarak kullanılır. Bu araçların tümünde kentlerdeki kalite kavramının öne çıkması ile özellikle İngiltere 'de kentsel tasarım süreci ve tasarım kontrolleri farklı bir boyut kazanmış ve kentsel tasarım ve tasarım kontrollerinden maksimum yararlanıldığında nasıl sonuçlar alınabileceğine dair örnek uygulamalar geliştirilmiştir.

Haziran 1994 de İngiltere Çevre Bakanlığı (DOE) "Kent ve Ülke Kalitesinde İlk Adım" (The Quality in Town and Country Initiative) (DOE, 1994) isimli çalışmayı hazırlamıştır. Bu çalışma İngiltere'de yeni gelişmeler için "kalite" nin nasıl açıklanabileceği ve kentsel tasarımın kalitenin belirlenmesinde nasıl etkin bir araç olacağı üzerinde durulmaktadır (DoE, 1994; Biddulph, 1997). Adı geçen çalışmada Sekreter John Gummer'in "ihmal edilen bir meslek" olarak tanımladığı kentsel tasarıma, gelişme ve tipik planlama sürecinde destek verebilmede nasıl bir ilgi gösterilmesinin açıklanması amacıyla İngiltere'de ilk adım olarak bir "Kentsel Tasarım Kampanyası" (Urban Design Campaign) oluşturulmuştur (1995). Kentsel tasarıma gerekli ilgi ve yönelimi, yerel ve ulusal düzeyde önemli politik desteği en iyi kaynaklarca sağlanmak için profesyoneller arası ortaklık hazırlanmış ve geniş bir katılım ile başarılmıştır (Biddulph, 1997b).

DOE bu kampanyanın oluşum amacını "...Kentsel Tasarım kavramını içeren spesifik (özel) gelişme önerileri için yerel düzeyde umut verici katılım ve danışma amaçlı yenilikler üretmek..."ve ".....iyi bir tasarım kalitesine erişmek için gelişme ipuçlarının etkinliğini ve rolünü belirlemek..." olarak açıklamaktadır (DOE,1995,3).

Kampanya kapsamında 21 örnek uygulama alanı tespit edilmiştir. Bu örnek alan uygulamalarında Kentsel tasarımın süreç olarak uygulanması ve geliştirilmesi için İngiltere'nin farklı bölgelerinde bulunan bu yerleşme projeleri belli bir bütçe ile destekledi (DOE,1995,5) ve detayları ile bu kampanyanın sonuçları DOE'nin 1996 raporunda ve Kentsel Tasarım Grubu tarafından (1997) yayınlandı.

Bu çalışmaların sonuçlarına bağlı olarak;

1. Yerel refah düzeyi etkilerinin neyi başarıp, neyi mümkün hale getirebileceğinin belirlenmesi,
2. Kentsel tasarım için ilgili kurumsal destek mutlak sağlanmalı,
3. Tasarım kontrol süreci dikkatlice düşünülmeli ve yönetilmeli,
4. Sonuç ürünü geliştirilirken profesyonel disiplinlerin karşı karşıya gelecekleri,
5. Sonuç ürünü geliştirirken taşıtlarında karşılıklı geleceği,
6. Birlikte çalışma ve danışma önemlidir fakat bu tip çalışmalarda kaynaklar sınırlıdır, bu sebeple uygun ve etkin bir planlama için dikkatli olunmalıdır (Biddulph, 1997b).

Kentsel Tasarım Kampanyası tarafından geliştirilen örnek alan uygulamalarından elde edilen birinci çıkarım, kampanya sürecinde uygulanan iyi bir kentsel tasarım sürecinin ancak iyi bir teorik içerikten elde edileceği; İkincisi yerel otoritenin nasıl daha aktif olacağı ve bu gelişme alanlarındaki kentsel tasarım içeriğine uygulama tecrübeleri ile daha fazla katkı sağlayacağı; üçüncüsü ise teoride kentsel tasarım ve tasarım kontrolü süreci olarak referans verilen bu planlamalarda görülen seçenekleri düşündürmektir. Bu seçenekler kentsel tasarım sürecinin belirleyicilerinin nasıl analiz edileceği, şemanın geliştirileceği zaman periyodun da tasarım kontrol süreci ile nasıl ilişkilendirileceğini açıklamaktadır. Eğer başarılı bir kentsel tasarım süreci uygulanırsa sonuçtaki ürün de başarılı olur, ancak şunu da belirtmek gerekir ki tasarım sürecinin etkin uygulanması için bir tasarım kontrol süreci olmalıdır.

3.4 Üçüncü Bölümün Sonuçları

Tasarım sürecinin ilk akış diyagramını tanımlayan RIBA'nın çalışmalarıyla birlikte (1965) analiz, sentez ve değerlendirme temel aşamalarıyla gelişen ve çevresel disiplinlerin hemen hemen hepsinde kullanılan yöntemler geliştirilmiştir. Tasarım sürecinin metodolojisi ve şemalarının farklı mesleki disiplinler yönüyle ele alındığı çalışmalar içerisinde kent planlama ve kent planlama süreci yönüyle yapılan

değerlendirmeler kentsel tasarımın özel bir probleme yanıt arayan bir üründen çok bir sürecin parçası olması gereğini vurgulamaktadır.

Özellikle II. Dünya Savaşından sonra tüm dünyada kentlerin hızlı yapılanma sürecinde olması, fiziksel çevrenin fonksiyonel kullanımı yerine estetik değerleri ön plana çıkaran bütünden kopuk uygulamalara neden olmuştur. Gelişen planlama anlayışlarıyla birlikte Geniş Kapsamlı Planlamanın üç boyutlu çevre ile ilişkisine bağlı olarak kentsel tasarımı kentsel çevrelerin iyi bir yaşam ve iyi bir çevreye hizmet edecek, estetik, görsel kalite ile ilişkili temel çalışma alanlarından birisi haline getirmiştir. Kentsel tasarımın kent planlama sürecinde yeterince değerlendirilmemesi yalnızca görsel ve fonksiyonel kayıpları değil, kentsel mekanları standartlara dayalı, özgün oluşumlardan yoksun hale getireceği de kaçınılmaz bir sonuç olacaktır.

Kentsel tasarımın karardan uygulamaya kadar süregelen bütünlükte gerçekleştirilebilmesi ve ideal ürünü elde edecek süreci oluşturmada birçok kuramcının izlediği ve geliştirdiği yöntemlerin farklı ele alışı olsa da, olası sayıları değişmesine rağmen temelde aynı adımları tanımladıkları; genel amaç ve hedeflerin belirlenmesi, veri toplama, değerlendirme, tasarım alternatiflerinin geliştirilmesi, uygulama ve geriye dönüşle kontrol devamlılığında geliştiği görülmektedir. Tüm bu adımların belirlediği süreç ise gerçekte karar verme, tasarım, uygulama ve katılım olmak üzere gelişmektedir.

Gelişmiş ülkelerde çoğunlukla kullanılan kentsel tasarım süreç yöntemleri özellikle Amerika'da belirli örneklerle uygulamaya geçmiş, gelişmekte olan ülkelere ise özgün koşulları tanımlamada kullanılmıştır. Genel amaç ve hedeflerin belirlenmesi ile başlayan süreçte karardan önce oluşturulmasının önemini vurgulandığı bilgi toplama ve değerlendirilmesi en önemli adımı tanımlamaktadır. Tasarıma veri olacak doğal, yapılaşmış ve beşeri çevre verilerine ilişkin olarak Lynch'in tanımladığı kentsel öğelerin tanımı, İngiltere'de gelişen kent peyzajı (townscape) geleneğinin tanımladığı mekansal etkiler, mekanların formu ile mimari ve yapılaşmış çevreye ilişkin detayların tespiti vb. farklı teknik ve düzeyde analizlerin yapılması; profesyonel ve kişisel deneyimlere dayalı olarak, katılımcıların bilgilerini kullanarak ve daha önceki çalışmalar ve kuramsal değerlendirmelerden gerekli bilgilerin toplanması; bu bilgilerin değerlendirilmesinde tasarımcının bilgi ve deneyim düzeyi ile halk katılımının önem ve gerekliliği vurgulanmaktadır. Tasarımcının eğitiminden gelen bir bilgilenmeye sahip olması ve bu bilgileri ile mevcut literatürü ve geçmiş tecrübelerini güncelleştirebilmede kullanabilmesi değerlendirilen tüm çalışmalarda büyük önem taşımaktadır.

Kentsel tasarım sürecine bireylerin deneyimleriyle katılımı kuramsal ve uygulama çalışmalarının tümünde önemle üzerinde durulan bir konudur. Etkin bir halk katılımı için tanımlandığı biçimiyle katılım şekilleri katılım, dahil olma, danışma, ortaklık gibi kavramlarla nitelendirilirken; tüm etkinliklere, nitelikli, sabırlı, şeffaf ve toplumun her kesiminden katılım sürecin en kritik noktası olarak vurgulanmaktadır. Etkin bir katılım için geliştirilecek katılım yöntemlerinin de bilinenden, en çağdaş tekniklerin (survey, GIS, SWOT analiz vb) kullanılmasına kadar geniş kapsamlı düşünülmesi de önemlidir. Böylelikle süreci hızlandıran, kaynakları etkin ve yerinde kullanan, güvenilir, kaliteli bir ürün elde edilmiş olacaktır. Tasarım sürecine dahil olacak her düzey ve yetkide katılımcıların nitelikli katılımı için Amerika ve İngiltere'de benzeri modellerle uygulamaya geçen yasal planlama sürecine dahil olan Kentsel tasarım eylem grupları kendilerine özgü süreçleri içerisinde bir çok yerleşme için konunun uzmanları ve her düzeyden katılımcı ile başarılı sonuçlar vermişlerdir. Bu nedendir ki kentsel tasarım farklı düzeyde katılımcıların, kamu ve özel sektör, uygulayıcılar, profesyoneller, sponsorlar, araştırmacılar, kuramcılar, kullanıcılar arasındaki birleştirici bir süreçtir. Özellikle de bilinçli halk katılımı ile gelişecek süreçteki aksaklıkların en başta çözümleneceği gerçeği ise sık sık önemle üzerinde durulan bir konudur.

Süreçte değerlendirilen ve verilen kararlara bağlı olarak geliştirilecek tasarım ilkelerinin kuramcıların ve uygulayıcıların değerlendirmelerine bağlı olarak çoğunlukla estetik ve görsel değerleri ön plana çıkartan, karakter özelliklerini ve insan ölçeğine ilişkin değerlendirmeleri belirleyen ölçülemez tasarım ilkeleri ve yerleşmeye ait doğal, yapılaşmış çevreye ilişkin ölçütleri tanımlayan ölçülebilir ilkeler olarak ayrılmaktadır. Aynı ilkeler günümüze gelindiğinde sosyal ve fonksiyonel kullanım, sürdürülebilirlik ve kentsel deneyimler olarak detaylandırılmaktadır. Kentsel tasarımı tamamlayıcı ve tasarım politikalarını uygulamaya geçiren rehberler ve rehberleri daha da özel alanlar için geliştirilen tasarım özetleri yeni tasarımları, yenileme ve koruma çalışmalarını yönlendiricidirler. Temelde iki tipte kurallar ve programa yönelik olmak üzere gelişen Yerel Ölçütleri Tanımlayan (prescriptive) ve Tasarım Sunum (performance) rehberleri kapsam ve detayları hangi düzeyde olursa olsun tasarımcıyı yönlendirici ve kontrol edicidir.

Kentsel tasarım uygulama politikalarının rehberlerin yönlendiriciliği ve kontrolünde uygulamaya geçirilmesi aşamasında söz konusu edilen uygulama yöntemleri gelişmiş ülkelerde özel yasal belgelerle tanımlanmaktadır. Planlama politika rehberleri olarak düzenlenen bu belgelerde uygulama politikaları genel hedefleri tanımlamakta, kapsam olarak ise, detay vermeyenlerden, gelişen içerikte belirli

kriterlere ve taleplere göre düzenlenen gerektiğinde standartlara kadar belirleyici olabilmektedirler. Yazılı değil çizili belgeleri ve bilgisayar teknolojilerini kullanarak geliştirilen uygulamaların düzenlenmesi ve izlenmesi de diğer adımlar kadar önemli ve kritiktir.

Bu bölümde kentlerde ve dolayısıyla kentsel yaşamda kalite açısından önemli bir uygulama olan ve gelişmiş ülkelerde özellikle yönetimlerin kontrolünde gelişen bir yöntem olarak kentsel tasarım kontrolü yaklaşımı da tanımlanmaktadır. İngiltere'de 1990ların ikinci yarısında ön plana çıkan zaman zaman estetik kontrol olduğu gerekçesiyle eleştiri bulan kentsel tasarım kontrolleri, özellikle Amerika'da, zaman, para, işgücü kayıpları, yapılaşmış çevrenin kalitesine olumsuz etkiler, kamu yararı yerine bireysel yararların ön plana çıkışı, denetimsiz ve belirsiz gelişmelere neden olan tasarım tekrarlarına karşı olumlu etkileri ile vurgulanmaktadır. Çağdaş bir yaklaşım olan Tasarım Kontrolleri kamu yararını maksimum düzeyde kullanmak, kentsel yerleşmeyi ve özgün değerlerini korumak, halk katılımı ile birlikte meslekler arası ilişkiyi sağlamayı amaçlamaktadır. Doğrudan ve dolaylı olarak tasarım hedefleri ile bağlantılı olarak gelişen tasarım kontrollerinde tasarım politikaları, tasarım rehberleri ve programları en önemli araçları belirlemektedir.

Kentsel tasarımın yasal ve yönetsel yapı ile desteklendiği İngiltere'de kentsel tasarımın ihmalinin kentsel kaliteyi olumsuz etkileyeceği endişeleri ile 1995 yılında geliştirilen "kentsel tasarım kampanyası" oluşumu kentsel tasarımın özellikle planlamadan bağımsız gelişmeyen ve bir süreç bütününde ele alınması konusunda önemli bir girişim olarak nitelendirilmektedir. Özetle elde edilen sonuçlar göstermektedir ki; kentsel tasarım sürecinin başarısı, sonuç ürününde başarısı; karar verme, tasarım ve katılım alt süreçlerinin başarısı ile yakından ilişkilidir. Sadece doğal, beşeri ve yapılaşmış çevrenin değil, kentlerin özgün karakteristiklerinin doğru tespiti; belirlenecek politika, program ve rehberlerle geliştirilmesi; her düzeyde özellikle halkın katılımı ile değerlendirilmesi, yeni ve çağdaş yaklaşımlarla birlikte "koruma" genel amacını destekleyen kentsel tasarım kontrolü vurgusunun geliştirilmesi; sonuç ürünün başarısı olarak yine yaşadığımız kentlere estetik, çevresel ve kültürel kalite belirleyicisi olarak geri döneceği ihmal edilmeyecek bir gerçektir.

4. TÜRKİYE'DE İMAR PLANLAMA SÜRECİNDE KENTSEL TASARIMIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ülkemizde günümüze gelene değin farklı koşul ve durumlarda ele alınarak düzenleme ve değişiklik önerileri ile değerlendirilen mevcut imar kanunu ve yönetmeliklerinde, kent planlama sürecinde kentsel tasarım kavram ve uygulamaları yönüyle tanımlı bir yasal düzenleme olmaması nedeniyle, kentsel tasarım konularında uygulama politikaları ve süreci geliştirilememiştir. Söz konusu olan bu yasal düzenleme yokluğu kentsel planlama ve tasarım çalışmalarının tümüyle plançı, mimar ve tasarımcının deneyim ve bilgilenmesine bağlı olarak gelişimine neden olmaktadır. Bu bölümde; belirlenen bu koşulların mevcut imar sistemi içinde irdelenmesine bağlı olarak 2. ve 3. bölümler de ele alınan şekliyle kentsel tasarım kavram, süreç ve uygulamaları yönüyle değerlendirme yapılacaktır. İzleyen bölümde (Bölüm 5) kentsel tasarım sürecine tasarım - uygulama ve uygulama sonrası aşamalarda farklı derece ve koşullarda katılımı olan gruplar arası düzenlenen anket çalışması ile mevcut imar planlaması sürecinin kentsel tasarım olgusunu yönüyle analizi ve genel değerlendirmesi yapılmış olacaktır.

4.1. 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda İmar Hareketleri ve Türkiye'de Planlama Süreci Kapsamında Kentsel Tasarımın Olgusunun Değerlendirilmesi

19. yy'da Avrupa'da gelişen kent planlaması yaklaşımlarının Osmanlı toplumuna etkisi sınırlı kalmıştır. Bu dönemde yabancıların ilk harita düzenleme ve plan yapma girişimleri görülmekle birlikte Fransız mühendis Kauffer'in 1786 tarihli İstanbul haritası ve harita üzerinde bir imar planı kararının alındığı bilinmektedir. Kent planlaması çalışmaları kapsamında III. Selim' in emri ile Topkapı Sarayı ve Üsküdar Selimiye Mahallesi için İngiliz mimar Melling (1802) tarafından mevzii planların hazırlatıldığı ve mahalledeki yapı adalarının köşelerine yapılan örnek konutlar ile tüm mahallenin gelişimine ilk tanımlı tasarım belirleyicisi düşüncesiyle belirli bir denetim getirildiği (Tekeli, 1980) yanısıra yapılaşmanın özendirildiği ve kentsel yaşam ve biçimlenme sürecine "kalite"nin getirilmesine çaba gösterildiği izlenmektedir.

Yeni tasarım kriterlerinin belirlendiği Tanzimat Reformu ve Tanzimat Döneminde Mustafa Reşit Paşa'nın Paris, Londra, Viyana'da yaptığı diplomatik çalışmalar sonucu Avrupa'da gördüğü kentlerin standartlarını Osmanlı Kentlerinde uygulama isteği ile belirlendiği ve 1848 - 1849 yıllarında da Batı Almanya'da ilk Osmanlı Nizamnamelerinin çıkarıldığı bilinmektedir. Ancak ülkemizde kent planlama pratiği genelde 19. yy'ın ikinci yarısında gelişmeye başlamıştır. Planlamada bilimsel yaklaşımın savunulduğu bu dönemde sokakların alt yapısı matematiksel ve geometrik kurallar (Kevaid-i Hendese) dayanması gereği, labirent şeklinde olan sokakların yerine daha geniş ve birbirini dik kesen sokakların yapılması vurgulanmaktadır. Bu nedenle yabancı mimar ve mühendislerin Avrupa'dan getirilerek, Türk öğrenci yetiştirilmesi amacıyla Mühendishane-i Berri-i Hümayun (1773) (1944 yılında, 4619 sayılı kanunla İstanbul Teknik Üniversitesi adını almıştır) kurulmuştur.

O dönemde Avrupa ülkelerinde endüstri kentinin planlaması araştırılırken ülkemizde yangın sonrası düzenleme ve beraberinde oluşturulacak yeni kent dokusunda binaların ahşaptan kargire (taş, tuğla) dönüştürülmesi ile kentlerdeki yapıların yangına karşı sağlamlıkları, insan sağlığına uygunluklarının sağlanması, kent içi yolların temizliği ve göçmenlere konut alanı planlaması gibi malzeme denetimi ve yol genişlikleri esasına dayalı kriterleri tanımlayan konulara öncelik tanınmıştır. Tanzimattan sonra, batılı anlamda çağdaş, temiz, güzel görünüşü ve belediye hizmetlerini yeterli bir düzeyde sağlayan kentler yaratmak, geniş cadde ve rıhtımlar açarak, dar sokak ve çıkmazları kaldırarak, kentsel alanda köklü bir değişim, kent planlaması (şehircilik) anlayışının belli başlı hedefleri olmuştur (Ayverdi, 1985; Aru, 1998; Tekeli, 1980; Çelik, 1986; Ergin, 1987; Kösebalaban, 1993; Keleş, 1996; İller Bankası Dergisi, 1998).

Dönemin anlayışına paralel Türkiye'de ilk kent planlaması girişimi (1) Von Moltke'nin İstanbul'da yaptığı çalışmayla (1836-1837) başlamış beraberinde ilk imar yönetmeliği (talimatnamesi) niteliğindeki 1839 tarihli "ilmuhaber" yayınlanmıştır. Bu ilmuhaber ile yol genişlikleri ve bina yükseklikleri arasındaki ilişkiler yine yangından korunma öncelikli olmak üzere tanımlanmıştır (Tekeli, 1980; Çelik, 1986).

(1) Von Moltke'nin İstanbul planı kentin mevcut durumu yanında belirli imar kararlarını da içeriyordu. Matematiksel kurallara dayanan, düz ve geniş arterler yaratmak amacıyla yedi geniş artere bölüldüğü planda sokak genişlikleri üç kategoriye ayrılıyordu. Bu sınıflama Post-Tanzimatın esas teması haline geliyordu. Moltke planı uygulanmamasına rağmen politikaları daha sonraki planlama çalışmalarında dikkate alınmıştır.

Pratikte uygulanan ilk planlama çalışmaları, İstanbul'daki büyük yangınlardan sonra yangın yerlerinin imarı için yapılanlar olmuştur. İmar mevzuatı da bu uygulamalara paralel olarak gelişmiştir. 1840'dan sonra Avrupa modeline göre gelişen kanun ve düzenlemeler, İslami kurallara dayanan geleneksel Osmanlı sisteminin yerini almaya başlamıştır. Yeni düzenlenen alanlar mevcut duruma her zaman bağlı kalınmaksızın; yangının ölçeğine, yanan alanın topoğrafyasına ve kent içindeki konumuna bağlı olarak yerel uygulamalar gelişirken, yanan alanlar çoğunlukla yanmamış çevresiyle birlikte ele alınarak büyük ölçekli uygulama projeleri kapsamında düşünülmüştür. Yeni yapılan planlarda, tarihi eserler veya ticari limanlar odak olarak alınarak geniş caddelerin bunları birbirine bağlaması amaçlanmıştır.

Kent planlamaya yönelik ilk düzenleme ve uygulama 1848 tarihinde hazırlanmış ve 1848 ile 1882 tarihleri arasında iki tanesi İstanbul'a özel olmak üzere altı esaslı düzenleme; (1)1848 Yapı Düzenlemesi (Ebniye Nizamnamesi), 1858 Sokakların Düzenlenmesi (Sokaklara Dair Nizamname), 1863'de Sokak ve Yapı Düzenlemesi (Turuk ve Ebniye Nizamnamesi), 1875 İstanbul'da Yapım Metotlarının Düzenlenmesi (İstanbul ve Belde-i Selasede Yapılacak Ebniye'nin Sureti-i İnsaniyesine Dair Nizamname), 1877 İstanbul Belediye Yasası (Dersaadet Belediye Kanunu) ve 1882 yılında çıkarılan Yapı Kanunu (Ebniye Kanunu), geliştirilmiştir (Tekeli, 1980; Denel, 1982; Tekeli ve İlkin, 1983; Çelik, 1986; Tekeli, 1995; Tekeli, 1998; Ayataç, 1998).

Osmanlıların ilk imar yasası olan 1882 tarihli Ebniye Kanunu hükümlerinin kentsel tasarım konuları kapsamında değerlendirildiğinde; arsaların kare ve dikdörtgen olarak düzenlenmesi, yol genişliklerinin beş kademede belirlenmesi ve yeni çıkmaz sokak açılmaması hükümleri yer almaktadır. Olumlu kurallar yanında, Ebniye Kanunu ile, "...geleneksel Türk ve İslam kentinin biçimlenme öğelerinin dikkate alınmadığı, Batı kentinden esinlenen bir biçimlenme sağlanmaya çalışıldığı izlenmektedir. Uygulamada da benzer çabalarla yeni ve düzgün yollar açılmakta, mevcut yollar genişletilmeye çalışılmaktadır." (Tekeli, 1980; Akçura, 1982; Duygulu, 1989).

(2)1848 Yapı Düzenlemesinin ilkelerine göre üç tip sokak vardı; Büyük caddeler, minimum 7.60 metre genişliğinde, Adi caddeler 6.00 metre genişliğinde ve diğer caddeler 4.50 metre genişliğindedir. 1863'de iki kategori daha geliştirilerek, en geniş arterler 11.50 metreye çıkarılırken, beşinci kategoride 4.50 metrede kalmıştır. 1882 Yapı Kanunu'na göre ise beş kategori kabul edilmiş, 5. kademe 4.50 metreden 7.60 metreye çıkarılmıştır.

Bu imar mevzuatında temel sorun yangın yerlerinin yeniden düzenlenmesi, yolların genişletilmesidir. Kısmen de olsa yeni kurulacak mahallelerin nasıl kurulacağına yer verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle yanan Batı Anadolu kentlerinde imar planlaması çalışmaları yapılmışsa da bu çalışmalarda büyük ölçüde Cumhuriyet öncesi dönemin alışkanlıkları sürmüştür (Çelik, 1986; Tekeli, 1998; İller Bankası Dergisi, 1998; Erkün, 1999).

İlk hazırlanan planlar, Paris örneğinde olduğu gibi, kentin tümünü planlayarak büyük imar hareketleriyle bir kent vizyonunun yaşama geçirilmesini öngören çalışmalar değildi. Avrupa'da süslenmiş simgesel kamu binaları ve kamusal törenlerin yapıldığı yeni mekanlar (Viyana'daki Ringstrasse ve Haussmann'ın bulvarları) 19.yy'ın ikinci yarısında artış göstermişti. Osmanlı İmparatorluğu ise bu zaman diliminde yeni "icat edilen geleneklerin" Avrupa'dan ithali, "modern davranışlara" model oluşturmuştur.

Kent görünümünü konu alan bu incelemede Batı dünyasından; Kent planlaması sorunlarına ilişkin kanun ve yönetmelikler, yeni çıkan yönetmeliklerin zorlamasıyla işleyen bir yollar ağı, anıtsal meydanlar, düzgün sokak cepheleri ve tek düze bir kent dokusu yaratılmasını amaçlayan kent tasarımı ilkeleri olmak üzere, başlıca üç gelenek alınmıştır. 1850'li yıllarda, özellikle İstanbul'da ahşap evlerin yaygınlığı dolayısıyla, sık sık çıkan büyük yangınlar sonucu ortaya çıkan büyük yangın yerlerinin yeniden imarı ve göçmenlerin yerleştirilmesi için kentlerin çevresinde kurulan yeni mahalleler ve yeni kurulan parklar gibi küçük alanlar için yapılan mevzii planlar sayılabilir (Tekeli, 1980; Denel, 1982; Çelik, 1986; Tekeli, 1998; Erkün, 1999).

1839 Tanzimat Fermanı ilanı ile 1908 II. Meşrutiyet ilanına kadar geçen 70 yılda sadece İstanbul için yabancı mimar ve mühendislerce yürütülen üç iddialı ve geniş kapsamlı kent tasarımı projesi hazırlandı. Bu projeler; ulaşım ağını modernleştirmeyi ve Batı teknolojisi ile kültürünü esas alan bir kent imajı geliştirmeyi amaçlıyordu.

Kenti bir bütün olarak ele alan Von Moltke planı Tanzimat Reformunun anahtar kavramlarından biri olan merkezîyetçilik görüşünü kent planlamasına yansıtırken, uygulanmamış olsa da sokak düzenlemesine getirdiği ilkeler ile günümüzün kent plancılarına gelişmiş tasarım çözümleri sunuyordu.

Osmanlı Başkentinin 1900 yılında Fransız mühendis Arnodin'in geliştirdiği ve başlıca amacı, Avrupa ile Asya arasında demiryolu bağlantısı sağlamak olan yaya ve taşıt trafiğini düzenleyen proje, ulaşım projesi olmaktan öte kentsel hatta neredeyse bölgesel bir tasarım haline dönüşüyordu. Daha kapsamlı olarak tüm kenti planlamaya çalışan ve 20. yy'ın başında Amerika'da Güzel Kent (City Beautiful)

akımının yönlendirdiği proje Joseph Antoine Bouvard tarafından geliştirildi (1902). Kent planlama alanını harita mühendisliğinin bir pratiği olmaktan uzaklaştırarak mimarlık alanının kapsamı içine alan bu dönemdeki ilk örnek olan Bouvard'ın İstanbul modernizasyon projesi belli başlı bir nazım plan olmadığı için, çizimleri izlenimci eskizden öteye geçememiş ve yeniden düzenlenecek mekanlar arasında bağlantıları belirlememesi, kentin topoğrafyasını dikkate almaması ve kentin özgün yaşam dokusunu ihmal etmesiyle kent tasarımının temel ilkelerini göz ardı etmiş olarak kabul edilmektedir. Bu dönemin çalışmalarına Cemil Topuzlu' nun şehreminliği döneminde Auric'e yaptırılan planda eklenebilir (Aru, 1991; Çelik, 1986; Tekeli, 1998).

1850'li yıllardan sonra İstanbul dışındaki kentlere de yayılmaya başlayan kent planlaması faaliyetleri daha çok yabancı harita mühendislerince yapılıyordu. 1860'lı yıllardan sonra Erkan-ı Harbiye'nin harita subaylarıyla Mühendishane hocalarının bu alanda etkinleştikleri görülmektedir (Kayra, 1990; Çelik, 1986).

Osmanlı İmparatorluğu' nun son dönemlerinde yapılan imar çalışmaları çoğunlukla harita mühendisliğinin gelişimine yardımcı olmuş, rastgele seçilen yabancı plancıların geliştirdiği sistemsiz ve yüzeysel çalışmalar şeklinde kalmıştır. Bu durum günümüze gelene değin kentlerin mekansal gelişimindeki bütüncül bir anlayıştan yoksun olumsuzları yaratmıştır (Tablo 4.1).

Cumhuriyet Dönemi

Tanzimat sonrası dönemin geleneği olan Avrupalı uzmanlara başvurma geleneği, Cumhuriyet döneminde de sürdürüldü ve Türk kentlerini modernleştirmek üzere birçok uzman davet edildi. Bu paralelde Cumhuriyet sonrası inkılap hareketleri çerçevesinde yoğunlaşmaya başlayan imar faaliyetleri içinde ilk çalışmalar, Kurtuluş savaşı sonrası İzmir'de yıkılmış bölgeler için, bir Fransız mimara yaptırılan mevzii plandır (1924), 1923-1933 yılları arasında Türkiye'de toplam 14 kadar yerleşmenin planı yapılmıştır. Bunlar çoğunlukla savaş sonrası yakılan Ege kasabalarının yeniden düzenlenmesine yönelik planlardır. Türkiye'de modern anlamda kent planlaması çalışmalarının 1928 yılında açılan uluslararası sınırlı Ankara İmar Planı yarışmasıyla başladığı söylenebilir. Herman Jansen'in kazandığı Ankara İmar Planı aynı zaman da Türkiye'deki kentsel tasarım çalışmalarının da başlangıcı kabul edilmektedir. Ankara Nazım Planı ile beraber Prof. Jansen, o dönemdeki ismi ile Vekaletler Mahallesi, Ulus Meydanı, Üniversite Sitesi ve Bahçelievler için kentsel tasarım ölçeğinde ilk projeleri 1935-1938 yılları içinde hazırlamıştır.

Cumhuriyet Döneminin kent planlamasına ilişkin kurumsal yapısındaki önemli dönüm noktası olan 1930'lardaki yapılan planlama ve tasarım çalışmalarında; sadece yol ve yapı adalarının hakim olduğu ve meydan ya da hükümet konağının merkezinde yer aldığı kamuya açık mekanlarının tasarımı gözlenmektedir. Türkiye'de bulunan yabancı plancılar tarafından yapılan planlarda bölgeleme, ulaşım kademelenmesi, lejant çeşitliliği gibi konular da yer almıştır. (Çetiner, 1965; Oktay, 1973; Tekeli ve İlkin, 1983; Duyguluer, 1989; Aru, 1991; Duyguluer, 1991; Suher, 1994; Aru, 1996; Tekeli, 1998; İller Bankası Dergisi, 1998).

Kent planlamasının ve yönetiminin yeniden şekillendirilmesine yönelik Cumhuriyet yönetimi Ankara örneğinde edindiği deneyimler paralelinde, 1930-1936 yılları arasında çıkardığı beş yasa ile, Osmanlılardan kalan mevzuatı değiştirerek, yeni bir kurumsal düzenlemeye gitti. 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediyeler Kanunu ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile belli büyüklüğün üstündeki belediyeler imar planı yapmakla yükümlü tutulurken, 1933 yılında çıkarılan Yapı ve Yollar Kanunu, yine aynı yıl çıkartılan 2722 sayılı Belediyeler İstimlak Kanunu ile 1935 yılında çıkartılan 2763 sayılı Belediyeler İmar Heyeti'nin kuruluşuna ilişkin kanundur. 1935 yılında Dahiliye Vekaletinde Belediyeler İmar Heyeti ile Bayındırlık Bakanlığı'nda Şehircilik Fen Heyetinin kurulması, Belediye kaynaklarının ve imar planı yapacakların sayısındaki yetersizlik nedeniyle başvuru ve planların merkezi hükümetin denetiminde yapılmasını sağlayacak örgütlenmelerdir. Cumhuriyetin ilk yıllarda yetişmiş Türk plancıların olmaması, yabancı mimarları gündeme getirirken, kent planlama ve kentsel tasarım çalışmaları genellikle tapu kadastro memurları, fen memurları, bazen de yol mühendislerinin faaliyet ve meslek alanına girmiştir. İkinci dünya savaşına kadar Türk plancıların sayısında artış olmuştur (Aru, 1991; Aru, 1996; İller Bankası Dergisi, 1998; Tekeli, 1998).

Bu yasalarla oluşturulan sistem Cumhuriyet' in kent yönetimi ve kent planlama konusundaki yaklaşımını 1980'li yıllara ve hatta daha sonrasına kadar belirlerken; belli büyüklükteki kentlere plan zorunluluğu getirilmiştir. Bu değişim "güzel kent" (City Beautiful) anlayışının Türkiye'de yayılmaya başlamasının sonucuydu. Artık kentin parçalarının planlanmasıyla yetinilmemekte; kentin tümü planlanmaktaydı. Yeni bölgelerde bahçeli evler düzeni önerilmişti. Dönemin planları iki bakımdan eleştiri konusu oldu; Birincisi, *"hazırlanan planların Türk kentlerinin dokularıyla uyum içinde bulunmadığı ve yıkıcı sonuçlar doğuracağı"*; ikincisi *planların salt estetik kaygılarla hazırlanması, kentin ekonomisini, uygulama sorunlarını dikkate almaması ve gerçekleştirilmesinin pahalı* olmasıydı (Tekeli ve İlkin, 1983; Tekeli, 1998).

1930 ların ilk yarısında kent planlama beceri ve kurumsallaşmasında gelişmeler görülürken; 1940' lara gelindiğinde imar planlarında yeşil akslara ve bahçeli ev parselasyonu ile tanımlanan yapı adalarına rastlamaya başlandı. 2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu "bölgeleme yaklaşımı" getirmiş olmasına rağmen, imar planlarında "bölge çeşitleri" gözlenmemektedir. Çünkü 1933-1945 yılları arasındaki kent formunun tartışması, bir morfolojik kent formu kavramına dayanmamakta, daha çok "eski kent" ve "yeni kent" ikilemi içinde çözülmeye çalışmaktadır. Yapı adaları ve yollar üzerinde hiçbir ölçü ve işaret bulunmamaktadır. Uygulama için gerekli ölçüler Yapı ve Yollar Kanunundaki maddelerden alınmamaktadır; ve buradaki ana fikir ise, yol genişliğine göre bina yüksekliğinin belirlenmesidir (Duyguluer, 1989; Duyguluer, 1991).

1940 yılına kadar yapılan planlar incelendiğinde, sadece yol ve ada belirlemesi yapıp, büyük bir kamu alanına yer veren yerli plancılarımızın yanında yabancı plancıların İstanbul, Ankara, Adana gibi yerleşmelerde ; bölgeleme (sanayi, amele evleri vb.), detaylı lejant şekilleri, ulaşım ağı kademelenmesi gibi tasarım çeşitliliği görülmektedir. Yabancı plancıların (Jansen, Prost, Lambert, Öelsner, Egli, Le Corbusier, Rene Danger, Vanderberg gibi) kalıplardan uzaklaşarak, daha özgün görüntüler verebilmeleri, belki de o tarihlerde yabancılara duyulan ihtiyacı doğrulayarak, planlama mesleğinde Türkiye'nin çok yeni olmasından kaynaklanıyordu. Bu dönemde planlamanın gereği plan ve program anlayışı yokluğu, yerel ihtiyaç ve gereksinimlerin tam belirlenememesine, dolayısıyla sosyal, ekonomik ihtiyaçlara cevap verememesine neden olmuştur. Halihazır haritaların yapılma tarihlerinin eski olması, kadastral olmaması, fiziki planlama ve tasarım yönünden aksaklıklara neden olmuştur (Çetiner, 1965; Aru, 1991; Suher, 1994).

1940'lardan sonra yerli plancıların ürünlerinde de özgünlük artmış, tasarımlarda gelişmeler olmuştur. Yapı yollar kanununda belirlenen "sokak genişliğine göre bina yüksekliği belirleme" yöntemi ve "not" larla plan açıklamaları getirilmesi, analitik incelemeler dayanmayan sadece plancının sezgisel değerlendirmeleri ve deneyimlerine dayalı, çoğunlukla kentsel tasarım örnekleri olarak geliştirilen çalışmalar, imar yönetmeliklerimizdeki "bütüncül olmayan" bir yaklaşımı belirlemektedir. Ancak bu çalışmalarda genelde çevresi içinde ve çevresel ilişkiler kurulmadan geliştirildiğinden parçacı çözümler olarak kalmışlardır. Bu endişeleri taşıyan Henri Prost İstanbul için "40 rakım" kriterini getirmiş, 40 rakımdan fazla yerlerde en çok 12.50m yüksekliğinde bina yapılmasını raporunda belirtmiştir. Bu hüküm 1948 yılında İstanbul İmar Yönetmeliği içine alınmış olmasına rağmen mevzi imar planlarıyla dışlandığı görülmektedir. 1942-48 yılları arasında Prof. Oelsner 7 yıl

Türkiye Ankara'da şehircilik fen heyeti uzmanı olarak İTÜ'de Şehircilik Kürsüsü hocası olarak dersler vererek, Anadolu'nun farklı yerlerinde kentsel tasarım niteliğinde, düzenlemeler üzerinde çalışmıştır (Aru, 1991; Duyguluer, 1989; Suher, 1996b; Erkün, 1999).

1933-1945 yılları arasında ; mahalle planlamaları, köy planlamaları, eskiden var olan kentlerin planlamaları, yeni kentlerin planlamaları ve bölgeleme (zoning) kararları olmak üzere beş farklı düzeyde planlama yapılmıştır. Mahalle planlamaları bir örgütlenme ilkesine dayalı konut kooperatifi uygulamaları şeklinde gelişmiş, özellikle Ankara'da Bahçelievler, Güvenevler ve Küçükevler bu anlayışla planlanmıştır.

1947'de Emlak Bankası 1. Levent projelerini bahçeli evler niteliğinde bir Sosyal Toplu Konut yerleşmesi olarak, Doçent K.A. Aru ve mimar Rebii Gorbon'a planlatılmıştır. Yaklaşık 100 Ha'lık bir aln üzerinde 1000 konutun yerleştiği Türkiye'de o tarihte en büyük Toplu Konut yerleşme örneği olmuştur. Levent 1. kısım 420 konutu içermekte ve 1949-51 arası uygulanmış bulunmaktadır. Bu yerleşme, halktan büyük ilgi gördü ve 20 sene vadeli ve çok uygun şartlarla evlerin hepsi satıldı. 1950- 55 yılları arasında E.K. Bankası 2., 3. ve 4. Levent projelerini kendi mimari bürolarında hazırlayıp ve uygulamışlardır (Aru, 1991).

İkinci dünya savaşı sonrasındaki hızlı kentleşme süreci plansız yapılaşmayı da beraberinde getirmiş, savaş bütün dünyaya olduğu gibi Türkiye'ye de önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu dönemde geliştirilen ve Tekeli' nin (1998) beş ana başlıkta topladığı kurumsal düzenlemeler; 1945 yılında 4759 sayılı yasayla kent planlama konusunda Belediyeler Bankası ile Belediyeler İmar Heyetinin İller Bankası adı altında birleştirilmesi ve mali olanakların arttırılması, 1948 yılında çıkartılan 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, 1954 yılında 6235 sayılı yasayla Türk Mühendis ve Mimar Odaları'nın kurulması, 1956 yılında 6875 sayılı İmar Kanunu' nun çıkarılması, 1958 yılında 7116 sayılı yasayla İmar ve İskan Bakanlığının kurulmasıdır. Hızlı kentleşme karşısında planlama, konut ve yapı malzemesi konularında bir uzman bakanlık kurularak soruna çözüm bulunmaya çalışılırken, bölge planlama ve afetlerde bakanlığın görevlerine eklenmiştir. (Tekeli ve İkin, 1983; Tekeli, 1998)

1950'li yıllardaki hızlı kentleşme olgusu sonucunda 1956 yılında çıkarılan 6785 Sayılı İmar Kanunu; Yapı ve Yollar Kanunun bir yönetmelik niteliğinde olması ve değişen şartların ortaya çıkardığı ihtiyaçlar bağlı olarak hazırlanan, "ruhsat" ve "parsel" konusunda genel yaklaşımı belirlerken, geçerli olduğu 1956-1984 döneminde *çağdaş imar yasalı* ve *merkeziyetçi* olarak tanımlanan, imar ve şehirleşmeye ilişkin kapsamlı hükümler getiren ilk yasal düzenlemedir. Planlama ve

biçimlendirme konusunda her zaman esnek bir kanun olarak nitelendirilmiştir (1956) Özellikle İstanbul'da planlama faaliyetlerinin bütüncül planlama anlayışı içinde geliştirilememesi, gelenekselleşmemiş ve 1956-1960 yılları arasında tümüyle parçacı bir uygulama politikası gündeme gelmiştir (Duyguluer, 1991; Suher, 1994; Suher, 1996a; Alp, 1996).

Bu yasa ile;

- Merkezi idarenin denetimi, kontrol ve onama yetkisi getirilmiştir.
- Kamu yararı anlayışı imar ve mevzuatında yer almıştır.
- İstimlak kanunu ve uygulama olanağı yaratılmıştır.

Aynı dönemde *bölgeleme* yapılmaya başlamış; iskan, ticaret, sanayi gibi farklı bölge oluşumları yer almış, *ulaşım kademelenmesi* ve *lejandlardaki gelişim* önemli farklılıklar olarak belirmiştir (Duyguluer, 1989; Duyguluer, 1991; Alp, 1996).

1957 yılında kanun ifadesi kaldırılmış, 1985 yılındaki imar kanununda da bu tür ifadeler bulunmamasına karşın "tip" yönetmelik uygulaması getirilmiştir. İmar Nizamnamesi (1957) aslında İmar Kanunun daha açık yazıldığı şeklindedir.

Nizamnamedeki sınırlamalar sadece iki konuda belirtilmektedir;

39. maddesinde, eski eserlere 10 metreden az yaklaşılmadan bina yapılması, ancak bu hükmünde Anıtlar Yüksek Kurulunca değiştirilebileceği belirtilmiştir. İkinci sınırlama ise; 43. maddedeki "üzerinde imar mevzuatına uygun yalnız bir bina yapılabilen arazi parçasına parsel denir" tanımlamasıdır. Bu tanımlama "tek parsel, tek bina" yaklaşımı ile kent planlamayı olumsuz etkilemiştir. Sadece bir tanımlama olmasına rağmen beraberinde; ifraz işlemleri artmış, küçük parsellasyonlar körüklenmiş, yapılanma artmış, açık alanlar yaratılamazken, "tip apartman" hakim olmaya başlamıştır.

Bu tanımlamanın getirdiği olumsuzluklar olduğundan 3194 sayılı yeni İmar kanununda bir parsel birden fazla bina yapılabileceği hükmü getirilmiştir.

İki yıl sonra 1959 dan itibaren çıkmaz sokak kavramı imar yönetmeliklerine tekrar girmiş (İstanbul İmar Yönetmeliği, 1959, madde 17) ve 1972 tarihindeki İmar kanunu değişikliği ile (madde 11), çıkmaz sokağa bakan parsellerin imar hakları kısıtlanmıştır. İmar nizamnamesinin 44. maddesindeki "parsel cephesi" tanımının "parselin üzerinde bulunduğu yoldaki cephesinin genişliği" olarak belirtilmesi gibi hükümler bir parselin mutlaka bir yola cepheli olması gereği sonunda "düz yol geleneği" ve "dik açılı parsellasyon ve yapılaşma" belirgin bir özellik olmuştur.

1971 yılında ankete dayalı olarak 797 belediye arasında yapılan bir araştırmada, imar yönetmelikleri ve planlama çalışmaları soruşturulmuş ve imar talimtnamelerinde gelişme bölgesinde, parsel genişlikleri için konulan kayıtların; değişik bölgelerde, değişik iklim şartlarında, sosyal dokuları bakımından değişik temayül ve yaşayış gösteren yerleşmelerde tek tip olduğu, kadro ve bütçe eksikliklerine karşın yerel yönetimlerin tamamında kentsel tasarım çalışmalarını da kapsayan imar faaliyetlerine geçildiği anlaşılmıştır (Suher ve Çetiner, 1971; Duyguluer, 1989; Alp, 1996).

İmar mevzuatı içinde 1957 yılına kadar yazılı bir kural olarak yer almamış olan "plan notu", imar planında yazılı olan belirlemelerin yönetmelik hükümleri yerine kullanılacağı konusu ilk defa 1957 tarihli tip yönetmeliğin 1. maddesinde gündeme gelmiştir.

1958 yılında da imar kanunu yürütmek, yurdu bölge, kent, kasaba ve köylerini planlamak, konut politikasını tayin etmek için 7116 sayılı kanunla İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuş ve planlama konularında ileri bir adım atılması sağlanmıştır.

1960 'lı yıllarda kent planlamasının uygulanabilirliğinde önemli bir değişiklik olmasa da, bu dönemde, hem belediye yönetimi, hem de kent planlamasına yaklaşımda önemli değişiklikler olmuştur. Kent planlamasına mimarlık becerilerinin bir uzantısı olarak bakılamayacağı, bu alanda bilgi aktarımının ve eğitilmiş profesyonellerin yetiştirilmesi gereği ile yüksek öğretim ve üniversite programları içerisinde kent yönetimine ve planlamasına ilişkin dersler yer almaya başlamış ve ilk olarak 1961 yılında O.D.T.Ü kent planlama öğretimini başlatmıştır. Kent planlama ve tasarım konularının toplumsal içeriğinin öneminin kavranması, Türkiye'de DPT'nin gelişmesi, İmar ve İskan Bakanlığı'nın çalışmaları yine bu döneme rastlamaktadır. Yeni hazırlanan kent planlarında fiziksel olarak biçimlendirme kaygılarının yanı sıra, kent olgusunu tanımaya; kentin ekonomik ve toplumsal gerçeklerine ters düşmeyecek, uygulama sorunları yaratmayacak plan kararları alınmasına aynı derecede önem verilemeye başlanılmıştır (Tekeli ve İlkın, 1983; Duyguluer, 1991; Tekeli, 1998).

Özellikle 1960 'dan sonra oluşan gelişmeler, tasarım olarak, proje çizimi ve seçenekli denemeler yapma çalışmaları içinde mimar ve plancılardan ele aldığı konular; Dış verileri (çevre koşulları, sosyo-ekonomik durum, mülkiyet vb.) değerlendirme, Plan kademelenmesinin (1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı) gereklerini yerine getirmek; hangi ölçekte neler tasarlanacağı, nüfus projeksiyonu, arazi kullanım kararlarının belirlenmesi, ulaşım kademelenmesi, ada ve parsel düzenlemeleri, lejant geliştirilmesi ve meydan,

kavşak düzenlemeleri konularında kentsel tasarım detaylarının hazırlanması olarak belirlenebilir (Duyguluer, 1989; Duyguluer, 1991).

Türkiye'nin kent planlama ve kentsel tasarım faaliyetlerinde İller Bankası planlamanın geçiş döneminde mimarlardan oluşan plancılarla Türkiye'de büyük bir rol oynamış, bir "ekol" görevini yerine getirmiştir. 1950-1990 yılları arası, 40 yılda, kent planlama, kentsel tasarım da büyük gelişmeler olmuştur (Gülgeç, 1992; Kösebalaban, 1993; Suher, 1993).

Bu dönemde, Konya (1964), Bafra (1966), Adana (1966), Sivas (1967), Erzurum (1968), Trabzon (1968), İzmit (1970), Zonguldak (1971) ve Gaziantep (1972) gibi kentler için İller Bankası'nın açtığı kent planlaması yarışmaları, gelişen kent planlaması anlayışının yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır (Tekeli ve İlkin, 1983; Tekeli, 1998).

Yarışmalar öncesi Bankaca uzun süren çalışmalara dayalı olarak mahallinde ön inceleme ve etüdler neticesi hazırlanan sonuç ürünleri, yarışma projelerinden daha kalıcı belgeler olmuş, bu dönemde 6785 sayılı İmar Kanunu' nun imar anlayışına yönelik kısıtlı yapısına rağmen Kapsamlı Planlamanın kurulması yönünde gelişmeler olmuştur (Kösebalaban, 1993).

Daha sonraki yıllarda kentsel tasarım ağırlıklı proje yarışmaları da; Mersin Sahil Bandı Düzenlemesi (1965), Edirne Selimiye Cami Çevresi Düzenlemesi (1967), Akşehir Nasrettin Hoca Türbesi Çevresi Düzenlemesi (1973), İzmit Kıyı Kesimi Kültür-Fuar Rakeasyon Alanları Planlaması (1977), Eskişehir Fuar Alanı Düzenlemesi (1981), Gaziantep 100.Yıl Atatürk Kültür Parkı ve Çevresi Kentsel Tasarımı (1988) düzenlenmiş, ayrıca 1988-1992 yılları arasında yine İller Bankası tarafından emaneten yapılan 40'a yakın kentsel tasarım projesi geliştirilmiştir. (Gülgeç, 1992; Kösebalaban, 1993).

1965 yılından itibaren İmar ve İskan Bakanlığı başlangıçta İstanbul ve Ankara metropolitan alanları için, sonra İzmir, Samsun, Erzurum vd. kentlerde yerinde kurduğu bürolarla planlama çalışmaları başlamıştır. Merkezi yönetimin kent planlamasındaki yerel yönetimler karşısındaki öncelikli durumunu güçlendirmiştir (Tekeli ve İlkin, 1983).

1960-1970 yılları arasında İstanbul'a davet edilen Prof. L. Piccinato ile kentsel tasarıma genel yaklaşım değişerek, doğrusal (lineer) kentin gelişigüzel gelişmesine bağlı olarak çok merkezli anlayış gelişmiştir (Suher, 1994).

1970'li yıllarda ülkemizde, sosyo-ekonomik gelişme ile fiziksel mekanı birleştirmeye çalışan "Bölge planlama" kavramının devreye girmiş, şehir ve bölge planlama eğitimi başlamıştır.

1972 yılında 1605 sayılı ek yasa ile 6785 sayılı yasanın eksik ve yetersizlikleri giderilmeye çalışılmış, kapsamı genişletilmiştir. Bu dönemde kent-kır ayırımı, büyükşehir-metropol, kentsel alanlar kavramı, doğa ve çevre koruma, sit alanları gibi önemli kavramlar planlama literatürü içine alınmıştır (Alp, 1996).

Kentleşme ve nüfus artışı büyük boyutlara ulaştığından 6785 sayılı yasa çeşitli bürokratik çıkmazlar nedeniyle yeterli olamamış ve imar yetkilerinin yerel yönetimlere verilmesi dönemin hükümetince zorunlu görülmüştür (Alp, 1996).

1970'li yıllarda Taban Alanı Katsayısı (TAKS) ve Kat Alanı Katsayısı (KAKS) kullanımı ağırlık kazanmış ve plan notlarında, imar yönetmeliğinden farklılıklar getirmek amacıyla, yöresel özelliklere göre gelişmeler ve mevzii plan yaklaşımı başlamıştır.

1980'li yıllara gelindiğinde kentleşme hızının aynı hızla devam ettiği büyük kent ve metropollere yığılma olduğu görülmektedir. Özellikle İstanbul'da kentsel tasarımın temel belirleyicisi olan kent kimliğini gözardı eden bayındırlık çalışmaları 1957-1959 dönemindekine paralel olarak 1984-1989 yılları arasında da yoğunluk kazanmıştır. Beyazıt ve tarihi yarımada'nın önemli simgesel binalarından Simkeşhanenin yol genişletmesinde yansını kaybetmesi, Ordu caddesi ve Yeniköy caddesinin görkemli çınar ağaçlarını yol genişletmesi sırasında yitirmesi, yakın yıllarda Haliç doğu sahilinin, sadece Haliç vapur iskelesi mevkileri korunarak tümüyle yıkılması, bu konuda ilk akla gelenlerdir (Suher, 1995). İmar İskan Bakanlığı kaldırılarak, Bayındırlık Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı adını almış ve 1985 yılında 3194 sayılı İmar Kanunu' nu çıkarılmış, kentsel tasarım nazım imar planının uygulama boyutu olan Uygulama İmar planı ile ayrıcalık kazanmıştır (Bakınız Bölüm 4.2).

Bakanlığın imar yükünü hafifletmek ve yerinde planlamayı düzenlemek amacıyla 1984 yılında 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeler Yasası çıkarılmış, planlama ile ilgili yetkilerin öncelikle İstanbul, Ankara, İzmir yerel yönetimlerine verilmesi sağlanmıştır.

Bu yapılanmanın olumlu sonuçlarından hareketle, tüm ülkede bu yetkilerin yaygınlaştırılması amacıyla 19.5.1985 tarihinde 3194 sayılı, yürürlükte olan, imar yasası çıkarılmıştır. Büyükşehir belediyeleri, özellikleri nedeniyle, bu yasa kapsamı dışında tutulmuştur (Alp, 1996).

1980'li yıllarda plan çalışmalarına genel olarak bakıldığında, 3194 sayılı İmar kanunu, 1580 sayılı Belediye kanunu ve 3030 sayılı Büyükşehir belediyelerinin yönetimi hakkındaki kanundaki muhtelif boşluklar nedeniyle kentsel mekanların fiziki planlama aşamasında Tasarım yönüyle esneklik getiren hükümlerine göre; "tek parsel birden fazla bina yapımı", "düzenleme ortaklık payının artması", "yeşil alan kriterinin kaldırılması konularında" gelişmeler olmuştur ve "etaplama" biçimleri, "öncelikli alan" planlaması gibi yaklaşımların ve plan kararlarında "seçenekli" arazi kullanımların getirildiği görülmektedir (Tablo 4.2).

1990'lı yıllara gelindiğinde 3194 sayılı kanun ve yönetmeliklerinin halen yürürlükte olduğu ve "proje" yaklaşımının süregeldiği görülmektedir. Tasarım yönüyle irdelendiğinde kanunun tanımladığı çok sayıda plan kavramıyla "süreçten kopuk ürün" anlayışının (Karabay, 1993, 1995), standartlaşma ve tip kararlara bağlı gelişen fiziksel mekan düzenlemelerinin ön plana çıktığı, kimliksiz ve karaktersiz kentsel alanların varlığı tanımlanmaktadır. Yeni bin yıla girerken artık toplumun her bireyi tarafından alışlagelen ve kabul edilen "çarpık kentleşme", "fiziksel, doğal, kültürel değer kayıpları", "insan hakları" ve kentsel yaşam koşullarına bağlı olarak gelişen "kentleşme", "kentileşme" kavram ve tanımları sıklıkla kullanılır olmuştur. Çoğunlukla olumsuz etkileriyle yaşadığımız kentsel dokudaki düzensizlikler ve yasal çerçevedeki tanım ve uygulama hataları son dönemde doğal bir afet olarak yaşanan "deprem" ve sonrası planlama, tasarım sorunlarını da gündeme getirmiştir (Bknz. Bölüm 4.2) .

Ülkemizin tüm bu özgün koşul ve uygulamaları yanı sıra gelişen dünya değerleri ve kavramlarına bağlı olarak gerek ekonomik, siyasal, politik gerekse de çevresel, kültürel, tarihi ve sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve tüm dünya üzerinde ortak dünya kültürü kavramlarının gelişimine bağlı olarak düzenlenen ve Türkiye'nin de katılımının olduğu toplantı, sözleşme ve anlaşmalar her konuda olduğu gibi kentsel yaşam ve bu yaşamın sürdürüldüğü fiziksel mekanların organizasyonu yönüyle de belirleyici olmuşlardır.

Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonunun Avrupa kentlerinde yaşayan kent sakinlerinin haklarını tanımladığı 20 maddeden oluşan metninde, bireylerin yaşadıkları kentlerin ve dolayısıyla doğal, beşeri ve yapılaşmış çevrelerin sahip olması gereken koşullar *"kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre, işlevlerin uyumu"* konularının yerine getirilmesi ile sağlanacağı vurgulanmaktadır. Benzer olarak Avrupa Kentsel Şartında ise geleceğin kenti tanımlamasında *"yaşanabilir, uyumlu, güzel, sağlıklı"* kavramlarına yer verilmektedir. *Bir kent aynı zamanda modern gelişmeyle tarihi mirasın korunması arasında dengeyi kurmalı, eskiyi tahrip etmeden*

yeniyle bütünleştirmeli ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerini sağlayabilmelidir. Adı geçen şartlar içinde tanımlanan yerleşim hakları ise insan haklarına saygı kapsamında, yaşanabilir, güzel, fiziksel ve sosyal koşulları sağlayan, yeterli yeşil alan, gün ışığı, bitki örtüsü vb. sahip olan, kent hayatının çeşitli işlevleri arasında bağlantı kuran, tüm kullanıcılarına (toplu taşıma, özel arabalar, yayalar ve bisikletliler, özürhükler) uyumlu, dengeli kullanım olanakları veren kentleri yaratmak ve bu kentlerde yaşamak olarak belirlenmektedir. Kentler ve kentsel yaşama ilişkin getirilen bu tanımlamalar Avrupa Kentsel Şartının diğerk ilkeleriyle, Kent sorunlarına ilişkin olarak Avrupa Yerel ve Bölgesel İdareler Kongresi (AYBİK) kabul ettiğı karar ve görüşlerle, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) ve kapsamında yer alan, Rio Deklarasyonu, Gündem 21, Ajanda 2000 ile geliştirilmiştir. Uluslar arası düzeyde getirilen tüm bu düzenlemelerde ortak amaç olan yaşanabilir, sürdürülebilir, kaliteli kentsel mekanların yaratılmasında ve tüm değerlerin korunarak yaşatılmasında bireylerin etkin ve bilinçli katılımını geliştirecek uygulama aracı kentsel tasarım olacaktır (Yapı Malzemeleri Kataloğı Eki, 1998).

Ülkemiz koşullarının uymasını gerektiren tüm bu uluslar arası şartlara, 2000'li yıllarla birlikte Avrupa Birliğı üyeliğine atılan adım ve beraberindeki kriterlerde eklenmektedir. Üyelik için Avrupa Birliğinin belirlediğı kriterlerden en önemlisi 1993 de Copenhagen de tanımlananlardır (EC Report, 1998; Dinan, 1999; Weiler, 1999). Temel olarak, *insan hakları, demokrasi, piyasa ekonomisi koşullarına uyum, politik, ekonomik koşullar ve bilgi teknolojilerinin geliştirilmesi* konularında bağlayıcılık aranırken, *sürdürülebilir ve gelişmiş yaşam koşullarını sağlamak* ve bu koşulları verecek fiziki mekanlar yaratmak yine önemle vurgulanırken, bu koşulları sağlamada ülkemiz için yine çağdaş yasal ve yönetsel düzenlemelerle geliştirilecek, geniş kapsamlı bir planlama süreci ve kentsel tasarım olgusu önemli olacaktır.

Tablo 4.1 Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyetinde Kent Planlama Sürecinin İmar Mevzuatları ve Kentsel Tasarım Uygulamaları

İMAR MEVZUALAR		UYGULAMALAR	
CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEM		CUMHURİYET SONRASI DÖNEM	
1836. Tanzimat Reformu, Batılılaşma Hareketleri	Kavalid-i Hendese Kuralları ile Planlamada İlk Bilimsel Yaklaşım	1836-1837 Von Moltke İstanbul Planı	
1839. İlk İmar Taltimnamesi Nihalikî "İlmühaber" yayınlandı.	Yol genişliklerinin belirlenmesi	Yangınlardan Sonra Yapılan Planlama Çalışmaları	
1840. Avrupa Modeline Göre Düzenlenen Kanun ve Yönetmelikler	Organik Dokuya Karşı Düz Yollar		
	Merkeziyetçilik		
	Düzenleme İkeleri;		
	Yanan alanların topoğrafyası,		
	Kent içindeki konumuna bağlı olarak,		
	Tarihi eserler/Ticari Limanlar plan odağı		
	Geniş Caddeler bağlayıcı nitelikli		
KENT PLANLAMADA İLK DÜZENLEMELER VE UYGULAMALAR		KENT PLANLAMADA İLK DÜZENLEMELER VE UYGULAMALAR	
1848. Yapı Düzenlemesi (Ebniye Nizamnamesi)	Uç Tip Sokak Belirlendi; büyük caddeler 7.60 m adi caddeler 6.00 m diğer caddeler 4.50 m	Yangın Yeri Planları	
1858. Sokakların Düzenlenmesine (Sokakların Düzenlenmesine Dair Nizamname)	Yapım Teknikleri Tanımlandı / Kargir Yapı Malzemesi	1856 Aksaray Yangını - İlk Düzenli Analizler	
1863. Sokak ve Yapı Düzenlemesi (T'uruk ve Ebniye Nizamnamesi)	İki kategori daha genişletildi, beşinci kategori 4.50 m	1854 Luigi Storari / Aksaray Yangını Yeri Haritası	
1875 ve 1877 İstanbul Özelinde 1882 Yapı Kanunu (Ebniye Kanunu)	Kare / dikdörtgen yapı adası zorunlu hale getirildi.	1865 Hocaapaşa Yangını / 1866, 1868, 1869 Raporları ve Düzenleme İkeleri	
	Akşap yapımı yasaklandı.	Yanan Batı Anadolu Kentlerinin İmar Planlama Çalışmaları	
	Usul-i Cadide geliştirdi; Tahrip olan alanların boş tarla olarak düşünülüp, kabul edilmesi,		
	Beşli yol kademesinde; 5. Kademe 4.50 m'den 7.60 m'ye çıkarılmıştır.		
1900 Avrupa'dan gelen Modern Davranışlar	Yol Ağı, Antikal Mydanlar, Düzgün Sokak Cepheleleri Tek Düzce Kent Dokusu	Amodin'in İstanbul Planı	
1902 Amerika'daki Güzel Şehir (City Beautiful) Akımının Etkisi	Ulaşım Planlaması / Bölgesel Tasarım	Bouvarin İstanbul Planı	
	Mekânlar arası bağlantı karmaşası,		
	Topoğrafyanın dikkate alınmaması,		
	Özgün Kent Dokusunun İhmali, İhmal Ediliyor.		
1923 TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN KURULUŞU VE CUMHURİYET DÖNEMİ		1923 TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN KURULUŞU VE CUMHURİYET DÖNEMİ	
1924.	Yol ve yapı adalarının düzenlenmesi, Meydanlarda Hükûmet Konağı merkezinde bulunan Kamuya Açık Mekânlarda Tasarım	1924 İzmir'in Savaş Sonrası Mevzi Planlarının yapılması	
1928 İlk Modern anlamda Kent Planlaması	Bölgeleme, Ulaşım Kademesi, Lajant Çeşitliliği	14 Yerleşimin Planlanması	
1935-1938 Yabancı Plancıların Çalışmaları		Ankara İmar Planı Yangınması	
		Hermen Jensen Planı	
		İlk Kentsel Tasarım Projesi	
		Vekâletler Mahallesi, Üniversite Sitesi, Bançellevler	
Tablo Bölüm 4.1 Kapsamında Değerlendirilen İmar Planlama Sürecinin Bir Sentezi Olarak Hatice Ayataç Tarafından Hazırlanmıştır.			

Tablo 4.2 Türkiye Cumhuriyetinde Kent Planlama Sürecinin İmar Mevzuatları ve Kentsel Tasarım Uygulamaları Kapsamında Değerlendirilmesi
(Cumhuriyet Dönemi ve Günümüze Kadar Gelen Süreç)

CUMHURİYET SONRASI DÖNEM	TASARIM KRİTERLERİ	UYGULAMALAR
1930. 1580 Sayılı Belediyeler Kanunu 1593 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu		Jansen, Prost, Lambert, Ölsner, Egli, Le Courbusier, Rene Danger, Vanderberg gibi yabancı plançıların İstanbul, Ankara, Adana gibi Yerleşmelerde Sanayi Bölgeleri ve Anele Evleri Tasarınları. Ankara, Adana, Mersin, Çeyhan, İzmit, Gaziantep : Yansen, Balikesir : Egli, Erzurum : Lambert, İstanbul : Prost
1933 Yapı Yollar Kanunu 2722 Belediyeler İstimlak Kanunu	- Bölgeleme Yaklaşımı - Kentin bütün olarak planlanması - Bahçelievler Düzeni - Ulaşım Ağı Kademelenmesi, - Yeşil Aklar ve Bahçeli Ev Parselasyonu - Detaylı Lejantlar	
1935 Dahiliye Vekaletinde Belediyeler İmar Heyeti ile Bayındırlık Bakanlığında Şehircilik Fen Heyeti kurulması		
1940- 1948 Yılları Arasında		
1945 4759 Sayılı Belediyeler Bankası ile Belediyeler İmar Heyeti "İller Bankası" adını aldı.		
1948 5237 Belediye Gelirleri Kanunu		
1954 6235 Sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Kuruldu.		
1956 6785 Sayılı İmar Kanunu (1956-1984)		
İlk Yasal Düzenleme		
1957 Kanun İfadesi Kalkarak "Tıp Yönetmeliği" Halini Aldı.		
1958 7116 Sayılı Yasa ile İmar ve İskan Bakanlığı Kuruldu.		
1959 İstanbul İmar Yönetmeliği		
1960 DPT kuruldu.		
Avrupa ve Amerikadaki Gelişmelere Paralel Olarak Kent Planlama ve Kentsel Tasarım Konulama Önem Verilmeye Başlandı.		
1972 1605 Sayılı Ek Yasa ile 6785 Sayılı Yasaların Kapsam Değişiklikleri		
1980 İmar İskan Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Adını Aldı.		
1984 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyeler Yasası		
1985 3194 Sayılı İmar Kanunu		

Tablo Bölüm 4.1 Kapsamında Değerlendirilen İmar Planlama Sürecinin Bir Sentezi Olarak Hatice Ayataç Tarafından Hazırlanmıştır.

4.2. Mevcut Yasal Düzenlemeler Ve İmar Planlama Süreci Aşamaları Kapsamında Kentsel Tasarım Kavramı ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi,

Türkiye'de günümüz imar planlama ve uygulama sistemi, doğrudan imar planlarının elde edilmesi ve uygulanması süreçlerini tanımlayan 3194 sayılı ve 1985 tarihli bir yasa ile bundan kaynaklanan yönetmelikler tarafından belirlenmektedir. Ancak bu etkinlik, gerek yönetimlerin yetki ve sorumluluklarının dağılımı, gerekse taşınmazlarla ilgili kurumlaşmaları sınırlandıran daha geniş bir mevzuat tarafından da dolaylı biçimde yönlendirilmektedir.

İmar mevzuatı sadece imar kanunu ve yönetmeliklerinden ibaret değildir. İmar faaliyetlerini ilgilendiren özel ve genel bir çok kanun, hukuki metin, kurumların kendi özel amaçları doğrultusunda çıkarmış olduğu konular ile özel imar kanunları denilen af kanunları ve diğerleri ile imar mevzuatını parçalı bir hale getirilmektedir.

Arazi sahipliği ile ilgili *Medeni Kanun*; Arazinin kaydı ile ilgili *Tapu ve Kadastro Kanunu* ve Arazinin yapılmasıyla ilgili *İmar Kanunu* ve *Kıyı Kanunu* temel belirleyici hukuki metinlerdir. Bunlardan başka *Gecekondu kanunu*, *Arsa Ofisi Kanunu*, *Toplu Konut Kanunu*, *Çevre Kanunu*, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*, *Milli Parklar Kanunu*, *Turizmi Teşvik Kanunu*, *Kat Mülkiyeti Kanunu*, *Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun*, *Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun* ve bu kanunların uygulamaya geçirilmesi ile ilgili tüzük ve yönetmelikleri bulunmaktadır. Genel bir değerlendirme yapıldığında imar faaliyetleri ile ilgili olan, imar işlerini kısıtlayan, düzenleyen, izin veren 250'ye yakın metin söz konusudur.

İmar sisteminin güncel kurumsal yapısını ise, merkezi ve yerel yönetimler oluşturmaktadır. Merkezdeki yetkilerin odağında Bayındırlık ve İskan bakanlığı ve buna bağlı İller Bankası ile yerel birimleri, bugün Maliye bakanlığına bağlı Arsa Ofisi, ayrıca taşınmazlara ilişkin tüm işlemleri yürütmekle yükümlü Tapu Kadastro genel müdürlüğü ve yerel daireleri görev yapmakta; yerel örgütlenme ise İçişleri Bakanlığı'nın genel gözetimi altındaki belediye ve il özel idareleri birimleri tarafından oluşturulmaktadır. İmar sisteminin tamamlayıcı kurumu olan yargı sisteminde ise; bölge idare mahkemeleri ile danıştay'ın bu alana uzmanlaşan 6.dairesi görevler üstlenmektedir.

Plan kavram ve tanımları düzeyinde, uygulama hükümlerinde onay ve uygulamada yetki kademelenmesinde görülen bu parçalanma, çok tanımlılık ve örtüşmelerin planlama ve tasarımın bir süreç olarak değil, ürüne yönelik plan düzeyinde ele alınmasından kaynaklanan bir gerçektir.

Ülkemizdeki mevcut imar mevzuatına bağlı yasal düzenlemeler, uygulama ve yetkilere ilişkin olarak tanımlanmaya çalışılan, bu yasal yığılma, olması gerekenlerin yanında ülkemiz için İmar Kanunu büyük sorunlardan biri olan yazınsal politika ve düzenlemeleri oluşturmakta fakat her durumda olduğu gibi gerçekleşmesi güçleşmektedir.

1985 tarih ve 18749 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 3194 sayılı İmar kanunu, *"Bugünün ve yarının ihtiyaçlarına cevap verebilecek köklü değişiklikler yapılması"* gerekçesiyle hazırlanmış, 1. maddesinde tanımlanmış olduğu biçimde, *"yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak"* amacıyla geliştirilen bir mekansal organizasyon aracı olarak belirlenmiştir.

50 madde, 8 geçici maddeden oluşan imar kanunu, getirdiği yenilikler yönüyle; ilk defa planlamayı bir sisteme bağlaması, fiziki plan kademeleri ile sosyo-ekonomik kararların mekana yansıtılması, planlı ve plansız alanları birarada ele alan bir anlayışı getirmesi, valilik ve belediyelerin plan üretimi ve uygulaması sürecinde etkinliklerini arttırması, işlemleri basitleştirecek ve hızlandıracak tedbirler (mevzi planlar, ruhsat işleri) önermesi, güveni kötüye kullananlara ceza hükümleri getirmesi ile 6785 sayılı yasadan farklı, sistemli ve açıklayıcı olarak tanımlanmaktadır (Duygulu, 1989; Ünal, 1994).

Günümüzde de halen yürürlükte olan ilgili imar kanunu ve yönetmeliklerinin kendinden öncekilere göre getirdiği yenilikler yanı sıra, analiz düzeyinde kapsamlı tanımlamalar getirirken sentez de yetersiz kalması, fiziki planlamada çok sayıda plan türü ve tanımıyla plan bütünlüğünü bozan bir anlayış ile bu planların yapma ve onaylayarak uygulanmasında merkezi yönetimin çeşitli kurumlarını sürece dahil etmesi ve dolayısıyla yetkisel sorunların yaşanması, beraberinde gelişen tip imar yönetmeliklerine bağlı olarak standartlaşma ve tipleşmeye bağlı kimlik kayıplarına sebebiyet vermesi birçok ortamda, farklı kişi ve kurumların değerlendirmelerinde vurgulanarak tartışılır olmuştur (Tekeli, 1992; Gezim, 1993; Suher, 1993; Çetiner, 1994; Suher, 1995; Keleş, 1996; Suher ve diğerleri, 1996; Ulusal Eylem Raporu, 1996; Erkün, 1999; Suher, 1998a, 1998c, Suher ve diğerleri, 1999).

Planlama sürecine olumlu ve olumsuz etkileriyle dahil olarak halen etkin bir şekilde kullanılan ilgili kanun ve yönetmeliklerin kentsel mekan organizasyonunda önemli bir uygulama aracı olan kentsel tasarım kavram ve olgusunun; kentsel tasarım kavramının tanımı ve anlamı (bölüm 4.2.1), planlama süreci aşamalarındaki yeri ve rolü (bölüm 4.2.2) bağlamında değerlendirilmesi ise bölümün ilgili başlıklarında tartışılacaktır.

4.2.1. İmar Planlama Sürecinin Kentsel Tasarım Kavram ve Tanımı Yönüyle İrdelenmesi

İmar ve planlamayla ilgili yasalarımızda çeşitli plan kavramları yer almaktadır. Mevzuatta yer alan plan kavramları temel de Sosyo-Ekonomik Planlar ve Fiziki Planlar olmak üzere iki kademede ele alınır. Sosyo- Ekonomik planlar, Ülke Kalkınma Planları ve Bölge Planlarıdır. Fiziki Planlar ise Yücel Ünal'ın (1991) geliştirdiği plan hiyerarşisinde tanımlandığı şekliyle Üst Düzey Fiziki Planlar, Ana Plan Türü olan Fiziki Planlar, Özel Amaçlı Fiziki Planlar olarak tanımlanmaktadır. Bunlardan bir bölümü, İmar kanunu ile bu kanunun uygulanmasını düzenleyen yönetmeliklerde, bir bölümü de başka kanun ve yasal belgelerde yer almaktadır. İmar kanununda yer alan plan kavramları; (1)*Bölge Planı*, (2)*Çevre Düzeni Planı*, (3)*İmar planı* olarak tanımlanırken imar planları da (i)*Nazım İmar Planı* ve (ii)*Uygulama İmar Planı* olarak iki başlıkta ayrıntılı olarak verilmektedir. İmar planı yapma esaslarına ilişkin yönetmelikteki plan kavramları ise; *Revizyon İmar Planı*, *İlave İmar Planı*, *Mevzii İmar Planı* dır. Diğer kanunlar kapsamında tanımlanan plan kavramları ise *İslah İmar Planı*, *Turizm Amaçlı Planlar*, *Koruma Amaçlı İmar Planı*, *Ulusal Park Geliştirme Planı*, *Özel Çevre Koruma Bölgesi İmar Planı*, *Köy Yerleşme Planı*' dır.

Ülke boyutunda alınan sosyo- ekonomik kararları belirleyen kalkınma planı kararları, bu kararları ülke mekanına indirecek ve bölgeselleştirecek olan bölge planlama kararları, kentsel planlama için yöneltici kararları içerir. Böylece bütünleşen bir imar planı ile kentin geleceğinin kestirimi kalkınma planı ve bölge planı temel verileri üzerine kurulur. Planlama kademelenmesine bağlı olarak söz konusu olan bu temel veriler açısından kentsel tasarımı yöneltici ve yönlendirici politika ve kestirimlere yönelik veriler mevcut sürece dahil edilememektedir.

İmar Kanunun tanımlamalara ilişkin bölümünde "kentsel tasarım" a ait olmak üzere herhangi bir yasal tanımlama yer almamakta, imar planı kapsamında başvuru plan türlerinin tanımları, içerik ve kapsamı, işlevleri ve ölçükleri belirlenirken, kentsel mekan düzenlemesi 1/1000 ölçekli uygulama imar planı kapsamında ele alınmaktadır. Bu süreklilik içerisinde kentsel tasarım kavramı; "*kentsel gelişme*

stratejilerinin belirlendiği, gelişme ile ilgili genel ilke kararları doğrultusunda, uygulamaya dönük olarak kent bölgelerinde yapı adaları ölçeğinde ayrıntılı düzenlemeler, yoğunluk ve yapı düzeni kararları getiren" Uygulama imar planlarının geliştirilmesinde gerektiğinde kitle ve açık alan düzenlemeleri için kullanılacak bir teknik olarak tanımlanmaktadır. Ancak söz konusu bu teknik ile ilgili olarak herhangi bir yazılı tanımlama verilmemekte, yönetmelikte tanımlanan lejant ve tekniğin başlıkları tanımlanmaktadır. Yönetmelik kapsamında tanımlanan ve plan kapsamında olması gerekli bilgilerin konusuna göre kentsel alan kullanımları, alan sınırları, açık ve yeşil alanlar, kentsel sosyal donatılar ve teknik altyapı sıralandığı, yapı adası ölçeğinde ise yapı düzeni ve yoğunlukların yazılı olarak ifadelendirildiği görülmektedir.

Uygulama imar planı ölçeğinde planın genel amaç ve hedefleri kabul edilerek olası yapılacak plan revizyonları ve eklemelerinde sınırlı kentsel alanlar için nüfus, yoğunluk değerlerinin yeniden belirlenmesi konusu bir süreç içerisinde gelişen planlama ve tasarımın parçalanmasına neden olmakta, kentsel ulaşım ile ilgili geometrik düzenlemelerde kullanılması önerilen ölçeğe bağlı olarak 1/500, 1/200 ve 1/100 detaylarda kentsel tasarım olarak nitelendirilmektedir.

Koruma amaçlı imar planlarında ve temelde kent yenileme aracı olarak kullanılan ve mevzi imar planı türünde olmak üzere tanımlanan Turizm teşvik kanunun kapsamında çıkartılan kararnamele getirilen, Resmi Gazetede İş ve Turizm merkezleri ilanı ile uygulamaya konulan imar faaliyetlerin de uygulama planı ölçeğinde gerekli yerlerde kentsel tasarım kullanılabilecek bir teknik olarak nitelendirilmektedir. Ulaşım planlamasının gerek görüldüğü ve uygulama imar planı düzeyinde ele alınan düzenlemelerde ise ulaşım akslarının tanımlanması gibi ulaşım ile ilgili çözümlerin yanında yayalaştırma uygulamaları gibi kentsel tasarım ölçeğinde ve içeriğinde çözülmesi gerekli uygulamaların geometrik düzenlemeler olarak nitelendirildiği görülmektedir.

İmar mevzuatının geçerli olduğu ülke sınırları içerisinde her yörede aynı şekilde tanımlanan ve gerektiğinde plan notları ile detaylandırılması öngörülen uygulamalarda söz konusu plan notlarıyla yapı adası içinde yapılacak düzenlemelerde, yol, yaya yolu, meydan, otopark, kentsel yeşil alan düzenlemelerinde sadece mülkiyetin esas alınması ve bu konuda gerekli düzenlemelerin belediyelere bırakılması hususları yerleşmeye uygunluk açısından düşünce temelli politika belirleme düzeyinde kalmaktadır.

İmar planlama süreci içerisinde uygulama imar planı kapsamında gerektiğinde kullanılabilecek bir teknik olma tanımından öte geçemeyen kentsel tasarım kavramı Mimarlar Odası Mimarlık, Mühendislik, Şehircilik ve Kentsel Tasarım Proje Yarışmaları Yönetmeliğinin de (12.Mart.1988) ve Mimarlar Odası yönetmeliğinin 5/d maddesi gereğince hazırlanan TMMOB Mimarlar Odası Kentsel Tasarım Hizmetleri Ücret Şartnamesi Yönetmeliğinde *"yapı ve çevresinin tümel bir anlayışla tasarlanmasını amaçlayan, her türlü yapılaşmamış çevrenin mimari ölçek ve kavramda tasarlanmasına ve düzenlenmesine yönelik mimarlık disiplinin bir dalı"* olarak tanımlanmaktadır. Kentsel tasarım ile ilgili her türlü araştırma, tasarım, analiz hizmetlerini kapsayan kentsel tasarım hizmetlerinin ölçeği ise alan büyüklükleri ile bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Alan büyüklüğü ve hizmet karşılığı ücret ilişkisine bağlı olarak ve mimarlık mesleğinin bir uygulama alanı olarak tanımlanan kentsel tasarım yine bina ve yakın çevresinin vaziyet planı düzeyinde ilişkisinden öte geçememektedir.

4.2.2. Kent Planlama Süreç Kademelenmesi ve Adımlarının Kentsel Tasarım Uygulamaları Yönüyle İrdelenmesi

İmar planlarının düzenlenmesi ve aşamalarına ilişkin olarak 3194 sayılı kanun ve yönetmelikleri gereğince İller Bankası tarafından hazırlanan teknik şartlaşma da ülkemizdeki mevcut planlama süreci adımları tanımlanmaktadır.

Teknik Şartlaşmanın tanımladığı şekliyle, İmar planlarını düzenleme sürecinde birbirini izleyen aşamalar; *Plan öncesi bilgi ve dokümanların toplanması; amaçların belirlenmesi - hedeflerin saptanması; bilgi toplama, araştırmalar (analiz); bilgileri birleştirme (sentez), yorum, sonuçların değerlendirilmesi; plan kararları, planlamaya geçiş, plan alternatifleri, alternatifler arasından karşılaştırma, değerlendirme; Plan belgesi ve ekleri, plan hükümleri, plan notları, plan uygulama programlarının hazırlanmasıdır.* Uygulama ve denetleme planının gerçekleşmesi ve kontrolü adımlarıdır (Tablo 4.3).

4.2.2.1. Araştırma - Değerlendirme Aşaması

İller Bankası tarafından hazırlanan "Teknik Şartlaşma"da; yerleşmeye ilişkin verilecek arazi kullanma kararlarında doğal dengeye olumsuz etkilerin minimuma indirilmesi, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak kent planlamasının ilk etabını oluşturan kent araştırmalarında ayrıntılı analiz yapılması ön görülmüştür (Gezim, 1993).

Plana hazırlık aşaması olarak da tanımlanan bu evrede, plan yapım alanı ve planlamaya esas olan projeksiyon nüfus belirleyicilerine bağlı olarak, kentsel yerleşmelerde yapılması ön görülen Araştırma (tespit, analiz)- Değerlendirme (sentez) çalışmaları standart başlıklarda tanımlanmaktadır.

Analiz Aşaması; Yerleşmenin fiziksel planlaması için yapılacak araştırma ve değerlendirme çalışmaları, planlaması yapılan yörenin günümüzdeki durumunu, geçmişteki ile karşılaştırarak gelişme potansiyellerini, gelişme eğilimlerini, gelişmeyi etkileyen ve yönlendiren eşik ve sınırlamaları ve yerleşmenin gelecekteki düzeye en yakın biçimde tahmin etmek için yapılan çalışmalardır .

İmar planlarının hazırlanmasında temel veri olan halihazır haritaların üzerinde kadastral bilgilerin bulunmaması, istatistiki bilgiler, konut ve kent göstergeleri ile ülkenin doğal kaynaklarına ilişkin envanter çalışmalarında görülen yetersizlikler, ayrıca imar planı yapımına esas olacak ve ön hazırlık aşamasında yerleşmelerin özelliklerine göre çeşitli kuruluşlardan istenilen verilerin zamanında temin edilememesi plan yapım sürecinin başlangıcında önemli olan bilgi ve dokümanlar yönüyle aksaklıklara neden olmakta, bu durum özellikle kentlerin özgün değerlerinin tespitinde eksik bilgilenmeyi getirmektedir. Sürecin en önemli aşamasındaki aksaklıklar hatalı tahminlere ve beraberinde mekansal olumsuzluklara neden olmaktadır.

Mevzuata göre plan çalışmaları öncesinde analitik çalışmalar yapılmak zorundadır ancak söz konusu olan bu çalışmalar (Tablo 4.3) çoğunlukla yerleşmenin planlamasına yönelik tespit çalışmaları olarak rapor düzeyinde kalmaktadır. Yerleşmenin genel karakterinin tanımlanmasına yönelik yapılması öngörülen çalışmaların bilgi toplama ve değerlendirilmesinde tanımlanmış bir teknik olmamakla birlikte bu durum tasarımcının bilgi düzeyi ya da yerel yönetimlerin kadrolarıyla sınırlı kalmaktadır. Analitik çalışmaların yapımında ki bu standartlaşma ülke genelindeki tipleşmeyi de desteklemektedir.

Teknik Şartlaşmada tanımlandığı biçimde kent planlaması sürecinin gerekli ve vazgeçilmez bir aşaması niteliğinde olan "*sentez*", planlama alanında getirilen bir dizi araştırma sonuçlarının birleştirilerek, yorumlanması ve plan kararlarını yönlendirecek biçimde değerlendirilmesidir. Sentez paftası kentsel yerleşmenin büyüklüğüne bakılmaksızın imar planlaması yapılan her kent için aynı içerik ve kapsamda düzenlenirken, kentin karakteristik yerleşme özelliklerini belirleyen ve araştırma sonuçlarını bir arada ve özetle veren, İller Bankası tarafından formu verilen kent karakter tablosu sentezin eki olarak önerilmektedir.

Planlama ve tasarıma geçilmeden yapılması gerekli ve zorunlu olan ön bilgi ve veri toplama, verilerin analizi ve kararlara geçişi kolaylaştıran sentez çalışmalarında çoğunlukla ölçülebilir belirleyicilere yönelik verilerin ağırlıkta olduğundan bu aşamada yerleşmeler tasarım yönüyle değerlendirilememekte sadece kentsel mekan oluşumu başlığı altında kent estetiği, kent imajı konularında tasarımcının bilgi ve değerlendirmesine bırakılan tespitlerle sınırlı kalmaktadır. Kent karakteri ve imajının değerlendirilmesinin ise bir tabloda sınırlı kalınması, çizim ve modellemelerle gelişecek üçüncü boyutla ilgili çalışmaların yokluğu dikkati çekmektedir.

4.2.2.2. Plan kararları, planlamaya geçiş, plan alternatifleri, alternatifler arasından karşılaştırma, değerlendirme;

Plan kararlarına geçiş, plan alternatifleri İmar Planının, Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı olmak üzere iki aşamasında gerçekleşmektedir. Nazım İmar Planı Aşamasında, planlamaya geçişte, kent planlamasının genel amacı yanı sıra kentin özelliği ve gelişme aşamasına göre belirlenen gelişme hedefleri uyarınca ve gelişmeyi yönlendiren eşik ve sınırlamaların belirlendiği gelişme potansiyeli ve projeksiyonları sonucunda elde edilen alt / üst değerlerin tanımlandığı çerçevede, geleceğe dönük bir dizi varsayıma dayanılarak plan kararlarının üretilmesine geçilir.

Geleceğe dönük varsayımların sayısına bağlı olarak, farklı kentsel alan kullanımı ve yer seçimi kararları doğrultusunda olası kentsel gelişme alternatifleri tanımlanır. Kent planlamasının yalnız nazım imar planı aşamasında üretilen bu alternatif kentsel gelişme şemaları ve uygulama stratejileri arasında bilinen yöntemlerle farklı ağırlıkta değerlendirme kriterlerinin birlikte düşünülmesi ile karşılaştırma yöntemiyle değerlendirme yapılır. Kentsel gelişme şemalarının her biri amaç ve hedeflerle tutarlılığı, beraberinde gelişen politika ve uygulama stratejileri ile birlikte değerlendirilir.

Çok sayıda kentsel gelişme alternatifi, yalnızca yaygın ve büyük kentsel yerleşmelerin planları için ve nazım imar planının elde edilmesi aşamasında üretilir. Küçük yerleşmeler için sentez ve projeksiyondan sonra doğrudan nazım plan ilke kararlarının üretilmesine geçilir.

Uygulama İmar Planı aşamasında plan kararlarına geçilmesinde kentsel gelişme stratejilerinin belirlenmesi ve gelişme ile ilgili genel ilke kararlarının yeniden değerlendirilmesi uygulama planı ölçeğinde planların hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesinde de gereklidir görülmektedir. Ancak çoğu zaman plan büyüklüğüne bağlı olarak bir üst planın hedefleri doğrudan etkili olmaktadır. Kentsel tasarım

yönüyle "kentsel doku analizlerinin yapılması İller Bankasının gerekli gördüğü durumlarda ek olarak istenebilir" ifadesi uygulamalarda bir zorunluluk getirmemekte ve ihmalè neden olmaktadır. Bu durum yine tasarımcının bilgi, deneyim ve bilinci ile ilişkili olarak olumlu ve ya olumsuz değerlendirilecektir.

İmar planı ilavelerinde, revizyonunda, yerel imar planlarının hazırlanmasında plan kararlarının üst ölçek kararlarına ve verilerine uygunluğu aranır, sadece yapılması gerekli görülen ilave ve değişikliklerin uygulama imar planı ölçeğinde olmak üzere gerekli görülen ek araştırmalar istenebilir. Koruma amaçlı imar planlarında amaca bağlı olarak kentsel dokuyu oluşturan yapı, dış mekan, sokak, meydanlar ve yerleşmenin geneline ilişkin analiz çalışmalarının yapılması gerekli görülmektedir. Şartlaşma kapsamında özellikle plan amaç ve tanımına bağlı olarak yapılması gerekli görülen analiz çalışmaları, mevzuatta yasal olarak tanımlanmayan kentsel tasarım çalışmalarının varlığına ilişkin olarak kabul edilse de, sınırlı ölçekte, sadece veri toplama düzeyinde kalan, uygulama ve özellikle de gerçekleştirmede zaman, maliyet, bilgi eksikliği, gibi nedenlerle "gerekli görülürse" ifadesinin sınırlarıyla tanımlanan bir durumu yansıtmaktadır.

4.2.2.3. Plan Yapımı ve Yaptırma Yöntemleri

Plan yapımında izlenecek esaslar konusunda "İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Dair Yönetmelik" çeşitli yönlendirmelerde bulunmaktadır. Yönetmeliğin tanımlamasına göre; *"Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı tasarımları ilgili yönetmelikçe belirtilen standartlara ve lejant için verilen çizim tekniklerine uyularak hazırlanır. Çizili olarak ifade edilemeyen konularda, plan ilke ve kararlarına açıklık kazandırmak ve yönlendirmek amacıyla plan notu ve plan hükümlerinin yer aldığı paftalar hazırlanır ve planla birlikte onaylanır"*. Standartlar ve çizim lejantlarında kentsel kullanım alanları, teknik ve sosyal donatıların tanımlandığı görülmektedir. Uygulama imar planı ölçeğinde de aynı konulara ilişkin fakat 1/1000 ölçeğe uygun çizim lejantları tanımlıdır. Kentsel tasarım gerektiğinde yapı adalarında düzenlenmesi öngörülen yapı düzenine bağlı olarak kitle ve açık alan düzeni ve ölçülendirmelerinde bir teknik olarak önerilir. Ancak bu tekniği tanımlayıcı herhangi bir lejant bilgisi belirli değildir. Planların düzenlenmesinde yapılması gerekli görülen tüm çizimler yazılı ve iki boyutludur. Plan notları ve plan raporu plana ilişkin düzenlemelerin uygulama esaslarını, etaplarını, uygulama araçlarını tanımlayan yazılı belgelerdir. Fakat ülkemizde uygulandığı şekliyle plan notları ve raporlar yönetmeliğin tanımlarındaki olması gerekenin ötesine geçememektedir. Bu nedenle tasarıma yönelik yönlendiricilerin eksikliği belirgindir.

Uygulama imar planı ölçeğinde hazırlanan diğer plan düzenlemelerinde aynı standartlar aranırken, koruma amaçlı planlarda kentsel tasarım vurgusunu yineleyen, yapı, açık alan, meydan, yol dokusu ile ilgili ölçek, oran, malzeme, renk düzeyinde detaylı çalışmaları içeren genel bir tanımlamaya yer verilmektedir. Planlamanın amacı koruma olduğunda önem verilen bu vurguların tüm kentlerde ve koşullarda uygulanması ve kentsel tasarımın sürece dahil edilmesi için tüm plan tanımlamalarına koruma bir zorunluluk olarak eklenmeli mi?, sorusunun tartışmaya getirilmesi gerekli ve zorunlu görülmektedir.

Plan Yaptırma Yolları; Plan yapımının olağan sürecinde, imar planlamasının kurumsal yapısına bakıldığında; merkezi yönetim kuruluşları ve yerel yönetim kuruluşlarının iki önemli yönetsel birimi oluşturduğu görülmektedir. Merkezi yönetim kuruluşlarının başında fiziksel planlama düzeyinde olmasa da, sektörel düzeyde, ülke ölçeğinde sosyo-ekonomik yatırım kararlarını yönlendiren ve bölgesel gelişme esaslarını belirlemekle görevlendirilen Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı yer almaktadır. Bunu fiziksel planlamadan birinci derecede sorumlu bakanlık olarak Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Bakanlığın ilgili kuruluşu olarak planlama, harita altyapı, yerel yönetim bankacılığı görevlerini üstlenen İller Bankası izlemektedir.

İmar kanunu kapsamında tanımlanan planların yapma ve yaptırılmasında uygulama yetkilerine ve kuruluşlarına bağlı olarak *Kamu Yönetimleri, Özel teknik bürolar ve Yetkili uzmanlar* olmak üzere üç temel yöntem kullanılır.

Kamu Yönetimleri; Ülkemizdeki mevzuata bağlı olarak plan yapımı sürecinde merkezi ve yerel yönetimlerin çoğunlukla üst üste örtüşen yetki ve sorumluluklar içinde oldukları görülmektedir. İmar planı yaptırmak ve uygulamak yetkisi yerel yönetimlere verilirken merkezi yönetime ait kurumlara (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Özelleştirme İdaresi) planlarla ilgili geniş yetkiler tanınmıştır. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ilgili bir kuruluş olan ve belediyelerinde ortak olduğu İller Bankası ise (RG 1995-22465) belediyelerin kaynak ve teknik eleman yetersizliklerine bağlı olarak halen süregelen sorunlara teknik hizmetler düzeyinde katkıda bulunan, özellikle küçük belediyelerin imar planlarını yapan ve plan yapma giderleri için belediyelere kaynak sağlayan bir kuruluş olarak seçilen kamu kurumlarından birini temsil etmektedir.

İlgili bakanlıkların kendi konularına ilişkin olarak sürece dahil olmaları ve yerel yönetimlerden bağımsız olarak merkezden gelen uygulama yetkisini kullanmaları sonucunda kentlerimizin gerek planlaması gerekse de tasarımı yönüyle çoğunlukla olumsuz etkilere neden teşkil etmektedir, öte yandan İller bankasının yetkili

kılınması belediyelerin isteklerine bağılı olarak gerekleştiğıinden ve belediyeleri teknik, mali yönüyle destekler mahiyette olduğıundan daha olumlu görülebilir. Özellikle de bankanın son yıllardaki kayıtlarına bakıldığında 1933 yılından günümüze değin yapılan planlama çalışmalarının hazırlayan kurumlara göre yapılan tespitlerde 4688 adet planlama işinin 4272 adedinin Banka tarafından tamamlandığı, buna rağmen 416 adedinin ise Bakanlık ve Belediyelerce yapıldığı görülmektedir (İller Bankası Dergisi, 1998). Bankanın olumlu görülen bu katkısı yanısıra belediyelerin kaynak ve teknik eleman yetersizliklerinin halen devam ettiğinin bir göstergesi olarak önemli bir durumu da vurgulamaktadır. Öyleki, 1980-1984 döneminde 5 yıl içinde toplam 532 Belediyenin İmar planı yapılmışken, bu rakam 1985-1989 döneminde 663, 1990-1994 döneminde 749, 1995-1998 döneminde 621 olarak banka tarafından gerçekleştirilmiştir (İller Bankası Dergisi, 1998).

Ancak merkezi yönetimin yetkilerini barındıran kamu kurumlarının yasanın ilgili maddeleriyle sadece onay yetkisinin değil, bakanlıkların konularına göre plan yapma, onaylama hatta uygulama yetkilerine sahip olmaları mevcut planlama ve tasarımlar yönüyle parçacı uygulamalara neden olmaktadır. Planın bütünlük hedefi içerisinde olması gerekenin ötesinde, farklı yetkili kurumlar ve farklı düzeylerde hazırlanan çalışmaların uygulamadaki olumsuzlarını kentlerimizde gözlemek mümkündür.

Yerel Yönetimlerin; Ülkemizdeki temsilcisi olarak belediyeler batı toplumunda bir sivil toplum kurumu olarak yorumlanmaktadırlar. Ülkemizde de bu görüşün kabul görmesi yerel ölçekte sorunların örgün ve yaygın özömlenmesine olanak verecektir. Çünkü, iyi bir belediye yönetiminde olması gereken ilkeler; etkinlik, demokratikleşme-katılım ve çoğulculuk, yönetimde yaratıcılık ve eşitliliğın üretilmesi, çeşitlilik ve çoğulculuk içinde toplumsal sistemin tümüne ilişkin amaçların gerçekleştirilmesi olarak (Tekeli, 1992) tanımlanmaktadır.

3194 sayılı İmar Kanunu ile getirilen düzenleme ile yetkileri artan belediyelere teknik personel ve kaynaklar yeterli olduğıu taktirde, İmar planlarının; Nazım imar planı ve Uygulama imar planı yapma ve yaptırma yetkisi verilmiştir. Ancak belediye ve mücavir alan dışında yetkiler merkezi yönetim temsilcisi olan valilik veya ilgisince yapılır yada yaptırılır.

Ancak elde ettikleri bu yetkilerine rağmen yerel yönetimler yönetim sistemi içerisinde sorunları en belirgin olan kesimi oluşturmaktadır. Yerel yönetimlerin (Mahalli idarelerin) sorunları farklı zaman dilimlerinde, farklı amaçlar kapsamında yürütölen

çalışmalarda tespit edildiği şekliyle; planlamadan, yönetimden ve uygulamadan kaynaklanan sorunlarda birleşildiği görölmektedir (Tekeli, 1992; Çetiner, 1994; Ünal, 1994; Koca, 1997; Eyüboğlu, 1998).

Yerel yönetimler düzeyinde tüm yetkilere sahip olma isteği olmakla birlikte karar alma, uygulama ve denetleme sürecinde katılım yetersizliği, kadro yetersizliği, bilgilendirme eksikliği, anayasanın amir hükmü olmasına rağmen, mahalli idarelere görevleri ile orantılı mali kaynak sağlanamaması, mali olanaksızlıklar ön plandadır.

Merkezi idare ile mahalli idareler arasında hizmetlerin niteliğine uygun bir görev bölüşümünün yapılmamış olması, yerel nitelikli olan ve mahalli idarelerce daha etkin bir şekilde görölebilecek pek çok hizmetin merkezi idare kuruluşlarınca yürütölmesi, merkezi idarenin gereksiz ve aşırı vesayet uygulamaları, merkezi idareye aşırı bağımlılık, öz gelir yaratma sınırlılığı, hizmet gereklerine uygun olarak teşkilatlanmaması, nitelikli personel istihdamındaki zorluklar, uygulamalarda önemli sorunlara neden oluşturmaktadır. Teknik eleman yetersizliği hazırlanan projelerin okunması, anlaşılması, ve yaşama geçirilmesinde güçlüklerle yol açmaktadır (Tekeli, 1992; Çetiner, 1994; TÜSİAD, 1995; Koca, 1997; Eyüboğlu, 1998).

Günümüzde kamu harcamalarının ortalama yalnız %15.0'i yerel yönetimlerce, %85.0'i merkez yönetimce yapılmaktadır. Avrupa ölkelerinde bu orana eşite yakın, kimilerinde daha fazladır. Bu oranlar yerel yönetimlerimizin yerel hizmetlerin önemli bir bölümünün üzerinde yürütme yetkisinden yoksun olduğu açıkça görölmektedir (TÜSİAD, 1995).

Ölkemizde yerel yönetimlerdeki planlamaya ilişkin kadroların azlığı ve yetersizliğinde ise, özellikle 1984 sonrası plan yapım, kontrol ve onay işlerinin yerel yönetimlere bırakılması, planın onandığı meclislerdeki eğitilmiş kişilerin ve meslek adamlarının yokluğu önemli aksaklıklara neden olmakta uygulamaları imkansız kılmaktadır. 1987 yapılan bir araştırma belediyelerin %24.8' inde hiçbir teknik eleman bulunmadığını, %33.2 sinde yalnız bir teknik eleman olduğunu göstermektedir (Keleş, 1996).

Yerel yönetimlerin üstlendikleri hizmetlerin diğer ölkelere göre çok sınırlı düzeyde olduğunun ve olması gereken kadrolaşmaya erişilememesinin bir diğer önemli göstergesi de, merkez yönetimi ile yerel yönetimler de çalışan kamu personeli oranlarının karşılaştırılmasında belirlenmektedir. Türkiye'de yerel yönetimlerde çalışanlar, tüm kamu personelinin %10.0 nu teşkil ederken, bu oran Almanya'da %31.0, Japonya'da %65.0, A.B.D.'de %60.0 Norveç'te ve İsveç'te %70.0 düzeyine erişmektedir (TÜSİAD, 1995).

Kanunların verdiği yetkilere rağmen, yıllardır değişmeden süregelen bu sorunlar beraberinde; kaynakların israfı, hizmet maliyetinin artması ve gecikmesi, koordinasyon eksiklikleri, halkın katılımının sağlanamaması ve hizmetlerin benimsenmemesi, merkezi idarenin gereğinden fazla yıpranması gibi olumsuz sonuçlara neden olmaktadır (Mahalli İdareler, 1998).

Yetkili Uzmanlar, İmar kanununun ve ilgili yönetmeliklerin mesleki bilgi, deneyim ve yeterlilik düzeyini tanımladığı plancılardır. Kanunun 38. maddesine göre, kent planlarını yapmaya, uygulamaya yetkin olmak için, kent ve bölge planlaması konularında yüksek öğretim veren üniversitelerin ilgili bölümlerinden mühendis, mimar ve kent plancısı diploması alınması ve Bakanlıkça yetki verilmesi gerekmektedir. "İmar Planlarının Yapımını Yüklünecek Müellif ve Müellif Kuruluşlarının Yeterlilik Yönetmeliği" ise belediye ve mücavir alan sınırları içi ile bu alanlar dışındaki imar kanununa tabii alanlarda düzenlenen nazım imar planları, uygulama imar planları ile mevzii imar planlarının ve yerleşmelerin, farklı gelişme etaplarında yapılması gerekli ve uygun görülen plan ilavesi, plan revizyonlarının yapımını ve uygulama imar planı ölçeğinde hazırlanan bütün planlara göre düzenlenen parselasyon planlarının yükümlenilmesine dair esasları belirlemektedir. Adı geçen yönetmelik, imar planı hazırlayacak olanlarda aranan nitelikleri, gelecekteki nüfusların ve kentin kapladığı alanın büyüklüğüne göre 6 sınıfta değerlendirmektedir. Yönetmeliğin plancılarda aradığı nitelikler gruplara göre farklılık göstermekle birlikte büyüklük, deneyim ve öğretim, çalışmalardan alınan ödüllere bağlı başarılarına göre değerlendirilmektedirler.

Kentin nüfusu ve alan büyüklüğüne bağlı olarak değerlendirilen mesleki yeterlilik düzeyinin, özellikle kent ve mahalle ölçeğinde hatta sokak meydan ölçeğinde geliştirilen kentsel tasarım çalışmalarında ters bir orantıyla, yeni mezun düzeyde bir plancının da yapabileceği bir iş olarak belirlemektedir. Mimar ya da plancı olsun mezun olur olmaz tasarım ve uygulama yetkisi veren bu durum özellikle kentsel tasarım gibi özel bir bilgilenme sürecine ve yeteneğine sahip olma zorunluluğu gerektiren çalışma alanı için fazla cesaret vericidir.

Kanunun tanımladığı yetkili uzmanların süreç içerisinde plan yapma ve uygulamaları için yine yasanın öngördüğü yöntemler esas alınmaktadır. Bu yöntemlerden en çok tercih edilen *Yarışmalar* çoğu kez belediyeler adına, İller Bankası'nca açıldığı gibi meslek odaları tarafından da önerilebilir. Yarışmanın teknik ve mesleki aşamalarında uzmanların olması gerekli ve önemli olmakla birlikte, yerel düzeyde, sivil toplum örgütlerinin hatta halkın temsilcilerinde olacağı daha geniş katılımlı

jürilerin oluşturulması, karar verme sürecini geliştirecek, yarışmaların en önemli sorunu olan fikir düzeyinde kalarak uygulanmamayı ortadan kaldıracaktır.

Belediyelerin ve İller Bankasının yetkili uzmanlara yetki verdiği bir diğer uygulama şekli *ihaleler*dir. İmar yasası, imar planları ve güncel durum haritalarının yaptırılmasını Devlet İhale Yasası'nın kapsamı dışında bıraktığı halde, iller bankası, planları ihale ile yetkililere vermeyi sürdürmektedir. İller Bankası ya da belediyeler ihale dışında, planları pazarlık ya da emanet yöntemleriyle de hazırlatabilirler. İhalelerde İller bankası onaylı tip sözleşmelere uymak zorunda olduğu gibi belediyelerde de sözleşme örneklerini Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na onaylatmak zorundadırlar. Seçilen yöntem ihale, emanet ya da pazarlık olsun katılımcılar mesleki deneyim ve başarı kriterleri ölçüt alınacak plancılar olacaktır. Ancak bu ölçütleri sağlayanların çoğunlukla İstanbul ve Ankara'da faaliyet gösterdikleri düşünüldüğünde bu yöntemlerle elde edilen planlama ve tasarım çalışmalarının yerel düzeyde yapılması yerine merkezden yürütülmesine neden olacaktır.

Özel Teknik Bürolar, Ülkemizde ilk kez, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca çıkarılan Yeminli özel teknik bürolar yönetmeliği (RG 1984, 18335) ilgili bürolara, plan hazırlama görevinin "gerektiği taktirde" verilmesini (madde 2) ve bu bürolarda görev alabilecek teknik personeli, Türkiye Mühendis ve Mimar Odalarına bağlı, meslek odalarına kayıtlı yüksek mimar, mimar, inşaat yüksek mühendisi, harita kadastro yüksek mühendisi, kent plancıları nitelikleri belirlenecek öteki fen elemanlarının oluşturmasını öngörmüştür (madde 3).

Yönetmelik bu kişilerce kurulacak bürolara, imar uygulama planı, mevzii imar planı ve islah imar planları düzenlemek yetkisi vermiştir (madde 7). İmar uygulamalarında özel bürolara verilen yetkiler düzeyinde söz konusu uygulama sadece alan büyüklüğüne bağlı olarak değişim göstermektedir. Sadece kent plancıları ya da plancılık yapan mimarlar için tanımlanan yetkisel kademelenmenin alan büyüklüğüne bağlı olması bir sınırlama olsa da uygulama konularında kent planlamaya ilişkin tüm plan kavram ve uygulamalarıyla birlikte kentsel tasarım, peyzaj tasarımı gibi özel bir bilgilendirme gerektirecek konularda da çalışma yetkisi verilmektedir.

Bu uygulama yetkilerine sahip olanların bilgilendirme düzeylerini geliştirmeleri ise genelde uygulamalı olmakta ve kentlerimiz bu durumdan oldukça zarar görmektedir. Ülkemizdeki mevzuatın uygulama yetkileri düzeyinde ki genel değerlendirmesi yapıldığında; Merkezi yönetimin kent planlaması üzerinde onay düzeyinden tasarıma kadar geniş kapsamlı yetkilere sahip olması, bu durumun yerel

yönetimlerin özel sorunlarıyla birleştğinde getirdiği yetki kısıtlamaları bireylerin kullanımı için düzenlenen kentsel mekanların tasarımında süregelen olumsuz gelişmeleri yönetsel düzeyde bir kez daha vurgulamaktadır.

4.2.2.4. Onaylama

Planların kesinlik kazanması olarak da tanımlanan onaylama aşamasında 3194 sayılı İmar Kanunu ve mevzuatın tanımladığı diğer bazı yasalar esas alınmaktadır. İmar kanunu kapsamında planın askıya çıkarılması ve indirilmesi ile halka değerlendirme fırsatının verilmesi, bu süreçte planlara itiraz için belediyelere ve idare mahkemelerine başvurulması adımları söz konusudur. Mevcut planlama sürecinde halkın onaylama aşamasındaki olumlu olarak nitelendirilebilecek bu katkısı, uygulandığı şekliyle kamu yararı ilkesi, tarihi yapıların korunması amacının dışında kişisel çıkarlara hizmet eder bir uygulama aracı haline dönüşmektedir.

İmar kanunu dışındaki diğer kanunlara göre gelişen onaylama sürecinde ise, Belediye ve Valiliklerin plan onama yetkilerinin yanında yerleşimin özelliğine göre Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Başbakanlık Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Güney Doğu Anadolu Bölgesi Bölge Kalkınma İdaresi teşkilatı ve Kültür Bakanlığı Kültür ve tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarınca planlar incelenerek onanmaktadır. Onama mercilerinin çeşitli olması, bu konuda gecikmelere ve görüş farklılıklarına neden olmaktadır. Bu durum kentsel planlama da olduğu gibi kentsel tasarım içinde halkın katılımını etkisiz hale getiren ve tepeden inme kararlarla bütünlüğü zedeleyen bir durumun vurgusudur.

İzlenen prosedürlere bağlı olarak kesinleşen planlar içerdikleri kararlara bağlı olarak uygulamayı gerçekleştirmek üzere hazırlanacak imar izlencesi ve imar yönetmeliği gibi öteki yasal belgeler ile imar planının çizdiği çerçeve içinde düzenlenir. İmar işlerinde, imar planı her zaman temel bir belgedir. Ancak bu belgenin getirdiği koşullara gerek yerel ve merkezi yönetimin gerekse de bireylerin uyumu en önemli konudur.

İmar Kanununun ilgili maddeleri gereği (11.md., 13.md., 14.md.) kesinleşen imar planlarının uygulanmasına ilişkin olarak kamu yararı esasına dayanan düzenleme ilkeleri tanımlanmaktadır. Özellikle imar planı sınırları içinde alan, yükseklik ve derinlik olarak ilgili ölçütlere uyulması gereği; bu değişikliklerin ve eklemelerin kamu kullanımına ayrılan, okul, cami, yol, kent alanı, yeşil alan, çocuk bahçesi, Pazar yeri, hal, mezbaha vb. alanlarda yapılamayacağını vurgulamaktadır. Ancak imar planlarının kararlarının uygulama süresine bağlı olarak 5 yıl içinde uygulamaya

geçmeyen koşulların kamu yararı esasına dayansa da bireylerin talebi üzerine değiştirilebileceği de yine aynı kanunun hükümleri arasındadır.

İmar Planlarının Değiştirilmesi; konusunda İmar kanunun 9. maddesine göre, belediye meclislerinin olumsuz görüşüne rağmen imar planlarında ki olası değişikliklerde bakanlığın karar ve uygulama yetkisinin olması, öte yandan belediyelerin önerdiği değişikliklerin ise bakanlığın tanımladığı şekliyle, önemli bir gerekçeye dayanması, kamu yararına uygun olması ve plan bütünlüğünü bozmaması konularında düşünülmesi istenilmiştir. Değişiklikleri sınırlandırmada Bakanlık imar kanununun uygulanmasına ilişkin olan "İmar planı yapılması ve değişikliklerine ait esaslara dair yönetmelik" (RG 1985, 18916) kapsamında teknik altyapı, yol- bina ilişkisi ve işlev değişikliklerini belirli kuralara bağlamaktadır. Belirli bir tasarım endişesi taşımayan ancak mevcut plan kararlarının doğruluğunu esas alan bu kurallar, genellikle ekonomik ve politik yararlar hizmet etme durumunda kalmaktadır. Planlama değişikliklerine yönelik taleplerin planlamada sorun olduğu ve bu değişiklik taleplerinin de çoğunlukla kamuya ayrılan alanların ticari amaçlı kullanımı olduğu görülmektedir. Bu plan değişikliklerinin genellikle 1/1000 ölçekte olması ve Belediye Meclisince onanması ise yetkisel bir kötü kullanımı belirlemektedir. Halkın yeterli bilinçte olmaması, politik oy kaygısı, kamu yararının yetersiz kullanımı plan tadilatlarını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenledir ki sık gündeme gelen plan değişiklikleri çoğunlukla planları yaralamakta ve kentsel tasarım düşüncesini ise hiçe saymaktadır.

4.2.2.5. Uygulama

Mevzuata göre imar planlama uygulaması, uygulama imar planlarının yapılması ve uygulama imar planlarına referansla da "mülkiyet düzenlemeleri" ve "imar hakkı" verilmesi ile "yapı denetimi" genel başlıklarında belirlenen imar uygulama konularına ilişkin düzenlemelerin yapılmasını içermektedir. İmar programlarının yapılması ise uygulama sürecindeki bir başka gerekliliktir.

Kent planlarının uygulamaya geçmesinde kullanılan yetkiler düzeyindeki araçlar "genel nitelikteki yetkiler", "kent planlarına özgü yetkiler" ve "karma nitelikteki yetkiler" olmak üzere sıralanmaktadır (Keleş, 1996). Kent planlamasına özgü olarak belirlenen yetkiler, Vergiler ve İmar izlencelerinin hazırlanması, Kamulaştırma ve Düzenleme yetkileri kapsamında ele alınmaktadır. Anayasamızın belirlediği vergiler, resmi harç oranlarına bağlı olarak belediyelerin uygulamada bütçelerini geliştirmeleri, ve yine İmar kanunun 10. maddesi gereği onaylanan imar planlarının uygulama kurallarını kapsayan ve kendi olanaklarına göre hazırlayacakları imar

izlencelerini düzenlemekle yükümlüdürler. Hazırlanan bu izlencelerin belediyelerin bütçeleri ile ilişkisinin kurulması, kesin olması ve süreklilik içinde olması gerekli ve zorunludur.

Bireylerin taşınmaz malları üzerindeki haklarının imar kanunun 13. maddesi ile sınırlandırılması, imar izlencelerinin geçerli olduğu süre içinde planda yol, meydan, otopark, yeşil alan, park, çocuk bahçesi, pazaryeri, hal, mezbaha vb. kamu hizmet ve kuruluşlarına ayrılmış yerlerde "yapı yasağının" getirilmesi plan kararlarının devamlılığı ve kentsel tasarım düzenlemelerine teşkil eden mekanların izlence süresince aynı amaçla kullanılmasını sağlayacaktır. Ancak imar programları aşamasında da vurgulandığı gibi 5 yıl ile sınırlı bu süre içerisinde belirlenen kullanıma sahip olmayan taşınmazların kullanıcısının başvurusu ile fonksiyon ve kullanım değiştirmesi ise birey haklarının kamunun önüne geçmesi ile planlamanın ve tasarımın temel ilkelerini sürekli zedeleyen bir tutumu belirlemektedir.

Kent planlarının uygulama araçlarından bir diğeri olan "kamulaştırma" kamu yararının gerektirdiği durumlarda belirlenen alanların tamamının ya da bir kısmının bedeli ödenerek alınması ve kullanılmasıdır. Kamulaştırılacak alanın tespiti, bedelinin ödenmesi bireylerin kendilerine ait taşınmazlar için sorun olduğu gibi, ilgili alanların bedelinin ödenmesi içinde belediyelerin maddi olanaklarının yetersizlikleri süreçte gecikme ve uzamalara, uygulama güçlüklerine neden olmaktadır.

İmar planlarının uygulanmasında imar kanunu ve ilgili yönetmeliklere bağlı olarak geliştirilen düzenleme yetki ve ilkeleri, planda yer alacak kullanımların *işlevlerine göre yerleşimi, yüksekliklerin tanımlanması, yoğunluklar ve yeni gelişim alanlarında ya da mevcut ancak düzenleme gerektiren alanlarda uygulanan yöntemler* içerisinde tanımlanmaktadır. İşlevlerin yerleştirilmesi konusunda temel kentsel fonksiyonların düzenlenmesi ve birbirlerine göre yerleşim ilkeleri tanımlanırken, yüksekliklerin belirlenmesinde kentin yüksekliklere göre bölgelere ayrılmasını belirleyen kurallar tanımlanmaktadır.

3194 sayılı İmar Kanununun hükümlerine dayanılarak hazırlanan "3030 Sayılı Kanunun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler İçin Hazırladığı Tip İmar Yönetmeliğinde" (RG 1985, 18916) *yapı yüksekliği, kat yüksekliği, bina katlarına ilişkin tanımlamalar* yer almakta, imar planlarında kat sayıları ve yapı yükseklikleri belirtilmiş olmayan yerlerde tanımlanacak yükseklik ölçütlerinin minimum ve maksimum değerleri belirtilmektedir. Yönetmelik ayrıca kullanılan *yapı malzemelerine bağlı olarak* yükseklik ve yapılar arası ilişkileri de tanımlamaktadır.

İmar yönetmeliğinin "*yapı yükseklikleri*" konusunda hükümleri, her ne kadar "*imar plan ve raporlarında kat adetleri ve bina yükseklikleri belirtilmemiş veya bölge kat nizamı tayin edilmemiş yerler*" belirtilerek getirilmişse de, yapı yüksekliklerinin yol genişliklerine göre verilmesi, İmar Planlarında, genel bir hüküm olarak değerlendirilmektedir. Böylelikle yapı nizamına bağlı olarak, yol kenarında binalar blok olarak düzenlendiğinde, var olan dokuyu oluşturan yapılaşmalara göre daha büyük, kütlesiyle yabancı farklı bir görünüm oluştururken, bitişik düzende düzenlendiğinde de yol kenarında kentin tarihsel gelişme sürecinde kazanılmış olan yapı dokusundan farklı, sürekli bir duvar görüntüsü yaratılmış olunacaktır. Minimum ve maksimum TAKS ve KAKS oranları ve $E = \text{Yapı emsali}$ ile, yol genişliğine bağlı sabit bina yüksekliği yerine yükseklikte çeşitlilik göstereceği düşünülmüşse de, bu kez de, bu yüksek irtifalar yönünden kentin varolan dokusuna gene yabancı bir durum ortaya çıkaracaktır.

Yoğunluklar açısından değerlendirildiğinde *parsellerin alan büyüklüğünün* belirlenmesi, *boyutlarının sınıflandırılması* ve *yapının parselle ilişkisinin* denetimi görülmektedir. İmar kanunun 15 ve 19. maddelerinde düzenleme ilkeleri tanımlanan parsellerin plana dayanması, parsel boyutlarına uygunluk, genel kamu kullanımının açık yerlere ait parsel düzenlemelerine ait sınırlamalar, parseller üzerinde encümen onayı gibi konulara uyulması gerekli görülmektedir. Tip imar yönetmeliğinde yer alan *parsel genişliği* ve *parsel derinliği* kavramlarıyla birlikte özellikle büyük kentler için bu ölçütler kat yükseklikleri ile ilişkili olarak ve farklı kullanımlar için ayrı olarak gösterilmektedir.

Yoğunlukların denetiminde kullanılan üçüncü araç ise, yapıların parsellerle olan ilişkisidir. Burada "*taban alanı*", "*toplam yapılm alanı*" ve "*yapının parsel üzerindeki durumu*" kavramları tanımlanmaktadır. Bir yapının imar planına ve yönetmeliğine göre düzenlenmiş parseli göre kapladığı alan, bu alanın tüm parsel alanına bağlı TAKS ve KAKS oranları ve binanın bahçe mesafelerine bağlı ölçütler tanımlanmaktadır. Ön bahçe, yan bahçe ölçüleri her ne kadar "*en az*" kaydıyla verilmişse de, bu ölçüler tüm ülke de, bir genelleme içinde prototip olarak uygulanmaktadır. Yapılaşma düzeninde yol-bina ilişkisine daha geniş bir yorum getirilmesi amacıyla yönetmelik hükmü olarak "*bir parseli birden fazla bina inşa edilmesi*" hakkı bu esnekliği getirmişse de, bahçeli konutların bahçelerinin bir imar arsası olarak değerlendirilmesini ortaya çıkartmış, sonuçta, bahçeler ve yeşil doku kaybedilmiş, yerlerini TAKS, KAKS $E = \text{Yapı emsali}$ ile yoğun bir yapılaşma almış, bahçeler betonlaşmıştır (Suher, 1996b; Suher, 1998a). Bu durum tüm yerleşmeler

için bir eş biçim, benzeşim, tek tipli kimlik oluşumuna neden olan bir kentsel tasarım anlayışını beraberinde getirmektedir.

Parsellerin türlerine gelindiğinde taşınmaz sahibinin isteğine bağlı olarak ilgililerin başvurusu üzerine belediyelerce yapılan parsel düzenlemeleri yanı sıra, isteğe bağlı olmadan gelişen ve kanunun 18. maddesi kapsamında Hamur kuralı uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Söz konusu bu uygulama düzenlenecek alandaki mülkiyetlerin toplu olarak değerlendirilmesi ve her parselden maksimum belirlenen oranda kamuya alan ayrılması ilkesine bağlı olarak yeni parsel düzenlemelerinin oluşturulmasıdır. Hamur kuralının uygulanması için imar planı düzenlemek, doğal yıkım olayları sonucunda düzenlemeler geliştirmek amaçlanır. Yerleşmeye ait işlevlerin dağılımında diğer olması gereken sınırlamalar kapsamında tanımlanan kent ve kasabalarda yerleşmeye yakınlığı sakıncalı olan hayvan kesim yerleri, mezarlık gibi kullanımlara yaklaşma sınırları kanun ve yönetmeliklerde belirli ölçütlerle tanımlanmasına rağmen özellikle hızla gelişen kentlerin dinamiği içinde sakıncalı bu alanlar kent merkezlerinde yer alır olmuştur.

Kanun ve yönetmelikleri kapsamında tanımlanmaya çalışılan uygulamaya yönelik bu belirleyicilerin saptanmasında, imar planına sahip yerleşmelerde, yerel özellikleri değerlendirmeye yönelik bir anlayışın geliştirilmesi öngörülmüşse de, temelde, fen, sağlık koşulları için ülke ölçüsünde eş yasal hakları getiren bir çerçeve yönetmelik oluşturduğundan ötürü, kent planlama da özellikle kentin varolan yerleşme dokusuna uygun olmayan gelişme ve yapılaşmalara engel olunamamıştır. Kentlerin doğal, beşeri ve yapılaşmış çevrelerinin özgün karakteristiklerine bağlı olarak, her kent için ayırt edilme, farklı olma tanımlamasına göre gelişen kent kimliğinin etkilendiği olumlu niteliklerin yanında, mevcut uygulamaların ortaya çıkarttığı olumsuzluklar egemen olmuştur (Suher ve diğerleri, 1996a; Suher, 1998c). Öyle ki, Tipleşme ve standartlaşmaya bağlı olarak kazanılan olumsuz kimlik belirleyicileri sadece doğal, beşeri ve yapılaşmış çevreyi değil, aynı zamanda kültürel çevrenin tanımlandığı ve yaşatıldığı mahallelerin, cadde ve sokakların adlarının değiştirilmesini ve standart şekilde numaralandırılmasını da (Suher ve diğerleri, 1996b) beraberinde getirmiştir.

Ortaya çıkan bu tablo yasal olarak tanımlanan uygulamaya dönük ilkelerin standartlar düzeyinde kısıtlı kalması, kent dokularının sahip oldukları kimliklerini koruyacak ve düzenleyecek ilke, yönlendiriciler ve ölçütleriyle kentsel yaşamda kalitenin değerlendirilmesinde bireylerin "süreklilik" ve "ait olma" duygularını güçlendirecek (Suher ve diğerleri, 1999) kentsel tasarım olgusunun eksikliği olarak vurgulanabilir.

Uygulamaların Sunumu- Çizim Aşamasında; İller Bankasının hazırladığı teknik şartlaşma ve İmar yönetmeliği kapsamında hazırlanan lejantlara bağlı olarak düzenlenen planlama çalışmalarında ölçeklere bağlı olarak lejant değişiklikleri önerilmektedir. 1/1000 uygulama imar planı ölçeğinde de önerilen yine kentsel fonksiyonların, ulaşım ve diğer olası kapsamdaki gösterimlerin renk ve sembolik ifadeleri olarak düzenlenmiştir. Özellikle kentsel tasarımın bir teknik olarak önerildiği ancak bu tekniğin çizime geçirilmesinde herhangi bir ifadenin yer almadığı ise bu kavramı sadece sözde bir uygulamaya götüren önemli bir tespittir.

Kentsel Bilgi sistemlerinin özellikle sürecin belirli aşamalarında kullanılması önemli olmakla birlikte henüz yeter düzeye erişememiştir. Bu aşamada tekrar yinelenirse yazılı, çizili ve görsel ifadelendirmenin planlama ve tasarım çalışmalarındaki gerekliliği tartışılmaz olmakla birlikte, üçüncü boyutun modelleme, üç boyutlu çizim tekniklerinin kullanımı özellikle kentlerimizdeki olumsuzlar düşünüldüğünde daha anlamlı olacaktır.

4.2.2.6. Denetleme

Mevcut imar mevzuatında tanımlanan denetim süreci genel olarak; İmar Planlarının hazırlanmasında, İmar Planlarının Uygulamasında, Planlara Ek Yapılması, Değiştirilmesi Süreçlerinde Teknik, Bürokratik ve Politik Denetim, Plan dışı gelişmelerde teknik, bürokratik ve politik denetim adımlarında tanımlanmaktadır. Teknik denetim kent planlamanın bilimsel ve sanatsal temellerine uygunluk, bürokratik denetim usul, yasa ve yönetmeliklerine uygunluk, politik denetim ise kamu yararı önceliği ve kişi çıkarları arasında eşitlik olarak nitelendirilirken, sorumluluklarının netleştirilmesi için denetimlerin üç farklı boyutta yapılması gereklidir. Planlama da anlamlı bir denetim ancak "kamu yararı önceliği ve kişisel / kurumsal çıkarlar arasında eşitlik ilkesi" bağlamında; politik denetim ise ancak plan kararları uygulamaya konulduktan sonra ve konu yargıya yansıdığı anda gündeme gelebilmektedir. Teknik denetimin etkisiz kalması özellikle afetlere karşı yaşanan durumda açık olarak görülmektedir (Keleş, 1996; 3194 Say. İmar Kanunu Revizyon Tasansı, 1998; Şakar, 1999).

Ülkemizde İmar Kanunu kapsamındaki yapı denetimi başlıca üç kurum; Belediyeler, Valilikler ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Ancak İmar Kanununda mevcut yapı denetiminde teknik denetimler kapsamında ele alınan proje ve inşaat denetimi yönüyle aksamalar görülmektedir. Özellikle Belediyelerin kendi yetki sınırları içerisinde kadro ve teknik yetersizlikleri, politik kadrolaşmaya bağlı zorluk ve büyüklüğüne bakılmaksızın tüm yetkilerin belediye ve valiliklere verilmesi,

yasal yaptırımların yetersizliği, proje müellifi ve projeyi onaylayanların cezai sorumluluğunun bulunmaması, kanunun denetim mekanizmasının yavaşlamasında önemli etkenlerdir. İnşaatlardan sorumlu kişilerde diploma dışında bir zorunluluk aranmaması, standart inşaatlarda meslek diplomasına sahip olmayanlarında söz sahibi olması, bu kişilerin yeterli bilgi ve görgüye sahip olmaması ve yine herhangi bir caydırıcı yaptırım ile karşılaşmamaları inşaat müelliflerinin mesleki denetimi yönüyle sorunlar yaratmaktadır. Mevzuatın yapı ile ilgili tarafların sorumluluklarının tanımlanması açısından dağınık ve zayıf hükümler içermesi, araç, gereç, ödenek, eleman yetersizliği ve bürokratik engeller nedeniyle valilikler etkin bir yapı denetimi yapamamaktadırlar (Keleş, 1996; 3194 Say. İmar Kanunu Revizyon Tasarısı, 1998; Şakar, 1999).

T.B.M.M. Meclis Araştırma Komisyonunun 10 / 58 no'lu Araştırma raporunda da Türkiye'nin genel sorunları içerisinde yoğun ve kaçak yapılaşma, yasa ve yönetmeliklere uyulmaması, bilgi ve denetim yetersizliği, malzeme ve yetki kademelenmesindeki denetimsizliklerin önemle tanımlandığı görülmektedir. İmar Kanunumuzda tanımlanan ancak uygulamada yetersiz kalınan bu durum özellikle kentlerin bugünkü durumunu açıklamakta, karaktersiz ve standart dışı yapılaşmaya bağlı gelişen tasarım yoksunluğunu vurgulamaktadır.

Kanunun tanımladığı şekliyle, imar planlarındaki olası yapı yasakları, (i) geçici yapı yasağı, (ii) imar planı uygulaması nedeniyle yapı yasağı (yerleşme alanının sınırları içinde, yerleşme alanının sınırları dışında) ve (iii) öteki yapı yasakları olarak (Tarih ve Kültür Varlıkları yakınında, Boğaziçi alanında, Kıyılarda, Özel Çevre Koruma Bölgesinde, Kara ve Demiryolları boyunca) sıralanmaktadır. Gerek imar ve geçekondü yasalarının dışladığı türde yapı yapanlar, gerekse de Kıyı, Boğaziçi, Turizm, Orman, Tarih ve Doğa Varlıkları, Ulusal Parklar, Belediye, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Çevre yasası gibi mutlak ve göreceli yapı yasağı getirmiş bulunan bütün mevzuatı göz ardı edilmesi kanunun tanımladığı yasaklardır ve çeşitli şekillerde cezalandırılır. Yasaklar konusunda bir diğer uygulamada Afetler konusunda (Su baskını ve yangın felaketi ve deprem) yasa ile tanımlanmış kurallardır. Bu yasakların uygulandığı yerlerde yapı yapmaya izin verilemesinde İmar kanununun ilgili maddeleri uyarınca izin ve denetleme ölçütleri tanımlanmaktadır. Yapının uygulama ve kullanma izinleri yine belirli prosedüre bağlanmıştır. Ancak söz konusu bu yasakların etkili olabilmesinde, uygulayıcı örgüt, araç ve gerecin yeterli olması gereklidir. Bu izinlere ve ölçütlere uymayanlar için söz konusu olan cezalar para cezaları ile sınırlı kalmakta ve bunlarda günün koşullarına uymayacak kadar düşük kalmaktadır. Ayrıca imar aflarına ilişkin düzenlemelerin

varlığı da genellikle teşvik edici olarak algılanmaktadır (Keleş, 1996; 3194 Say. İmar Kanunu Revizyon Tasarısı, 1998; Şakar, 1999).

2872 sayılı Çevre Kanununun 10 maddesi gereği hazırlanan, faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açacak kamu ve özel sektöre ait kurum kuruluş ve işletmelerin çevreye verecekleri zararlara engel olmak ve en aza indirmek amaçlı idari ve teknik esasları düzenleyen ÇED (Çevre Etki Değerlendirmesi) uyulması zorunlu yasakları tanımlarken, bir denetimde getirmektedir. Merkezi yönetimin uygulama yetkisinde olan, yerel yönetimlerce önemli görüldüğü taktirde uygulanan, yönetmelik ihtisas komisyonlarının oluşturulmasıyla yürütülür. Ancak uygulandığı şekliyle, ÇED yönetmeliği planlama sürecinde değil, uygulama sürecinde değerlendirilmektedir (ÇED Yönetmeliği, 1993; Gülersoy ve diğerleri, 1993; Ekinci, 1995; 3194 Say. İmar Kanunu Revizyon Tasarısı, 1998; Şakar, 1999).

İlgili yönetmelik çerçevesinde T.M.M.O.B. Mimarlar Odası Genel Kurulu Mesleki Denetim ÇED ilkeleri, imar planlarını izleme ve denetleme konusunda tanımlamalar getirmektedir. Mimarlar Odası ile işbirliği içinde çalışan yerel yönetimlerin yapılan başvuruları mesleki denetim yönüyle incelemek istemesi ile uygulanan ÇED Mimari Projeler sadece "çizim standardı ve mimari anlatım düzeyi bakımından" değil, fakat aynı zamanda bulundukları çevre içindeki sakıncalı konumları, kent peyzajına olumsuz etkileri, kentsel değerler ve toplumsal çevre gereksinimleri, tarihsel ve doğal dokuya uygunsuzlukları, sosyal ve teknik altyapıya olumsuz müdahaleleri, kamu yararına aykırılıkları yönüyle de değerlendirilmeye alınmaktadır. Denetimi yapan ihtisas komisyonlarının insiyatifinde geliştirilen bu koşullar kentsel tasarım yönüyle tanımlanacak genel ilke ve standartların denetlenmesinde sınırlıda olsa bir çabayı göstermektedir (M.O. Oda M.D / ÇED Danışma Kurulu İlke Kararları, 1996).

Kaçak yapılaşma ve denetim yetersizliklerinin neden olduğu olumsuzlukların giderilmesinde, cezaların uygulanabilir miktar ve koşullarda olması, gecekondulaşma ve kaçak yapılaşmayı teşvik eden imar affı politikalarının terk edilmesi, denetim ve sigorta sorumluluklarını belirleyen yasal düzenlemelerin getirilmesi, meslek odaları ve mühendislerin görev yetki ve sorumlulukları ile ilgili mevzuat, odaların denetim esaslarını da yerleştirecek şekilde yeniden düzenlenmesi gereği sıklıkla vurgulanan konular olmaktadır (Ekinci, 1998). Özellikle yaşanan deprem felaketinden sonra acilen gündeme alınarak görüşülen KHK bağlı olarak mevcut yasalarla yetki ve sorumlulukların tanımlamasının yapılması önerilmektedir. Mesleki denetim konusunda mimar ve mühendisler mezun olur olmaz uygulama yetkisi vermeyerek bir süre deneyim zorunluluğu getiren, mahalli idareleri yetki ve sorumluluklarını tanımlayan ancak daha fazla merkez kontrolüne almaya çalışan,

kaçak yapılaşmalardan doğrudan başkanları sorumlu tutan, proje müellifleri ile yapı denetimi arasında para alışverişini kaldıran, yapı denetim ve sigorta konularını öncelikli yapan maddeler görüşme halindedir. Ancak bunların yanı sıra toplumun her bireyini sadece afetler konusunda değil, kentlerin fiziksel, sosyal, kültürel doğal değerlerine zarar veren her durum ve koşul için eğitmek gereği göz ardı edilmemelidir. Yapıların bulunduğu çevre hatta kent içinde denetimi yapılmalı, Kentsel tasarım rehber ve ilkeleriyle planlama sürecinde yerini alabilmelidir.

4.2.2.7. Planlamaya Halkın Katılımı

Katılım kavramının Türkiye’de kent plancıları arasında, üzerine olumlu değer yargıları yüklenmiş, gerçekleştirilmesinin gerekli olduğu savunulan bir kavram olmasının hem ülke açısından hem de ülke içinden gelen nedenleri vardır. Dünya planlama yazını 1960’ların ikinci yarısından sonra katılımcı yöntemleri ön plana getirmektedir. Bu belli ölçülerde de olsa planlama pratiklerine yansıtılmıştır. Tekeli’nin tanımlamasına göre; Türkiye’de katılımın savunulmaya başlamasının arkasında, dünyadaki bu eğilim kadar, Türkiye’ye özgü nedenler de bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, teknik bilgilere dayanarak, çoğu kez o kentten uzakta, plancıların yaptıkları, belediye meclislerinden geçirilerek, uygulamaya konulan planların, kentlerin gelişmesini yönlendirmekte yetersiz kalmasıdır. Bu başarısızlık katılımın toplumun gerçeklerinin plana yansımaya yol açacağı, uygulamada daha etkili olabilecek planların elde edilebileceği kanısının gelişmesine yol açmıştır. İkinci önemli neden Türkiye’nin siyasal kültürü içinde önemli ter tutan populizmin planlama alanına yansımasıdır. Türkiye kentlerinin yaşadığı gecekondu olgusu siyasal yaşamdaki bu populist eğilimin planlamayı kolayca etkilemesine olanak vermiştir (Tekeli, 1990).

Türk planlama pratiği içinde katılım bazı denemeler dışında ciddi bir uygulamaya kavuşamamıştır. Bunun belki de bir nedeni Türkiye’deki kentlerin yarı planlı, yarı plansız gelişmesinin katılım talebinin ciddi olarak ortaya çıkmasını engellemesidir. Plancılar bazı ufak değişikliklerle eski planlama alışkanlıklarını sürdürmeyi kolay bulmaktadır. Kent yönetimleri bu yönde ciddi bir talepte bulunamamaktadır. Halk ise izinsiz yapılaşmaya göz yumulması ve zaman zaman yapılan aflarla kendi katılım gereksinmesini belki de bir başka yolla karşılamış olmaktadır (Tekeli, 1990; Çubuk, 1994). Ülkemizde mevcut kanunların tanımladığı şekliyle halkın sürece katılımı (i) bilgi kaynağı olarak veri toplama aşamasında, (ii) planların onama aşamasında 15 günlük askı süresince itiraz hakkı ile ve (iii) uygulama sonrası ödenen vergiler ile, yasal ve yönetsel düzeyde bilinçsiz bir katılım olarak belirlenmektedir.

Kent yönetimlerinin ana sorunlarından biri kentteki projelerin genellikle büyük ölçüde belediye başkanlarınca düşünülmesi ve formüle edilmesidir. Kentte yaşayanlara proje geliştirme yolları kapalıdır. Bu soruna çözüm arayan deneyimlerden biri kent için proje ve düşünce geliştirmeyi belediye meclisleri dışındaki ilgililere ve sivil toplum örgütlerine açan kent kurultayları ya da kent meclisleri toplamak olmuştur. İlk örneği 1977-1980 döneminde Ankara'da verilmiş, 1989-1994 döneminde yine Ankara'da geliştirilerek uygulanmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının ve ilgi duyanların katıldığı, her yıl toplanan bu kurultaylarda geliştirilen projelere katılımın güçlü olmasına karşın, siyasi kararlılığın yeterince gösterilmemesi yeterince etkin olmamasına neden olmuştur. 1994 sonrası değişik belediyelerin bu konuda yeni denemelere girdikleri; Aliağa, Çeşme Belediyelerinin örgütlendiği kent meclisleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin Çocuk ve Kadın Meclisleri, İzmir Büyükşehir Belediyesinin Danışma ve Gençlik Meclisleri bu konudaki çalışmalardır (Ulusal Eylem Rapor, 1996).

Katılım bakımından anlamlı bir uygulamada İzmir ve Bursa Belediyelerinin uyguladıkları "Semt Danışma Merkezi" projeleridir. Uluslar arası işbirliği boyutu da olan bu projeler mahalle ölçeğiyle belediye yönetimi arasında doğrudan ilişkiler kurmak ve katılımı sağlamak bakımından önemli bir adım olmuştur (Ulusal Eylem Raporu, 1996).

İnsanlık tarihinde pek çok ihtiyacın toplumların kendi örgütlenmeleriyle karşılandığı bilinen bir gerçektir. Modern toplumlarda da temsili yönetim yapılarının yanı sıra, toplumsal sorumlulukları gönüllü olarak üstlenmeyi hedefleyen örgütlenmelerin, sivil toplum kuruluşlarının giderek güç kazanmaya başladığı görülmektedir.

Ülkemizde günümüze gelene dek oluşturulan dernek, vakıf, sendika, kooperatif ve meslek odalarının dahil olduğu sivil toplum örgütlerine ait bilgilerin derlendiği ve Türk Tarih Vakfı'nca "Sivil Toplum Kuruluşları Rehberi" adı altında hazırlanan çalışmada 1710 adet Sivil toplum kuruluşunun 106'sının 1950 ve öncesinde, 104'ünün 1951-1960, 159'unun 1961-1970, 194'ünün 1971-1980, 488'inin 1981-1990 ve 659'unun 1991 ve sonrasında kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de son on beş yılda toplamın üçte ikisinin kurulmuş olduğu belirlenmiştir. Bu sivil toplum kuruluşlarının "Çevre ve Ekoloji" ile ilgili olarak 123 adet, "Tarihi Yapılar ve Korunması" ile ilgili 36 adet, "Meslek Odası" kuruluşu olarak da 114 adet (%16.0) planlama ve tasarım konularının gelişimine bir katılımın olduğu belirlenmiştir (Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1996).

Kamu Hizmetleri doğrudan doğruya halka sunulmuş etkinliklerdir. Önar, “özel girişimlerde, girişimci ile yararlanan kesim arasında öznel-subjektif bir yasal durum var olduğu halde, kamu hizmeti ile ondan yararlanan kesim arasında nesnel-objektif bir yasal durum vardır” der. Bu bağlamda, açıkça görülmektedir ki, kamu hizmeti ve kamu yararının gözetilmesi, kent planlama da, planlama ilkeleri ve düzenleme esaslarının ölçütüdür. Kamu hizmetinde, kamu yararı gözetilerek halka genel ve ortak bir hizmet sunulması amaçlandığından bu hizmet sunumu karşılıksızdır, bedelsizdir. İmar Kanunu 11. maddesi ile imar planında belirlenen kentsel ortak mekanlar olarak bir bedel ödemedi kullarılan yollar, kaldırımlar, meydanlar, kent parkları, yeşil alanlar, otopark, toplu taşıma istasyonları ve terminal gibi genel hizmete ayrılmış olan ve Hazine ve Özel İdareye ait arazi ve arsalar, belediye ve valiliğin teklifi, Maliye ve Gümrük Bakanlığı’nın onayı ile belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyeye bedelsiz terk edilir ve tapu kaydında “kamuya ait gayrimenkuller” olarak belirlenir. Bu da kent planlamanın kamu hizmeti yönünü ve kamu yararının yasal desteğini gösterir (Suher, 1998b).

4.3. Dördüncü Bölümün Sonuçları

Ülkemizde kent planlamanın düzenli ve belirli kurallara bağılı olarak gelişimi 19.yüzyıl Tanzimat Reformu ile başlamaktadır. Batılılaşma sürecinin getirdiğı Avrupa’daki yaygın akımlardan etkilenme, yabancı planıcı ve mimarların ülkeye davet edilmesi, mevcut kent dokusunun yapısına bağılı olarak gelişen ve özellikle de yangınlar ve doğal afetlerle yok olan yerleşmelerin doku ve yapı malzemelerine ait düzenleme ilkeleri bu dönemde sık gündeme gelen konular olmuştur. Yangın sonrası tasarıma ilişkin düzenleme ilkelerini tanımlayan kanun ve yönetmeliklerde özellikle sıkışık sokak dokularını rahatlatmak amacıyla, yol genişliklerinin belirleyiciliğı ve yol genişliklerine bağılı olarak bina yüksekliklerinin saptanması ve yapı malzemelerinin düzenlenmesi bu dönemde kentlerin tasarımını ve genel karakterini şekillendiren unsurlardır.

Cumhuriyet döneminde yabancı uzmanlara başvurma geleneğı devam etmiş, başta Ankara olmak üzere İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerin planlama çalışmaları yapılmıştır. Yarışmalarla gelişen bu süreçte kent planlamanın ve yönetiminin şekillendirilmesi amacıyla yasal düzenlemeler gidilmiş ve belediyelerin yönetimine dair kanunlar geliştirilmiştir. Özellikle 2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu ile, kent planlamaya yönelik olarak, nüfus projeksiyonlarının yapılması, bölgeleme yaklaşımının kabulü beldelerin özelliğine göre "umumi koşullarda karar almaya kent meclislerinin yetkili kılınması; kent tasarımı için yolların genişliğı ve düzenlemesi,

yapı adası boyutları, bina yüksekliği, binalar arası mesafeler, parselasyon ilişkisi; yapı tasarımı konusunda ise bina çıkmaları, cepheleri ve detaylara ilişkin konularda (bahçe duvarları, balkon korkulukları, pencere kapı ölçütleri vb.) konularda yenilikler getirmiştir. Bu kanunlarla gelişen sistem Avrupa da gelişen akımların Türkiye ye birer yansıması olmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk yetişmiş plancıları da bu dönemde mesleki faaliyetlerde yer almış, takip eden yıllarda kurulan ve daha sonraları İller Bankası adını alan kurum özellikle yetiştirdiği kadrolar ile ülkenin kent planlama ve kentsel tasarım faaliyetlerinde önemli rol oynamıştır.

İkinci dünya savaşından sonraki hızlı kentleşme sürecinin Ülkeye etkileri önemli değişikliklere neden olmuştur. 1960'lara gelinene değin mimarların geliştirdiği kent planlama çalışmalarına plancılarında katılımı yönüyle ilk planlama eğitiminin verilmeye başlanması, İller bankasının bugünkü halini alması, TMMOB kurulması, ve 6875 sayılı imar kanunun çıkartılması bu dönemin yenilikleri olarak sayılırken; Merkezi idarenin kontrol ve onama yetkisi, kamu yararı anlayışının mevzuata girmesi, bölgeleme anlayışı, ulaşım kademelenmesi ve lejantlarda ki çeşitlilik kentsel tasarımda büyük blok etütleriyle gelişen uygulamalar konusunda gelişmeler olarak görülmüştür.

Özellikle, 1980 li yıllarda Türkiye'nin çok yönlü yaşadığı değişimin planlama alanına da yansıması, 1985 yılında çıkartılan İmar Kanunu, 1580 sayılı Belediyeler Kanunu ve 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yönetimi ile ilişkili kanunlar kentsel tasarım yönüyle tek parsel birden fazla bina yapımı, düzenleme ortaklık payının artması, etaplama biçimleri ve öncelikli alan plan kavramlarına bağlı olarak yenilikler getirmiştir. 1990 ların kentsel planlama anlayışı ve kentsel tasarım yaklaşımlarını ise çarpık kentleşme, fiziksel, doğal, kültürel değer kayıpları, kentleşme, kentlileşme, tip yönetmelik kararları, kimliksiz ve karaktersiz yapılaşma kavram ve tanımlarıyla özetlenir olmuştur.

Gerek Cumhuriyet öncesi dönemde gerekse de Cumhuriyetin ilk yılları ve günümüze ulaşan süreçte geliştirilen imara ilişkin kanun ve yönetmeliklerin kent planlama ve tasarımı üzerindeki olumlu etkileri; belirli tanımlama ve yetkileri düzenlemek, gelişigüzel olan düzenlemeleri kurallara bağlı hale getirmeleri olarak özetlenirken; olumsuz etkileri özelliklede, halen uyguladığımız İmar kanunu da dikkate alındığında kent planlamada "plan" kavramının yoğun bir anlayışıyla "süreç" ten kopuk hale getirilmeleridir.

Bu bölüm dahilinde detaylı olarak irdelenen 3194 sayılı imar kanunu ve yönetmelikleri kapsamında halen uygulanan kent planlama tanımlaması içerisinde

özellikle 1/1000 uygulama imar planı kapsamında sadece bir teknik olma tanımlamasıyla yetinilen kentsel tasarımın henüz yasal bir öneme kavuşmadığı görülmektedir. Sadece tanımlamasının yokluğu değil tanımlanan "tip imar yönetmelileri" ile bilinçsiz olarak ve sadece yasal bir esasa dayanan kurallar ve uygulamalar bütünü ile ele alınması, daha ciddi tehlikeler oluşturmaktadır.

İmar planlarının düzenlenmesi ve aşamalarına ilişkin olarak ilgili kanun ve yönetmelikleri gereği İller Bankası tarafından hazırlanan Teknik Şartlaşma da planlama sürecinin aşamaları tanımlanmaktadır. İmar planlarının hazırlanmasında temel veri olan halihazır haritaların eksikliği, istatistiki bilgiler, veri eksiklikleri, bilgiye ulaşma zorlukları, bilgi ve dokümanlar yönüyle eksiklikler önemli aksaklıklara neden olmaktadır. Analiz çalışmalarında olması gereken ancak çoğunlukla bölge, kent ölçeğinde doğal, jeolojik, topografik, nüfus ve demografi vb. konularda bilgilerdir ancak gerçekte bu verilerin birçoğunun ülke genelinde tam tanımlanamaması belirli bir sorundur. Ayrıca kentsel tasarım yönüyle kentlerin özgün görsel ve algısal, estetik değerlerini saptayacak herhangi bir yöntem de tanımlanmamıştır. Planların yapımı konusunda İmar Planı, Revizyon İmar Planı, Mevzi İmar Planı, Koruma İmar Planı, Turizm Amaçlı İmar Planı vb. gibi fazla sayıda plan tanım ve kavramına yer verilmektedir. İçerik olarak değişmeyen ancak yapıma amacına göre farklılıklar olan bu plan anlayışları kent planlama bütününe aykırılıkları beraberinde getirmektedir. Planların yapılması yönüyle ise özellikle temelde var olan kadrolaşma, mali yetersizlikler, bilgilenme eksiklikleri, bilinçli ve bilgili yöneticilerin yokluğu gibi temel sorunların özellikle yerel yönetimlerin yetkilerini ve dolayısıyla süreci olumsuz etkilediği açık bir gerçektir. Bu durum merkezi yönetimin baskısı ve varlığını arttırmaktadır. Seçilen diğer uygulama yöntemleri ise plancı ve tasarımcıları bilgi ve tecrübe düzeyleri ile mesleki denetim konusunu öncelikli hale getirmektedir.

Onama konusunda merkezi yönetimin yasal ve yönetsel varlığı ve gücü yerel uygulamalarda dahi kendisini gösterirken, imar planlarının değiştirilmesi konusunda ise halkın yeter bilinçte olmaması, politik oy kaygıları, kamu yararı bilincinin yerleşmemiş olması tadilatları kolaylaştırmaktadır. Uygulamalar konusunda ise yetkilere ve yasaklar konusunda getirilen tanımlamalara bağlı olarak uygulama yöntemleri geliştirilmiştir. Özellikle belediyeler genelinde uygulanan tip imar yönetmeliklerinin yapı yüksekliği, yoğunluğu, parsel genişliği, yol-bina ilişkisi konularında tanımladığı ölçütler belirli standartları tanımlasa da yerel koşullara uygunluğunun araştırılmaması her yerde aynı şekilde uygulanması kimliksizleşmeye neden olmaktadır. Ülkemizde söz konusu olan yapı yasakları ve bu yasaklara uygulanan cezaların yetersizliği, kaçak yapılaşmayı teşvik edencesine düzenlenen af

kanunları ve düzenlemeleri, kanunun tanımladığı yasaklara uyulmaması, mesleki bilinçsizlik ve meslek odalarının yetkisiz ve yetersiz kalması da, önemli sorunlara neden olmaktadır. Çevre kanunu kapsamında gelişen ÇED uygulamalarının sınırlı ve yetersiz kalması, Afet Kanunun kapsamlı hazırlanmasına rağmen denetimler yüzünden işletilememesi, kentsel rant ve ekonomik değerlere bağlı olarak yasakların sıklıkla delinmesi ise gerek planlama bütününe gerekse de kentsel tasarım anlayışına aykırı parçacı yaklaşımlar getiren önemli tespitlerdir.

Ülkemizde halkın katılımı konusunda ise yasal ve yönetsel bilinçsiz bir katılım tanımlanmaktadır. Plan yapım yöntemi ve tasarımcının bilgi ve bilinç düzeyine bağlı olarak halkın katılımı sağlanamamaktadır. Halkın özellikle bireysel yararlarını terk ederek kamuya ve topluma ait değerleri koruması yönünde günden güne artan sayıları ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının katkıları özellikle son yıllarda önemli olmuştur. İstanbul'da düzenlenen İnsan Yerleşmeleri-Habitat II toplantısıyla birlikte halkın katılımı yerel ölçekte de birçok düzeyde uygulanmış ve böylelikle demokratik karşı koyuşları yaşanmıştır.

Özetle Ülkemizde halen kadro ve mali yetersizliklerden yakınan yerel yönetimlerin tercih ettiği bu uygulama ölçeğinin merkezi yönetimin keyfi kararları ile "uygulanamayan imar planı" haline dönüştüren; sürecin her adımında bilgilendirme ve veri eksikliklerine dayanan, teknolojiyi kullanmayan, yeterli eğitim ve bilgi birikimine sahip olmayan bir bilinçle "toplum yararına aykırı" düzenlemeleri yasaklayan ancak halkı sürece dahil etmeyen bir imar mevzuatının şekillendirdiği kentlerin düzeni halen tartışılmaktadır.

2000 li yıllara gelindiğinde mevcut planlama anlayışını sorgulamamıza ve yeniden ele almamızda etken olan nedenin ilk yasal düzenlemelerin yapılmasına neden oluşturan doğal afetlere bağlı olması da ilginç bir tesadüf bile değildir. Afetlere bağlı olarak sarsılan planlama anlayışındaki yeniden ele alıştıraki bir diğer önemli etken özellikle Avrupa Birliği üyeliğine bağlı sürecin gelişimi olacaktır. İmar mevzuatımızı temelden etkileyecek bu etkenlere bağlı olarak gelişecek kentsel tasarımın gelişimi ise önemli bir adım olacaktır.

Tablo 4.3. Türkiye'deki 3194 Sayılı İmar Kanunu Kapsamında Tanımlanan Mevcut İmar Planlama Sürecinin Kentsel Tasarım Yönüyle Değerlendirilmesi

Planlama Süreci Adımları		Teknik Şartlar ve Kapsamındaki Süreç Adımlarının Tanımı	Planlama ve Tasarım Yönüyle Önemli Bulgular
KARAR VERME SÜRECİ			
Genel amaç ve hedefler	Nüfus ve Alan Büyüklüğüne Bağlı olarak Değerlendiriliyor	Kentin ölçe, bölge ve çevresindeki yerli yönetimsel yapı ve idari bölünüşüne ait ekonomik ve idari veriler, fiziksel ve çevresel kaynakların belirlendiği jeomorfolojik ve topografik e	Nüfus ve alan büyüklüğüne bağlı olarak yapılacak çalışmaların a) tutulması
Bilgi Toplama-Bilgilenme	İklim ve bld örtüsü	Jeolojik durum	Helikopter haritaların eksikliği
	deprem	akarsular	İmar planına esas olacak verilerin ilgili kurumlardan temin edilememesi
	toprak kabiliyeti	doğal kaynakların tespiti	(plan yapım sürecini uzatıyor)
	görsel değerlerin tespiti	Nüfus ve Demografik yapıya ilişkin veriler	İstatistiksel bilgilerin eksikliği
	Sosyal ve ekonomik yapı	Sosyal ve altyapı beşirleyicileri	Doğal kaynaklara ilişkin veri eksikliği
	mülkiyet durumu ve diğer uygulamalara ilişkin veriler	kentsel mekân oluşumu (kent estetiği, kent imajı)	
Serbest	Eğit serbest	Gelişme potansiyelinin üst sınırının belirlenmesi	
	En çok 15 yıl sonrası için kentsel nüfus projeksiyonu	Sektörel ve mekansal projeksiyonlar	
TASARIM VE UYGULAMA SÜRECİ			
Plan kararları, plan alternatifleri	Nazım İmar planı	kent planlamasının genel amacı yanısıra kentin düzeyi ve gelişme aşamaları	Çok ve Çeşitli Plan Tanımlarının Varlığı
Karşılaşılma, değerlendirme	geleceğe dönük verseyimlar ve plan kararlarının üretilmesi		
tasarım ilkeleleri	Uygulama İmar planı	kent inar planları için yapılan ön çalışmalar kentsel gelişme şartlarının belirlendiği	
tasarım politikalarnın oluşturulması	Uygulamaya geçişle ayrıca değeriendirilir.		
plan yapımı	Plan yapımı yöntemleri	kanun	Merkezi Kararlar
	özel (Yörekli Uzmanlar)	yanışmalar	İstatistik Denetim Yetersizlikleri, Tecrübe Eksikliği
	yerel yönetimler		En uygun Yönetim Aracık Uygulama Çıgışı Var
			Maddi ve Teknik Yetersizliklere Bağlı Sorunlar
	plan çözümü		
	teknikler		Gelişmiş Bilgi Teknolojilerinin Yeterli Kullanılmaması
	çözüm standartları		
Onaylanma Süreci	merkezi yönetim		Merkezden Gelen Kararlara Bağlı Perçacı Anlaşmalar
Onaylama aşaması	yerel yönetim		Kadro ve teknik Yetersizlikler, merkeze bağlılık, yasal baskılar
Programlama	yeild düzeyinde		5 Yıl Süreli İmar Programları ve Bu süre sonunda değeriştirilen kararlar
Uygulama	uygulama kriterleri		Tip İmar Yönetmelikleri
	kanun ve yönetmelikler		Yapı Yüksekliği, Yer-Bina ilişkisi, TAKS-KAKS Belirleyici oranları
	plan tanımları		
DENETİM VE SÜRECİ			
Denetim	bürokratik denetim		Yasa ve Yönetmeliklere Uyulanması
	politik denetim		Bilgi ve Denetimlerin Yeterli Kalması
	teknik denetim		Yükün ve kaçak yapılaşma ile ortaya çıkan denetim yetersizlikleri
			Kararlılık ve Kimlikiz Yapılaşma
KATILIM SÜRECİ			
Halk katılımı	Veri Toplama Düzeyinde		
	Onaylama Aşamasında İmar Hakkı ile		Yasal, Yönetimsel bilimsel katılım
	Uygulama Sonrası Veriler ile		

5. TÜRKİYE'DE KENTSEL TASARIM KAVRAM VE UYGULAMALARININ PLANLAMA SÜRECİ KAPSAMINDA ANALİZİNE YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

5.1 Alan Araştırmasının Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Günümüzde yaygın olarak kullanılan kentsel tasarım kavramını *'yapılaşmış çevre ve yakın çevreleri arasındaki iki boyutlu ilişki'* düzeyinde tanımlayarak, bir mimarlık uygulaması olduğu şeklinde çalışmalarla başlayan, daha sonraları planlama, peyzaj mimarlığı hatta sosyal bilimler, mühendislik gibi diğer disiplinlerinde dahil olduğu kapsamda değerlendirildiği görülmektedir. Birçok tasarımcı için kentsel tasarım sürecinin sezgiler ile birlikte öğrenilen kara bir kutu olmaktan çıkarak, şeffaf bir hale getirilmesi düşüncesi ile birlikte farklı bilgi, düzey ve yetkide gerçekleşen katılımlar söz konusu olmuştur. Bu nedenle kentsel tasarım süreci mimar, plancı ve tasarımcıların olduğu kadar kamu sektöründeki plancı ve mühendislerinde sorumlu olduğu, kuramcılar (araştırmacılar), uygulayıcı profesyoneller, sponsorlar, sivil toplum örgütleri ve kullanıcıların arasındaki birleştirici bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Geniş bir katılımıla gelişecek tasarım sürecinin başarısı yönüyle, kent planlama sürecinde kentsel tasarımı tanım ve süreç olarak değerlendiren çalışmanın örnekleme alanı olarak seçilen Türkiye'de mevcut mevzuat kapsamında değerlendirmesini yapan ve analiz aşamasının birinci adımını açıklayan 4. bölümden sonra, sürece farklı düzey ve yetkide, yasal ve yönetsel olarak katılımı olan gruplar arası düzenlenen anket çalışmasına bağlı olarak gelişen bu bölümün amacı; (i) planlama anlayışının gelişimine paralel olarak süreçte rol alan mesleki disiplinler yönü ile irdeleme yapmak, (ii) üniversitelerde teorik olarak yürütülen eğitim sisteminin mekansal planlamada yer alan araştırmacılar, tasarımcılar arasındaki ilişki ve birlikteliği incelemek, (iii) kentsel tasarım disiplinine farklı bakış açıları ile değerlendirmede disiplinler arası farklılıkları ortaya koymak, (iv) kent tasarımcısının bilgilenme sürecini belirlemek ve (v) kent planlama, kentsel tasarım bütünlüğünü vurgulayan sürece ilişkin yöntemi tanımlayan öneriler geliştirmek olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın kapsamı kurgulanırken, *"Ülkemizde kent planlama çalışmalarını kapsamında sadece kentin belirli alanlarında, ulaşım, arazi kullanımı, sosyal-ekonomik veriler ve kent bütünlüğü ihmal edilerek tasarlanan ve gerçekleştirilen parçacı kentsel tasarım uygulamalarının planlama sürecine katılımının sağlanması için; kentsel planlama ve kentsel tasarım bütünlüğü zorunludur"*, temel varsayım olarak ele alınmıştır. Bu varsayımı geliştiren ve konuyu iki temel alanda incelenmesine yardımcı olan iki temel varsayım ve alt varsayımları ise aşağıda açıklanmaktadır;

- Kentsel Planlama süreci içerisinde Kentsel Tasarım sürecine dahil olan katılımcılar yönüyle ilgili varsayım; *"Kentsel tasarım disiplinlerarası bir eylemdir ve belli düzey ve aşamalardaki aktörlerin katılımı kentsel tasarım sürecini oluşturur"* şeklindedir. Bu varsayımı destekleyen ve ayrıntılandıran diğer alt varsayımlar;
- *Kentsel Tasarım farklı bilgi düzeyindeki kişilerin yeteneklerini ortaya çıkarabilmelidir.*
- *Kent Tasarımcısının eğitiminden gelen bilgilenme (lisans mezuniyeti- yüksek lisans doktora ve meslek deneyimi) ile disiplinler arası süreçte yer alma düzeyi yakından ilgilidir.*
- *Kentsel Tasarım süreci teknolojik ve sosyolojik süreç ile olduğu kadar fikir ve imajlara ilişkin süreçle de ilişkili olmalıdır.*
- Kentsel Tasarım sürecinde etkin olarak katılım gösteren mesleki disiplinler yönüyle geliştirilen varsayım; *"Mimarların diğer temel disiplinler olan planıcı ve peyzaj mimarların göre kentsel tasarımı değerlendirmeleri farklıdır. Mimarlık kentsel tasarım sürecinde etkin bir disiplindir"* şeklindedir.

Bu varsayımlar, Ülkemizde imar kanunu ile görevleri tanımlanmış olarak sürece dahil edilen ve geliştirilen çalışmanın kuramsal çerçevesi içerisinde tanımlanan katılım grupları; (i) öğretim üyeleri, (ii) İmar planlama yetkisine sahip planıcılar, (iii) Büyükşehir belediyelerinin imar uygulama ile ilgili yetkilileri ve (iv) TMMOB Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası, Peyzaj Mimarları Odası Yöneticileri, arasında gerçekleştirilen anket çalışması sonuçlarına bağlı olarak, değişkenler arası ilişkiyi açıklamak için kullanılan SPSS (Statistical Package for Social Sciences) istatistiksel analiz programı kapsamında farklı analiz teknikleriyle test edilmiştir.

5.1.1 Anket Çalışmasının Uygulandığı Hedef Kitlenin Seçim Kriterleri ve İlgili Grupların Tanımlanması

Sürece dahil olan katılım gruplarının içerisinde anket çalışmasının uygulanacağı hedef kitlenin ve gözlem sayısının belirlenmesi için göz önünde tutulan kriterler aşağıda sıralanmaktadır;

- Ülkemizde yüksek öğretim programları kapsamında üniversitelerin ilgili Mimarlık Fakültelerinin, Lisans üstü eğitimi veren *"Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı Başkanı"* görevini yürüten ve Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü kapsamında lisans ve lisans üstü öğretiminde *"Kentsel Tasarım"* programlarında *"ders veren, proje stüdyoları yürüten, ilgili programda yüksek lisans ve doktora tezi danışmanlığı olan, araştırma projesi yürüten"* Öğretim Üyeleri,

Anket çalışması kapsamına alınan ilgili üniversitelerden beş tanesinde Mimarlık Fakülteleri, Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerine bağlı olarak ve YÖK yapılanması çerçevesinde Fen Bilimleri Enstitüleri bünyesinde Kentsel Tasarım yüksek lisans ve doktora programlarında eğitim verilmektedir. Bir tanesinde (Bilkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı ve Kentsel Tasarım Bölümü) lisans programı kapsamında öğretim verilirken, iki üniversitenin (Gazi Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi) lisans programında Kentsel Tasarım konulu ders ve projeler olmasına rağmen henüz yüksek lisans düzeyinde öğretim verilmemektedir. Anket çalışmasının hazırlanıp tamamlandığı 1997-1998 Öğretim yılı, yaz yarıyılında belirtilen kriterlere uygun olarak öğretim veren üniversiteler, ilgili bölümleri ve öğretim üyeleri sayıları Tablo 5.1 görülmektedir.

- İmar Kanunun *"İmar Planlarının Yapımını Yüklenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlarının Yeterlilik Yönetmeliği"*nce ehliyet durumları tanımlanan ve *Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca yetkileri onaylanan A Kame grubu"* sahipleri,

İmar Kanununda adı geçen yönetmelik çerçevesinde *"Yerleşme ve onu bütünleyen çevreye ait alanlarda düzenlenen imar planlarının yapım alanlarının büyüklüğü, plan yapımına konu olan yerleşme veya yerleşmeler bütününe gelecekteki nüfusları veya nüfus toplamlarına göre teşkil edilen"* altı grup söz konusudur. A dan başlayarak alfabetik sıraya göre F 'e kadar giden bu sıralamada plan yapımında en yetkili olan grup "A kame grubu" plancılarıdır (Şakar, 1992).

Tablo 5.1 Araştırma Kapsamına Giren Üniversiteler ve Öğretim Üyeleri Sayıları

no	Üniversitenin Adı	Fakülte / Bölüm	Kentsel Tasarım Öğretim Programı		Öğretim Üye Sayısı	
			Lisans	Y. Lisans	Toplam	Seçilen
1	Bilkent Üniversitesi / Ankara	Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fak.				
		Peyzaş Mimarlığı ve Kentsel Tasarım Bölümü	Var	Yok	9	7
2	Dokuz Eylül Üniversitesi / İzmir	Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Pl. Böl.	Yok	Var	8	4
3	Gazi Üniversitesi / Ankara	Mühendislik-Mimarlık Fak., Şehir ve Böl.Pl. Böl.	Yok	Yok	11	8
4	İstanbul Teknik Üniversitesi /İstanbul	Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Pl. Böl.	Yok	Var	19	14
5	Mimar Sinan Üniversitesi / İstanbul	Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Pl. Böl.	Yok	Var	13	4
6	Orta Doğu Teknik Üniversitesi / Ankara	Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Pl. Böl.	Yok	Var	26	7
7	Yıldız Teknik Üniversitesi / İstanbul	Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Pl. Böl.	Yok	Yok	11	4
8	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	Mimarlık Fakültesi, Şehir Planlama Böl.	Yok	Var	5	4
Toplam					102	52

- Anket çalışmasının düzenlendiği 1997-1998 Öğretim döneminde adı geçen üniversitelerdeki mevcut akademik kadrolardaki öğretim üyelerinin araştırma görevlileri hariç kadroları toplamı verilmiştir. (Kaynak; Üniversitelerin İlgili Bölümlerinden ve İnternet üzerinden Üniversite tanıtım sayfalarından elde edilen listeler)
- Öğretim üyelerinin daha önce bahsedilen seçim kriterleri doğrultusunda yapılan değerlendirmesi seçilen üye sayısını belirlemiştir.
- Anket çalışması sonunda geri dönen ve araştırma kapsamında değerlendirilen anket sayısı 48 adettir.

Tanımlamadan da anlaşılacağı üzere plan yapımında en yetkili görülen ve Bakanlıkça bu yetkiye sahip olarak sınıflandırılan ilgili kame grubu plancıları ikinci (Denek Grubu) gözlem grubu olarak belirlenmiştir. Belirlenen gruptaki hedef kitlenin toplam sayısını bulmak, bu gruba giren kişilerin adres ve telefonlarına ulaşabilmek için ilgili kurumlara yazılı başvuru yapılarak talepte bulunulmuş hatta bakanlık tarafından oldukça özenle gizlenen bilgi birebir yerinden elde edilmiştir. Bu verinin toplanmasında sırasıyla aşağıda sıralanan kurumlardan bilgi alınmış ve sonuçta hepsinin ortak sentezi alınarak denek grubu tespit edilmiştir (Tablo 5.2).

- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nden A Kame sahibi plancıların Türkiye genel kayıtları (1998 Haziran ayı itibarıyla),
- TMMOB Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odaları Ankara Merkez Şubelerinden A Kame yetkisine sahip olarak odada kayıtları bulunan mimar ve plancıların kayıtları,
- İller Bankası ile halen iş yapan A kame yetkiye sahip plancıların kayıtları,

Tablo 5.2 A Kame Plancılara İlişkin Verilerin Alındığı Kaynak Kurum Ve Sayıları

Kurum Adı	Mimar	Plancı	Toplam
Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	81	14	95
TMMOB Mimarlar Odası	53		53
TMMOB Şehir Plancıları Odası		14	14
İller Bankası	19	6	25
Listelerin Ortak Değerlendirmesi	57	10	67

Toplam olarak adresleri ve telefonları elde edilen 67 A karneye sahip ilgili ve yetkililere anket gönderilmiş, ancak bu süreçte meydana gelen adres ve telefon değişikliklerine ulaşamaması, vefat ve görevi bırakma, konuyu ilgili bulmama gibi nedenler ile geri alınan anket sayısı 40 adet olarak değerlendirilmeye alınmıştır.

- Büyükşehir Belediyesi stasında olan Belediyelerin *"Planlama, İmar konuları ile ilgili çalışan daire başkanlıkları ve müdürlüklerinde çalışan "* başkanları ve ilgili yetkilileri,

Anket çalışmasında üçüncü denek grubu olarak belirlenen ve planlama sürecinin uygulama aşamasında önemli role ve yetkiye sahip olan yerel yönetimlerin büyükşehir statüsünde olanlarının (15 adet) İmar ve Planlama ile İlgili Daire Başkanlıkları ve Müdürlüklerinin yönetici kadroları ilgili, yetkilileri ve teknik personeli

ile yapılmıştır (Tablo 5.3). 50 adet olarak gönderilen anketlerden 43 adeti geri alınarak değerlendirilmiştir.

Tablo 5.3 Büyükşehir Belediyeleri Ve Kadroları İle İlgili Toplam Anket Sayısı

No	Büyükşehir Belediyesi	Gönderilen Anket Sayısı
1	Adana	4
2	Ankara	5
3	Antalya	4
4	Bursa	5
5	Diyarbakır	3
6	Erzurum	2
7	Eskişehir	2
8	Gaziantep	2
9	İçel (Mersin)	2
10	İstanbul	6
11	İzmir	3
12	Kayseri	2
13	Kocaeli	3
14	Konya	3
15	Samsun	4
Toplam		50

- "6235-7303 sayılı yasa, 66 ve 85 sayılı yasa hükmünde karamamelerle değişik Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yasası ve Tüzüğü hükümlerine uygun olarak kurulmuş bulunan Türkiye sınırları içinde meslek ve sanatlarını uygulamaya yasayla yetkili olup da, meslek etkinliklerinde bulunan mimar, kent plancıları ve peyzaj mimarlarını içinde toplayan Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası ve Peyzaj Mimarları Odalarının oda başkanlıkları yetkilileri",

Planlama ve tasarım sürecinde aktif olarak yer alamayan, ancak belge uygulamaları ve ÇED raporlarıyla kontrol aşamasında bir anlamda dahil olan meslek odaları TMMOB Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası ve Peyzaj Mimarları Odası Şubeleri başkanları dördüncü denek grubu olarak kabul edilmiştir (Tablo 5.4). Meslek odaları yetkililerinin sürece katkılarındaki yetersizlik anket çalışmasını da etkilemiş ve ancak 15 adet anket geri alınarak değerlendirilmiştir.

Tablo 5.4 TMMOB Meslek Odaları Şube Başkanlıkları

Meslek Odası Adı	Oda Sayısı
Mimarlar Odası	13
Şehir Plancıları Odası	5
Peyzaj Mimarları Odası	5
Toplam	23

5.1.2 Anket Çalışmasının Hazırlanması ve Uygulama Yöntemi

Alan araştırmasında anket uygulanacak gruplar belirlendikten sonra ikinci aşama olarak tüm denek gruplarından ilgili konu dahilinde toplanması gereken ve istenilen verilerin aracı olan anket soruları düzenlenmiştir (Ek A). Anket föyünün hazırlanması aşamasında aşağıda tanımlanan yöntem izlenmiştir.

1. Çalışmanın amacına ve hedeflerine ulaşabilecek verileri toplamaya yardımcı anket föyünün hazırlanması,
2. Pilot anket uygulamasının yapılması, Seçilen örneklem sayısı bağlamında 5'er kişi ile yapılmıştır. Bu uygulama ile;
 - anketin toplam yanıtlama süresi,
 - soruların anlaşılabilirliği ve anlamlılığı,
 - çalışmanın ve anket sorularının gelişimine katkıda bulunacak görüş ve öneriler, saptanmıştır.
3. Pilot anketlerin değerlendirilmesi, son anket formlarının dört denek grubuna göre oluşturulması,
4. Hazırlanan anketler üzerinde adresin açık olarak yazıldığı geri dönüşüm zarfları ve ilgili kişiye çalışmanın kısaca konusu, danışmanın adı ve adresi, geri gönderilecek adres telefon ve faks numaralarını içeren bir ön yazı ekiyle gönderilmiştir.
5. Anketlerin belirlenen süre içerisinde gönderilmeyenleri için iki, üç defa telefon ile hatırlatılarak yanıtlanan gelen anket sayısının artırılmasına çalışılmıştır.
6. Anket uygulanan denek gruplarına bağlı olarak belli bir sayıda derinlemesine mülakatlarda tercih edilmiştir.
7. En son aşama olarak geri toplanan anketlerin kodlanması yapılarak önce Excel ortamında veri girişi gerçekleştirilmiş, sonra bu verilerin düzenlenmesiyle SPSS/PC (Statistical Package For Social Sciences) ortamına dönüşümü yapılmıştır.

Yukarıda tanımlanan aşamalara bağlı olarak (Arseven, 1993) çalışmada geliştirilen anket soruları konu alanlarına, yapısına ve ölçeğine göre ;

Denek'in kimliğine yönelik verileri tanımlayan ve konu ile ilgili davranışını, görüşünü belirleyen sorularda kapalı uçlu, sınıflama (nominal) ve sıralama (ordinal) ölçekli sorular, kullanılmış ancak yanıtlarda serbestliği arttırmak amacıyla her soruda

“diğer” bölümü bırakılmıştır. Konunun gelişimine paralel olarak denek’in görüş belirlediği soruların bir bölümünde konu ile ilişkili olarak üçlü ve beşli aralıkla değerlendirilen likert ölçeğinde sorulara yer verilmiş, böylelikle ilgili konulara katılım düzeyi belirlenmiştir. Veri toplama aşamasında kullanılan soru tipi ve ölçekler veri analizinde kullanılacak istatistiksel analiz tekniklerinin de belirleyicisi olmuştur.

5.1.3 Araştırmada Kullanılan Değişkenler ve Veri Tabanı

Anket çalışmasında ilk iki denek grubuna aynı kapsamlı sorular sorulmuş, diğer iki denek grubuna çalışma konularına bağlı olarak özel sorular eklenmiştir.

Verilerin gruplanmasında tüm denek grupları için aynı konu başlıklarında toplanan veriler aşağıda sıralanan alt konu başlıklarında tanımlanmıştır.

5.1.3.1. Kişisel Özelliklerle İlgili Değişkenler ve Veri Tabanı

Bu değişkenler anket sorularının yöneltildiği deneklerin kimliğinin belirlenmesine yönelik soruları içermektedir (Tablo 5.5). Ancak konunun gelişimi ve varsayımlara bağlı olarak kişilerin yaş, cinsiyet, doğum yeri vb. konularla ilgili sorular yöneltilmemiştir.

Tablo 5.5 Deneklerin Kimliklerinin Belirlenmesi İle İlgili Değişkenler

Değişken No	Değişken Adı
V1	Meslek
V2	Uzmanlık Alanı

5.1.3.2. Kentsel Tasarım İle İlişkisinin Tanımlanmasıyla İlgili Değişkenler Ve Veri Tabanı

Deneklerin mesleki bilgilenmelerine bağlı olarak, kentsel tasarım konusunda uzmanlıklarını, kentsel tasarım konulu teorik ve pratik içerikli çalışmalara katılımları; tasarım ve uygulama süreci içerisinde bulunduğu konum ve çalıştığı diğer meslek mensuplarının yer aldığı ekip çalışmalarını açıklayan verileri kapsamaktadır (Tablo 5.6).

5.1.3.3. Denek’in Kentsel Tasarım Konulu Projelerde Yer Alma Sıklığı İle İlgili Değişkenler Ve Veri Tabanı

Kent ölçeğinden başlayarak, sokak ölçeğine kadar inen ve literatürde kentsel tasarım çalışmaları olarak nitelendirilen konular sıralanarak deneklerin mesleki uygulama alanlarına bağlı olarak hangi sıklıkla (nadiren, arasıra, sık sık) bu çalışmalara dahil olduklarının belirlendiği verileri içermektedir (Tablo 5.7).

Tablo 5.6 Deneklerin Kentsel Tasarım İle İlişkilerinin Tanımlanması İle İlgili Değişkenler

Değişken No	Değişken Adı
V3	Kentsel Tasarım İle İlişki Düzeyi
V4	Kentsel Tasarıma Önem Vererek Yönelme Nedeni
V5	Kentsel Tasarım Konulu Projelerde Bulunulan Konum
V6	Kentsel Tasarım Konulu Projelerdeki Ekibin Mesleki Oluşumu
V61	Belediyelerin Sıklıkla Uyguladıkları Plan Tipleri (Büyükşehir Belediyeleri)
V62 (a-b-c-d)	Kentsel Tasarım Konulu Projelerin Yapılma Nedeni (Büyükşehir Belediyeleri)
V63	Kentsel Tasarım Konulu Etkinlikleri Düzenleme (Meslek Odaları)

Tablo 5.7 Deneklerin Kentsel Tasarım Konulu Projelerde Yer Alma Sıklığı İle İlgili Değişkenler

Değişken No	Değişken Adı
V48	Kentsel Koruma Çalışmaları Uygulama Sıklığı
V49	Kentsel Yenileme Çalışmaları Uygulama Sıklığı
V50	Kent Merkezi Tasarımları Uygulama Sıklığı
V51	Toplu Konut Uygulamaları Sıklığı
V52	Bina Yakın Çevre Düzenlemeleri Uygulama Sıklığı
V53	Bina Kompleksi Uygulama Sıklığı
V54	Üniversite Kampüs Alanları Uygulama Sıklığı
V55	Fuar Alanı Düzenlemeleri Uygulama Sıklığı
V56	Park Düzenlemeleri Uygulama Sıklığı
V57	Kıyı Bandı Düzenlemeleri Uygulama Sıklığı
V58	Yol-Kavşak Düzenlemeleri Uygulama Sıklığı
V59	Meydan Düzenlemeleri Uygulama Sıklığı
V60	Yayalaştırma Uygulamaları ve Sokak Düzenlemeleri Uygulama Sıklığı

5.1.3.4. Kent Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Değerlendirilmesi İle İlgili Değişkenler Ve Veri Tabanı

Kentsel tasarım çalışmalarının ülkemizin mevcut planlama süreci içerisinde, uygulanma şekli, uygulama yöntemi (İmar kanununun tanımladığı uygulama yöntemleri esas alınmıştır), uygulamalarda olası gecikmelere engel teşkil eden nedenlerin irdelenmesi ve çalışmaların ölçeğine ilişkin deneklerin tecrübe ve deneyimlerine bağlı değerlendirmelerini kapsamaktadır (Tablo 5.8).

Bu bölümde değişkenlerin denekler tarafından derecelendirilerek (1.Pek Uygun Değil, 2.Uygun, 3.En Uygun) değerlendirilmesi istenmiş ve daha öncede vurgulandığı üzere yanıtlama serbestliğini arttırmak amacıyla “diğer” şıkkı her bölüme eklenmiştir.

Tablo 5.8 Kentsel Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Değerlendirilmesi İle İlgili Değişkenler

Değişken No	Değişken Adı
V7	Planlama Sürecinde Kentsel Tasarım Çalışmalarının İlişkilendirilme Düzeyi
V8	K.T. konulu Projelerin Tasarım ve Uygulaması ile İlgili olarak Plan Yaptırma ve Uygulama Yöntemlerinin Değerlendirilmesi
V8a	Kentsel Tasarım Projelerinin Kamu Yönetimleri (Belediyeler) Tarafından Yapılması
V8b	Kentsel Tasarım Projelerinin Yetkili Uzmanlar ve Özel Teknik Bürolarca Yapılması
V8c	Kentsel Tasarım Projelerinin Yarışma Yöntemi İle Yapılması
V9	En Uygun Yöntem Olma Nedeni
V10	Kent Planlama- Kentsel Tasarım Konulu Çalışmalarda Uygulamayı Geciktiren Nedenlerin Değerlendirilmesi
V10a	Mülkiyet,
V10b	Koordinasyon Eksikliği,
V10c	Maddi Koşullar,
V10d	Yasal Prosedür,
V10e	Politika,
V10f	Kentsel Rant,
V10g	Diğer Nedenler,
V11	Kentsel Tasarım Çalışmalarının Ölçeği
V11a	Bölge Ölçeği,
V11b	Kent Ölçeği,
V11c	MİA, Komşuluk Birimi Ölçeği ,
V11d	Proje Ölçeği (Yapı Adası, Sokak, Meydan Vb.),

Tablo 5.9 Kentsel Tasarım Çalışmalarının Kavram Ve Uygulama Alanları Olarak Değerlendirilmesi İle İlgili Değişkenler

Değişken No	Değişken Adı
V12	'Kamu Yararı'nın Dikkate Alınma Düzeyi
V13	'Yaratıcılık' Kavramını Değerlendirme Düzeyi
V14	'Estetik Kaygı' Kavramını Değerlendirme Düzeyi
V15	'Düzenlenen Çevrenin Kullanıcılar İçin Konforlu Olma' Kavramını Değerlendirme Düzeyi
V16	'Çevresel – Mekansal Etkileşim Ve Kullanıcılar İçin İşlevsel Uyumu Aramalı' Görüşünün Değerlendirme Düzeyi
V17	'Ekip-Takım Çalışması İle Geliştirilmeli' Görüşünün Değerlendirme Düzeyi
V18	'Halk Katılımının Süreçte Yer Alması İle Geliştirilmeli' Görüşünün Değerlendirme Düzeyi.
V19	'Kent Planlama Kararlarından Bağımsız Gelişen Parçacı Plan Anlayışları Mevzii İmar Planı, İlave İmar Planı,İslah İmar Planı, Gibi Uygulamaların Kentsel Tasarım Anlayışına Etkisi Olumsuzdur' Görüşünün Değerlendirme Düzeyi.
V20	'Mevzii İmar Planı, İlave İmar Planı,İslah İmar Planı, Gibi Uygulamalarla Gerçekleştirilen Kentsel Tasarım Konulu Uygulamalar, Bütüncül Planlama Anlayışına Aykırıdır' Görüşünün Değerlendirme Düzeyi.
V35	'Kentsel Koruma Çalışmalarının' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V36	'Kentsel Yenileme Çalışmalarının' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V37	'Kent Merkezi Tasarımlarının' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V38	'Toplu Konut Uygulamalarının' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V39	'Bina Yakın Çevre Düzenlemelerinin' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V40	'Bina Komplekslerinin' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V41	'Üniversite Kampüs Alanlarının' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V42	Fuar Alanı Düzenlemelerinin' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V43	'Park Alanı Düzenlemelerinin' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V44	'Kıyı Bandı Düzenlemelerinin' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V45	'Yol-Kavşak Düzenlemelerinin' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V46	'Meydan Düzenlemelerinin' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.
V47	Yayalaştırma Uygulamalarının' Kentsel Tasarım Uygulaması Olarak Değerlendirme Düzeyi.

5.1.3.5. Kentsel Tasarım Çalışmalarının Kavram Ve Uygulama Alanları Olarak Değerlendirilmesi İle İlgili Değişkenler Ve Veri Tabanı

Kentsel tasarım kavramının literatürde tanımlanmasına yönelik olarak yapılan değerlendirmelere bağlı olarak geliştirilen tanım kriterleri ve bir önceki bölümde (Bakınız, Bölüm 5.1.3.3) deneklerin uygulama konularının sıklık derecelerinin araştırıldığı aşamada sıralanan kentsel tasarım uygulama konuları katılma düzeylerine göre değerlendirilmektedir (Tablo 5.9). Bu ve takip eden bölümde değişkenlerin denekler tarafından seviyeleri aşağıdaki şekilde belirlenen beşli Likert Skalasında değerlendirilmesi istenmiştir.

1. Hiç Katılmıyorum	2. Katılmıyorum	3. Kararsızım	4. Katılıyorum	5. Tamamen Katılıyorum
---------------------	-----------------	---------------	----------------	------------------------

5.1.3.6. Kentsel Tasarım Eğitiminin Ve Tasarımcının Bilgilenme Düzeyinin Değerlendirilmesi İle İlgili Değişkenler Ve Veri Tabanı

Kentsel tasarım çalışmalarının uygulayıcısı olan temel mesleklerin (mimar, kent plancısı, peyzaj mimarı) ve kent tasarımcısının mesleki bilgilenme süreçlerinin değerlendirilmesi bu bölüm kapsamında incelenmiştir (Tablo 5.10).

Tablo 5.10 Kentsel Tasarım Eğitiminin Ve Tasarımcının Bilgilenme Düzeyinin Değerlendirilmesi İle İlgili Değişkenler

Değişken No	Değişken Adı
V21	'Kentsel Tasarım Projelerini Mimarlar Yapmalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi
V22	'Kentsel Tasarım Projelerini Kent Plancıları Yapmalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi
V23	'Kentsel Tasarım Projelerini Peyzaj Mimarları Yapmalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi
V24	'Kentsel Tasarım Projeleri Ortak Çalışma İle Yapılmalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi.
V25	'Kentsel Tasarım Projeleri Kent Planını Hazırlayan Plancı Yapmalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi.
V26	'Kentsel Tasarım Projelerini Plancı Onayı İle Diğer Bir Tasarımcı Yapmalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi.
V27	'Kentsel Tasarım Eğitimi Lisans Düzeyinde Olmalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi.
V28	'Kentsel Tasarım Eğitimi Yüksek Lisans Düzeyinde Olmalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi.
V29	'Kent Tasarımcısı Mimarlık- Kentsel Tasarım Eğitimi Almalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi.
V30	'Kent Tasarımcısı Planlama- Kentsel Tasarım Eğitimi Almalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi.
V31	'Kent Tasarımcısı Planlama- Mimarlık Eğitimi Almalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi.
V32	'Kent Tasarımcısı Kentsel Tasarım- Kentsel Tasarım Eğitimi Almalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi.
V33	'Kent Tasarımcısı Kentsel Tasarım- Peyzaj Mimarlığı Eğitimi Almalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi.
V34	'Kent Tasarımcısı Peyzaj Mimarlığı- Kentsel Tasarım Eğitimi Almalı' Görüşünü Değerlendirme Düzeyi.

5.2 Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntemin Tanımlanması ve Araştırmadan Elde Edilen Sonuçların Değerlendirilmesi

Değişkenler ile ilgili veriler bilgisayar ortamında (Excel) derlenerek; bir veri tabanı ile kolonlar şeklinde ve değişken numaraları ile gruplanmışlardır. Anket soruşturmasından elde edilen verilerin analizi SPSS/PC (Social Package For Social Sciences) istatistik programı kullanılarak 3 aşamada yürütülmüştür.

1.aşamada; Tek Değişkenli Analizler

Birinci aşamada veriler, özet istatistiklerin elde edildiği, tek değişkenli analize tabi tutulmuştur. Bu analizde dört farklı denek grubuna yönelik tanımlamalar ve tutum farklılıklarını belirlemek amacıyla sıklık (frekans) dağılımları elde edilmiştir.

2.aşamada; İki Değişkenli Analizler

İkinci aşamada geliştirilen varsayımlara bağlı olarak, değişkenler arasında çapraz tablolar düzenlenerek olası ilişkiler analiz edilmiştir.

3.aşamada; Faktör Analizi

Üçüncü aşamada belirlenen konularda ve beşli likert ölçeğinde değerlendirilen veriler arasında olası anlamlı gruplamaları belirlemek amacıyla faktör analizi yöntemi uygulanmıştır.

5.2.1 Tek Değişkenli Analiz Sonuçları

İlk aşamada dört ayrı denek grubu özelinde ve altı alt grupta tanımlanan değişkenlere ve verilere bağlı olarak sıklık dağılımlarına (frekans tabloları) göre değerlendirme yapılmıştır.

Takip eden bölümlerde yapılan değerlendirmelerde anlamlı ve akıcı olabilmek amacıyla sadece en fazla yada en az değerler vurgulanmaktadır. Dağılımların tümüne sıklık dağılımı tablolarında yer verilmektedir (Tablo 5.11 - 5.14).

5.2.1.1. Denek'in Kimliğinin Belirlenmesi

- Ankete katılan *öğretim üyelerinin* yarısından çoğu % 58.3 *mimar*, kalanları ise kent plancısı %35.4 ve öncelikle peyzaj mimarları ve diğer disiplinlerden %6.3 oluşmaktadır. Öğretim Üyelerinin %52.0'si kent planlama ile ilgili konularda uzmanlaşmış iken, *kentsel tasarım konusunda uzmanlaştığını bildirenlerin oranı %43.8'dir* (Tablo 5.11).

- *A Karne grubu plançıların %70.0 mimar kökenli iken, %30.0 kent plancısıdır. Uzmanlık alanlarına göre dağılımda ise %77.5'i kent planlama ile ilgili konularda çalışırken, %15.0 oranındaki bir grup kentsel tasarım ile ilgili konularda çalıştıklarını vurgulamışlardır (Tablo 5.11).*
- *Büyükşehir belediyelerinin imar ve planlama ile ilgili kadrolarında görevli olan denek grubunun mesleki dağılımı; %41.9 mimar, %32.6 kent plancısı, %25.6 oranında peyzaj mimarı ve diğer ilgili meslekler (harita mühendisleri , inşaat mühendisi vb.) şeklinde iken, uzmanlık konuları konusunda ; kent planlama ile ilgili konular %65.1, kentsel tasarım ile ilgili konular %14.0 iken, %20.9 oranında da mimarlık ile ilgili konularda uzman olanların yer aldığı görülmektedir (Tablo 5.11).*
- *Meslek Odaları başkanları temsil ettikleri meslek grubundandır. Verilen yanıtlara göre; oda başkanlıklarının sayısı ile orantılı olarak; mimar %66.7, kent plancısı %20.0, peyzaj mimarlarının %13.3 oranlarında yer aldıkları, uzmanlık konularında ise mimarlık ile ilgili konulara %66.7 oranında eğilirken, %33.3 kent planlama ile ilgili konularla ilgilenmektedir (Tablo 5.11).*

5.2.1.2 Kentsel Tasarım İle İlişkisinin Tanımlanması

Ankete katılan "*Kentsel Tasarım konulu çalışmalar ile ilişkisinin*" araştırıldığı sorunun yanıtına bağlı olarak;

- *Öğretim üyelerinin kentsel tasarım konularını uzmanlık alanları kapsamında görerek, ders yürüten ve proje uygulamalarına katılanların (2.1+2.1+29.2+25.0) toplamda %58.4 oranında iken, sadece uzmanlık alanları olmamasına rağmen projelere dahil olanların ise (33.3+4.2) %37.5 luk bir çoğunlukta olduğu, bu konuyla hiç ilgili olmayanların ise %4.1 gibi bir oranda olduğu anlaşılmıştır (Tablo 5.11).*
- *A Karne sahibi plançıların kentsel tasarım ile ilişki düzeyi incelendiğinde, çoğunlukla proje uygulamalarında görev aldıkları %60.0, uzmanlık konusu olarak, eğitim sürecine katılımlarının ise %27.5 gibi bir oranda , %10.0 ise kentsel tasarım ile hiç ilgilenmedikleri görülmektedir (Tablo 5.11).*

Kentsel Tasarım konulu çalışmalara verilen önceliğin ve bu konuda çalışmalara eğilimin nedeninin araştırıldığı soruya;

- *Öğretim Üyelerinin* verdiği yanıtlara bağlı olarak elde edilen sonuçlarda ise; denek'in *mimar ve kent plancısı* olmasının bu özel ilgide (33.3+12.5) %45.8 oranında etkili olduğu, *görev gereği bir diğer mesleğe yakınlık dolayısıyla* ilgilenmenin %41.7, *rastlantı sonucu bu tür çalışmalara katılan ve hiç katılmayanların* ise %12.5 oranında kaldığı görülmektedir (Tablo 5.11).
- *Plancılarda ise;* Kentsel tasarım konularına özel bir önem ile yaklaşanların yine *mimar ve kent plancısı* olanların %40.0 mesleklerini temel neden gösterdikleri, %35.0 oranında bir kitlenin *diğer bir mesleğe yakınlık ilişkisi* ile, %25.0 ise *rastlantı sonucu dahil olduğu ve hiç katılmadığı* yönündedir (Tablo 5.11).
- Kentsel Tasarım konulu çalışmalarda *karar verme sürecinde ve tasarım aşamasına* dahil olan *öğretim üyelerinin* %52.1, *tasarım, uygulama, uygulama sonrası tüm aşamalara* katılanların %37.5, bu çalışmalara hiç katılmayanların ise %8.3 oranında olduğu belirlenmiştir. Özellikle bu çalışmalara katıldığı sürece paralel olarak hangi disiplinlerin yer aldığı bir ekip ile çalışıldığının yanıtı arandığında; bu süreçte katılımı ön planda olan üç disiplinin *mimar, kent plancısı ve peyzaj mimarının* yer aldığı ekip çalışmalarının %31.3, *her üç disiplin ve diğer yan disiplinlerin* katılımının olduğu ortamların %29.2, buna rağmen sadece *mimar ve kent plancısının* katılımıyla gerçekleşen çalışmaların %31.3 gibi bir oranda geliştiği gözlemlenmiştir (Tablo 5.11).
- Tasarım sürecinde katılımın olduğu aşama olarak *plancılarında, karar verme ve tasarım düzeyinde* yoğun katılım %55.0 gösterdikleri, *tüm aşamalara* dahil olanların süreçteki sorumluluklar açısından daha az olduğu %32.5, %7.5 oranında ise *hiçbir kademede* yer almadıkları tanımlanmaktadır. Tasarım ekibinde yer alan meslekler irdelendiğinde çoğunlukla *üç disiplinin katılımının* belirgin %45.0 olmakla birlikte, *yan disiplinlerin katılımı* az bir oranda %25.0 gerçekleşmektedir, sadece *mimar ve kent plancıları* tarafından gerçekleştirilen uygulamalar ise %15.0 oranında belirlenmiştir (Tablo 5.11).

Tablo 5.11 Denek'in Bilgilenme Düzeyi ve Mesleki Deneyimin Saptanmasına İlişkin Verilerin Sıklık Dağılımı Değerleri

Değişkenler	Denek Grupları									
	Öğretim Üye		A Karne Plancı		B.Ş.B. Yetkilisi		M. Oda Başkan		Toplam	
	Frq.	%	Frq.	%	Frq.	%	Frq.	%	Frq.	%
<i>Mesleği</i>										
Mimar	28	58.3	28	70.0	18	41.9	10	66.7	84	57.5
Plancı	17	35.4	12	30.0	14	32.6	3	20.0	46	31.5
Diğer (P.mimarı vd.)	3	6.3	—	—	11	25.5	2	13.3	16	11.0
Toplam	48	100.0	40	100.0	43	100.0	15	100.0	146	100.0
<i>Uzmanlık Konusu</i>										
Mimarlık ile ilgili	2	4.2	3	7.5	9	20.9	10	66.7	24	16.5
Planlama ile ilgili	25	52.0	31	77.5	28	65.1	5	33.3	89	60.9
Kentsel Tasarım ile ilgili	21	43.8	6	15.0	6	14.0	—	—	33	22.6
Toplam	48	100.0	40	100.0	43	100.0	15	100.0	146	100.0
<i>K.T. ile İlişki Düzeyi</i>										
Uzmanlık Diplomam Var	—	—	—	—					—	—
Öğretim Görevim Var	16	33.3	1	2.5					17	19.3
Proje ve Uygulamalar	2	4.2	24	60.0	Bu Denek Grupları İçin Anlamlı Yanıt Alınamamıştır.				26	29.5
Uzm. Dip. Ve Öğr. Gör.	1	2.1	—	—					1	1.2
Uzm. Dip. Ve Uygulamalar	1	2.1	1	2.5					2	2.3
Öğr. Gör. Ve Uygulamalar	14	29.2	7	17.5					21	23.9
Uzm. Dip., Eğ. Gör., Uyg.	12	25.0	3	7.5					15	17.0
Hiçbir İlgim Yok	2	4.1	4	10.0					6	6.8
Toplam	48	100.0	40	100.0					88	100.0
<i>K.T. İlgilenmenizde Temel Etken</i>										
Mimar Olmam	16	33.3	14	35.0					30	34.0
Plancı Olmam	6	12.5	2	5.0					8	9.0
Bir Diğer Alanda Uygulama Olanağı Kazanılması	11	22.8	7	17.5	Bu Denek Grupları İçin Anlamlı Yanıt Alınamamıştır.				18	20.5
Görevim Gereği	9	18.8	7	17.5					16	18.2
Bilinçli Değil, Tesadüfen	3	6.3	6	15.0					9	10.2
Özel Bir Önem	3	6.3	4	10.0					7	8.1
Vermiyorum										
Toplam	48	100.0	40	100.0					88	100.0
<i>K.T. Konulu Projelerde Hangi Konumda Yer Aldığı</i>										
Karar Verme- Tasarım Aş.	25	52.1	22	55.0					47	53.4
Uygulama- Uygulama Son.	1	2.1	2	5.0	Bu Denek Grupları İçin Anlamlı Yanıt Alınamamıştır.				3	3.4
Her Aşamada	18	37.5	13	32.5					31	35.2
Hiçbir Aşamada	4	8.3	3	7.5					7	8.0
Toplam	48	100.0	40	100.0					88	100.0
<i>Ekipte Yer Alan Meslek Gr.</i>										
Mimar ve Plancı	15	31.3	6	15.0					21	23.4
Mimar ve Peyzaj Mimarı	—	—	1	2.5					1	1.2
Plancı ve Peyzaj Mimarı	1	2.1	—	—	Bu Denek Grupları İçin Anlamlı Yanıt Alınamamıştır.				1	1.2
Her üçü	14	29.2	17	42.5					31	35.3
Her üçü ve Diğer	14	29.2	10	25.0					24	27.4
Hiçbiri	4	8.2	6	15.0					10	11.5
Toplam	48	100.0	40	100.0					88	100.0

Belediyelerin kentsel tasarım ile ilişkileri diğer iki denek grubuna yöneltilen sorularla değil kendi özel koşullarına yönelik sorularla analiz edilmiştir.

- Büyükşehir belediyelerinin imar ve planlama kadrolarının planlama süreci içerisinde imar kanunun geliştirdiği plan türlerine uygun olarak geliştirdikleri uygulamalar düzeyinde; *Revizyon İmar planlarının sıklıkla %62.8, Mevzii İmar planı %53.5 ve İslah İmar planlarını %81.4* ise nadiren kullandıkları saptanmış, kentsel tasarım konulu projelere ve uygulamalara yer verme düzeyleri ve nedenleri araştırıldığında ise; sorumlu oldukları belediye sınırları içerisinde önem derecesine göre, *üst plan kararları %65.8, halkın ihtiyaç ve gereksinimlerinden kaynaklanan sosyal nedenler %48.8, politik nedenler %37.3 ve ekonomik nedenler % 11.6* olarak sıralamışlardır. Ekip çalışması yönüyle mevcut kadrolarındaki elemanların mesleki dağılımları esas alınmıştır.

Belediye yönetimlerinde olduğu gibi meslek odaları başkanları içinde planlama sürecinde bireysel değil kurumsal olarak tanımlanabilecek bir role sahip oldukları için kendi koşullarını belirleyen sorular yöneltilmiş ve sonuçta;

- Meslek odalarının planlama sürecinde olduğu gibi kentsel tasarım konulu çalışmalar özelinde de *tasarım ve uygulama sürecine dahil olmadıkları* gibi, uygulamalar sonunda ancak itiraz yada dava açmakla sınırlı kapsamda *%57.1, yada hiçbir role sahip olmadıkları* belirlenmiştir.
- Rol sahibi olmadıkları bu sürece dahil olabilmek için odalar bünyesinde yürüttükleri çalışmalar sorgulandığında ise; çoğunlukla *böyle bir çabaları olmadığı %46.7, belli oranda %33.3* Kentsel tasarım konularını görüşecekleri ve bir yönetmelik kapsamına alacakları *komisyonlar oluşturmaya çalıştıklarını, düşük bir oranda da %20.0 toplantılar düzenlediklerini* vurgulamışlardır.

5.2.1.3 Denek'in Kentsel Tasarım Konulu Projelerde Yer Alma Sıklığı

Kentsel tasarım konulu projelerde, bu uygulamalara bireysel olarak katılan öğretim üye, A kame sahibi plancıların yer alma sıklığı ve kurumsal olarak yapma , yaptırma yetkisi olan belediyelerin uygulama konularının sıklığının araştırıldığı bölümün veri analizleri Kent planlama ve kentsel tasarım sürecine katılımları aynı düzeyde gerçekleşen iki denek grubunun Öğretim Üye ve Plancılar ortak olmak üzere, Belediyeler düzeyinde yapılmıştır.

Kentsel Tasarım konulu çalışmaların ölçekler arası sınıflandırıldığı, *tasarım ve uygulamalarında yer alma sıklıklarına göre değerlendirmelerinin* istendiği soruya alınan yanıtlara bağlı olarak;

- *Öğretim üyeleri ve A karte grubu plançıların* genellikle kent ölçeğinde uygulamalar olarak tanımlanabilecek, *kentsel koruma, kentsel yenileme ve kent merkezi tasarımlarına* arasına katıldıkları %37.5-%45.0, %43.8-%42.5, %47.9-%45.0; mimari ölçeğin *bina ve bina yakın çevresi düzeyinde ele alındığı, toplu konut uygulamalarını* sıklıkla %43.8-%42.5, *bina yakın çevre düzenlemeleri tasarımlarında* %58.3-%55.0, *üniversite kampüs alanları tasarımlarında* ise %79.2-%75.0 oranında nadiren uygulama gerçekleştirdiklerini; açık alan düzenleme gibi peyzaj mimarlığına daha yakın gibi görünen konularda *Fuar alanı düzenlemeleri* %68.8-%70.0, *kıyı alanı düzenlemeleri* %60.4-%52.5 nadiren tasarıma katılırlarken, *park alanı tasarımlarında* her iki denek grubu katılımcılarında %47.9-%47.5 sıklıkla tasarım-uygulamalarına katıldıkları bildirmişlerdir. *Sokak- meydan ölçeğine* gelindiğinde her iki denek grubunun çoğunlukla uygulamaları olduğu %47.9-%47.5, %56.3-%57.5, *yol-kavşak düzenlemesi* gibi daha teknik konularda ise uygulamalarının azlığı %56.3-%52.5 görülmektedir (Tablo 5.12).

Kurumsal olarak yapma, yaptırma yetkisi olan *belediyelerin* uygulama konularının sıklığını yukarıda tanımlanan ölçeklerle incelendiğinde;

- Kent ölçeğinde çalışılan *kentsel koruma ve kent merkezi tasarım* konularında yerel yönetimlerin uygulamalara katılımı görülürken %67.4-%62.8, *yenileme* çalışmalarında bu oran %46.5'e düşmektedir. *Toplu konut uygulamaları ve bina yakın çevre düzenlemelerinde uygulamaları* çok sık olmamakla beraber %41.9-%44.2 oranlarında gelişirken, *mimari bina* uygulamalarının da arasına yapılan %58.1 çalışmalar olduğunu bildirmişlerdir. Özellikle büyükşehir belediyelerinin yetki ve sorumlulukları dahilinde olan park, bahçe ve yeşil alan uygulamalarının dahil olduğu, *fuar alanı düzenlemeleri* %67.4, *kıyı alanı düzenlemeleri* %48.8 nadiren gerçekleştirilirken, *park alanı düzenlemeleri* %51.2, konularında doğal olarak uygulama artışına rastlanmaktadır. Aynı görevler kapsamında olan *yol-kavşak düzenlemeleri* %51.2, *meydan düzenlemeleri* %51.2, *yayalaştırma uygulamaları* %44.2 sıklıkla gerçekleştirilen uygulamalardır (Tablo 5.12).

Tablo 5.12 Denek'in Mesleki Deneyiminin Saptanmasına İlişkin Verilerin Sıklık Dağılımı Değerleri

Değişkenler	Denek Grupları																							
	Öğretim Üye						A Karne Plancı						B.Ş.B. Yetkilisi						M. Oda Başkan					
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3						
	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %	Fr. %						
Kentsel Tasarım Projelerinde Yer Alma Sıklığı																								
Kentsel Koruma Çal.	18 - 37.5	18 - 37.5	12 - 25.0	12 - 30.0	18 - 45.0	16 - 35.0	4 - 9.3	29 - 67.4	10 - 23.3	34 - 26.0	65 - 49.6	37 - 30.0	Bu Denek Grubu İçin Anlamli Yanıt Alinamamıştır.						37 - 30.0	13 - 10.0				
Kentsel Yenileme Çal.	23 - 47.9	21 - 43.8	19 - 39.6	19 - 47.5	17 - 42.5	15 - 30.0	13 - 30.2	20 - 46.5	10 - 23.3	55 - 42.0	58 - 44.3	37 - 30.0							13 - 10.0					
Kent Merkezi Tasarım	19 - 39.6	23 - 47.9	19 - 39.6	18 - 45.0	18 - 45.0	16 - 35.0	8 - 18.6	27 - 62.8	6 - 13.3	45 - 34.4	88 - 51.9	37 - 30.0							13 - 10.0					
Toplu Konut Uyg.	18 - 37.5	24 - 50.0	19 - 39.6	14 - 35.0	20 - 50.0	17 - 42.5	6 - 14.0	18 - 41.9	6 - 13.3	38 - 29.0	62 - 47.3	37 - 30.0							13 - 10.0					
Bina Yakın Çevre Düz	20 - 41.7	21 - 43.8	19 - 39.6	16 - 40.0	17 - 42.5	15 - 30.0	18 - 41.9	19 - 44.2	6 - 13.3	54 - 41.2	57 - 43.5	37 - 30.0							13 - 10.0					
Bina Kompleksi	28 - 58.3	16 - 33.3	19 - 39.6	22 - 55.0	15 - 37.5	13 - 30.0	14 - 32.6	25 - 58.1	4 - 9.3	64 - 48.9	56 - 42.7	37 - 30.0							13 - 10.0					
Üniversite Kamp. Al.	38 - 79.2	7 - 14.6	19 - 39.6	30 - 75.0	6 - 15.0	4 - 9.3	29 - 67.4	13 - 30.2	1 - 2.3	97 - 70.4	26 - 19.8	37 - 30.0							13 - 10.0					
Fuar Al. Düzenleme	33 - 68.8	10 - 20.8	19 - 39.6	28 - 70.0	9 - 22.5	6 - 13.3	8 - 18.6	29 - 67.4	6 - 13.3	69 - 52.7	48 - 36.6	37 - 30.0							13 - 10.0					
Park Al. Düzenleme	20 - 41.7	23 - 47.9	19 - 39.6	17 - 42.5	19 - 47.5	16 - 35.0	6 - 14.0	15 - 34.9	2 - 5.0	43 - 32.8	57 - 43.5	37 - 30.0							13 - 10.0					
Kıyı Bandı Düzenle.	29 - 60.4	14 - 29.2	19 - 39.6	21 - 52.5	16 - 40.0	13 - 30.0	21 - 48.8	9 - 20.9	6 - 13.3	71 - 54.2	39 - 29.8	37 - 30.0							13 - 10.0					
Yol-Kavşak Düz.	27 - 56.3	13 - 27.1	19 - 39.6	21 - 52.5	10 - 25.0	8 - 18.6	8 - 18.6	13 - 30.2	2 - 5.0	56 - 42.8	36 - 27.5	37 - 30.0							13 - 10.0					
Meydan Düzenleme	16 - 33.3	23 - 47.9	19 - 39.6	13 - 32.5	19 - 47.5	16 - 35.0	5 - 11.6	22 - 51.2	15 - 30.0	34 - 26.0	64 - 48.9	37 - 30.0							13 - 10.0					
Yayalaştırma Uyg.	14 - 29.2	27 - 56.3	19 - 39.6	11 - 27.5	23 - 57.5	16 - 35.0	10 - 23.3	19 - 44.2	1 - 2.3	35 - 26.7	69 - 52.7	37 - 30.0							13 - 10.0					
Soruda Yanıtların Değerlendirilmesinde Kullanılan Aralıklar (1) NADİREN (2) ARASIRA (3) SIKSIK şeklindedir.																								

5.2.1.4 Kent Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Değerlendirilmesi

Kent planlama sürecinde kentsel tasarımın farklı açılardan değerlendirildiği *kentsel tasarımın planlama süreci içerisindeki yeri*, kentsel tasarım konulu tasarım ve uygulamaların bu süreçte *hangi uygulama yöntemi ile yapılması gerektiği*, bu seçimde *en uygun olma nedeni*, planlama sürecinde yürütülen *tasarım ve uygulamaları geciktiren nedenler* ve *kentsel tasarım çalışmalarının ölçeği* konularında üç dereceye göre uygunluklarının değerlendirildiği veriler bu başlık altında denek grupları özelinde analiz edilmektedir (Tablo 5.13).

- Kent planlama sürecinde kentsel tasarım çalışmalarının *beraberce geliştirilmesi* konusunda *öğretim üyeleri* %75.0 oranında katılım göstermiş; bu süreç bütünlüğünde tasarım ve uygulamaların yapılması için en uygun yöntem konusunda ise, *ulusal ve uluslar arası yarışmaları birinci derecede en uygun* %60.4 yöntem olarak belirlerlerken, *yerel yönetimleri* %64.6 ve *özel teknik büroları* %50.0 üçüncü derecede uygun olarak nitelendirmişlerdir. Yarışma yöntemiyle *alternatifler arasından seçim ile özgün ve yaratıcı çözümlere ulaşılabilmesi* % 39.2 en uygun yöntem olma nedeni olarak tanımlanmaktadır.
- *A kame grubu planlılar* planlama sürecinde kentsel tasarım çalışmalarının *beraberce geliştirilmesi* konusunda %67.5 oranında katılım göstermiş; proje yapım yöntemi konusunda *ulusal ve uluslar arası yarışma yöntemini* %42.5 birinci derecede en uygun yöntem olarak belirlemiş; *özel teknik büroları* %45.0 ve *yerel yönetimler* %42.5 bünyesinde yapılmasını ise uygun bir yöntem olarak nitelendirmişlerdir. *Alternatifler arasından seçim ve özgün yöntem olma* %31.0 yarışmaların seçim nedenini belirlerken, *yerel yönetimlerin uygulama ve onay yetkisine sahip olması* da %48.3 yerel yönetimler için belirleyici seçim nedeni olmuştur.
- *Büyükşehir belediyelerinde* imar daireleri ve planlama müdürlüklerinde yetkili kadrolarda çalışanların planlama sürecinde kentsel tasarım çalışmalarının *beraberce geliştirilmesi* konusunda katılımları %65.1 oranındadır. Kentsel tasarım konulu projelerin yapım yöntemleri konusunda üçüncü denek grubu içinde *yarışma yoluyla* üretilmesi %65.1 en uygun yöntem olarak belirtilmiş, *özel teknik bürolar* %60.5 ve *kamu yönetimlerinin* %55.8 üçüncü derecede uygun yöntem olarak nitelendirmişlerdir. *Alternatifli ve özgün bir yöntem*

oluşu yine tercih nedenidir %51.8, ancak *belediyelerin yapma ve onaylama yetkisi* %37.0 yerel yönetimleri tercih nedeni haline getirmektedir.

- *Meslek odalarının* kent planlama – kentsel tasarım süreci ilişkisine yönelik değerlendirmesinde diğer gruplardan farklı olarak kentsel tasarım çalışmalarının kent planlama kararlarına “*uygun olarak geliştirilmelidir*” %61.5 görüşü baskın olmuştur. Kentsel tasarım konulu projelerin üretilmesinde seçilecek en uygun yöntem olarak *yarışmalar* %85.7 en uygun yöntem, *yerel yönetimler* %64.3 ve *yetkili bürolar* %71.4 ise üçüncü derecede uygun yöntemler olarak önerilmektedir. Yarışmalardaki alternatifli seçim olanakları ve özgün seçim üretilmesi yarışmalar için en uygun olma nedeni olarak gösterilmektedir (Tablo5.13).

Kent planlama sürecinde yürütülen tasarım ve uygulamaları geciktiren nedenlerin önem derecesine göre değerlendirilmesi istendiğinde (Tablo 5.13);

- *Öğretim üyeleri*, *yasal prosedür* %60.4, *maddi olanaklar* %54.2, ve *koordinasyon eksikliği* %50.0 ile ilgili konuları önemli olarak tespit ederken, *politika* %45.8, *kentsel rant* %41.7 ve *mülkiyet* %37.5 konusunun pek önemli olmayacağını vurgulamaktadırlar. Tanımlanan bu konular dışında tecrübeleri bağlamında bu konuda *yeterli bir bilinçlenmenin olmamasını* %50.0, *yeterli katılım olmamasını* %30.0, *kadrolaşma ve denetimlerdeki yetersizlikleri* %20.0 diğer nedenler olarak sıralamışlardır.
- Süreçte uygulamaların gecikme nedenlerine yönelik değerlendirmede, *A karte planı* grubu sıralanan etkenlerden herhangi birini çok önemli etken olarak tanımlamamış, ancak ikinci derecede gösterilen nedenler arasında; *yasal prosedür* %52.5, *mülkiyet* %50.0, *koordinasyon eksikliği* %47.5, *maddi koşullar* %47.5, *politika* %42.5, *kentsel rant* %42.5 şeklinde bir sıralama oluşturmuşlardır. Diğer nedenler sıralamasında ise kentsel tasarım konusunda *yeterli bir bilinçlenmenin olmaması* %57.1 birinci olarak gösterilirken, *kadro-denetim yetersizliği* %28.6, *katılım eksikliği* %14.3 ikinci ve üçüncü nedenler olarak tanımlanmıştır.
- *Yerel yönetimler* için planlama, tasarım ve uygulama sürecinde gecikme nedeni oluşturan kriterlerin içerisinde en önemli etken olarak ön plana çıkartılan olmazken, *koordinasyon eksikliği* %62.8, *yasal prosedür* %60.5, *politika* %51.2 ve *maddi koşullar* %41.9 önemli etkenler olarak

gösterilmektedir. Bu grupta uygulamayı geciktiren diğer bir neden yada nedenler tespit edilememiştir.

- *Meslek odalarının* kent planlama – kentsel tasarım çalışmaları üzerinde en olumsuz etkiyi *yasal prosedür* %46.7 kriterinin oluşturduğu, *mülkiyet* %66.7, *politika* %60.0, *koordinasyon eksikliği* %46.7 ve *maddi koşullar* %46.7 kapsamındaki diğer kriterlerin önemli ölçüde ve oransal sırasıyla süreçte etkili olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. Bunlara ek olarak özellikle yerel yönetimlerdeki *kadro ve denetim yetersizliği* %100.0 önemli bir diğer neden olarak gösterilmektedir (Tablo 5.13).

Kentsel tasarım konulu çalışmalar için *en uygun ölçeğin* değerlendirilmesinde (Tablo 5.13);

- *Öğretim Üyeleri*, kendilerine verilen sınıflamaya göre her ölçekte konuya bağlı olarak geliştirilebileceği yönünde bir yaklaşım göstermelerine rağmen, alınan sonuçlar *komşuluk birimi ölçeği* %66.7, *proje ölçeği* %58.3 ve *kent ölçeğini* %54.2 sırasıyla uygun ölçekler olarak belirlemektedir.
- *Plancılar*, *kent* ölçeğini %55.0 uygun bir çalışma ölçeği olarak nitelendirirken, *proje* ölçeğinde yapılacak yapı adası ve sokak düzenlemelerini %60.0 tasarım konusunda yeterli bulmamaktadırlar.
- *Yerel yönetimler* kentsel tasarım çalışmalarını için *kent* ölçeğinin %46.5 en uygun ölçek olduğu, *komşuluk birimi* %65.1 ve *proje* %58.1 düzeyinde yapılacak çalışmaların ise uygun olarak düşünülebileceği görüşü ortaya çıkmaktadır.
- *Meslek Odaları* kentsel tasarım çalışmalarının ölçeğine ilişkin olarak *kent ölçeği* %86.7 birinci derecede ilişkili olarak tanımlanırken, *komşuluk birimi* %53.3 ve *proje* %53.3 ölçeğindeki çalışmaların ikinci derecede ve aynı oranda ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Tablo 5.13).

5.2.1.5 Kentsel Tasarım Çalışmalarının Kavram Ve Uygulama Alanları Olarak Değerlendirilmesi

Kentsel tasarımın kavramsal olarak belli kriterler kapsamında değerlendirilmesi ve anket çalışmasında belli bir sıralama dahilinde sunulan uygulama alanlarının kentsel tasarım ile ilişkilendirilmesinin, içeriğini oluşturduğu, beşli likert ölçeğinde yanıt alınan, bu bölümde Kentsel tasarımın kavramsal içerik yönüyle kuramsal analiz aşamasında belirlenen yedi temel kriter kapsamında değerlendirilmesine göre (Tablo 5.14);

- *Öğretim Üyelerinin* katılım düzeyinin irdelendiği verilerin analizinde; kentsel tasarımın *kamu yararını dikkate alması* gerektiği %93.8, *yaratıcı olması* %91.7, *estetik kaygı taşıması* %91.7, *düzenlenen çevrenin konforlu olması* %91.7, *işlevsel uyumu araması* %95.8, konularına tamamen katılım yönünde bir eğilim söz konusu iken, *ekip-takım çalışmaları ile yürütülmeleri* %87.5, *halkın katılımının süreçte yer alması* %87.5, konularında katılım yüksek olması yanında kararsızlarında %10.4-%12.5 varlığı görülmektedir.
- *Plancıların* dahil olduğu ikinci denek grubunun kentsel tasarımın kavramsal değerlendirilmesi sonucunda ; *kamu yararını dikkate alması* gerektiği %97.5, *yaratıcı olması* %95.0, *estetik kaygı taşıması* %95.0, *konforlu bir çevre yaratması* %85.0, *işlevsel olarak uyumu sağlaması* %90.0 ve *ekip çalışması ile üretilmesi* %97.5 gerekliliği konularında tamamen katılım söz konusudur, ancak *halk katılımının süreçte yer alması* konusunda %65.0 gibi bir katılım olmasına rağmen, kararsız ve katılmayanların toplamda %35.0 oranında yer aldığı görülmektedir.
- *Yerel yönetimler* düzeyinde kentsel tasarım kavramının tanımlanması yönünde; öncelikle *işlevsel uyumu araması* gerektiği %97.7, *estetik kaygı taşıması* gerektiği %93.0, *yaratıcı olması* %90.7 ve *ekip çalışması ile yürütülmesi* %88.4 gerektiği konularında tamamen katılım gösterirlerken; *halkın sürece katılımı* %83.7 ve *kamu yararı* %79.1 konularında katılım oranı düşmekte kararsızların varlığı görülmektedir.
- Kentsel tasarım kavramsal tanım kriterleri bağlamında *meslek odalarının* tamamına %100.0 katılımı söz konusudur, *halk katılımı* konusunda %93.3 oranında bir katılım izlenmektedir (Tablo 5.14).

"Kent planlama kararlarından bağımsız olarak gelişen parçacı plan anlayışlarının sonucu olan plan uygulamalarının kentsel tasarıma etkisinin olumsuz olduğu" yönündeki görüşe;

- Tamamen katılan *öğretim üyelerinin* oranı %62.5 iken, kararsızlar ve katılmayanların toplam oranı %37.5 olarak belirlenmiştir. *"Tanımlanan bu uygulama şekilleri ile geliştirilen kentsel tasarım çalışmalarının bütüncül planlama anlayışına aykırı olduğu"* şeklindeki görüşe tamamen katılım %60.4 iken, kararsız ve katılmayanların %39.6 oranında olduğu görülmektedir.
- *Parçacı plan anlayışları ile geliştirilen planlama çalışmalarının* kentsel tasarımı olumsuz etkmediği %47.5, buna rağmen bu anlayışlarla geliştirilen kentsel tasarım uygulamalarının *bütüncül planlamayı* olumsuz etkidiği %67.5 *plancılarının* görüşü ortaya çıkmaktadır.
- Kentsel planlamanın parçacı plan anlayışları ile geliştirilmesinin kentsel tasarıma olumsuz etkisi yönüyle *yerel yönetimlerin* %67.4 oranında katılımı görülürken, tasarımın bütüncül planlamaya olumsuz etkisinin %76.7 daha çok katılım aldığı izlenmektedir.
- Parçacı plan uygulamalarının tasarıma olumsuz etkisi % 78.5 katılım görürken, bütüncül planlamaya parçacı anlayışların olumsuz etkisi %93.3 *meslek odaları* yönüyle daha baskın görüş halindedir.

Deneklere belirli bir sıra dahilinde sunulan uygulama konularının kentsel tasarım uygulaması olarak tanımlanması konusundaki değerlendirmelerine yönelik verilerin analizi sonucunda (Tablo 5.14);

- *Öğretim üyeleri*, kent ölçeğinde kabul edilen *kentsel koruma* %93.8, *kentsel yenileme* %97.9, *kent merkezi tasarımları* %97.9 gibi yüksek oranlarda tamamen katılım söz konusu olup, *toplu konut uygulamalarının* kentsel tasarım uygulaması olduğu konusunda da %91.7 oranına erişilmektedir. *Bina yakın çevresi* %70.8, *bina kompleksleri* %66.7 uygulamalarında tamamen katılım eğilimi varken ölçekle ilişki olarak olumsuz yaklaşan ve kararsız kalanların toplamda %29.2-%33.3 sayısında bir artış gözlenmiştir. Açık alan ve park alanları düzenlemelerine ait olabilecek uygulama konularının değerlendirilmesinde; *fuar alanı düzenlemeleri* %85.4, *park alanı düzenlemeleri* %83.3, *kıyı alanı düzenlemeleri* %87.5 oranlarında katılım gözlenirken, *yol-kavşak düzenlemelerinde* %56.3, katılım oranının yanya

yaklaştığı görülmektedir. *Meydan* %95.8 ve *yayalaştırılma* %95.8 düzenlemelerinin kentsel tasarım uygulaması olarak en çok kabul gördükleri anlaşılmaktadır.

- Kentsel koruma çalışmaları %82.5, kentsel yenileme çalışmaları %92.5 *plancılar* tarafından oranında katılım görürken bu oran kent merkezi tasarımlarında %100.0 ulaşmaktadır. Toplu konut uygulamalarında %87.5 bir katılım izlenirken, bina yakın çevre düzenlemeleri %67.5, bina kompleksleri %75.0 katılım ile katılmayanlarında varlığını ortaya çıkarmaktadır. Park alanları düzenlemelerinde %87.5 olan katılım eğilimi, kıyı alanı düzenlemelerinde %92.5 ulaşmaktadır. Yol-kavşak düzenlemeleri %55.0 oranına düşen ve katılmayanların varlığının söz konusu olduğu bir eğilimde iken, meydan düzenlemelerinde %95.0 ve yayalaştırma çalışmalarında %100.0 ulaşan ve tamamen bir katılım sergilemektedir.
- Kentsel tasarım uygulama konuları bakımından kent ölçeğinde, *kent merkezi tasarımları* %93.0 yerel yönetimlerce ön planda tutulurken, *kentsel yenileme* %86.0 ve *koruma çalışmaları* %76.7 pozitif bir katılım sergilemektedir. Yetkileri kapsamında değerlendirildiğinde *yerel yönetimler* tarafından *toplu konut uygulamaları* %81.4 kabul görürken, *bina kompleksleri* %65.1 ve *bina yakın çevre düzenlemelerinin* %65.1 oranında bir katılımıla yine kararsızların varlığını ortaya koymaktadır. *Park ve rekreasyon alanı düzenlemeleri* ve *meydan düzenlemeleri* %90.7 eşdeğer katılım yüzdesiyle ön plana çıkarken, *yol-kavşak düzenlemeleri* %60.5 en düşük katılım oranına sahip olmaktadır.
- Uygulama konularına bağlı olarak kentsel tasarımın değerlendirilmesinde; *kentsel koruma* %92.9 ve *kentsel yenileme* %93.3 çalışmaları tamamen katılım gösterirken *bina yakın çevre düzenlemeleri* % 28.6 ve *bina komplekslerinin* %42.9 çok düşük bir katılımıda kaldığı görülmektedir. *Park alanı düzenlemelerinde* %78.5 ve *kıyı alanları düzenlemelerinde* de %87.5 katılım olmasına rağmen kararsızlarda söz konusudur. *Yol ve kavşak uygulamaları* ise *meslek odalarınca* %78.6 oranında bir kabul görmektedir (Tablo 5.14).

Tablo 5.14 Kentsel Tasarımın Kavram ve Uygulama Alanı Olarak Değerlendirilmesine İlişkin Verilerin Sıklık Dağılımı Değerleri

Değişkenler	Denek Grupları																								
	Öğretim Üye					A Karne Plancı					B.Ş.B. Yetkilisi					M. Oda Başkan					Toplam				
	2	3	Fr. %	5	Fr. %	2	3	Fr. %	5	Fr. %	2	3	Fr. %	5	Fr. %	2	3	Fr. %	5	Fr. %					
Kentsel Tasarım Kavramının Tanımlanması																					Fr. %				
Kamu Yararı	1-2.1	2-4.2	45	35	1-2.5	—	—	—	9-20.9	—	—	—	—	—	—	—	11-7.5	—	—	—					
Yaratıcılık	—	4-8.3	45	35	—	2-5.0	—	3-7.0	1-2.3	—	—	—	—	—	—	—	7-4.8	—	—	—					
Estetik kaygı	1-2.1	3-6.3	45	35	2-5.0	—	—	—	3-7.0	40	35	—	—	—	—	—	7-4.8	—	—	—					
Konforlu Çevre	1-2.1	3-6.3	45	35	—	6-15.0	34	35	4-9.3	7-16.3	—	—	—	—	—	—	16-11.0	—	—	—					
İşlevsel Uyum	1-2.1	1-2.1	46	35	—	4-10.0	35	35	—	1-2.3	42	35	—	—	—	—	6-4.1	—	—	—					
Ekip Çalışması	1-2.1	5-10.4	45	35	—	1-2.5	35	35	—	5-11.6	38	35	—	—	—	—	11-7.3	—	—	—					
Halk Katılımı	—	6-12.5	45	35	7-17.5	7-17.5	36	35	1-2.3	6-14.0	—	—	—	—	—	—	20-13.7	—	—	—					
Kentsel Tasarım Uygulama Alanlarının Değerlendirilmesi																					Fr. %				
Kentsel Koruma Çal.	1-2.1	2-4.2	45	35	1-2.5	6-15.0	—	—	4-9.3	35	35	—	—	—	—	—	13-8.9	—	—	—					
Kentsel Yenileme Çal.	1-2.1	—	47	37	1-2.5	2-5.0	—	—	5-11.6	37	36	—	—	—	—	—	8-5.5	—	—	—					
Kent Merkezi Tasarım	—	1-2.1	47	37	—	—	—	—	1-2.3	40	35	—	—	—	—	—	2-1.4	—	—	—					
Toplu Konut Uyg.	1-2.1	3-6.3	45	35	2-5.0	3-7.5	35	35	2-4.7	6-14.0	35	35	—	—	—	2-13.3	7-4.8	—	—	—					
Bina Yakın Çevre Düz	11-22.9	3-6.3	37	37	9-22.5	4-10.0	27	37	13-30.2	2-4.7	26	35	—	—	—	8-53.3	41-28.1	—	—	—					
Bina Kompleksi	5-10.4	11-22.9	37	37	6-15.0	4-10.0	30	37	10-23.3	5-11.6	26	35	—	—	—	6-40.0	27-18.5	—	—	—					
Üniversite Kamp. Al.	2-4.2	6-12.5	40	37	3-7.5	1-2.5	36	36	5-11.6	3-7.0	35	37	—	—	—	2-13.3	12-8.2	—	—	—					
Fuar Al. Düzenleme	2-4.2	5-10.4	47	35	4-10.0	1-2.5	35	37	3-7.0	1-2.3	39	36	—	—	—	3-20.0	12-8.3	—	—	—					
Park Al. Düzenleme	4-8.3	4-8.3	40	37	3-7.5	2-5.0	35	37	3-7.0	1-2.3	39	36	—	—	—	2-13.3	12-8.3	—	—	—					
Kıyı Bandı Düzenle.	2-4.2	4-8.3	40	37	1-2.5	2-5.0	37	37	7-16.3	4-9.3	32	37	—	—	—	1-6.7	11-7.5	—	—	—					
Yol-Kavşak Düz.	14-29.2	7-14.6	37	35	10-25.0	8-20.0	22	35	7-16.3	10-23.3	36	35	—	—	—	2-13.3	33-22.5	—	—	—					
Meydan Düzenleme	1-2.1	1-2.1	46	35	2-5.0	—	—	—	2-4.7	2-4.7	39	36	—	—	—	1-6.7	6-4.1	—	—	—					
Yayalaştırma Uyg.	2-4.2	—	46	35	—	—	—	—	5-11.6	3-7.0	35	37	—	—	—	—	7-4.8	—	—	—					
Sorada Yanıtların Değerlendirilmesinde Kullanılan Aralıklar (1) HIÇ KATILMIYORUM (2) KATILMIYORUM (3) KARARSIZIM (4) KATILIYORUM (5) TAMAMEN KATILIYORUM																					Fr. %				
Şeklinde dir. Ancak tabloda yanıtların çoğunlukta ele alındığı (2), (3), (5) 'li değerlendirmeler birleştirilerek verilmiştir.																					Fr. %				

şeklinde. Ancak tablodaki yanıtların çoğunlukta ele alındığı (2), (3), (5) 'li değerlendirilmeler birleştirilerek verilmiştir.

5.2.1.6 Kentsel Tasarım Eğitiminin ve Tasarımcının Bilgilenme Düzeyinin Değerlendirilmesi

Kentsel Tasarım konulu tasarım ve uygulamaları *hangi meslek bilgisine sahip olanların yapması gerektiğinin* ve kent tasarımcının *mesleki bilgilenme sürecinin* araştırıldığı bölümün, beşli likert ölçeğinde yanıt alınan verilerinin değerlendirmesine göre (Tablo 5.15);

- *Öğretim üyelerinin öncelikle kent plancılarını %72.9 olmak üzere, peyzaj mimarlarını %75.0, mimarları %58.3* tek başlarına uygun disiplinler olmadığı, *bu disiplinlerin ortak çalışması %97.9 olması gerektiği* vurgulanmaktadır.
- *Plancıların mesleki bilgilenme ve uygulama yetkisi birlikteliğinde üç temel disiplin arasındaki değerlendirmelerine göre; mimarları %47.5 gibi az bir oranda katılımı en uygun aday olarak tanımlanmalarına rağmen, peyzaj mimarlarını %75.0 ve plancıları %57.5 kesinlikle uygun olmayarak nitelendirmişler ve bu nedenle disiplinlerin ortak çalışması olması %100.0 kabul gören bir yaklaşım olmuştur.*
- *Yerel yönetimlerin kentsel tasarım konulu çalışmalarda hangi mesleğin söz sahibi olması yönündeki değerlendirmelerine göre; peyzaj mimarları %58.1 kent plancıları %41.9 ve mimarlar %41.9 şeklinde aksi görüş bildirilen bir sıralama oluşmuştur. Hiçbirinin birbirine açık bir üstünlük sağlayamadığı bu durumda disiplinlerin ortak çalışması %95.3 tercih edilmektedir.*
- *Meslek odaları yöneticilerinin kent tasarımcısının mesleki yapılanmasına yönelik değerlendirmesinde; mimarlar %53.3, kent plancıları %46.7 oranlarında bir katılım ile yetkin görülürken, peyzaj mimarları için katılım yönünde bir görüş belirlenmemiş ve %80.0 uygun olmayacağı yönünde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır. Disiplinler arası çalışma %93.3 bu denek grubu içinde en uygun süreç olarak tanımlanmıştır (Tablo 5.15).*

Kent tasarımcısının eğitim süreci ve kent tasarımcısı formasyonunu kazanması için olması gereken lisans-yüksek lisans eğitimi aşamaları konusunda denek grupları sırasıyla;

Tablo 5.15 Kentsel Tasarım Eğitimi ve Tasarımcının Bilgilendirme Düzeyinin Değerlendirilmesine İlişkin Verilerin Sıklık Dağılımı Değerleri

Değişkenler	Denek Grupları																								
	Öğretim Üye					A Karne Plancı					B.Ş.B. Yetkilisi					M. Oda Başkan					Toplam				
	2	3	Fr. %	5	Fr. %	2	3	Fr. %	5	Fr. %	2	3	Fr. %	5	Fr. %	2	3	Fr. %	5	Fr. %					
Kent Tasarımcısının Bilgilendirme Düzeyinin Değerlendirilmesi																									
Mimarlar Yapmalıdır,	28 - 58.3	6 - 12.5	Fr. %	5	Fr. %	13 - 32.5	8 - 20.0	Fr. %	5	Fr. %	18 - 41.9	11 - 25.6	Fr. %	5	Fr. %	6 - 40.0	1 - 6.7	Fr. %	5	Fr. %					
Plancılar Yapmalıdır,	35 - 72.9	8 - 16.7	Fr. %	5	Fr. %	23 - 57.5	7 - 17.5	Fr. %	5	Fr. %	18 - 41.9	5 - 11.6	Fr. %	5	Fr. %	5 - 33.3	3 - 20.0	Fr. %	5	Fr. %					
P.Mimarları Yapmalı,	36 - 75.0	6 - 12.5	Fr. %	5	Fr. %	30 - 75.0	9 - 22.5	Fr. %	5	Fr. %	25 - 58.1	13 - 30.2	Fr. %	5	Fr. %	12 - 80.0	3 - 20.0	Fr. %	5	Fr. %					
Ortak Çalışma Olmalı,	1 - 2.1	—	Fr. %	5	Fr. %	—	—	Fr. %	5	Fr. %	1 - 2.3	1 - 2.3	Fr. %	5	Fr. %	—	1 - 6.7	Fr. %	5	Fr. %					
Planı yapan plancı yapmalı,	35 - 72.9	10 - 20.8	Fr. %	5	Fr. %	19 - 47.5	9 - 22.5	Fr. %	5	Fr. %	25 - 58.1	6 - 14.0	Fr. %	5	Fr. %	8 - 53.3	3 - 20.0	Fr. %	5	Fr. %					
Plancı onayı ile diğer bir tasarımcı yapmalı,	26 - 54.2	9 - 18.8	Fr. %	5	Fr. %	14 - 35.0	13 - 32.5	Fr. %	5	Fr. %	22 - 51.2	4 - 9.3	Fr. %	5	Fr. %	8 - 53.3	6 - 40.0	Fr. %	5	Fr. %					
Kentsel Tasarım Eğitim Sürecinin Değerlendirilmesi																									
K.T eğitimi lisans düzeyinde olmalı	27 - 56.3	7 - 14.6	Fr. %	5	Fr. %	21 - 52.5	6 - 15.0	Fr. %	5	Fr. %	Bu Denek Grubu İçin Anlamlı Yanıt Alınmamıştır.					5 - 33.3	4 - 26.7	Fr. %	5	Fr. %					
K.T eğitimi y.lisans düzeyinde olmalı	4 - 8.3	—	Fr. %	5	Fr. %	2 - 5.0	1 - 2.5	Fr. %	5	Fr. %	Yanıt Alınmamıştır.					1 - 6.7	—	Fr. %	5	Fr. %					
Mimarlık-K.tasarım																									
Planlama-K.tasarım	4 - 8.3	2 - 4.2	Fr. %	5	Fr. %	6 - 15.0	5 - 12.5	Fr. %	5	Fr. %	Bu Denek Grubu İçin Anlamlı Yanıt Alınmamıştır.					2 - 13.3	2 - 13.3	Fr. %	5	Fr. %					
Planlama-Mimarlık	20 - 41.7	14 - 29.2	Fr. %	5	Fr. %	17 - 42.5	8 - 20.0	Fr. %	5	Fr. %	Bu Denek Grubu İçin Anlamlı Yanıt Alınmamıştır.					4 - 26.7	1 - 6.7	Fr. %	5	Fr. %					
K.tasarım-K.tasarım	26 - 54.2	8 - 16.7	Fr. %	5	Fr. %	18 - 45.0	10 - 25.0	Fr. %	5	Fr. %	Yanıt Alınmamıştır.					8 - 53.3	1 - 6.7	Fr. %	5	Fr. %					
K.tasarım-P.mimarlığı	30 - 62.5	8 - 16.7	Fr. %	5	Fr. %	20 - 50.0	9 - 22.5	Fr. %	5	Fr. %	Yanıt Alınmamıştır.					11 - 73.3	2 - 13.3	Fr. %	5	Fr. %					
P.mimarlığı-K.tasarım	18 - 37.5	6 - 12.5	Fr. %	5	Fr. %	17 - 42.5	10 - 25.0	Fr. %	5	Fr. %	Yanıt Alınmamıştır.					10 - 66.7	4 - 26.7	Fr. %	5	Fr. %					
Sorada Yanıtların Değerlendirilmesinde Kullanılan Aralıklar (1) HİÇ KATILMIYORUM (2) KATILMIYORUM (3) KARARSIZIM (4) KATILYORUM (5) TAMAMEN KATILYORUM																									
şeklinde. Ancak tabloda yanıtların çoğunlukta ele alındığı (2), (3), (5) 'li değerlendirmeler birleştirilerek verilmiştir.																									

- *Öğretim Üyelerinin Kentsel tasarım eğitiminin lisans üstü düzeyde %91.7 olmasına tamamen katılımları söz konusu olmakla birlikte, bu eğitim için sırasıyla, mimarlık-kentsel tasarım %91.7, kent planlama-kentsel tasarım %87.5 ve peyzaj mimarlığı-kentsel tasarım %50.0 süreçleri tamamen katılımları ile uygun görülmektedir.*
- *Plancılar, tasarımcı eğitiminin yüksek lisans düzeyinde olmasına %92.5 gibi yüksek bir oranda katılım göstererek, bunun için en uygun sürecin; mimarlık-kentsel tasarım %92.5, kent planlama-kent tasarım %72.5 olabileceği, buna rağmen peyzaj mimarlığı-kentsel tasarım eğitiminin %42.5 düzeyinde negatif bir katılımı ile tanımlandığı görülmektedir.*
- *Tasarımcının eğitim sürecinin tanımlanmasına yönelik sorular yerel yönetimler kapsamında yöneltilmediğinden değerlendirme yapılmamıştır.*
- *Kentsel tasarım eğitim sürecinde yüksek lisans eğitimi %93.3 ve bu eğitimde de mimarlık-kentsel tasarım %73.3 ve kent planlama- kentsel tasarım %66.7 süreçleri tercih edilmektedir. Peyzaj mimarlığı-kentsel tasarım eğitimi %66.7 oranında bu grup tarafından da hiç uygun bulunmamıştır (Tablo 5.15).*

5.2.2 Tek Değişkenli Veri Analizlerinin Yorumlanması

Verilerin sıklık (frekans) dağılımlarına göre analizlerinden elde edilen istatistiksel sonuçların veri gruplarının genel başlıklarına bağlı olarak dört denek grubunda ayrı ayrı yapılan değerlendirmelerinin sonuca yönelik önemli vurguları dört genel konu başlığında özetlenmektedir;

Deneklerin Bilgilenme Düzeyi ve Mesleki Deneyiminin Değerlendirilmesi

- *Ülkemizde tanımlanan konulara bağlı olarak halen eğitimini sürdürmekte olan üniversitelerimizin Şehir ve Bölge Planlaması bölümlerindeki öğretim üyelerinin çoğunluğunun mimar olduğu, ancak yeni yetişen kuşakla birlikte kent plancılarının da etkin bir çoğunluk olarak yetiştiği görülmektedir. Öğretim üyesi olarak kentsel tasarım konusunda ders vererek, proje stüdyolarına dahil olarak eğitim veren üyelerin, bu konuyu uzmanlık alanı olarak gösterenlere nazaran daha fazla olması kentsel tasarım konusunun özellikle de mimarlar tarafından olmak üzere kendi çalışma konularına yakınlığı nedeniyle tercih edilmesinin bir sonucudur.*

Kentsel tasarımın kavramsal olduğu kadar uygulama konuları olarak da ele alındığı üniversitelerde öğretim üyelerinin ağırlıkla stüdyo projeleri ve mesleki uygulamaları sürecinde, karar verme ve tasarım aşamaları ağırlıklı olarak katılımlarının söz konusu olduğu çalışmaların kent ölçeğinde koruma, yenileme ve kent merkezi konularında ve ayrıntı düzeyinde park alanları, sokak ve meydan ölçeğinde ele alındığı görölmektedir. Ancak bu uygulamaların öncelikle yapılaşmış çevre olmak üzere diğer kentsel verilerle ilişkili olamadığı ve uygulama aşamasında gerçekleşmeyen katılımı sürecin tam olarak işletilemediği belirlenmektedir.

Kentsel tasarım konulu çalışmalarda ilgi ve uygulama alanları itibariyle çakışmalar yaşanan üç mesleğin; mimarlık, kent planlama ve peyzaj mimarlığı, bu çalışmalardaki etkinliği ve katılımı çoğunlukla mimar ve kent plancısı ikilisi olmak üzere, çalışmanın içeriğine ve ekip çalışması anlayışına paralel olarak her üçünün de katılımı söz konusu olmaktadır. Ancak sadece bu üç disiplinin yeterli olamayacağı ve özellikle kentsel tasarım konusunda farklı boyutlarda katılımların yararlı olacağı, fakat bunun şu anda yeterli olamadığı sonuçlarla belirlenmektedir.

- Ülkemizde planlama alanında faaliyet gösteren ve *A karneye sahip plancıların* büyük çoğunluğunun İller Bankası ve çeşitli planlama kademelerinde yetişme sürecinden geçerek plancı yetkisi kazanan mimarlar olduğu dolayısıyla; kentsel tasarım konulu çalışmalara katılımının birinci nedeni yine mimar ve plancı olmanın belirlediği, bu karneler grubunda kentsel tasarım konuları ile ilişki ve bilgilenme düzeyinin ise zayıf olduğu görölmektedir.

Uygulama da en yetkili mesleki grup olma özelliği gösteren plancıların, ülkemizde ve dünya da gelişen koruma kavramının, artan nüfusa bağlı olarak gerekli konut taleplerinin etkisiyle ve piyasa koşullarının gereklerine bağlı olarak çoğunlukla kentsel koruma çalışmalarında, toplu konut uygulamalarında yer aldıkları, uygulanabilirliği ve kente katılımı nispeten daha kısa sürede gerçekleştirecek meydan, sokak ve park alanları düzenlemelerinin ise yine tercih edilen uygulama alanı oldukları belirlenmiştir. Tasarım sürecinin karar verme ve tasarım aşamalarına katılımın daha çoğunlukla söz konusu olduğu bu grupta da, üç disiplin katılımına daha fazla rastlanmasına rağmen diğer disiplinlerin katılımı halen yetersiz düzeydedir.

- *Büyükşehir belediyelerinin* imar ve planlamaya ilişkin kadrolarında yer alan meslek sahibi yetkililerin çoğunluğu mimar olmakla birlikte, plancıların ve az bir oranda da peyzaj mimarlarının yer aldığı fakat bu konuda dağılımın eşit oranda olmayıp, ağırlığı İstanbul, Ankara, Bursa gibi daha geniş kadroları barındıran

belediyelerde görüldüğü buna rağmen Erzurum, Diyarbakır gibi belediyelerde planlı kadrolarının bile yetersiz kaldığı; kentsel tasarım konusundaki bilinçlenmenin ise yine bu kadrolaşmayla doğrusal ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Kent Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Değerlendirilmesi

- Ülkemizde yürürlükte olan, yasal tanım yokluğu içerisinde farklı şekil ve ölçeklerde uygulanmaya çalışılan kentsel tasarımın, kent planlama süreci aşamalarına bağlı kalınarak beraberce eşgüdüm içerisinde yürütülmesi; tasarım ve uygulamaların bu süreçte uygulanabilirliğini arttırabilmek için ise ulusal ve uluslar arası yarışmaların en özgün ve yaratıcı sürece olanak veren uygulama şekli olduğu çoğunlukla kabul görmektedir. Özellikle yarışmalarla sadece bölgesel, ülkesel ve yerel değerlere değil evrensel değerlere de ulaşılabileceği düşünülerek, bu konuda özellikle doğru geliştirilen ve gerçek verilere dayanan yarışma şartnamelerinin ve oluşturulan ehil jürilerin bu değerleri daha da geliştireceği unutulmamalıdır.

İmar kanunu ve ilgili yönetmeliklerce uygulanan planlama ve tasarım çalışmalarında yasal prosedür, maddi koşullar ve koordinasyon eksikliği günümüzün en önemli engel teşkil eden nedenleri olarak birinci sırada gösterilmektedir. Politika ve politikaların sonucu gelişen ekonomik sürecin ürünü kentsel rant ise her alanda olduğu gibi tasarım sürecinde de ağırlıklı olmasa da önemli görülmektedir. Öğretim üyelerinin süreci değerlendirmesi kapsamında yeterli toplum bilincinin halen oluşmamış olması ve dolayısıyla halkın gerekli olarak katılım sağlayamamasını tasarımın mekansal boyuttaki etkisizliğinin nedeni haline getirmektedir.

- Plancıların da süreç içerisinde planlama ve tasarımın beraberce geliştirilmesi yönünde yaklaşımları söz konusu olmakla birlikte uygulama yöntemi konusunda kendilerinin de içinde bulunduğu yetkili büroları değil uzman olarak katılabilecekleri yarışmaları çoğunlukla tercih etmektedirler. Yerel yönetimlerin plan yapma ve uygulama yetkisine sahip olması gerekçesi ile kabul edilmesi ise yarışma yöntemindeki olası uygulama güçlüklerine dikkati çekmektedir. Mevcut bulundukları süreç içerisinde araç olarak kullandıkları yasal prosedürün ilk sırayı aldığı, mülkiyet, koordinasyon eksikliği, maddi koşullar, politika ve kentsel rantın aynı düzeyde etkin olduğu görüşü yaygın olmakla birlikte, kamunun bilinçlenmesi ve denetimlerdeki yetersizlikler plancıların karşılaştıkları güçlükler arasındadır.

- Büyükşehirler de uygulamada kullanılan plan tiplerine bağlı olarak; çoğunlukla mevcut planları güncelleştirmek amacıyla revizyon imar planlarının kullanıldığı, mevzi imar planları ve ıslah imar planları ile gerçekleştirilen uygulamaların da söz konusu olduğu belirlenmiştir. Kentsel tasarım konuları kapsamında tanımlanan proje

uygulamalarının belediye programlarına alınmasında ve uygulamaya geçirilmesinde üst plan kararlarının en temel etken olduğu, halkın ihtiyaçlarının ve dönemlere bağlı olarak değişkenlik gösteren politikanın bu kararlarda etkili olduğu saptanmıştır.

Yerel yönetimlerin "3030 sayılı büyükşehir belediyelerinin yönetimi hakkında kanun" kapsamında tanımlanan görevleri içerisinde yer aldığı şekliyle meydan, bulvar, cadde ve anayolları yapmak, yaptırmak ve ilgili işlemlerini yürütmek adına, sokak, meydan ve yol-kavşak düzenlemelerini sıklıkla gerçekleştirdikleri, yeşil sahalar, parklar, bahçeler yapma yetkisiyle kıyı ve park alanı düzenledikleri görülmektedir. Ancak bu uygulamaların kentsel tasarım uygulaması olarak bir süreç içerisinde, tüm kent planıyla uyum içerisinde gerçekleştirilmesi tanımlanan görev tanımından daha çok önem taşımaktadır.

Yerel yönetimlerde planlama, tasarım sürekliliğinin beraberce eşgüdümlü olarak yürütülmesi konusunda katılım göstermekle birlikte, yapma ve yaptırma yetkisi kendilerinde olmasına rağmen kentsel tasarım uygulamaları için yarışma yöntemini birinci derecede tercih etmektedirler. Yarışma yönteminin uygulanamadığı koşullarda yetkili bürolara ihale ve emanet yöntemleriyle yaptırılmasının da yetkili ve uzman kadro katılımı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Uygulama sürecinde güçlükler neden olan ve yerel yönetimlerin sürekli karşılaştıkları koordinasyon eksiklikleri, yasal prosedür ve politika önemli sorunlar olarak tespit edilirken, tasarım ve uygulama sürecinde yaşanan olası mülkiyet kaynaklı sorunlar ve kentsel rantın getirileri diğer nedenler olarak sıralanmıştır.

- Meslek odalarının kentsel planlama sürecine bağlı olarak kentsel tasarım sürecinde de belirgin bir role sahip olmadıkları, bu konuda da çoğunlukla etkin bir çaba gösterememekle birlikte, komisyon oluşturulması ve toplantılar düzenleme yönündeki katılımları da yetersiz kalmaktadır. Süreç yönüyle değerlendirmede meslek odaları kent tasarım çalışmalarının, kent planlama kararlarına uygun geliştirilmesi yönünde görüş belirlemiştir. Kentsel tasarım uygulamaları konusunda yarışma yöntemi özgün yöntem olma nedeniyle ilk sırayı alırken, yerel yönetimler ikinci derecede yetkin bulunmuştur. Meslek odalarının özellikle uygulama sonrası tepkileri yönüyle yasal prosedür konusunu çok önemli nitelendirirlerken, politika önemli görülmektedir.

Bugün halen süregelen tartışmalarda kentsel tasarımın ölçeği konusunda net bir ayırım yapılamayıp, ölçekler arası bir uygulama olduğu nitelendirildiği konumda denek gruplarına yöneltilen ölçekler arasında herhangi birini ön plana çıkartmayıp

hepsini kent ölçeğinde alınan kararlarla ilişkili olmak üzere aynı düzeyde ilişkili buldukları görülmüştür.

Kentsel Tasarımın Kavram ve Uygulama Alanı Olarak Değerlendirilmesi

- Öğretim kadrolarının kentsel tasarımın verilen kriterlere bağlı olarak kamu yararını gözeten, yaratıcı, estetik değerleri ön plana çıkaran, işlevsel uyumlu ve konforlu çevreler yaratan bir uygulama aracı olarak tanımladıkları, ancak planlama – tasarım sürecine engel teşkil ettiğini vurguladıkları yeterli bilinç ve katılım konularında bu aşamada da kararsız kaldıkları görülmektedir. Özellikle de sürece engel teşkil eden bir diğer neden olarak belirledikleri yasal prosedürün neden olduğu parçacı plan anlayışlarının planlama ve tasarım uygulamaları ile birbirini karşılıklı, bütüncül planlama anlayışını ise doğrudan olumsuz etkidiği görüşünü önemle vurgulamaktadırlar.

Kentsel tasarımın ölçekler düzeyinde değerlendirmesinden sonra uygulama konularına bağlı olarak kendilerine sunulan sıralamada dahil oldukları kent planlama disiplinin kapsamını da dikkate alarak koruma, yenileme, kent merkezi tasarımlarını ve yine sıklıkla tasarım ve uygulamalarını gerçekleştirdikleri park ve rekreasyon alanı düzenlemeleri ile sokak meydan düzenlemelerini kentsel tasarımın uygulamaları olarak değerlendirmişlerdir.

- Kentsel tasarımın kavramsal ve içerik olarak tanımlanmasında plancılarda halk katılımı konusunda kararsız kaldıklarını, halkın sürece katılımın önemli fakat daha bilinçli olması gerektiğini vurgulamışlardır. Parçacı plan anlayışlarının bütüncül planlamaya olumsuz etkisi kendi uygulamalarına karşıtlık oluştursa da, uygulamalara birinci derecede engel teşkil eden yasal prosedürün bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Kentsel tasarım uygulama alanlarının tanımında sıklıkla uyguladıkları çalışmalara paralel bir eğilim belirlenerek, kent ölçeğindeki merkezlerin tasarımı, kıyı alanları, park alanları tasarımları ve yayalaştırma uygulamaları öncelik göstermiştir.

- Kentsel tasarımın yaratıcı ve estetik değerlere önem vermesi gerektiğini vurgulayan yerel yönetimler ekip çalışması ve halk katılımı konusunda kararsız bir katılım göstermektedirler. Bütüncül planlama için zaman zaman kullandıkları parçacı plan anlayışlarına olumsuz bakış açısı aynı ölçüde vurgulanmaktadır. Yetkileri çerçevesinde, gerçekleştirdikleri uygulamalarına paralel olarak kentsel tasarım çalışma konularının tanımları değişiklik göstermemekte, sıklıkla uyguladıkları park düzenlemeleri, yol ve kavşak düzenlemeleri, meydan ve yayalaştırma uygulamaları ön planda tutulmaktadır.

- Kentsel tasarım kavramının tanımında tüm kriterlere tam olarak bir katılım olmakla birlikte, bütüncül planlama yönüyle parçacı plan anlayışlarının olumsuz etkisi özellikle itiraz süreçlerinde katılımı söz konusu olan meslek odalarınca vurgulanmaktadır. Kentsel tasarım uygulama alanları konusunda kent ve park, meydan, sokak, düzenlemeleri öncelikli olmakla birlikte, bina yakın çevre düzenlemeleri bu tanımlamaların dışında tutulmuştur.

Kent Tasarımcısının Eğitimi ve Bilgilenme Düzeyinin Değerlendirilmesi;

- Kentsel Tasarım kavramı ve uygulama konularının değerlendirilmesinden sonra bunları tasarlayıp, uygulayacak kent tasarımcısının bilgilenme düzeyi ve sürecine yönelik olarak ise; çoğunluğunu mimarların oluşturduğu öğretim üyeleri bu konuda ne sadece mimar, ne sadece plancı ve de peyzaj mimarının tek başına yetkin olamayacağını, bu meslek bilgilerine sahip bir kişinin ancak lisans üstü eğitimi kentsel tasarım konusunda aldıktan sonra bu kimlik ve bilgilenme düzeyine erişebileceğini vurgulamaktadırlar.

- Uygulama alanlarının genişlemesi ve diğer bir alanda uygulama olanağı kazanılmasının çekici bir neden olması plancıları etkilemiş gibi görünse de bu grupta tam anlamıyla üç disiplini bağımsız olarak kent tasarımcısı olabilmek için yeterli bulmamakta, ortak çalışmaya tam destek vermektedir. İdeal tasarımcı bilgilenmesi için özellikle de mimarlık bilgisi üzerine gelecek lisansüstü kentsel tasarım eğitimi tercih edilmekte, peyzaj mimarlarının ise sadece tasarım ekibinde yer alacak yan bir disiplin olması görüşü kabul edilmektedir.

- Özellikle kadrolaşmaların da henüz istenilen çoğunluğa gelemeyen kent plancıları kentsel tasarım çalışmalarını yürütmeye birinci yetkili meslek sahipleri olarak tanımlanırken, mimarlar ve peyzaj mimarları bu konuda ekip çalışmasında görevlendirilmektedir.

- Kent tasarımcısının temel meslek bilgisi yönüyle meslek odalarının mimarlara öncelik tanıdığı, kent plancılarını da olası tasarım bilgilenmesinde yetkin gördükleri anlaşılmaktadır. Kentsel tasarım eğitimi lisans üstü düzeyde alacak olan mimar ve plancının tasarımcı olabileceği ancak peyzaj mimarlarının bu eğitimle dahi yeterli olamayacağı belirlenmiştir.

5.2.3. İki Değişkenli Veri Analizi Sonuçları

İki değişkenli analizler kapsamında belirlenen temel ve alt varsayımların sınamaları yapılmaktadır. İki değişkenli analizler iki ana grupta geliştirilmektedir. “*Kentsel Tasarım Süreci ve Kentsel Tasarım Kavramına*” yönelik olarak bağımsız değişkenler arasında; “*Kent Tasarımcısının kimliğinin belirlenmesine*” yönelik olarak da lisans mezuniyeti bağımlı değişken olmak üzere ilgili bağımsız değişkenler arasında ilişkiler aranmıştır.

Tek değişkenli analizlerden farklı olarak iki yada daha fazla değişken değerlerinin birbirleriyle ilişkilerinin aranması için çapraz tablolar, değişkenlerin birbirinden bağımsız olup olmadığını daha ince olarak test etmek için ise Pearson Kikare (Pearson Chi-square) testi yapılmıştır.

$$X^2 = \sum_{i=1} \sum_{j=1} \frac{(G_{ij} - B_{ij})^2}{B_{ij}}$$

İki değişkenin birbiri ile olası ilişkisi için verilerde gözlenen anlamlılık düzeyinin (Significance Level) 0.05 den (< 0.10 olması belli durumlarda değerlendirmeye alınmıştır) küçük olması koşulu aranmış ve bu durumda iki değişkenin birbirine bağlı olarak değiştiği kabul edilmiştir (Neter ve diğ., 1989; Norusis, 1990; Kılıpsız, 1994; Ergün, 1995; Sharma, 1996).

5.2.3.1. Kentsel Tasarım Süreci Ve Kentsel Tasarım Kavramına Yönelik İki Değişkenli Analizler

“*Kent Planlama ve Kentsel Tasarım bütünlüğü zorunludur*” temel varsayımının sınanması amacıyla planlama sürecinde kentsel tasarım kavramsal ve süreç yönüyle gelişimini belirleyen veri grupları arasında aşağıda belirlenen konu gruplarına göre anlamlı ilişkiler aranmıştır (Tablo 5.16- Tablo 5.27).

Deneklerin Kentsel Tasarıma yönelim nedenleri ile tasarım projelerinde yer alınan konum arasında düzenlenen çapraz ilişkide;

- Kentsel tasarım projelerinin uygulama aşamasında çoğunlukla mimar ve plancıların yer aldığı %66.7, buna rağmen kentsel tasarım konularında bilinçli olmayan bir katılım gösterenlerin ise aynı zamanda tasarım aşamasında sürece katıldıkları yönünde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir (Tablo 5.16)

Kentsel tasarım konulu projelerin yapım yöntemi ile sürecin gelişimini engelleyen nedenler arasında düzenlenen çapraz ilişkide;

- Kentsel tasarım konulu projelerin *kamu yönetimlerince* yapıldığı takdirde *yasal prosedür* %82.6 ve *mülkiyet* %58.5 konularının süreci önemli ölçüde etkilediği yönünde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Tablo 5.17).

Kentsel tasarım konularında sıklıkla geliştirilen uygulamalar ile bu projelerin yapım yöntemleri arasında düzenlenen çapraz ilişkide;

- *Bina yakın çevre düzenlemeleri* %55.4 ve *Kıyı alanı düzenlemeleri* uygulamalarının %60.0 gerçekleştirilmesinde *yetkili özel teknik büroların* tercih edildiği konusunda anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Kentsel tasarım çalışmalarının ölçeği ile kentsel tasarım çalışmalarında uygulama sürecini olumsuz etkileyen nedenler arasında düzenlenen çapraz ilişkide;

- *Kent ölçeğinde kentsel rantın* %56.1; *proje ölçeğinde* yürütülen çalışmalarda ise *maddi koşullardan* %56.5 kaynaklanan sorunların önemli ölçüde etkili olduğu yönünde güçlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir (Tablo 5.18-1, Tablo 5.18-2).

Kentsel tasarım konularında sıklıkla geliştirilen uygulamalar ve bu uygulama konularına bağlı olarak çoğunlukla karşılaşılan olumsuz etkenlerin karşılıklı ilişkilerinin araştırılması sonucunda;

- Kentsel Koruma projelerinin uygulama sürecinde tasarımcıların öncelikle *yasal prosedür* %66.7 ve *kentsel rant* %45.5 konularında önemli derecede etkilendikleri yönünde güçlü anlamlı, *maddi koşullar* %48.5 ve *koordinasyon eksikliği* %60.6 konularında önemli derecede etkilendikleri yönünde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (Tablo 5.19).

Tablo 5.16 Kentsel Tasarıma Yönelimin Nedeni ve Süreçte Yer Alınan Konum Arasındaki İlişki

TASARIMA YÖNELİM NEDENİ	TASARIM PROJELERİNDE YER ALINAN KONUM				TOPLAM
	TASARIM	UYGULAMA	HER AŞAMADA	HİÇBİR AŞAMADA	
MİMAR VE PLANCI OLMAK	19	2	16	1	38
Satır %	50.0	5.3	42.1	2.6	100.0
Kolon %	40.4	66.7	51.6	14.3	43.2
Toplam %	21.6	2.3	18.2	1.1	43.2
BİR DİĞER ÇALIŞMA ALANI	18	1	13	2	34
Satır %	52.9	2.9	38.2	5.9	100.0
Kolon %	38.3	33.3	41.9	28.6	38.6
Toplam %	20.5	1.1	14.8	2.3	38.6
BİLİNÇLİ DEĞİL	10		2	4	16
Satır %	62.5		12.5	25.0	100.0
Kolon %	21.3		6.5	57.1	18.2
Toplam %	11.4		2.3	4.5	18.2
TOPLAM	47	3	31	7	88
Satır %	53.4	3.4	35.2	8.0	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	53.4	3.4	35.2	8.0	100.0

Asymp. Sig. .071 < .05 - .10

Tablo 5.17 Kentsel Tasarım Projelerinin Yaptırma Yöntemi ile Uygulamayı Geciktiren Nedenler Arası İlişkiler

BELEDİYELER	YASAL PROSEDÜR			TOPLAM
	PEK ÖNEMLİ DEĞİL	ÖNEMLİ	EN ÖNEMLİ	
PEK UYGUN DEĞİL	2	19	2	23
Satır %	8.7	82.6	8.7	100.0
Kolon %	7.4	23.5	5.7	16.1
Toplam %	1.4	13.3	1.4	16.1
UYGUN	10	19	12	41
Satır %	24.4	46.3	29.3	100.0
Kolon %	37.0	23.5	34.3	28.7
Toplam %	7.0	13.3	8.4	28.7
EN UYGUN	15	43	21	79
Satır %	19.0	54.4	26.6	100.0
Kolon %	55.6	53.1	60.0	55.2
Toplam %	10.5	30.1	14.7	55.2
TOPLAM	27	81	35	143
Satır %	18.9	56.6	24.5	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	18.9	56.6	24.5	100.0

Asymp. Sig. .079 < .05 - .10

Tablo 5.18-1 Kentsel Tasarım Çalışmalarının İlişkili Olduğu Ölçek İle Uygulamayı Geciktiren Nedenler Arası İlişkiler

KENT ÖLÇEĞİ	KENTSEL RANT			TOPLAM
	PEK ÖNEMLİ DEĞİL	ÖNEMLİ	EN ÖNEMLİ	
PEK UYGUN DEĞİL	20	16	18	54
Satır %	37.0	29.6	33.3	100.0
Kolon %	37.0	28.1	54.5	37.5
Toplam %	13.9	11.1	12.5	37.5
UYGUN	27	32	9	68
Satır %	39.7	47.1	13.2	100.0
Kolon %	50.0	56.1	27.3	47.2
Toplam %	18.8	22.2	6.3	47.2
EN UYGUN	7	9	6	22
Satır %	31.8	40.9	27.3	100.0
Kolon %	13.0	15.8	18.2	15.3
Toplam %	4.9	6.3	4.2	15.3
TOPLAM	54	57	33	144
Satır %	37.5	39.6	22.9	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	37.5	39.6	22.9	100.0

Asymp. Sig. .087 < .05 - .10

Tablo 5.18-2 Kentsel Tasarım Çalışmalarının İlişkili Olduğu Ölçek İle Uygulamayı Geciktiren Nedenler Arası İlişkiler

PROJE ÖLÇEĞİ	MADDİ KOŞULLAR			TOPLAM
	PEK ÖNEMLİ DEĞİL	ÖNEMLİ	EN ÖNEMLİ	
PEK UYGUN DEĞİL	14	25	13	52
Satır %	26.9	48.1	25.0	100.0
Kolon %	32.6	36.2	40.6	36.1
Toplam %	9.7	17.4	9.0	36.1
UYGUN	26	39	11	76
Satır %	34.2	51.3	14.5	100.0
Kolon %	60.5	56.5	34.4	52.8
Toplam %	18.1	27.1	7.6	52.8
EN UYGUN	3	5	8	16
Satır %	18.8	31.3	50.0	100.0
Kolon %	7.0	7.2	25.0	11.1
Toplam %	2.1	3.5	5.6	11.1
TOPLAM	43	69	32	144
Satır %	29.9	47.9	22.2	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	29.9	47.9	22.2	100.0

Asymp. Sig. .037 < .05 - .10

Tablo 5.19 Kentsel Tasarım Konularında Sıklıkla Geliştirilen Uygulamalar ve Bu uygulama Konularına Bağlı Olarak Çoğunlukla Karşılaşılan Olumsuz Etkenler Arası İlişkiler (Asymp. Sig. .059 - .048 - .024 < .05 - .10)

KOORDİNASYON EKSİKLİĞİ	KENTSEL KORUMA ÇALIŞMALARININ UYGULAMA SIKLIĞI			TOPLAM
	HİÇBİR ZAMAN	ARASIRA	SIKSIK	
PEK ÖNEMLİ DEĞİL	13	13	7	33
Satır %	39.4	39.4	21.2	100.0
Kolon %	38.2	19.7	22.6	25.2
Toplam %	9.9	9.9	5.3	25.2
ÖNEMLİ	17	40	13	70
Satır %	24.3	57.1	18.6	100.0
Kolon %	50.0	60.6	41.9	53.4
Toplam %	13.0	30.5	9.9	53.4
EN ÖNEMLİ	4	13	11	28
Satır %	14.3	46.4	39.3	100.0
Kolon %	11.8	19.7	35.5	21.4
Toplam %	3.1	9.9	8.4	21.4
TOPLAM	34	66	31	131
Satır %	26.0	50.4	23.7	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	26.0	50.4	23.7	100.0
MADDİ KOŞULLAR				TOPLAM
PEK ÖNEMLİ DEĞİL	6	26	8	40
Satır %	15.0	65.0	20.0	100.0
Kolon %	17.6	39.4	25.8	30.5
Toplam %	4.6	19.8	6.1	30.5
ÖNEMLİ	18	32	13	63
Satır %	28.6	50.8	20.6	100.0
Kolon %	52.9	48.5	41.9	48.1
Toplam %	13.7	24.4	9.9	48.1
EN ÖNEMLİ	10	8	10	28
Satır %	35.7	28.6	35.7	100.0
Kolon %	29.4	12.1	32.3	21.4
Toplam %	7.6	6.1	7.6	21.4
TOPLAM	34	66	31	131
Satır %	26.0	50.4	23.7	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	26.0	50.4	23.7	100.0
YASAL PROSEDÜR				TOPLAM
PEK ÖNEMLİ DEĞİL	10	12	4	26
Satır %	38.5	46.2	15.4	100.0
Kolon %	29.4	18.2	12.9	19.8
Toplam %	7.6	9.2	3.1	19.8
ÖNEMLİ	17	44	14	75
Satır %	22.7	58.7	18.7	100.0
Kolon %	50.0	66.7	45.2	57.3
Toplam %	13.0	33.6	10.7	57.3
EN ÖNEMLİ	7	10	13	30
Satır %	23.3	33.3	43.3	100.0
Kolon %	20.6	15.2	41.9	22.9
Toplam %	5.3	7.6	9.9	22.9
TOPLAM	34	66	31	131
Satır %	26.0	50.4	23.7	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	26.0	50.4	23.7	100.0

- Kentsel Yenileme projelerinin uygulama sürecinde tasarımcıların özellikle *yasal prosedür* %58.6 ve *politik koşullar* %50.0 ile ilişkili olarak önemli zorluklarla karşılaştıkları pozitif yönde güçlü bir ilişki gösterirken, *koordinasyon eksikliği* %58.6, *mülkiyet* %51.7 ve *maddi koşullardan* %46.6 etkilenme yönünde kuvvetli ilişkiler tespit edilmiştir (Asymp.sig., .009, .011, .058, .10, .10).
- Kent merkezi tasarımlarında %64.2 ve toplu konut uygulamalarında %71.9 *koordinasyon eksikliğinin*, bina ve yakın çevre düzenlemelerinde *mülkiyetin* %55.4, bina kompleksi uygulamalarında ise *maddi koşulların* %37.5 geciktirici etkileri olduğu şeklinde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir (Asymp.sig., .003, .008, .035, .076).
- *Mülkiyet* kaynaklı sorunların %54.2 kentsel tasarım uygulamalarının açık mekan ve park alanları düzenlemesi kapsamında gelişen, fuar alanı düzenlemeleri %68.8 gelişimindeki olumsuz etkisi yanında, park alanı düzenlemeleri %62.5 ve kıyı alanı düzenlemelerinin %62.5 her üçünde de uygulanma sürecinde olumsuz etkisi belirlenen *koordinasyon eksikliği* ve yine kıyı alanı düzenlemeleri için söz konusu olan kentsel rantın %61.9 projelerin gelişiminde önleyici etkileri olduğu kuvvetli anlamlı ilişkilerle tanımlanmaktadır (Asymp.sig., .090, .001, .052, .033, .050).
- Kentsel tasarım uygulama alanları içerisinde sıklıkla düzenlemeleri yapılan meydan düzenlemeleri için *politika* %55.4 ve *maddi koşulların* %50.0 önemli düzeyde etkisi görülürken, yayalaştırma uygulamaları için *koordinasyon eksikliklerinden* %58.0 kaynaklanan olumsuz etkilerin varlığı konusunda pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Asymp.sig., .082, .087, .049).

5.2.3.2. Kent Tasarımcısının Bilgilenme Düzeyi ve Mesleki Deneyiminin Değerlendirilmesine Yönelik İki Değişkenli Analizler

“Tasarımcının eğitiminden gelen bilgilenme (lisans mezuniyeti, yüksek lisans ve doktora eğitimleri) düzeyi ve süreci ile mesleki deneyimlerinin disiplinler arası süreçte yer alma düzeyi ile doğrudan ilişkilidir” ve “Mimarların diğer temel tasarım disiplinleri olan planı ve peyzaj mimarlarına göre kentsel tasarımı değerlendirmeleri farklıdır” varsayımlarının değerlendirilmesi ve doğrulanmasına yönelik iki değişkenli veri analizlerin istatistiksel değerlendirmeleri aşağıda konu gruplarına ve $p < 0.05$ ile 0.10 anlamlılık düzeyi esasına göre açıklanmaktadır.

Bu bölümde “*lisans mezuniyeti*” bağımlı değişken olmak üzere, denek’in mesleği iki temel grupta mimar ve planı olarak değerlendirmeye alınmış ve ilgili diğer bağımsız değişkenler ile çapraz ilişkiye tabi tutulmuştur.

Kent Tasarımcısının Bilgilenme Düzeyi ve Kentsel Tasarımla İlişkisi

Lisans mezuniyetinin uzmanlık alanının belirlenmesinde etkili bir faktör olduğu yönündeki ilişkinin belirlenmesine yönelik çapraz ilişki sonucunda;

- *Mimarlık* mesleğinde olanların %63.6, *planlama ve peyzaj mimarlığı* mesleği mensuplarına %36.4 göre kentsel tasarım konusunda uzmanlığa yönelimlerinin daha fazla olduğu yönünde güçlü anlamlı ilişki söz konusudur (Tablo 5.20).

Lisans mezuniyetinin kentsel tasarım ile ilişki sürecinde etkili ve önemli bir etken olduğu yönündeki ilişkinin belirlenmesine yönelik ilişkilerin sonuçlarına göre;

- *Mimarlık* mesleği mensuplarının kentsel tasarım konularında uzmanlaşarak *eğitim sürecine katılım ve projelendirme* aşamalarında %71.8, daha etkin oldukları diğer meslek mensuplarının ise eğitim sürecinde %52.9 çoğunlukla katılım yönünde eğilim gösterdikleri konusunda anlamlı ilişki belirlenmiştir (Tablo 5.21).
- *Mimarlık* mesleği mensuplarının kentsel tasarım konularına önem vererek yönelimlerinin esas nedeninin *mimar olmaları* %78.9, buna rağmen diğer meslek mensuplarının *rastlantılar sonucunda bilinçsiz* olarak %68.8 tasarım konuları ile ilgilendikleri yönünde pozitif yönde kuvvetli bir ilişki saptanmıştır (Tablo 5.22).

Tablo 5.20 Lisans Mezuniyeti ile Uzmanlık Alanı Arasındaki İlişki

MESLEK	UZMANLIK ALANI			TOPLAM
	MİMARLIK	PLANLAMA	TASARIM	
MİMAR	21	42	21	84
Satır %	25.0	50.0	25.0	100.0
Kolon %	87.5	47.2	63.6	57.5
Toplam %	14.4	28.8	14.4	57.5
PLANCI	3	47	12	62
Satır %	4.8	75.8	19.4	100.0
Kolon %	12.5	52.8	36.4	42.5
Toplam %	2.1	32.2	8.2	42.5
TOPLAM	24	89	33	146
Satır %	16.4	61.0	22.6	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	16.4	61.0	22.6	100.0

Asymp. Sig. .001< .05

Tablo 5.21 Lisans Mezuniyeti ile Kentsel Tasarımla İlgilenme Düzeyinin değerlendirilmesi Arasındaki İlişki

MESLEK	KENTSEL TASARIMLA İLİŞKİSİ				TOPLAM
	ÖĞRETİMDE	UYGULAMADA	HER DÜZEYDE	HİÇBİR İLGİSİ YOK	
MİMAR	8	18	28	2	56
Satır %	14.3	32.1	50.0	3.6	100.0
Kolon %	47.1	69.2	71.8	33.3	63.6
Toplam %	9.1	20.5	31.8	2.3	63.6
PLANCI	9	8	11	4	32
Satır %	28.1	25.0	34.4	12.5	100.0
Kolon %	52.9	30.8	28.2	66.7	36.4
Toplam %	10.2	9.1	12.5	4.5	36.4
TOPLAM	17	26	39	6	88
Satır %	19.3	29.5	44.3	6.8	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	19.3	29.5	44.3	6.8	100.0

Asymp. Sig. .10 < .05 - .10

Tablo 5.22 Lisans Mezuniyeti ile Kentsel Tasarıma Yönelim Nedeni Arasındaki İlişki

MESLEK	KENTSEL TASARIMA YÖNELİM NEDENİ			TOPLAM
	MESLEĞİ GEREĞİ	BİR DİĞER ÇALIŞMA ALANI KAZANDIRMASI	TESADÜFEN BİLİNÇLİ DEĞİL	
MİMAR	30	21	5	56
Satır %	53.6	37.5	8.9	100.0
Kolon %	78.9	61.8	31.3	63.6
Toplam %	34.1	23.9	5.7	63.6
PLANCI	8	13	11	32
Satır %	25.0	40.6	34.4	100.0
Kolon %	21.1	38.2	68.8	36.4
Toplam %	9.1	14.8	12.5	36.4
TOPLAM	38	34	16	88
Satır %	43.2	38.6	18.2	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	43.2	38.6	18.2	100.0

Asymp. Sig. .004 < .05 - .10

- Kentsel tasarım projelerinde disiplinler arası katılımının olduğu çalışmalarda *mimar, planıcı ve peyzaj mimarı* disiplinlerinin bir arada olduğu %75.8 ekiplerin çoğunlukla olduğu buna rağmen diğer disiplinlerin düşük bir katılım gösterdiği %32.1, yönünde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (Tablo 5.23).

Lisans düzeyinin planlama süreci içinde kentsel tasarımı değerlendirmede önemli bir etken olduğu konusunda karşılıklı ilişkilerin değerlendirilmesi sonucunda;

- Lisans mezuniyetinin planlama süreci içinde kentsel tasarımın değerlendirilmesi konusunda etkili bir neden olduğu konusunda aranan karşılıklı ilişkiler anlamlı bir ilişki göstermemiş, kent planlama ve kentsel tasarımın *beraberce eşgüdüm içinde değerlendirilmesi* disiplinler arası ortak bir görüş olarak kabul edilmiştir.
- Kentsel tasarım projelerinin yapım yönteminin değerlendirilmesi konusunda lisans mezuniyetinin ilişkisi arandığında bu konuda herhangi anlamlı bir ilişkiye rastlanmamış ve yöntemin belirlenmesinde meslek farklılaşmasının önemli bir belirleyici olmadığı görüşü kabul edilmiştir.
- Ülkemizde gerçekleştirilen planlama ve tasarım konulu çalışmalarda uygulamayı geciktiren nedenlerin lisans mezuniyetine bağlı olarak etkilenme düzeyinin araştırıldığı karşılıklı ilişkilerde sadece *koordinasyon eksikliğinin* %72.2 süreçteki olumsuz etkisi yönüyle mimarların daha fazla katılım eğilimi gösterdiği konusunda anlamlı bir ilişki tespit edilmiş diğer konularda olası bir farklılık yönünde anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Tablo 5.24).
- Kentsel tasarım çalışmalarının ölçeği konusunda lisans mezuniyetinin belirleyici bir etken olduğu yönünde düzenlenen ikili ilişkilerde lisans mezuniyeti mimar olanların *proje* ölçeğindeki %65.4 (sokak düzenlemesi) çalışmaların kentsel tasarım olarak tanımlanması yönünde kuvvetli anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.
- Kentsel tasarımın kavramsal tanımlamasının belirlenen kriterler düzeyinde yapılmasında lisans mezuniyetinin etkin bir farklılaşmaya neden olacağı yönünde geliştirilen karşılıklı ilişkiler sonucunda, kentsel tasarımın yaratıcı, estetik olması yönünde lisans mezuniyetinin bir farklılaşmaya neden olmadığı ancak kentsel tasarımın "*kamu yararını dikkate alması*" konusunda halk katılımının bilinçsiz ve etkin olmayan bir düzeyde gelişimine süreç içinde tanık olan planlıların bu konuda büyük ölçüde kararsız yaklaştıkları yönünde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (Tablo 5.25).

Tablo 5. 23 Lisans Mezuniyeti İle Ekip Çalışmasına Katılan Disiplinler Arası İlişki

MESLEK	EKİPTE YER ALAN DİSİPLİNLER				TOPLAM
	Mimar Ve Plancı	Mimar, Plancı Ve P. Mimar	Herüçü Ve Diğer	Ekip Çalışması Değil	
MİMAR	7	25	18	6	56
Satır %	12.5	44.6	32.1	10.7	100.0
Kolon %	35.0	75.8	72.0	60.0	63.6
Toplam %	8.0	28.4	20.5	6.8	63.6
PLANCI	13	8	7	4	32
Satır %	40.6	25.0	21.9	12.5	100.0
Kolon %	65.0	24.2	28.0	40.0	36.4
Toplam %	14.8	9.1	8.0	4.5	36.4
TOPLAM	20	33	25	10	88
Satır %	22.7	37.5	28.4	11.4	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	22.7	37.5	28.4	11.4	100.0

Asymp. Sig. .019 < .05 - .10

Tablo 5. 24 Lisans Mezuniyeti İle Uygulamayı Geciktiren Nedenler Arasındaki İlişki

MESLEK	UYGULAMAYI GECİKTİREN NEDENLER KOORDİNASYON EKSİKLİĞİ			TOPLAM
	PEK ÖNEMLİ DEĞİL	ÖNEMLİ	EN ÖNEMLİ	
MİMAR	26	41	16	83
Satır %	31.3	49.4	19.3	100.0
Kolon %	72.2	54.7	48.5	57.6
Toplam %	18.1	28.5	11.1	57.6
PLANCI	10	34	17	61
Satır %	16.4	55.7	27.9	100.0
Kolon %	27.8	45.3	51.5	42.4
Toplam %	6.9	23.6	11.8	42.4
TOPLAM	36	75	33	144
Satır %	25.0	52.1	22.9	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	25.0	52.1	22.9	100.0

Asymp. Sig. .10 < .05 - .10

Tablo 5.25 Lisans Mezuniyeti İle Kentsel Tasarımın Tanım Kriterlerinin Değerlendirilmesi Arasındaki İlişki

MESLEK	KAMU YARARINI DİKKATE ALMALIDIR				TOPLAM
	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	
MİMAR	1	2	19	61	83
Satır %	1.2	2.4	22.9	73.5	100.0
Kolon %	50.0	20.0	55.9	62.2	57.6
Toplam %	0.7	1.4	13.2	42.4	57.6
PLANCI	1	8	15	37	61
Satır %	1.6	13.1	24.6	60.7	100.0
Kolon %	50.0	80.0	44.1	37.8	42.4
Toplam %	0.7	5.6	10.4	25.7	42.4
TOPLAM	2	10	34	98	144
Satır %	1.4	6.9	23.6	68.1	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	1.4	6.9	23.6	68.1	100.0

Asymp. Sig. .034 < .05 - .10

Kentsel tasarım projelerinin üretilmesinde hangi meslek mensubunun söz sahibi olacağı konusunda lisans mezuniyetinin önemli bir belirleyici olduğu konusundaki karşılıklı ilişki analizleri sonucunda;

- “*Kentsel tasarım projelerini mimarlar yapmalıdır*” görüşünde mimarların doğal olarak büyük ölçüde katılım göstermelerine %83.3 rağmen, diğer meslek mensuplarının aksi yönde bir görüş belirledikleri %75.0; “*kentsel tasarım projelerini peyzaj mimarları yapmalıdır*” görüşünde ise mimarların olumsuz yaklaşımlarına %64.1, diğer meslek mensuplarının tamamen olumlu %81.8 yaklaştıkları yönünde yaklaşım farklılıkları olduğunu belirleyen güçlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (Tablo 5.26-1, Tablo 5.26-2).

Kent tasarımcısının ideal eğitim sürecinde lisans düzeyinin önemli yaklaşım farklılıklarına neden olduğu konusunda geliştirilen karşılıklı ilişki analizleri sonucunda;

- Kent tasarımcısının ideal eğitim sürecinin lisansüstü düzeyde sağlanması gerektiği konusunda anlamlı bir yaklaşım farklılığına rastlanmamış ancak tanımlanan lisans üstü eğitimin lisans bilgilenmesi aşamasında önemli farklılıkların olduğu gözlenmiştir. Bu durumda kentsel tasarım yüksek lisans eğitiminin “*mimarlık-kentsel tasarım*” sürecinde olması yönünde mimarların büyük ağırlıkla katılım %75.8 göstermelerine rağmen, diğer meslek mensuplarının daha olumsuz yaklaştıkları %66.7; “*kent planlama-kentsel tasarım*” süreci için ise mimarların tamamen red etmesine %100.0 rağmen, diğer meslek mensuplarının güçlü katılım gösterdiği %81.8 (28.9+52.9); “*peyzaj mimarlığı-kentsel tasarım*” süreci değerlendirilmesin de mimarların kararsız %84.2 bir tutum içinde olmalarına rağmen, diğer meslek mensuplarının daha yüksek oranda katılım %85.7 gösterdiklerini vurgulayan güçlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (Tablo 5.27-1, Tablo 5.27-2, Tablo 5.27-3).

Tablo 5. 26-1 Lisans Mezuniyeti İle Kentsel Tasarım Projelerini Üretecek Meslek Grubunun Belirlenmesi Arasındaki İlişki

KENTSEL TASARIM PROJELERİNİ MİMARLAR YAPMALI						
MESLEK	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	TOPLAM
MİMAR	4	21	17	27	15	84
Satır %	4.8	25.0	20.2	32.1	17.9	100.0
Kolon %	25.0	43.8	65.4	73.0	83.3	57.9
Toplam %	2.8	14.5	11.7	18.6	10.3	57.9
PLANCI	12	27	9	10	3	61
Satır %	17.9	44.3	14.8	16.4	4.9	100.0
Kolon %	75.0	56.3	34.6	27.0	16.7	42.1
Toplam %	8.3	18.6	6.2	6.9	2.1	42.1
TOPLAM	16	48	26	37	18	145
Satır %	11.0	33.1	17.9	25.5	12.4	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	11.0	33.1	17.9	25.5	12.4	100.0

Asymp. Sig. .000 < .05 - .10

Tablo 5. 26-2 Lisans Mezuniyeti İle Kentsel Tasarım Projelerini Üretecek Meslek Grubunun Belirlenmesi Arasındaki İlişki

KENTSEL TASARIM PROJELERİNİ PEYZAJ MİM. YAPMALI					
MESLEK	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	TOPLAM
MİMAR	25	35	22	2	84
Satır %	29.8	41.7	26.2	2.4	100.0
Kolon %	64.1	53.8	73.3	18.2	57.9
Toplam %	17.2	24.1	15.2	1.4	57.9
PLANCI	14	30	8	9	61
Satır %	23.0	49.2	13.1	14.8	100.0
Kolon %	35.9	46.2	26.7	81.8	42.1
Toplam %	9.7	20.7	5.5	6.2	42.1
TOPLAM	39	65	30	11	145
Satır %	26.9	44.8	20.7	7.6	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	26.9	44.8	20.7	7.6	100.0

Asymp. Sig. .011 < .05 - .10

Tablo 5.27-1 Lisans Mezuniyeti ile Kent Tasarımcısının Öğretim Sürecinin Değerlendirilmesi Arasındaki İlişki

MİMARLIK- KENTSEL TASARIM						
MESLEK	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	TOPLAM
MİMAR	1	1	2	15	47	66
Satır %	1.5	1.5	3.0	22.7	71.2	100.0
Kolon %	33.3	33.3	50.0	50.0	75.8	64.7
Toplam %	1.0	1.0	2.0	14.7	46.1	64.7
PLANCI	2	2	2	15	15	36
Satır %	5.6	5.6	5.6	41.7	41.7	100.0
Kolon %	66.7	66.7	50.0	50.0	24.2	35.3
Toplam %	2.0	2.0	2.0	14.7	14.7	35.3
TOPLAM	3	3	4	30	62	102
Satır %	2.9	2.9	3.9	29.4	60.8	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	2.9	2.9	3.9	29.4	60.8	100.0

Asymp. Sig. .006 < .05 - .10

Tablo 5.27-2 Lisans Mezuniyeti ile Kent Tasarımcısının Öğretim Sürecinin Değerlendirilmesi Arasındaki İlişki

KENT PLANLAMA- KENTSEL TASARIM						
MESLEK	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	TOPLAM
MİMAR	3	9	6	32	16	66
Satır %	4.5	13.6	9.1	48.5	24.2	100.0
Kolon %	60.0	100.0	66.7	71.1	47.1	64.7
Toplam %	2.9	8.8	5.9	31.4	15.7	64.7
PLANCI	2	0	3	13	18	36
Satır %	5.6	0	8.3	36.1	50.0	100.0
Kolon %	40.0	0	33.3	28.9	52.9	35.3
Toplam %	2.0	0	2.9	12.7	17.6	35.3
TOPLAM	5	9	9	45	34	102
Satır %	4.9	8.8	8.8	44.1	33.3	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	4.9	8.8	8.8	44.1	33.3	100.0

Asymp. Sig. .034 < .05 - .10

Tablo 5. 27-3 Lisans Mezuniyeti ile Kent Tasarımcısının Öğretim Sürecinin Değerlendirilmesi Arasındaki İlişki

PEYZAJ MİMARLIĞI - KENTSEL TASARIM						
MESLEK	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	TOPLAM
MİMAR	10	16	16	23	1	66
Satır %	15.2	24.2	24.2	34.8	1.5	100.0
Kolon %	50.0	64.0	84.2	74.2	14.3	64.7
Toplam %	9.8	15.7	15.7	22.5	1.0	64.7
PLANCI	10	9	3	8	6	36
Satır %	27.8	25.0	8.3	22.2	16.7	100.0
Kolon %	50.0	36.0	15.8	25.8	85.7	35.3
Toplam %	9.8	8.8	2.9	7.8	5.9	35.3
TOPLAM	20	25	19	31	7	102
Satır %	19.6	24.5	18.6	30.4	6.9	100.0
Kolon %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Toplam %	19.6	24.5	18.6	30.4	6.9	100.0

Asymp. Sig. .007 < .05 - .10

Kentsel tasarım uygulama alanlarının konu olarak tespit edilmesi ve tanımlanmasına yönelik değerlendirmeler ile lisans eğitiminin ilişkisi yönünde yapılan analizler sonucunda;

- Kentsel tasarım uygulama konularının değerlendirilmesinde mimarlar ve plancılar arasında genel yaklaşım farklılıklarına rastlanılmamış, sadece toplu konut uygulamaları konusunda mimarların ve diğer meslek mensuplarının katılım düzeylerinde farklılık olduğuna dair anlamlı ilişki görülmüştür.

Kentsel tasarım uygulamalarının sıklıkla gerçekleştirildiği konular ile lisans düzeyi arasındaki ilişkilerin incelendiği çapraz tablo sonuçlarına göre;

- Kentsel tasarım konularında sıklıkla gerçekleştirilen uygulamaların lisans düzeyi ile ilişkisinde mimarların *"kent merkezi tasarımlarında"* öncelikli uygulayıcı oldukları %55.6 buna rağmen *"kentsel yenileme"* %55.6, *"meydan düzenlemesi"* %56.3, *"kıyı alanları düzenlemeleri"* %71.4, *"park alanı düzenlemeleri"* %54.8 ve *"yol-kavşak düzenlemelerinde"* %61.5 mensuplarının çoğunlukla kent plancıları olmak üzere diğer meslek mensuplarının daha çok uygulamalarda rol aldıkları yönünde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

5.2.3. Faktör Analizi

Kentsel tasarım kavramsal olarak tanımlanması, uygulamaları gerçekleştirecek tasarımcının lisans ve lisans üstü bilgilenme düzeyinin belirlenmesi ve kentsel tasarım konulu uygulama alanlarının değerlendirilmesi amacıyla deneklerin dört grup özelinde katılma derecelerinin beşli likert ölçeği ile gruplandırıldığı, daha önce sıklık dağılımlarına göre tek değişkenli analizlerde ve diğer değişkenler ile ilişkileri incelendiği iki değişkenli analizlerde değerlendirmeleri yapılan verilerin analizinde; *bu değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkilerini araştırmayı, çok sayıdaki değişken kümesini belirli ortak faktörler altında tanımlamayı ve açıklamayı, kısacası değişkenler arasındaki olası dokuları ortaya çıkarmayı amaçlayan, göreceli olarak az sayıda faktörün belirlenmesi için kullanılan ve istatistiksel bir teknik olan "faktör analizi"* tekniği üçüncü analiz yöntemi olarak kullanılmıştır (Kalıpsız,1994; Sharma,1996).

Faktör analizi tekniğinin uygulanması ve değerlendirilmesinde üç belirleyici kriter dikkate alınmıştır. (i) KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi faktör analiz tekniği kullanılmasının doğruluğunu ve kabul edilebilirliğini sınamak amacıyla kullanılmıştır. KMO değeri 1'e yaklaştıkça sonuç daha anlamlı görülmektedir. 0.90-0.80 arasında

önemli ölçüde kayda değer, 0.70-0.60 arasında orta derecede önemli olduğu sonucu belirirken 0.50 altındaki değerler ihmal edilebilir sonucunu vermektedir (Kaiser and Rice 1974). (ii) Barlett testi; bir yada birden fazla değişken arasındaki güçlü korelasyonun varlığını belirler, $p < .0000$ olması halinde değişkenlerin kendi aralarında ilişkili olduğu ve faktör analizine uygun olduğu kabul edilir. (iii) Eigen value değerlerinin 1 den büyük olması şartı ile 0.50 üzerindeki değerler faktör belirleyicisi olarak kabul edilmiştir.

Faktör matrisinin hesaplanmasından sonra, faktör çıkartma yöntemi olarak temel bileşen analizi (Principle Component Analysis), değişkenlerin kümelenme eğilimini görebilmek, ortak faktör eksenlerini ortaya çıkarabilmek amacıyla bir ortogonal döndürme (Orthogonal Rotation Techniques) tekniği olan varimax döndürme (Varimax Rotation) işlemi uygulanmıştır.

Kentsel Tasarım Kavramının tanımlanmasına yönelik değişkenler ile kentsel tasarım uygulama konularının ortak değerlendirilmesinde uygulanan faktör analizi sonucunda değişkenler beş faktör grubunda toplanmış ancak anlamlı görülen faktörlerin açıklayıcı değişkenleri, faktör ağırlıkları ve açıklama yüzdeleri verilmiştir (Tablo 5.28).

- *Faktör 2 - Kentsel Koruma (0.825), Kentsel Yenileme (0.816), Toplu Konut Uygulamaları (0.653), Kent Merkezi Tasarımları (0.635)* ilişkin uygulamalar söz konusu olduğunda *Kamu Yararının (0.426)* belirleyici bir etken olduğu konusunda %39.0 açıklama yüzdesi ile önemli ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.
- *Faktör 4 - Kentsel Tasarım çalışmalarında, Estetik (0.807), Yaratıcılık (0.807)* konularının ve *Konforlu bir çevre yaratılmasının (0.442) Ekip çalışması* ile mümkün olduğu %55.0 açıklama yüzdesi ile önemli ve anlamlı bir ilişki olarak belirmektedir.
- *Faktör 5 - Kentsel tasarım çalışmalarında olası etkin Halk katılımı (0.729) ile Çevresel, mekansal ve kullanıcılar için işlevsel uyumun (0.671)* birlikte gelişeceği yönünde %60.0 açıklama yüzdesiyle birlikte anlamlı bir ilişki görülmektedir.
- *Bina Kompleksi (0.858), Bina yakın çevresi (0.809), Üniversite kampüs alanı (0.770) ve Fuar alanı (0.598)* çalışma konularının gruplandığı *Faktör 1'in Kamu yararı (-0.219) ve Halk katılımı (-5.674E-02)* ile; *Meydan Düzenleme (0.826), Yayalaştırma uygulamaları (0.812), Park alanı düzenlemeleri (0.586)*

ve *Kıyı bandı düzenlemeleri* (0.491) değişkenlerinin oluşturduğu *Faktör 3* 'ün ise *Halk katılımı* (-1.675E-02) ile %28.0 ve %48.0 açıklama yüzdesiyle negatif yönde ilişkili oldukları belirlenmiştir.

Kentsel Tasarım çalışma konularının değerlendirildiği değişkenlere uygulanan analiz sonucunda üç faktörün olduğu görülmektedir (Tablo 5.29).

- *Faktör 1 – Bina Kompleksleri* (0.867), *Bina yakın çevre uygulamaları* (0.822), *Üniversite Kampüs alanları* (0.778), *Fuar alanlarının* (0.611) ağırlıklar ile “*mimarların daha fazla katılım göstereceği ölçeğin*” çoğunlukla hakim olduğu %39.0 açıklama yüzdesi ile anlamlı bir ilişki göstermektedir.
- *Faktör 2 – Yayalaştırma uygulamaları* (0.804), *Meydan düzenlemeleri* (0.801), *Park alanı düzenlemeleri* (0.624) ve *Kıyı düzenlemelerinin* (0.536) %54 açıklama yüzdesi ile “*peyzaj mimarlarının süreçte yer alacağı*” açık mekan tasarımına yönelik anlamlı bir gruplanma belirlenmiştir.
- *Faktör 3 – Kent Yenileme* (0.853), *Kentsel koruma* (0.840), *Toplu konut uygulamaları* (0.676) ve *kent merkezi tasarımlarının* (0.630) ise %54.0 açıklama yüzdesi ile “*kent plancılarının çoğunlukla katılım göstereceği*” kent ölçeğinde uygulamalar olarak anlamlı üçüncü kentsel tasarım kümelenmesini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Kentsel tasarım konulu çalışmaların, uygulamayı gerçekleştirecek meslek grupları ile ilişkilendirilmesi sonucunda üç faktör belirlenmiştir.

- *Faktör 1-* Bir önceki analiz sonucunda değişkenlerin “*mimarların daha fazla katılım göstereceği ölçeğin*” tanımladığı faktör burada da %20.0 açıklama yüzdesi ile belirlenmiş, bu ölçekte kent plancılarının katılımı (-0.116) negatif yönde bir ilişki ile açıklanmıştır.
- *Faktör 2-* “*peyzaj mimarlarının süreçte yer alacağı*” açık mekan tasarımına yönelik değişkenlerin oluşturduğu kentsel tasarım çalışmalarının “*bu disiplinlerin ortak çalışması ile gerçekleştirilmesi*” konusunda (0.683), %36.0 açıklama yüzdesi ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.
- *Faktör 3-* “*kent plancılarının çoğunlukla katılım göstereceği*” kent ölçeğinde uygulamalar olarak belirlenmiş bu konuda uygulamayı gerçekleştirecek disiplinlere ilişkin net bir ayırım bulunamamıştır.

Tablo 5. 28 Kentsel Tasarım Kavramının Tanımlanmasına ve Kentsel Tasarım Uygulama Konularına İlişkin Değişkenlerin Değerlendirilmesine Yönelik Faktör Analizi

DEĞİŞKENLER	I	II	III	IV	V
Bina Kompleksleri	0.858				
Bina Yakın Çevre Düzenlemeleri	0.809				
Üniversite Kampüs Alanları	0.770				
Fuar Alanı Düzenlemeleri	0.598				
Yol-Kavşak Düzenlemeleri	0.487				
Kentsel Koruma Çalışmaları		0.825			
Kentsel Yenileme Çalışmaları		0.816			
Toplu Konut Uygulamaları		0.653			
Kent Merkezi Tasarımları		0.635			
Kamu Yararı		0.426			
Meydan Düzenlemeleri			0.826		
Yayalaştırma Uygulamaları			0.812		
Park Düzenlemeleri			0.586		
Kıyı Bandı Düzenlemeleri			0.491		
Estetik Kaygı Taşımalı				0.807	
Yaratıcılık Düzeyi Düşünülmeli				0.807	
Düzenlenen Çevre Konforlu Olmalı				0.442	
Ekip Çalışmalı İle Yapılmalı				0.403	
Halkın Katılımı Süreçte Yer Almalı					0.729
İşlevsel Uyumu Aramalı					0.671
Açıklama Yüzdesi	%28.0	%39.0	%48.0	%55.0	%60.
Faktör Çıkartma Yöntemi: Temel Bileşen Analizi (Principle Component Analysis)					
Döndürme Tekniği: Varimax Rotation					
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Ölçüsü: 0.799					
Barlett Testi p< .000					

Tablo 5. 29 Kentsel Tasarım Çalışma Konularının Değerlendirildiği Değişkenlere Uygulanan Faktör Analizi

DEĞİŞKENLER	I	II	III
Bina Kompleksleri	0.867		
Bina Yakın Çevre Düzenlemeleri	0.822		
Üniversite Kampüs Alanları	0.778		
Fuar Alanı Düzenlemeleri	0.611		
Yol-Kavşak Düzenlemeleri	0.498		
Yayalaştırma Uygulamaları		0.804	
Meydan Düzenlemeleri		0.801	
Park Düzenlemeleri		0.624	
Kıyı Bandı Düzenlemeleri		0.536	
Kentsel Yenileme Çalışmaları			0.853
Kentsel Koruma Çalışmaları			0.840
Toplu Konut Uygulamaları			0.676
Kent Merkezi Tasarımları			0.630
Açıklama Yüzdesi	%39.0	%54.0	%54.0

Faktör Çıkartma Yöntemi: Temel Bileşen Analizi (Principle Component Analysis)

Döndürme Tekniği: Varimax Rotation

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Ölçüsü: 0.836

Barlett Testi p< .000

Kentsel tasarım uygulamalarını gerçekleştirecek meslekler ile kent tasarımcısının eğitim sürecinin ilişkilendirildiği analizlerde bulunan faktörler anlamlı sonuçlar vermemiştir.

5.3 Bölüm Sonucu

Türkiye’de kentsel tasarım kavram ve uygulamalarının kent planlama süreci kapsamında analizine yönelik alan araştırması konusu ile bu bölüm, ülkemizdeki mevcut kent planlama süreci ve bu süreçte aktif katılımları söz konusu olan grupların, henüz yasal bir tanımlaması olmamasına rağmen uygulama sürecinde örneklerini gördüğümüz “kentsel tasarım”ın kavramsal ve niteliksel boyutunu ele almaktadır.

Alan araştırmasının gelişiminde temel varsayım olarak ele alınan “*Kent planlama ve kentsel tasarım bütünlüğü zorunludur*” genel düşüncesini destekleyici anlamda seçilen denek grupları ile geliştirilen anket çalışmasının sıklık dağılımlarına yönelik tek değişkenli; ikili ilişkilerin arandığı iki değişkenli ve söz konusu kriterlerin belli tanımlarda kısıtlanmasına yönelik faktör analizi sonuçları sırası ile bölüm içerisinde verilmiştir. Bu sonuçların varsayımlar yönüyle genel bir değerlendirmesi ise bölüm sonucu kapsamında ele alınmaktadır.

Mevcut sistemin tanımlanması;

- Ülkemizde kentsel tasarım konusunda özel bir eğitim alarak yada mesleki uygulama ve tecrübeler ile mesleklerinin doğal bir eğilimi ile önem gösterenlerin, uygulamalarına dahil olanların çoğunun *mimar olduğu, kent plancılarının* ise süreçte etkin olma yolunda özellikle yerel yönetimlerde kadrolara yerleşmeye başladıkları anlaşılmaktadır.
- Kentsel tasarım çalışmalarının yürütülmesinde ülkemizde mevcut sistemin getirisi olarak çoğunlukla mimar ve kent plancılarının, zaman içerisinde peyzaj mimarlarının katılımı ile de üç meslek disiplini kapsayan bir katılımın olduğu ancak diğer meslek disiplinlerinin (kent hukukçusu, sosyolog, antropolog, heykeltıraş vb.) henüz yeterince bu sürece dahil edilmediği vurgulanmaktadır.
- Ülkemiz planlama sistemi içerisinde gerçekleştirdikleri ve kentsel tasarım çalışması olarak tanımladıkları uygulamaların sıklığı itibarıyla yapılan değerlendirmelerde her dört denek grubundan katılımı olanların uygulamalarının kent ölçeğinde; kentsel koruma, yenileme, kent merkezi

tasarımları, ve park alanları düzenlemesi, yayalaştırma çalışmaları, meydan düzenlemeleri gibi proje ölçeğinde çoğunlukta olmak üzere genel bir eğilim olduğu belirlenmiştir.

- Ülkemizde gerçekleştirilen planlama ve tasarım konulu çalışmalarda uygulamayı geciktiren nedenlerin en önemlilerinin belirlenmesinde her dört denek grubu mevcut sistemde eksiklikleri ve yetersiz tanımlamaları ile yönlendiriciliği tartışma konusu olan “*yasal prosedür*” ile plansız ve kaçak yapılaşmaya neden olan “*kentsel ran*” konularının vurgulanmasında görüş birliği göstermektedir. Ayrıca *bilinçli bir halk katılımı* olmaması ve *yeterli toplum bilincinin* henüz istenilen düzeyde olmaması kentsel tasarımı gerek fiziksel mekan boyutunda gerekse de zaman ve maliyet boyutunda etkileyen diğer nedenler olarak sıralanmaktadır.
- Ülkemizde yerel yönetimlerce yürütülen planlama çalışmalarında söz konusu olan ve yasal olarak plansız gelişme ve yapılaşmaya önlem amacıyla belli dönemde geliştirilen, yada politik süreçler içerisinde etkin olan mevzii imar planları, ıslah imar planları, turizm teşvik kanunu ile geliştirilen uygulamalarda görüldüğü üzere parçacı planlama anlayışlarının kent planlama ve kentsel tasarım uygulamaları ile birbirlerini karşılıklı, bütüncül planlama anlayışını ise doğrudan olumsuz olarak etkilediği katılımcıların tümünce bir kez daha önemle vurgulanmaktadır.

Kent planlama sürecinde kentsel tasarım bütünlüğü için ;

- Kent planlama sürecinde kentsel tasarımın *beraberce eşgüdüm içerisinde* yürütülmesi ortak düşünce olarak vurgulanmaktadır.
- Kentsel tasarım konulu tasarım ve projelerin geliştirilmesi ve yapımı için “*ulusal ve uluslar arası yarışmaların*” alternatifli ve özgün çözümlerin üretildiği en uygun yöntem olduğu yine bir ortak görüş olarak saptanmıştır.
- Kentsel tasarım kavramının tanımlanmasına yönelik olarak yaratıcı ve estetik değerlerin ön planda olduğu, bu değerlerin elde edilmesi ve konforlu bir çevre yaratılması için *ekip çalışmasının* gerekli bir şart olduğu her iki analiz sonucunda da vurgulanan sonuçlar olmuştur. *Etkin ve bilinçli halk katılımı* eksikliğinin neden olduğu olumsuzları daha önemle vurgulayan bir diğer baskın görüş olarak çevresel ve mekansal etkileşim ve kullanıcılar için

işlevsel uyumun ancak etkin halk katılımı ile mümkün olduğu yönünde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

- Kentsel tasarım çalışma konularının tanımlanması yönüyle yapılan değerlendirmelerin sonuçlarının da faktör analizi sonucunda verilen konu başlıklarına bağlı olarak, kentsel tasarım çalışmalarının ölçeği ile ilişkili üç temel grubun “*mimari yapılaşma ve yakın çevresi*”, “*açık mekan düzenlemeleri*” ve “*kentsel alan düzenlemeleri*” şeklinde oluşmuştur. Bu gruplarında sıklıkla gerçekleştirilen uygulama konularıyla paralellik göstererek kent ölçeğinde; kentsel koruma ve yenileme çalışmaları ile proje ölçeğinde park alanı düzenlemeleri, sokak ve meydan düzenlemeleri yoğunlukla kentsel tasarım uygulama konuları olarak vurgulanmaktadır.

Kentsel tasarım uygulama konuları ile uygulamaların etkilendiği koşulların ilişkisi yönüyle;

- Kentsel koruma ve yenileme uygulamalarında belirleyici etken olarak *yasal prosedür* ve *kentsel rant* yine aynı önemde vurgulanırken, *politikanın* ön plana çıktığı görülmektedir. Açık mekan düzenlemeleri olarak genellenebilen çalışma konularında olası *koordinasyon eksiklikleri* ön plana çıkarken, *kentsel rant* konusunun tasarımın her aşamasında söz konusu olan vurgusu belirmektedir. Sokak ölçeğine gelindiğinde ise *politika* ve *koordinasyon eksikliklerine* maddi koşullarında eklendiği böylelikle kentsel tasarımın dördüncü boyutu olan zaman konusunda gecikmelerden doğan olumsuzlukların yaşandığı belirlenmektedir.
- Mimarların baskın görüşü ile binalar ve yakın çevrelerinin düzenlenmesinin kentsel tasarım ölçeği olarak tanımlanmasına rağmen *halk katılımının* olmadığı ve *kamu yararının* beklenemeyeceği yönünde bir ilişki belirlenirken, kent ölçeğinde *kamu yararının* belirleyici bir etken olduğu önemli bir sonuç olarak vurgulanmaktadır.
- Kentsel tasarım projelerinin yapılmasında üç belirgin meslek yönüyle gelişen değerlendirmede mimarların, kent plancılarının ve peyzaj mimarlarının uygulamada olsalar dahi yetkin olmamaları, lisansüstü eğitiminde kentsel tasarım konusunda alınacak bilgilenmenin özellikle mimar ve plancıların kent tasarımcısı olması yolunda tercih edildiği, *ortak bir ekip çalışmasının* ve peyzaj mimarlarının da bu ekipte yer almasının ideal çözüm olduğu önemle vurgulanmaktadır.

6. SONUÇLAR

Bu bölümde tez çalışması kapsamında değerlendirilen kentsel tasarım kavramının ve düşüncesinin tanımlanması ve planlama sürecinde kentsel tasarımın süreç olarak değerlendirilmesine ilişkin kuramsal düzeydeki tartışmalar ve Türkiye'de kentsel tasarım kavram ve uygulamalarının mevcut imar mevzuatında tanımlanan planlama süreci kapsamında analizine yönelik alan araştırması kapsamında yapılan değerlendirmeler ve elde edilen genel sonuçlara ve önerilere yer verilmektedir. Bu kapsamda geliştirilen sonuçlar; *Kentsel Tasarım Kavram ve Olgusunun Tanımlanmasına İlişkin Sonuçlar*, *Kentsel Tasarımın Planlama Sürecinde Değerlendirilmesine İlişkin Sonuçlar*, *Türkiye'de Mevcut Kent Planlama Sürecinde Kentsel Tasarım Kavram ve Uygulamalarının Değerlendirilmesine İlişkin Sonuçlar* olmak üzere üç alt başlık altında değerlendirilmektedir. Söz konusu başlıklar altında değerlendirilen sonuçlara bağlı olarak geliştirilen öneriler ise; *Türkiye'de Kentsel Tasarım Kavramı ve Türkiye'deki Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Süreç Olarak Tanımlanmasına Yönelik Öneriler* olmak üzere geliştirilmiştir.

Kentsel Tasarım Kavram ve Olgusunun Tanımlanmasına İlişkin Sonuçlar ;

- Kentsel tasarım kavramı kentsel çevrenin şekillendirilmesi endişelerine paralel olarak ilk defa 1956 yılında kullanıldığından bu yana farklı düzeylerde tanımlanmaya çalışılmıştır. Tasarım sözcüğüne bağlı olarak gelişiminde, rasyonel ve objektif bilimsel ilkelere göre kültürel ve sezgisel boyuta sahip olmasıyla tanımlanırken, bilgilenme sürecine bağlı olarak değerlendirilmesinde ilgili olduğu disiplinlerin özelinde açıklanmaktadır. Çevresel psikoloji, sosyoloji ve insan çevre çalışmaları kapsamında ise isimlendirilen kentsel tasarım kentsel elemanlarının üç boyutlu algılanması olarak özetlenen anlama sığdırılmaktadır.
- İngiltere'de kent formuna organik yaklaşım ile Bahçe Şehir kavramıyla gündeme gelen, 1950'ler de Amerika'da algısal analiz tekniklerinin gelişmesi ve Avrupa'da gelişen modernist akımların etkisiyle "iyi bir yaşam" ve "iyi bir çevre" düşünceleri kentsel tasarım için ilk adımları tanımlamaktadır. Özellikle modern mimari ve post modern mimari gelişmeler ile Amerika ve İngiltere'de Kentsel Peyzaj (Townscape) Hareketi, Savunmacı Planlama, Halk Katılımı, Çevrecilik,

Bölgesellik ve Yerel Tasarım, Tarihi Eklektisizm akımlarının gelişmelerine paralel olarak kentsel tasarım için uygulama ilkeleri tanımlanmıştır.

- Kentsel tasarım kavramının tanımlanmasında 19. yy dan itibaren gelişen, yüzyıllar boyu farklı kültür ve kıtalarda kent ve kasabaların şekillendirilmesinde kullanılan tarihi bir disiplindir. Özellikle de mimari binalar ve yakın çevreleri düzeyinde değerlendirilen akımların etkisiyle mimarlık ve planlama disiplinleri arasındaki boşluğu doldurduğu görüşünde birleşildiği görülmektedir. Ancak yine de kentsel tasarım temel tasarım disiplinleri olan, mimarlık, kent planlama ve peyzaj mimarlığından büyük oranda girdiler alan buna karşın ekonomi, mühendislik, sosyal bilimler vb. bilim dallarından da yararlanılması zorunlu olan disiplinler arası bir çalışmayı gerektirdiği anlaşılmaktadır.
- Kentsel tasarımın disiplinler arası süreçte tanımlanmasında mimar, kent plancısı ve peyzaj mimarının üç etkin ve temel disiplin olarak, uygulama konuları yönüyle geliştirdikleri tartışmalarında her üç disiplinde kendi bakış açısıyla konuya yaklaşım göstermektedirler. Ancak planlamanın geldiği aşama itibarıyla "*kamu yararı*", "*kamu güveni*" ve "*toplum*" kavramlarının kentsel tasarım tanımlamalarında değerlendirilmesiyle Kentsel tasarıma dekorasyondan daha fazla bir anlam yükleyen planlama sürecinin zorunlu bir parçası olması gereğinin vurgusu önem kazanmaktadır.
- Kentsel tasarım düşüncesi tarihsel süreklilikte farklı kuramcılarının çalışmaları ile gelişim göstermiş ve algısal, sosyal, görsel, anlamsal, fonksiyonel, morfolojik, mekansal kavramları ile özdeşleşmiştir. Son 10 yıllık dönemde çevresel ve ekolojik değerlerin korunmasına yönelik çalışmalara ise kentsel çevrelerin uyumlu ve dengeli organizasyonunda sürdürülebilirlik anlayışıyla dahil olmuştur.
- Kentsel tasarım kavramının tanımlanmasında günümüze gelen tanımlamalarda binaların oluşturduğu yapılaşmış çevre ve onlar arasındaki açık alanların kapsamında düşünülen bir fiziksel form tanımlanmaktadır. Ancak günümüzde gelişen çağdaş vurgulanabilirlikle kentsel tasarımın rahat güvenli, sağlıklı ve yeterli kamu alanlarının olduğu kadar sosyal ve duygusal ihtiyaçlara da cevap veren bir gelişim izlediği, kentsel işlevlerin bireysel olarak tasarımı değil fakat aynı zamanda bunların birbirleriyle olan ilişkilerini zaman ve mekana bağlı olarak düzenleyen bir ilişki olduğu açıklanmaktadır.
- Bunların yanısıra sıklıkla vurgulandığı şekliyle; kamu yararı, yaratıcı düşünce, görsel paylaşım, öğrenme ve doğru bilgilenme ile işbirliği kavramlarıyla açıklandığı görülmektedir. Kentsel tasarım yaşam kalitesi üzerinde etkili kentsel

mekanların yaratılmasında bir belirleyicidir. Kentsel mekanlar, kamu mekanları ve bu mekanlardaki karma kullanımlar, yaya hareketleri, mekanın insan ölçeği ile ilişkisi yapısı, okunabilirliği, görsel zenginliği, temizliği, güvenliği ve kimliği belirleyicileri ile tanımlanan çevre kalitesinin sadece sivil mimari stiller ile değil fakat aynı zamanda bireysel özgürlüğü teşvik eden yaşama zenginlik katan kentsel alanların düzenlenmesi ve tasarlanması ile sağlanacağı gerçeği kentsel tasarım ile çevre kalitesinin ilişkisini tanımlamaktadır.

- Sonuç olarak *politik ve eylemsel karar verme sürecinin kalbi olarak nitelendirilen kentsel tasarım bir ürün değil, süreçtir.*

Kentsel Tasarımın Planlama Sürecinde Değerlendirilmesine İlişkin Sonuçlar,

- Farklı uygarlık dönemlerinde kent planlama anlayışlarının gelişimi estetik düşüncelere dayalı mimarlık üzerine gelişim göstermiştir. Gelişen ve sanayileşen ülkelerin koşullarına bağlı olarak kentlerin hızlı yapılanma süreci ile birlikte bir süreç bütününde gelişen uygulamalar yerine güzellik kavramını esas alan, farklı sorunlara yanıt arayan parçacı uygulamalara tanık olunmaktadır. Bu durumun ortaya çıkarttığı olumsuzluklara yanıt arayan çağdaş anlayışlar kent planlama sürecinin sürekli parçalar için değil, kentsel arazi kullanımında tüm alan için düşünülmesi zorunluluğunu belirlemiş ve bu düşüncede konfor koşullarını sağlamak, iyi bir yaşama ve iyi bir çevreye hizmet etmek temel belirleyici olmuştur.
- Planlamanın bir süreç olarak ele alınmasıyla gelişen fiziksel şemanın sadece toplumsal hedefleri, sosyo-ekonomik belirleyicileri değerlendirmesi ise tanımlanan iyi, konforlu ve kaliteli yaşamı ilgilendiren üç boyutlu çevrenin elde edilmesinde yeterli olmayacaktır. Bu durum özellikle kent planlamanın değerlendirmelerini üçüncü boyutla ilişkilendiren *kentsel tasarımın süreçte yer almamasının yalnızca görsel ve fonksiyonel kaosu değil fakat aynı zamanda, karakersiz ve görsel monotonluğu olan çevrelerin oluşumu ile sonuçlanacağı gerçeği gözardı edilmemelidir.*
- Geniş kapsamlı planlama bir zorunluluk olarak değerlendiren Kentsel tasarımı farklı süreç yöntemleri tanımlansa da bu modellerin temelde farklılaşmaları yoktur. Kentsel Tasarım için süreç modellerinin tanımlanmasında klasik tasarım sürecinin temel aşamaları araştırma, bilgi toplama (veri toplama), verilerin analizi ve sentezi, alternatif üretme, tasarım aşaması, uygulama ve geri dönüşle kontrol

olarak tanımlanmaktadır. Sürecin olası sürekliliğinde amaç ve hedeflerin belirlenmesi, tasarımı yönlendirici rehberlerin, ilkelerin ve programların üretilmesi özellikle de halkın katılımı aşamalarında tasarımcının tutumu, genel fikirleri ve uygulama prosedürlerine bağlı olarak farklılıklar görülmekle birlikte tasarımcının bilgi düzeyi, bakış açısı, kültürel anlayabilirliği sahip olduğu kültürel birikim ve yaratıcılık düzeyi başarısında uygulayıcısı yönüyle etkileyen kriterlerdir.

- Kentsel tasarım sürecine yönelik yapılan tüm değerlendirmelerde detaylı olarak gelişen adımların gerçekte dört temel aşamada; karar verme süreci, tasarım süreci, uygulama ve katılım süreci değerlendirildiği vurgulanmaktadır. Genel olarak bu üç süreç adımından sonra uygulanan ürünün izlenmesi ve tasarım sürecindeki olası geri dönüşlerle gerçekleştirilmesi ise yine bu üç adımın iyi geliştirilmesine bağlı olduğu görülmektedir.
- Diğer karar verme süreçlerinde olduğu gibi kentsel tasarım sürecinde de olası problemleri ve olanakları kavramak için bilgiyi toplamak ve bilgiyi kullanılabilir hale getirmek oldukça önemli iki aşamadır. Dr. Uğur Mumcu' nun '*bilgi sahibi olmadan, fikir sahibi olunamaz*' değerlendirmesi bu durumu en iyi biçimde özetlemektedir. Herhangi bir tasarım sürecinde söz konusu olan analiz aşaması farklı terminolojilerle tanımlansa da problemleri ve fırsatları (potansiyelleri) tanımak için gereklidir ve karar verme sürecinin ilk adımıdır. Kentsel tasarım süreci için söz konusu olan bilgi kaynakları çeşitli olmakla birlikte yasal ve yönetsel düzenlemelerin getirdiği koşulların yanı sıra tasarımcının bilgisi, deneyimleri ve kültürü kaynaklara ulaşmada en önemli etkidir.
- Tasarım sürecindeki fiziksel çözümleri üretmek için kullanılan araçlar tasarım ilkeleri, tasarım rehberleri, tasarım programlarıdır. Kentsel tasarımın kalitesi ile de yakından ilişkili olan , *tasarım hedefleri, geliştirmek için kullanılan ilkeler ve rehberler ve tasarım politikaları başarılı bir tasarım sürecinin vazgeçilmez bileşenleridir.*
- Halk katılımı sürecin en kritik noktasıdır. Etkin bir halk katılımı için tüm etkinliklere, kural ve sınırlamalar, toplumun her kesiminden kaliteli katılım gereklidir. Bunun için sakin, şeffaf bir yöntem uygulanmalı, uzmanlara başvurulmalıdır. Etkinlik düzenlemek, görsel malzeme kullanmak, zamanı etkin kullanmak, yapılan işten zevk almak önemlidir. Etkin bir halk katılımı ile süreç hızlanır, kaynaklar etkin kullanılır, kaliteli, güvenilir, yararlı ve kullanılan bir ürün elde edilir.

- Tasarım kontrollerinin estetik kontrolden öte geçmeyeceği, yönetsel boyutta gecikmelerle uygulanamayacağı endişeleri yaşansa da öncelikle Amerika'da olmak üzere bir çok Avrupa ülkesindeki ortak değerlendirmelerde tasarım kontrolü ile kötü ve uyumsuz yapılaşmalara engel olunacağı, daha iyi düşünülmüş nitelikli standartlar uygulanacağından mesleki haklar ve etik korunacak, daha demokratik bir süreç geliştirilmiş olacaktır.
- Amerika'da tasarım kontrollerinin desteklenmesindeki en önemli vurgu tasarım tekrarlarının neden olduğu olumsuzluklarda aranmıştır. Öyle ki tasarım tekrarları politikadan etkilenen, kamu yararını değil bireysel yararı ön plana getiren, yasalara aykırı hakları destekleyen, zaman, para, işgücü kaybına neden olan, mekanların zayıf, taklitçi ve süreçten kopuk gelişimini sağlayan kentsel tasarımın en zayıf uygulamaları olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeple Amerikalılar kentsel tasarımı en önemli tasarım kontrolü aracı olarak görmektedirler. Tasarım kontrollerinin temel amacı *kamu yarandır*. Mesleki katılımı kaliteyi etkileyen faktörlerden birisidir. İngiltere'de kentsel tasarımın önemini arttırmak için kentsel tasarım kampanyaları organize edilmektedir. Kaliteli bir kentsel yaşam ve mekan düzenini sağlamak için yasal ve kurumsal desteği arttırmak amacıyla güden bu çalışmalar başarılı bir tasarım süreci için nitelikli bir kuramsal çalışmanın, yerel yönetimlerin katılımının bu süreçte önemli olacağının, başarılı bir kontrol süreci ile kentsel tasarım sürecinin etkin kullanılacağına mesajlarını vermektedir.
- Sonuç olarak; başarılı bir kentsel tasarım sürecinde tüm aşamaların eksiksiz ve bütün olarak geliştirilmesi, tasarım politikaları ve rehberlerle desteklenmesi ve etkin bir halk katılımı ile güçlendirilmesi gereklidir.

Türkiye'de Mevcut Kent Planlama Sürecinde Kentsel Tasarım Kavramı ve Uygulamalarının Değerlendirilmesine ilişkin Sonuçlar;

- Ülkemizde Cumhuriyet öncesi Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti sürecinde imar faaliyetlerinde görülen değişim ve gelişimler nedenleri ve sonuçları yönüyle benzerlikler göstermektedir. Kentlerin şekillenmesi ve planlama tasarım faaliyetlerinin gelişmesi yönüyle özellikle Avrupa'ya açılma ve batılılaşmanın etkileri, ülkemizdeki uzmanların yokluğu ya da yetersizliğiyle çağırılan yabancı uzmanlar ve kentlerimizin özgün olduğu kadar gelişigüzel gelişen dokularının yangın ve deprem gibi doğal afetler sonunda uğradığı tahribatlar kentlerin şekillenmesinde ve tasarım ilkelerinin geliştirilmesinde etken olmuştur.

- Organik fakat sıkışık sokak dokuları, kullanılan bina yapım malzemelerinin türü ve düzensiz gelişen kent dokuları kentlerimizin her dönemde önemli ve çözüm bekleyen sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bunlara çözüm olarak düzenlenen ilk imar kanunu niteliğindeki belgelerden günümüze gelene dek düzenlenen tüm yasa ve yönetmelikler yol genişliklerinin belirlenmesi, bina yükseklikleri ile ilişkilendirilmesi ve malzemelerin teknolojiye uygun hale getirilmesi yönünde standartlar geliştirmeyi hedeflemişlerdir. Öyle ki yurt dışından gelen uzmanların hazırladığı tüm planlarda kendi ülke değerlerine göre belirledikleri yol ağları, anıtsal meydanlar, düzgün sokak cepheleri ve tek düze bir kent dokunun yaratılmasına yönelik tanımlamalara tasarım amacıyla yer verilmiştir. *Kentlerimizin standartlarla çözüm aranmaya çalışılan bu durumuna özellikle 1950'lerde Anadolu'dan büyük şehirlere yaşanan sosyo-ekonomik kökenli göç olgusu ve onun önemli bir sonucu olarak gecekondulaşma ve beraberindeki yasa dışı yapılaşmanın kentlere getirdiği olumsuzluklarda eklenmiştir.*
- 1985 yılında çıkartılan 3194 sayılı imar kanuna kadar kentsel tasarıma konu teşkil eden çalışmalar yapı adası ve parsel düzenlemeleri düzeyinde getirilen standartlara bağlı gelişmiştir. Yetkilerin merkezi yönetimde yoğunlaşması, plan tanımlamalarındaki çeşitliliğe bağlı olarak sürecin parçacı anlayışlarla gelişimi, tip yönetmeliklerin uygulaması haline gelen kentlerdeki kimlik kayıpları ve standartlaşmanın önüne geçememiştir. Mevcut yasal düzenlemeler kapsamında tip imar yönetmelikleri ve yerel değerler yerine global değerleri ön plana çıkartan anlayış özellikle standartlarla gelişen düşünce temelli politikaların bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki son yıllarda gerçekleşen deprem felaketlerinin sonuçları da mevcut imar uygulamalarının olumsuzlarını bir kez daha vurgularken, yasal düzenlemelerde tanım olarak henüz bir yer almayan kentsel tasarımın aciliyetini bir kere daha ortaya koymuştur.
- İmar mevzuatında tanımlanan plan kavramları içerisinde kentsel tasarıma yönelik belirli bir tanımlamaya rastlanılmamakta ve çoğunlukla 1/1000 ölçekli uygulama imar planı ölçeğinde bir teknik olarak tanımlanmaktadır. Kentlerin özgün ve yerel değerlerini tanımlayacak kent karakter tablosu kapsamında belirlenmesi istenilen değerlendirmelerin ise zorunlu tutulmayan, sürece dahil olan katılımcıların estetik, görsel değerlerin öncelikli olduğu bir tanımlamayla geliştirdiği kentsel tasarım kavramı yasal ve yönetsel düzeyde henüz anlamını bulamamıştır.

- Gelişen yasal mevzuatın belirlediği şekliyle; Kent planlama ve kentsel tasarım, kent planlama ilkeleri ışığında bir kamu hizmetidir. Bu tanımlamanın vurguladığı kamu yararı kavramı tanımlarda yer almasına rağmen uygulamada ve sonrasında görülen gelişmelerde amacına ulaşmamaktadır. Özellikle bilinçsiz gelişen halkın katılımı endişelerine paralel olarak açıklanan bu durumun sürece dahil olan katılımcılar yönüyle kamu yararı konusundaki belirsizliği desteklediği görülmektedir.
- İmar mevzuatı kapsamında açıklanan planlama süreci adımları bilinen bir süreçten farklı değildir. Analize yönelik veri toplanması, sentez, plan kararlarına geçiş, alternatiflerin üretilmesi, plan yapımı, ve onama ile uygulama sürecine geçilmesi adımları teknik şartlaşmada detaylı olarak tanımlanmaktadır. Karar verme süreci yönüyle mevcut bilgilenmeyi ve beraberindeki bilgileri kullanılabilir hale getirmede analiz çalışmaları düzeyinde oldukça detaylı aşamaları içermesine rağmen kentlerin özgün tasarım değerlerini belirleme de yeterli bilgi kaynak ve araçlarına sahip olunamadığı görülmektedir. Bu aşamada mevcut veri kaynaklarının yetersizliği ya da erişilemezliği en önemli nedenlerdir. Sentez aşaması ise çoğunlukla yine tasarımcının değerlendirmesine bağlı olduğundan yetersiz kalmaktadır.
- Ülkemizde yerel yönetimlerce yürütülen planlama çalışmalarında söz konusu olan ve yasal olarak plansız gelişme ve yapılaşmaya önlem amacıyla belli dönemde geliştirilen, yada politik süreçler içerisinde etkin olan mevzii imar planları, ıslah imar planları, turizm teşvik kanunu ile geliştirilen uygulamalarda görüldüğü üzere parçacı planlama anlayışlarının kent planlama ve kentsel tasarım uygulamaları ile birbirlerini karşılıklı, bütüncül planlama anlayışını ise doğrudan olumsuz olarak etkilediği hem mevcut sistemin analizinde hem de yapılan anket çalışmasının katılımcılarının ortak değerlendirmelerinde bir kez daha önemle vurgulanmaktadır.
- Ülkemizde tasarım sürecinde söz konusu aşama farklı düzeyde faktörden etkilenmektedir. Öncelikle kentsel tasarım alternatiflerinin geliştirilmesinde tanımlanan ölçek olmak üzere, bu alternatifleri geliştirecek kurum ya da kişinin tespiti, uygulama şekli ya da prosedürü ve uygulamanın düzenleme haline dönüşmesi önemli olumsuzları vurgulamaktadır.

- Kentsel tasarım uygulama konuları ve ölçeği yönüyle yapılan değerlendirmelerde kamu yararının belirleyici olduğu koruma amaçlı kentsel alan düzenlemelerinin çoğunlukla olmak üzere sokak ve yapı adası ölçeğinde gerçekleştirilen çalışmalara sıklıkla rastlanılmaktadır. Ölçek ve tanım olarak kentsel tasarım uygulaması olsalar dahi tüm bu çalışmaları yerel yönetimlerin politikalarına, tasarımcının bilgi ve deneyimine bağlı olarak süreçten kopuk plan anlayışıyla gelişmesi en önemli sakıncasıdır.
- Plan yapımında kullanılan yöntem yönüyle, yerel yönetimlerin kadro, mali yetersizlikler ve uygulama yetkileri dolayısıyla etkisiz kaldıkları görülmektedir. Yetkili uzmanların ise kentsel tasarım konusunda yeterli bilgi ve deneyime sahip olma kriterine bağlı olarak yetersiz kaldıkları, Kamu yönetimlerinin, merkezi yönetim kararlarıyla planlamaya tepeden inme etkileri ile süreci olumsuz etkiledikleri belirlenmektedir. Her düzeyden katılımı öngören yarışmaların uygulama zorluğu olmasına rağmen özellikle kentsel tasarım konusunda alternatifli ve katılımcı bir anlayışla geliştiğinden dolayı uygun bir yöntem olduğu önemle vurgulanmaktadır.
- Kent planlama ve tasarım konulu çalışmaların süreç bütününde tasarım, uygulama aşamaları yönüyle etkiyen en önemli nedenlerin başında yetişmiş ve bilgili eleman eksikliğine bağlı kadrolaşma sorunları, mali ve teknik yetersizlikler ve bilinçsizlik gelmektedir. Tüm bu nedenler tasarım aşamasından uygulama sonrasına kadar devam eden bir süreci etkilemektedir. Bu durum uygulama konularına bağlı değerlendirmelerde de yetersizliği her aşamada belirtilen yasal prosedürün, kurumlar ve kişiler arası koordinasyon eksikliklerinin, kamu yatırımlarının oldukça az olduğu ülkemizde maddi olanaksızlıkların olumsuz etkilerini sürece ve sonuç ürüne yansıtmaktadır.
- Onama mercilerinin çeşitli olması gecikmelere ve görüş farklılıklarına neden olmaktadır. Bu durum kentsel planlamada olduğu gibi kentsel tasarım içinde halkın katılımını etkisiz hale getiren ve tepeden inme kararlarla bütünlüğü zedeleyen bir durumun vurgusudur. Halkın yeterli bilinçte olmaması, politik oy kaygısı, kamu yararının yetersiz kullanımı plan tadilatlarını kolaylaştırmaktadır. Sık gündeme gelen plan değişiklikleri, planları yaralamakta ve kentsel tasarım düşüncesini hiçe saymaktadır.

- Uygulama süresince ve uygulama sonrasında söz konusu olan denetim mekanizmalarının yeterince gelişmemiş olması, gerek mesleki denetim gerekse de kanuni yaptırımlara uyma konusunda cezalarında teşvik ettiği bir uygulamayı ortaya koymaktadır. Özellikle yasal denetimin yanında bireylerin, sivil toplum kuruluşlarının ve sürece dahil olan tüm bireylerin etkin katılımı bu aşamada önemli olmaktadır.
- Ülkemiz koşullarında özellikle yeterli bilinçte olmadığı yönüyle yaşadıkları çevrelerin tasarlanması konusunda katılımları söz konusu olmayan halkın sadece plana itiraz düzeyindeki etkisi doğal olarak bireysel yararları ön plana çıkartacaktır. Giderek artan sayılarıyla sivil toplum örgütlerinin ve meslek odalarının sürece katılımlarının hem yasal düzenlemelerin tanımladığı süreçte hem de uygulamada aktif olmadığı görülmektedir. Tespit edilen bu durum gerek planlama süreci gerekse de kentsel tasarım yönüyle yetersizdir.
- Ülkemizdeki imar planlama sürecinin gelişimi ve yapılan alan araştırmasına bağlı analiz çalışması, planlama ve tasarım konularında özellikle de kame sahibi olarak faaliyet gösteren plancıların mimar olduklarını ve kentsel tasarım konularıyla ilgilenmelerinin de yine mesleklerinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Kentsel tasarım çalışmalarının yürütülmesinde ülkemizde mevcut sistemin getirisi olarak çoğunlukla mimar ve kent plancılarının, zaman içerisinde peyzaj mimarlarının katılımı ile de üç meslek disiplinini kapsayan bir katılımın olduğu ancak diğer meslek disiplinlerinin (kent hukukçusu, sosyolog, antropolog, heykeltıraş vb.) henüz yeterince bu sürece dahil edilmediği vurgulanmaktadır.
- Kentsel tasarım projelerinin yapılmasında üç belirgin disiplin alanında geliştirilen değerlendirmede mimarların, kent plancılarının ve peyzaj mimarlarının uygulama yapmış olsalar dahi tek başlarına yetkin olamadıkları, lisansüstü eğitiminde kentsel tasarım konusunda alınacak bilgilenmenin özellikle mimar ve plancıların kent tasarımcısı olması yolunda tercih edildiği, ortak bir ekip çalışmasının ve peyzaj mimarlarının da bu ekipte yer almasının ideal çözüm olduğu önemle vurgulanmaktadır.
- İmar kanunu ve yönetmeliklerine bağlı olarak geliştirilen ya da çoğunlukla yapıldığı şekliyle sadece tip projeler olarak uygulanan ölçütlere bağlı olarak sadece büyük şehirlerimiz değil ülkenin özellikle yoğun tarihi mirasa sahip kentlerinde değer kayıpları başlamıştır. *Planlı ve yasal yapılaşmanın özverisiz kullanımı sonucunda ortaya çıkan bu durum sadece tarihi değerleri değil,*

toplumsal, ekonomik, hatta ahlaki değerleri de yok eder hale gelmiştir. Merkezi idarelerin genel kabulleri, yerel idarelerin kontrolsüz değerlendirmeleri sonucunda özgün, karakteristik, yöresel kültürü yansıtan değerlerin tanımları yerine sıradan, çok bilinen, standart kültür kavramlarını geliştirmektedir. Bu kavramları ortaya koyacağı estetik ve görsel değerlerde tanımlı olacaktır. Tanımlanmaya çalışılan bu tablo plan kavramında sıkışan düzenlemelerin artık tasarım bütünlüğüne kavuşması gereğini vurgulamaktadır. Planlama sürecinde kentsel tasarım mutlak yer almalıdır.

Türkiye'de Kentsel Tasarım Kavramının Tanımlanmasına Yönelik Öneriler;

Kentsel tasarımın "farklı binaların oluşturduğu yapılaşmış çevre ile kamu alanlarını oluşturan caddeler, meydanlar, parklar ve diğer açık alanlar arasındaki ilişki; kısacası bütün yapılaşmış ve yapılaşmamış alanların çeşitli ögeleri ve bunların arasındaki karmaşık ilişkiler" olarak tanımlandığı geliştirilen bölümlerde izlenmektedir. Ancak özellikle gelişmiş ölkeler için iki çevre arasındaki ilişki düzeyinde tanımlanan kentsel tasarım olgusunun gelişme yolundaki ölkemiz için yeterli düzeyde açıklayıcı olmadığı, hem yasal mevzuatın değerlendirildiği 4. bölüm, hem de kentsel tasarıma süreç içerisinde dahil olan katılım grupları arasında düzenlenen anket çalışmasının sonuçlarının geliştirildiği 5. bölüm sürekliliğinde vurgulanmaktadır.

Bu nedenle başarılı bir kentsel tasarım öncelikle;

- Kamu yararını esas almalı.
- Yaratıcı düşünce ve görsel paylaşım ile toplum için olduğu kadar her bir birey içinde yaşadıkları çevreyi şekillendirmede bilgilenmeyi beraberinde getirmeli ve eğitsel sürece beraberce katılımıla kentileşmeye katkı sağlamalı,
- Sadece yapılaşmış çevre ilişkilerini değil, fakat aynı zaman da doğal, beşeri ve kültürel çevre ilişkilerini de değerlendirmeli,
- En önemlisi bir ürün olarak değil süreç olarak geliştirilmelidir.

Türkiye'deki Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Süreç Olarak Tanımlanmasına Yönelik Öneriler;

Planlama sürecinde sadece tanımı ile değil, sürekli değerlendirilen bir süreç olarak yer alacak kentsel tasarım için Şekil 6.1 kapsamında geliştirilen öneri süreç akış diyagramına ve tanımlanan aşamalara bağlı olarak;

Tasarıma Başlama;

- Kent planlama sürecinde kentsel tasarım "*beraberce eşgüdüm içerisinde yürütülmelidir*", genel ilkesine bağlı olarak genel amacın belirlenmesi,
- Tasarım sürecinin başında geliştirilecek adımla öncelikle kentsel tasarımın disiplinler arası bir çalışma gerektiren bir takım çalışması olduğu yönüyle yeterli bilgi ve deneyime sahip bir tasarım ekibinin oluşturulması,

Tanırma-Bilgilenme;

- Karar verme sürecine giden süreçteki ilk adım olarak genel ve yerel bilgilerin toplanması ve değerlendirilmesinin mevcut problemler, potansiyeller düşünülerek ve halkın katılımına olanak vererek gerçekleştirilmesi,
- Yasal mevzuatla tanımlanan analiz teknikleri ve bilgi toplama kaynaklarına ek olarak özellikle kentlerin özgün yerel değerlerinin (kimlik öğeleri, silüeti vb.) yerinde tespiti için yapılması zorunlu olacak yeni tekniklerin tanımlanması,

Özelleştirme;

- Genel tasarım amaçlarının belirlenen veriler ışığında özgün amaç ve hedefler kapsamında özelleştirilmesi ve tasarımında karşılaşılan tipleşmelere engel olmak için tasarım ilkeleri ve tasarım standartlarının özgün yerel değerler kapsamında geliştirilmesi,

Öneri- Değerlendirme;

- Tasarım alternatiflerinin farklı ölçeklerde geliştirilmesi ve halkın danışma düzeyindeki katılımı ile birlikte değerlendirilmesi,

Karara Yönelim;

- Alternatifler arasından yapılacak seçime bağlı olarak uygun alternatiflerin uygulanmasına ilişkin yönlendiricileri belirleyen tasarım rehberlerinin geliştirilmesi, özellikle ülkemiz koşullarında geliştirilecek bu rehberlerin kapsamlarına bağlı olarak genel prensipleri belirleyen *ilkesel tasarım rehberleri*, uygulamaya dönük detaylar ile geliştirilen *uygulama tasarım rehberleri* olarak ele

alınması ve özellikle yöneticilerin bilgili ve bilinçli katılımının desteklenmesi için *eğitsel tasarım rehberlerinin* geliştirilmesi ve düzenlenmesi,

Uygulama;

- Mevcut yasal düzenlemelerde yapılacak revizyona bağlı olarak eksikleri giderilecek, yerel yönetimler düzeyinde söz konusu problemleri düzenleyerek, özellikle yetişmiş ve bilgili kadrolarla destekleyerek; ihale yönteminde seçme ve seçilme kriterlerini yeniden tanımlayarak; çoğunlukla kentsel tasarım için uygun yöntem olarak tanımlanan yarışmalarda oluşturulacak şartnameden, jürilerin belirlenmesi ve seçilen ürünün uygulanabilmesine ilişkin yeniden düzenlenecek uygulama yöntemlerinden birinin belirlenerek uygulama politika ve programlarının geliştirilmesi,

Geri Besleme ile Kontrol;

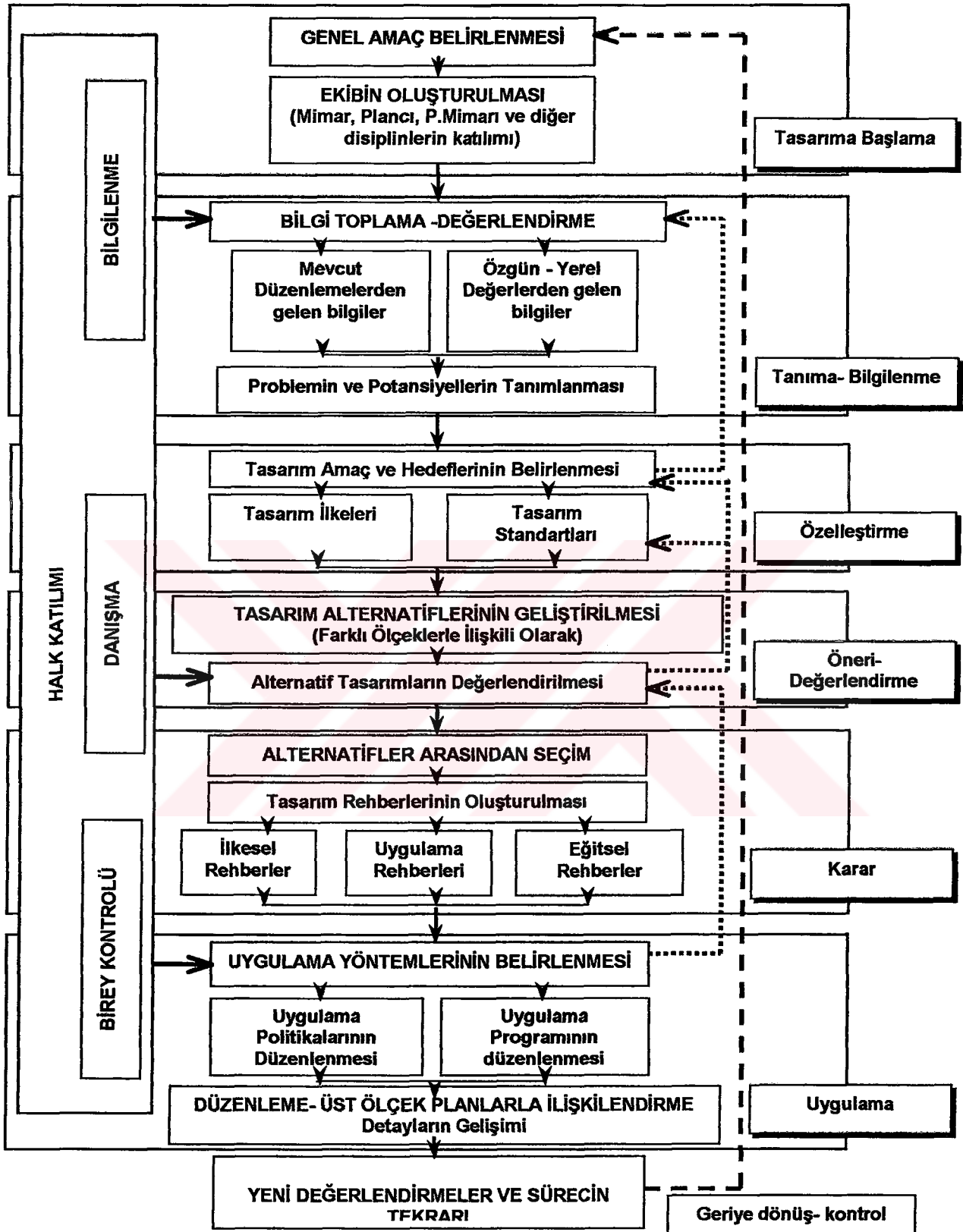
- Üst ölçekte gelişen planlama ilke ve kararlarına uygunluğu sürecin başında aranan tasarım çalışmasının sonuç ürün kapsamında tekrar değerlendirilmesi ve gerekli değişikliklerin yapılması, olarak düşünülmesi gerekli ve zorunlu olmalıdır.
- Süreç adımlarının uygulanmasına olanak verecek yasal, yönetsel ortam ve koşullar sağlanmalı, uygun denetim ve kontrol mekanizmaları geliştirilmelidir.

Halkın Katılımı

- Kent planlama ve kentsel tasarım süreç bütününde toplumun her düzeyinden katılım sağlanmalı, özellikle bilinçli ve bilgili bir halk katılımı sürece belirli aşamalarda farklı düzeylerde (Bilgilenme, Danışma, Kontrol) dahil olmalıdır.
- Halk katılımının önemli kaynağı olan sivil toplum kuruluşları ve meslek odalarının daha etkin ve düzeyli katılımı sağlanmalıdır.

Sonuç olarak; kavram ve süreci yönüyle global düzeyde ele alınan kentsel tasarımın gelişmekte olan ülkelerde özellikle ülkemizde tarihsel gelişme sürecinde kaybolan yerel ve özgün değerleri koruma ve değerlendirme yönünde uygun bir uygulama aracı olarak kabul edilmesi ve işletilmesinin yararı açık bir gerçek olarak görülmelidir.

Yukarıda verilen sonuçlar ve öneriler bağlamında önerilen kentsel tasarım süreci akış diyagramı aşağıda verilmiştir.

Şekil 6.1 Kentsel Tasarım Süreci Öneri Akış Diyagramı (Ayataç, 2000)

KAYNAKLAR

- Abbott, J., 1996. Theory of Community Participation, *Sharing The City; Community Participation in Urban Management*, s. 3-44, Earthscan Publications Ltd, London.
- Akçura, T., 1982. İmar Kanunu Konusunda Gözlemler, ODTÜ, Ankara.
- Alexander, C., 1977. A Pattern Language; Towns, Buildings, Construction, Oxford University Press, Oxford.
- Alexander, C., Neis, H., Anninou, A. and King, I., 1987. A New Theory of Urban Design, Oxford University Press, New York.
- Al-Kodmany, K., 1999. Using Visualisation Techniques for Enhancing Public Participation İnplanning and Design: Process, Implementation and Evaluation, *Landscape and Urban Planning*, 45, (37-45), 37-45.
- Alp, N., 1996. İmar Planlarının Kapsamı, Uygulamasında Bölge Genel Müdürlük İlişkileri ve Sorunlar, *İmar Planlama Semineri Bildirileri*, İller Bankası Genel Müdürlüğü, İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara, 21-22 Ekim, s.119-128.
- Appleyard, D., Lynch, K. and R.Myer, J., 1964. The View from the Road, MIT Press, Cambridge.
- Appleyard, D., Geson, S. and Lintell, M., 1981. Livable Streets, University of California Press, Berkeley.
- Arseven, A. D., 1993. Alan Araştırma Yöntemi, Kadioğlu Matbaası, Ankara.
- Aru, K. A., 1991. Kentsel Tasarım ve Mimarlık, 1. *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, 23-24 Mayıs, s. 118-121.
- Aru, K. A., 1996. Türk Şehircilik Tarihi, Cumhuriyet Döneminde Şehir Planlama, *İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Lisans Seçme Dersi Notları*, İstanbul.
- Aru, K.A., 1998. Türk Kenti; Türk Kent Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması, YEM Yayınevi, İstanbul.
- Ayataç Karabay, H., 1998. İstanbul'un Büyük Yangınları; Sebepleri, Tahribat Alanları, Yangın Sonrası Planlama Kriterleri, *Prof. Dr. Ayten Çetiner'e Armağan Kitabı*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul, s. 279-293.

- Ayataç Karabay, H., 1999.** Gerçek Kent Tasarımcısı Kimdir?, *Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi, Kentsel Tasarım Bir Uygulamalar Bütünü: Tema III, Atölye III, Kentsel Tasarımcının Rolü, Görev ve Sorumlulukları; Kentsel Tasarımcının Kimliği*, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul, 26-28 Mayıs, s. 250-257.
- Ayverdi, E. H., 1985.** 19. Asırda İstanbul Haritası, İstanbul Fethi Derneği, İstanbul Enstitüsü Yayınları, Kent Matbaası, İstanbul.
- Bacon, E., 1960.** A Case Study in Urban Design, *Journal of the American Institute Planners*, 26, 224-235.
- Bacon, E., 1963.** Urban Design as a Force in Comprehensive Planning, *Journal of the American Institute Planners*, 29, 2-8.
- Barnett, J., 1974.** Urban Design as Public Policy, Practical Methods for Improving Cities. Architectural Record Books.
- Barnett, J., 1982.** An Introduction to Urban Design, Harper & Row, Publishers, New York.
- Barton, H., 1997.** Going Green by Design, *Urban Design Quarterly (UDQ)*, 57.
- Bentley, I., 1990.** Ecological Urban Design, *Architect's Journal*, 192 (24), 69-71.
- Bentley, I., 1985.** Responsive Environments: A manual for designers, Oxford, Butterworth Architecture, England.
- Bentley, I. and Butina, G., 1996.** Urban Design as a Bridge between Cultures, *Open House International*, 21(4), 37-42.
- Berkeley, E. P., 1980.** Seeking an Agenda for Urban Design, *The Journal of The American Institute of Architects (AIA)*, 54-76.
- Biddulph, M. J., 1995.** The Value Of Manipulated Meanings In Urban Design And Architecture, *Environment and Planning B: Planning and Design*, 22, 739-762.
- Biddulph, M. J., 1997a.** An Urban Design Process for Large Development Sites, *T&CP*, July / August, 202-204.
- Biddulph, M. J., 1997b.** Lessons From An Urban Design Campaign, *Urban Design International*, 2 (4), 199-209.
- Biddulph, M. J., 1998a.** Choices in the Design Control Process; Learning from Stoke, *Town Planning Review*, 69 (1).
- Biddulph, M. J., 1998b.** Writing Around Urban Design, *Town Planning Review*, 69 (3), 341-346.
- Blowers, A., 1993.** (Editor), Planning for a Sustainable Environment, Earthscan, London.
- Blumenfeld, H., 1967.** The Role of Design, *Journal of American Planning Association (JAPA)*, 31, 304-310.

- Bor, W., 1974.** The Urban Design Process, *The Making of Cities*, s. 147-170, L.Hill, London.
- Branch, M. C., 1985.** Comprehensive City Planning, Introduction & Explanation, Planners Press, APA, Washington, D.C., Chicago, Illinois.
- Broadbent, G., 1990.** Emerging Concepts in Urban Space Design, Van Nostrand Reinhold, London.
- Brown, D. S., 1990.** The Public Realm; The Public Sector and The Public Interest in Urban Design, *Architectural Design*, 60 (1-2), 21-30.
- Carmona, M., 1996.** Controlling Urban Design-Part 1: A Possible Renaissance, *Journal of Urban Design*, 1(1), 47-74.
- Carmona, M., 1998a.** Urban design and planning practice, *Introducing Urban Design: Interventions and Responses*, s. 39-63, Eds. Greed, C. & Roberts, M., Longman, England.
- Carmona, M., 1998b.** Design Control-Bridging the Professional Divide, Part 1: A New Framework, *Journal of Urban Design*, 3 (2), 175-200.
- Carmona, M., 1998c.** Design Control-Bridging the Professional Divide, Part 2: A New Consensus, *Journal of Urban Design*, 3 (3), 331-358.
- Carmona, M., 1999.** Controlling the Design of Private Sector Residential Development: An Agenda for Improving Practice, *Environment and Planning; Planning and Design*, 26 (6), 807-833.
- Colthorpe, P., 1993.** The Next American Metropolis; Ecology, Community and The American Dream, Princeton Architectural Press, Canada.
- Cowan, R., 1998.** The people and the process, *Introducing Urban Design: Interventions and Responses*, pp. 188-196, Eds. Greed, C. & Roberts, M., Longman, England.
- Cullen, G., 1961.** Townscape, Architectural Press, London.
- Cullingworth, B., 1997.** Planning in the USA; policies, issues and processes, Routledge, New York.
- Cutler, L. S. & Cutler, S. S., 1981.** Recycling Cities for People, The Urban Design Process (Second Edition), Van Nostrand Reinhold Company, New York.
- Çelik, Z., 1986.** 19. yüzyılda Osmanlı Başkenti, Değişen İstanbul, (çev. Deringil, S., 1996), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Çetiner, A., 1965.** Türkiye'de İmar Planlama Eylemleri ve Dayanması Gereken Bilimsel Kurallar, *Doktora tezi*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Çetiner, A., 1994.** Yerel Yönetimde Şehirciliğin Önemi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü Bölüm İçi Seminer Etkinlikleri, Taşkışla, İstanbul.

- Çubuk, M., 1994.** Türkiye'de Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumları (1990, 1991, 1992, 1993, 1994) Sonuçları Üzerine Sentez Denemesi, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Çubuk, M., 1997.** Kentsel Tasarım Formasyonu ve Eğitimi (Sunuş Metni), 8. *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, 15-16 Mayıs.
- Dinan, D., 1999.** (Eds), European Political Cooperation (EPC), *Encyclopedia of the European Union*, pp. 217-219, Mac Millan.
- Dean, J., 1997.** Urban Design and Planning, *Urban Design Quarterly*, 64.
- Devas, N. & Racodi, C., 1993.** (Eds.) Managing Fast Growing Cities, Longman, Harlow.
- Denel, S., 1982.** Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Basım İşbirliği, Ankara.
- Devas, N. ve Racodi, C., 1993.** (Editors), Managing Fast Growing Cities, Longman, Harlow.
- Design Methods, 1998.** Impressions of Architecture 130, Notes and Observations on Prof. Rittel's Classic Design Methods Course at Berkeley Circa 1969-71, vol. 32, no. 1.
- DoE, 1994.** Quality in Town and Country, *The Urban Design Campaign: The Quality Initiative*, <http://rudi.herts.ac.uk>.
- Duygulu, F., 1989.** İmar Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Mimarlığına ve Kent Planlamasına Etkileri, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.
- Duygulu, F., 1991.** Fiziksel Planlama Tasarımındaki Bazı Gelişmeler, *Türkiye'de Şehirciliğin Gelişiminde Son 30 Yılın Değerlendirilmesi*, Türkiye'de 15. Dünya Şehircilik Kongresi, İzmir, 6-8 Kasım, s.209-218.
- Eckbo, G., 1963.** Urban Design - A Definition, *The Journal of The American Institute of Architects (AIA)*, XL (3), 37-38.
- Economakis, R., 1992.** (Editor), Leon Krier, Architecture and Urban Design 1967-1992, Academy Editions, London.
- Ergin, O. N., 1987.** Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üstüne Seçmeler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve T.C. Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği, İstanbul.
- Ergün, M., 1995.** SPSS For Windows, Bilimsel Araştırmalarda Bilgisayarla İstatistik Uygulamaları, Ocak Yayınları, Ankara.
- Ekinci, O., 1995.** Mimarlığın Kentsel ve Çevresel Sorumlulukları ve Mesleki Denetimde ÇED Uygulaması, *Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu*, Taşkılla, İstanbul, 5-7 Haziran, s.19-34.

- Ekinci, O., 1998.** Kaçak Yapılaşma ve Arazi Spekülasyonu, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, s. 191-198, Ed. Yıldız Sey, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- Ellin, N., 1996.** Postmodern Urbanism, Blackwell Publishers Inc., Cambridge, USA.
- Erkün, S., 1999.** Türk İmar Hukuku'nun Ana Çizgileri, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları (YEM), İstanbul.
- EC Report, 1998.** Regular Report from the Commission on Progress towards Accession Turkey, *European Commission External Relations*, [http:// europa.eu.int](http://europa.eu.int).
- Eyüboğlu, E., 1998.** Tarihsel Süreç İçinde Şehirselleşmeyi Yönlendiren Etmenler ve İstanbul Örneği, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, (Danışmanı; Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy).
- Ekistics, 1972.** Urban Design: The People's Use Of Urban Space, 34 (204), 306-307.
- Fisher, T., 1988.** The new urban design, *Progressive Architecture*, 3, 79-85.
- Gezim, G., 1993.** Günümüzde İller Bankası İmar Planlama Dairesi Çalışmaları ve Karşılaşılan Sorunlar, *2000'li Yıllara Doğru, Türkiye'de Kent Planlama Uygulama Sürecinin Değerlendirilmesi ve Yeni Yaklaşımlar Semineri*, İller Bankası Genel Müdürlüğü, İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara, 14-15 Ekim, s. 21-38.
- Giritlioğlu, C., 1998.** Şehirselleşme Mekan Ögeleri ve Tasarımı, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Golany, G. S., 1995.** Ethics and Urban Design: Culture, Form and Environment, John Wiley & Sons, Inc. New York.
- Gosling, D., 1984.** Definitions of Urban Design, *Urbanism*, pp. 16-25, Eds. Gosling, D. & Maitland, B., Architectural Design AD Publications Ltd., London.
- Greed, C., 1998a.** Definitions and perceptions of urban design, *Introducing Urban Design: Interventions and Responses*, pp. 3-14, Eds. Greed, C. & Roberts, M., Longman, England.
- Greed, C., 1998b.** Design and designers revisited, *Introducing Urban Design: Interventions and Responses*, pp. 197-200, Eds. Greed, C. & Roberts, M., Longman, England.
- Gummer, J., 1994.** Quality in Town and Country- A Discussion Document, <http://rudi.herts.ac.uk>.
- Gülersoy Zeren, N., Erkuş, G. ve Kılınçaslan, T., 1993.** Sürdürülebilir Gelişme Paralelinde Çevre Duyarlı Kent Planlama Yaklaşımları ve Bazı Ülkelerden Örnekler, *2000'li Yıllara Doğru, Türkiye'de Kent Planlama Uygulama Sürecinin Değerlendirilmesi ve Yeni Yaklaşımlar Semineri*, İller Bankası Genel Müdürlüğü, İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara, 14-15 Ekim, s. 129-152.

- Gülgeç, İ.**, 1992. İmar Planlama Süreci ve Bu Süreçte İller Bankasının Yeri, *İmar Planlama Dairesi Başkanlığı Semineri*, İller Bankası Genel Müdürlüğü, İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara, 30-31 Mart.
- Hall, P.**, 1988. Cities of Tomorrow, Basil Blackwell, Oxford.
- Hall, P.**, 1995. Planning and urban design in the 1990s, *Urban Design*, 56, 14-21.
- Hall, A. C.**, 1996. Design Control; A New Approach, Butterworth, London.
- Hoppenfeld, N.**, 1960. The Role of Design in City Planning with Reference to Center City Philadelphia, *Journal of American Institute of Planner*, Vol. 26, pp. 98-103.
- Heide, H. & Wijnbelt, D.**, 1996. To Know and to Make: The Link between Research and Urban Design, *Journal of Urban Design*, 1(1), 75-90.
- İller Bankası Dergisi**, 1998. Türkiye'de İmar Planlamanın Gelişimi, *İller Bankası Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı*, Ankara, 80-87.
- İzgi, U.**, 1999. Mimarlıkta Süreç "Kavramlar - İlişkiler", YEM Yayınevi, Güzel Sanatlar Matbaacılık A.Ş., İstanbul.
- Jacobs, A. and Appleyard, D.**, 1987. Toward an Urban Design Manifesto, *Journal of American Planning Association*, 53 (1), 112-126.
- Jacobs, A.**, 1980. Making City Planning Work, APA, Washington, D.C., Chicago, Illinois.
- Jacobs, J.**, 1961. The Death and Life of Great American Cities, Random House, New York.
- Jarvis, R. K.**, 1980. Urban Environments as Visual Art or as Social Settings?, *Town Planning Review*, 51 (1), 50-66.
- Jutla, R.S.**, 1996a. An Inquiry Into Design, *Design Methods; Theories, Research, Education and Practice*, 30 (1), 2304-2308.
- Jutla, R.S.**, 1996b. An Interdisciplinary Approach to Urban Design, *Design Methods; Theories, Research, Education and Practice*, 30 (1), 2309-2317.
- Jutla, R. S.**, 1997. The Role of Design in Urban Planning, *Design Methods; Theories, Research, Education and Practice*, 31 (2), 2508-2515.
- Kalıpsız, A.**, 1994. İstatistik Yöntemler, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Karabay, H.**, 1993. Kentleşmede Etkin Bir Politika; Yayalaştırma ve Araçları, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, (Danışmanı; Prof. Hande Suher).
- Karabay, H.**, 1994. XIX. Yy'da İstanbul'da (Tarihi Yarımada) Meydana Gelen Yangınlar ve Sonrasında Gelişen Kent Dokusunun Tanımlanması, *19.yy da İstanbul'un Kentsel Dönüşüm doktora dersi ödevi*, (Yürütücü, Prof.Dr. Nur Akın), İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Karabay, H., 1995.** Kent İçinde Yaşayabilir- Yaşanabilir Kentsel Mekanların Planlanmasında Bir Politika; Yayalaştırma ve Kentlileşmeye Katkısı, *Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu*, Taşkılla, İstanbul, 5-7 Haziran, s.85-93.
- Karaman, A., 1999.** Bir Disiplin ve Meslek Olarak Kentsel Tasarımın Yeni Konumu ve İçeriği, *Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi, Kentsel Tasarım Bir Uygulamalar Bütünü: Tema III, Atölye III, Kentsel Tasarımcının Rolü, Görev ve Sorumlulukları; Kentsel Tasarımcının Kimliği*, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul, 26-28 Mayıs, s. 234-239.
- Kayra, C., 1990.** Ortaçağdan Günümüze İstanbul Haritaları (Maps of İstanbul), Türkiye Sınai Kalkınma Bankası.
- Keleş, R., 1996.** Kentleşme Politikası (3. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara.
- Keleş, R., 1998.** Kentbilim Terimleri Sözlüğü (2. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara.
- Knox, P. L., 1990.** The Postmodern Urban Matrix, *The Restless Urban Landscape*, pp.207-234, Eds. Knox, P.L., Prentice Hall, New Jersey.
- Koca, G., 1997.** Türkiye'de İmar Planlamasında Uygulama Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. (Danışman: Prof. Dr. Yücel Ünal)
- Koç, H., 1999.** Kentsel Tasarım Rehberleri-Olanaklar / Sınırlamalar, *Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi, Kentsel Tasarım Bir Uygulamalar Bütünü: Tema II, Atölye II, Kentsel Tasarımın Ölçeklerarası Yeri; Farklı Ölçeklerde uygulanabilir Bir Düzenleme Aracı Niteliği*, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul, 26-28 Mayıs, s. 111-120.
- Konuk, G., 1998.** Kentsel Tasarımda Yeni Bir Söylem; Planlama Süreci İçinde Kentsel Tasarım ve Tasarım Kontrolleri, Profesörlük Başvuru Eseri, MSÜ, İstanbul.
- Konuk, G., 1999.** Kentsel Tasarımda Yeni Bir Söylem, Kentsel Tasarım Süreci, Sürece İlişkin Yaklaşımlar ve Tasarım Kontrolleri, *Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi, Kentsel Tasarım Bir Uygulamalar Bütünü: Tema III, Atölye III, Kentsel Tasarımcının Rolü, Görev ve Sorumlulukları; Kentsel Tasarımcının Kimliği*, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul, 26-28 Mayıs, s. 240-249.
- Kostof, S., 1991.** The City Shaped: Urban Patterns and Meanings Through History, Thames and Hudson, London.
- Kösebalaban, E., 1993.** 60 Yıllık Süreç İçinde İller Bankası İmar Planlama Dairesi Çalışmalarının Değerlendirilmesi, *2000'li Yıllara Doğru, Türkiye'de Kent Planlama , Uygulama Sürecinin Değerlendirilmesi ve Yeni Yaklaşımlar Semineri*, İller Bankası Genel Müdürlüğü, İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara, 14-15 Ekim, s. 13-20.

- Kubat, A. S., 1996a. Şehirsel Tasarımda Zaman, Kültür ve Mekan Arayışları; İstanbul Tarihi Yarımada Morfogenetik Yapısı Üzerine Bir Araştırma, *I.T.Ü. Araştırma Fonu Projesi*, İstanbul.
- Kubat, A. S., 1996b. Disney Dünyası' nda Postmodernizm, *Mimari Akımlar II*, Yapı'dan Seçmeler 9. Kitabı, YEM Yayınevi, s. 122-135.
- Lang, J., 1994. Urban Design, The American Experience, Van Nostrand Reinhold Company, America.
- Lang, J., 1996. Implementing Urban Design in America: Project Types and Methodological Implications, *Journal of Urban Design*, 1(1), 7-22.
- Lawson, B., 1997. How Designers Think, The Design Process Demystified (Third Edition), Architectural Press, UK.
- Levin, P., 1966. The Design Process in Planning, *The Town Planning Review*, 37 (1), 5-20.
- Levin, P., 1984. Decision-making in Urban Design, *Developments in Design Methodology*, pp. 107-121, Eds. Cross, N., John Wiley & Sons.
- Levy, J., 1997. *Contemporary Urban Planning* (Fourth Edition) pp. 141-168, Eds. Levy, J., Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.
- Lichfield, D. K., 1977. Onwards from Urban Design, *New Trends in Urban Planning*, pp. 71-82, Eds. Soen, D., Pergamon Press.
- Linden, A., 1988. New Thinking About Urban Design, *The Planner*, 24-25.
- Lloyd Jones, T., 1998. The scope of urban design, *Introducing Urban Design: Interventions and Responses*, pp. 15-38, Eds. Greed, C. & Roberts, M., Longman, England.
- Lloyd, P. and Scott, P., 1995. Difference in similarity: interpreting the architectural design process, *Environment and Planning B: Planning and Design*, 22, 383-406.
- Lynch, K., 1965. (1960 First Addition) The Image of The City, Technology Press, Cambridge, Mass.
- Lynch, K., 1981. Good City Form, MIT Press, Cambridge, Mass.
- Lynch, K., 1990. City Sense and City Design, Eds. Banejee, T. & Southworth, M., The MIT Press, Cambridge.
- Madanipour, A., 1996. Design of Urban Space An Inquiry Into Socio-Spatial Process, Wiley, Chichester.
- Mahalli İdareler, 1998. Mahalli İdareler Konusunda Dünyanın Eğilimi ve Türkiye'nin Sorunları, mahalli-idareler.gov.tr.
- Mimarlık Dergisi, 1993. 1980-1992 Yarışmalar, *Mimarlık Dergisi Özel Eki*, 251 (93 /1), Ankara.

- M.O. Mimarlık Mühendislik, Şehircilik ve Kentsel Tasarım Proje Yarışmaları Yönetmeliği, 1988. 1998 Yılı Yapı Malzemeleri Kataloğu, M.O., İstanbul Büyükşehir Şubesi, İstanbul.**
- M.O. Oda MD / ÇED Danışma Kurulu İlke Kararları, 1996. Toplantı No:2, İlke Kararları No: 1, 30. Mart, Ankara.**
- Montgomery, J., 1998. Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design, *Journal of Urban Design*, 3 (1), 93-115.**
- Moughtin, C., 1992. Urban Design: Street and Square, Butterworth Architecture, Oxford.**
- Moughtin, C., 1996. Urban Design: Green Dimensions, Butterworth Architecture, Oxford.**
- Nasar, J.L. & Grannis, P., 1999. Design Review Reviewed; Administrative Versus Discretionary Methods, *Journal of the American Planning Association, JAPA*, 65 (4), 424-433.**
- Neter, J., Wasserman, W. and Kutner, M.H., 1989. Applied Linear Regression Models, IRWIN, Boston.**
- Newman, O., 1995. Defensible Space- A New Physical Planning Tool For Urban Revitalisation, *Journal of the American Planning Association, JAPA*, 61 (2), Chicago.**
- Norusis, M. j., 1990. SPSS/PC+ Statistics 4. 0, SPSS Inc., USA.**
- Oktay, N., 1973. Planlama ve İmar Çalışmaları (1923-1973), 50. Yılda İmar ve Yerleşme, s. 1-70, İmar ve İskan Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı, Ankara.**
- Parfect, M. & Power, G., 1997. Planning for Urban Quality; Urban Design in Towns and Cities, Routledge, London and New York.**
- Punter, J., 1990. The Ten Commandments of Urban Design, *The Planner*, 67 (39), 10-14.**
- Punter, J., 1991. Participation in the Design of Urban Space, *Landscape Design*, 200, 24-27.**
- Punter, J., 1996. Developments in Urban Design Review: The Lessons of west Coast Cities of the United States for British Practice, *Journal of Urban Design*, 1 (1), 23-46.**
- Punter, J., 1999. Design Briefing In Towns, A Report For The Urban Design Unit Of The Scottish Development Department, <http://rudi.herts.ac.uk>.**
- Punter, J. & Carmona, M., 1997. The Design Dimension of Planning, E&FN SPON, London.**
- Püsküllüoğlu, A., 1997. Türkçe Sözlük (2. Baskı), Arkadaş Yayınevi, Ankara.**
- Rapoport, A., 1977. Human Aspects of Urban Form: Towards A Man-Environment Approach to Urban Form and Design, Pergamon Press, Oxford.**

- Rowland, J., 1995. The Urban Design Process, *Urban Design*, 56, 22-27.
- Rowland, J., 1997. Time for Change, *Urban Design Quarterly*, 64.
- Rowley, A., 1998. Private-Property Decision Makers and the Quality of Urban Design, *Journal of Urban Design*, 3 (2), 151-174.
- Schurch, T. W., 1999. Reconsidering Urban Design: Thoughts about its Definition and Status as a Field or Profession, *Journal of Urban Design*, 4 (1), 5-28.
- Sharma, S., 1996. Applied Multivariate Techniques, John Wiley & Sons, Inc., USA.
- Shirvani, H., 1985. The Urban Design Process, Van Nostrand Reinhold Company, New York.
- Simpson, A., and Billingham, J., 1994. UDAT Europe: A Draft Guide for Future Development, *Urban Design Quarterly*, 1, 28-29.
- Sivil Toplum Kuruluşları Rehberi, 1996. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Sivil Toplum Kuruluşları Bilgi Merkezi, İstanbul.
- Southworth, M., 1991. Theory and Practice of Contemporary Urban Design, *Town Planning Review*, 60 (4), 369-402.
- Steger, C. W., 1997. Urban Design, *Contemporary Urban Planning* (Fourth Edition) pp. 141-168, Eds. Levy, J., Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.
- Suher, H., ve Çetiner, A., 1971. Türkiye'de İmar Yönetmelikleri ve Şehircilik Planlama Çalışmaları İlişkileri Konusunda Bir Araştırma, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Suher, H., 1993. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Üyeleri, Planlama Kavramı ve Pratiğinde Öğretim Kurumları İle İlişkiler, *Planlama Kavram ve Pratiğinde Yeniden Yapılaşma Semineri*, İller Bankası 1. Bölge Müdürlüğü İller Bankası 60. Yıl Kutlama Etkinlikleri, İstanbul, 5. Mayıs.
- Suher, H., 1994. Metropoliten İstanbul (Planlama), *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 6. Cilt, s. 265-275, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- Suher, H., 1995. Kent Kimliğine Etkili Yasa Uygulamaları, *Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu*, Taşkışla, İstanbul, 5-7 Haziran, s.3-12.
- Suher, H., 1996a. Şehircilik, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Suher, H., 1996b. Yasal Uygulamalar, *TMMOB-Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Forum*, İstanbul.
- Suher, H., Ocakçı, M., Karabay, H. ve Ertekin, Ö., 1996a. An Indicator of Sustainable Development: Urban Identity, *Habitat II, İstanbul Workshops*, İ.T.Ü. Faculty of Architecture, Taşkışla, İstanbul, 10-14 June.

- Suher, H., Ocakçı, M. ve Karabay, H., 1996b.** İstanbul Metroliten Şehir Planlama Sürecinde Kent Kimliği ve Kent İmgesi, *İstanbul 2020 Sempozyumu*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, Taşkılla, İstanbul, 17-19 Nisan, s. 57-72.
- Suher, H., 1998a.** Ülkemizde Kent Planlaması Çalışmaları ve Kent Kimliği İlişkisi, *Y.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü Emekli Öğretim Üyesi Prof. İrfan Bayhan Anı Kitabı*, İstanbul.
- Suher, H., 1998b.** Kent Planlamada Kamu Yararı Kavramı, *Bodrum, 1/5000 Ölçekli Revizyon Nazım İmar Planı Konulu Panel*, TMMOB-MO Bodrum Temsilciliği, Bodrum, 14. Ağustos.
- Suher, H., 1998c.** Ülkemizde Metrolitenleşme Sürecinde Kent Kimliği Sorunsalı, *Metroliten Alanlar Planlama Sorunları Sempozyumu*, Y.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul, 16 Ekim.
- Suher, H., Ocakçı, M., Ayataç, H., Erden, D., ve Üstündağ, K., 1999.** "Kentleşme Sürecinde Kentsel Yaşamda Kalite", TÜSİAD ve KAL-DER, 8. *Ulusal Kalite Kongresi*, 2000'li Yıllar ve Toplam Kalite Yönetimi CD-ROM, 3-4 Kasım, Lütfü Kırdar Kongre ve Sergi Salonu, İstanbul.
- Şenilier, N., 1996.** 20 Yüzyıl'da Rasyonalizm'in Yönlendirdiği Kentsel Planlama / Tasarım Gelişmeleri, *Doçentlik Çalışması*, Ankara.
- Şakar, M., 1992.** İmar Mevzuatı (3. Baskı), Beta Basın Yayım Dağıtım Şirketi, İstanbul.
- Şakar, M., 1999.** İmar Mevzuatı (4. Baskı), Beta Basın Yayım Dağıtım Şirketi, İstanbul.
- Tekeli, İ., 1980.** Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri, *Türkiye'de İmar Planlaması*, s. 8-112, Eds. Gök, T., ODTÜ, Ankara
- Tekeli, İ. ve İlkin, S., 1983.** Türkiye'de Planlama: Ülkesel, Bölgesel, Kentsel, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 6.Cilt, s.1602-1610, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ., 1985.** Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 4. Cilt, s. 878-890, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ., 1990.** Kent Planlaması ve Katılım Üzerine Düşünceler, Planlamaya Katılım, Türkiye'de 14. Dünya Şehircilik Günü Kolokyum, İ.T.Ü., Taşkılla, 6-7-8. Kasım, s. 47-53.
- Tekeli, İ., 1992.** Kent İmar Planlarının Yapımında Yerel Yönetimler ile Merkezi Yönetimlerin İşlevleri Neler Olabilir?, *Belediyecilik Yazıları (1976-1991)*, s. 155-164, İULA-EMME, İstanbul.
- Tekeli, İ., 1998.** Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, s. 1-25, Ed. Yıldız Sey, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.

- Thompson, I., 1998a. Two Professions, One Purpose?, *Urban Design Quarterly*, 65.
- Thompson, I., 1998b. Landscape and urban design, *Introducing Urban Design: Interventions and Responses*, pp.105-115, Eds. Greed, C. & Roberts, M., Longman, England.
- Tibbalds, F., 1988. Urban Design, *The Planner*, 74, 11-31.
- Tibbalds, F., 1992. Making People- Friendly Towns, Longman Group UK .
- Toon, J., 1988. Urban Planning and Urban Design, *Ekistics*, 55 (328-330), pp. 95-100.
- Teknik Şartlaşma, 1986. İmar Planlarının Düzenlenmesi ile İlgili Teknik Şartlaşma, İller Bankası.
- TÜSİAD, 1995. Yerel Yönetimler, Sorunlar ve Çözümler, *Yayın No; TÜSİAD-T / 95, 9 / 184*, İstanbul.
- Ulusal Eylem Raporu, 1996. Kent Planlama, *Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı*, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II, s. 60-62, İstanbul.
- Ulusal Eylem Raporu, 1996. Tarihsel Kentsel Dokuların Korunması ve Yeni İşlevlerle Canlandırılması, *Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı*, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II, s. 67, İstanbul.
- UDG, 1994-1996. Urban Design Group InformationPage, <http://rudi.herts.ac.uk/ej/udg>
- UDQ, 1997. General Principles for Public Participation (Special Report), *Urban Design Quarterly*, Involving Local Communities in Urban Design, 67, (3).
- Ünal, E., 1994. İmar Planları, Programları, Uygulamaları, Türk Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı Mahalli İdareler Eğitim, Araştırma, Geliştirme Merkezi, Ankara.
- Ünal, Y., 1991. Kentleşme ve Kentileşme İçin Planlama ve Uygulama Sorunları ve Öneriler, *Kentleşme ve Kentileşme Politikaları*, s. 69-92, Editor Suher, H., TÜSES, Anadolu Matbaa Tic., İstanbul.
- Venturi, R., 1988. (First Ed. 1966), Complexity and Contardiction in Architecture, Butterworth Architecture, London.
- Venturi, R., Brown, D.S. ve Izenour, S., 1977. Las Vegas'ın Öğrettikleri; Mimari Biçimin Unutulan Simgeselliği, (çev. Özaloğlu, S.M., 1993), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul.
- Vigier, F. C., 1965. An Experimental Approach To Urban Design, *JAPA*, 31, pp.21-31.
- Watson Butina, G., 1997. The Future of Urban Design Education, *Urban Design Quarterly*, 64.

Websters II, 1994. New Riverside University Dictionary, The Rivers,de Publishing Company, USA.

Weiler, J.H.H., 1999. Human Rights, *Encyclopedia of the European Union*, pp. 265-268, Eds. Dinan, D., Mac Millan.

Wolfe, M.R. & Shinn, R.D., 1970. Urban Design within the Comprehensive Planning Process, University of Washington, Seattle, Washington.

Yücel, A., 1982. Sunuş: Çağdaş Mimarlık, Çevre, Anlam ve Mimarlığımız Üzerine, *Mimarlık Dergisi*, Sayı 11-12, s. 3-7.

Yüksel (Konuk), G., 1979. Kentsel Tasarımda Boyutlandırma Ölçütleri ve Ülkemiz İçin Geniş Kapsamlı Bir Model Önerisi, *Doktora Tezi*, D.G.S.A. Yüksek Mimarlık Bölümü, İstanbul.

3194 Sayılı İmar Kanunu ve Yönetmeliklerinin Revizyonu Tasarısı, Cilt I ve II, 1998. O.D.T.Ü. Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü ve Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara.

3194 Sayılı İmar Kanunu, 9/5/1985 tarihli 18749 sayılı Resmi Gazete.

3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkındaki Kanun, 9/7/1984 tarihli, 18453 sayılı Resmi Gazete.

2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 16/3/1982 tarihli, 17635 sayılı Resmi Gazete.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 23/7/1983 tarihli 18113 sayılı Resmi Gazete.

2872 Sayılı Çevre Kanunu, 11/8/1983 tarihli, 18132 sayılı Resmi Gazete.

3621 / 3830 Sayılı Kıyı Kanunu, 17/4/1990 tarihli, 20495 sayılı ve 1/7/1992 tarihli Resmi Gazete.

2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu, 22/11/1983 tarihli, 18229 sayılı Resmi Gazete.

775 Sayılı Gecekondü Kanunu, 30/7/1966 tarihli, 12362 sayılı Resmi Gazete.

7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, 25/5/1959 tarihli, 10213 sayılı Resmi Gazete, 27/12/1993 tarih 3956 sayılı Resmi Gazete ile değişiklik yapılmıştır.

İmar Kanunu ile İlgili Yönetmelikler,

"İmar Planlarının Yapımını Yüklenecek Müellif ve Müellif Kuruluşların Yeterlilik Yönetmeliği" 2/11/1985 tarihli Mükerrer ve 18916 sayılı Resmi Gazete.

"İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik" 2/11/1985 tarihli Mükerrer ve 18916 sayılı Resmi Gazete.

"Belediye ve Mucavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliği" 2/11/1985 tarihli Mükerrer ve 18916 sayılı *Resmi Gazete*.

"İmar Kanunu' nun 18. Maddesi Uyarınca Yapılacak Arazi ve Arsa Düzenlemesi ile İlgili Esaslar Hakkında Yönetmelik" 2/11/1985 tarihli Mükerrer ve 18916 sayılı *Resmi Gazete*.

"İmar Kanunu' nun 38. Maddesinde Sayılan Mühendisler, Mimarlar ve Kent Plancıları Dışında Kalan Fen Adamlarının Yetki, Görev ve Sorumlulukları Hakkında Yönetmelik" 2/11/1985 tarihli Mükerrer ve 18916 sayılı *Resmi Gazete*.

"3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği" 2/11/1985 tarihli Mükerrer ve 18916 sayılı *Resmi Gazete*.

"İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak İşlemlerle İlgili Yönetmelik" 23/7/1986 tarihli 19173 sayılı *Resmi Gazete*.

"3194 Sayılı İmar Kanunu'na Göre Düzenlenmiş Bulunan İmar Yönetmeliklerine Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik" 25/8/1988 tarihli 19910 sayılı *Resmi Gazete*.

"Otopark Yönetmeliği" 1/7/1993 tarihli 21624 sayılı *Resmi Gazete*.

"Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik" 10/12/1987 tarihli 19960 sayılı *Resmi Gazete*.

"Kıyı Kanunu' nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik" 3/8/1990 tarihli 20427 sayılı *Resmi Gazete*.

"Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik"

"Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği", 7.2.1993 tarihli, 21489 sayılı *Resmi Gazete*.

EK A:

Doktora Tezi Anket Çalışması

Denek.....1998-1999

Sayın.....

İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı, Şehirsel Tasarım Programında, Prof. Hande Suher danışmanlığında, Araş. Gör. Hatice KARABAY AYATAÇ tarafından yürütülen "Kent Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Yeri ve Rolünün Değerlendirilmesi" konulu doktora tezi kapsamında geliştirilen anket çalışmasıdır.

Çalışmaya katılımınızdan ve değerli görüş ve katkılarınızdan dolayı teşekkürlerimi saygılarımla sunarım.

Araş. Gör. Hatice KARABAY AYATAÇ
İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü,
Taşkışla, İstanbul 80191,
tel. 0212 293 13 00- 70 hat
fax: 0212 251 48 95

DENEK'İN KİMLİĞİNE İLİŞKİN SORULAR

Adı-Soyadı:.....

Çalışılan Kurumun Adı:.....

Tel / Fax /e-mail:.....

V1- Mesleğiniz;

- 1..mimar
- 2.şehir plancısı
- 3.peyzaj mimarı
- 4.diğer

V2- Uzmanlık Alanınız / Konunuz;

- 1.mimarlık ile ilgili konular,
- 2.ş.planlama ile ilgili konular,
- 3.kentsel tasarım ile ilgili konular,
- 4.diğer,

V3- Kentsel Tasarım ile İlişki Düzeyi;

- 1.kentsel tasarımda uzmanlık diplomam var,
- 2.kentsel tasarım uzmanlık eğitimi programında öğretim görevim var,
- 3.kentsel tasarım proje ve uygulamalarında yer aldım,
- 4.uzmanlık diplomam ve eğitim görevim var,
- 5.uzmanlık diplomam ve uygulamam var,
6. eğitim görevim ve uygulamam var,
- 7.uzmanlık diplomam, eğitim görevim ve uygulamalarım var,
- 8.kentsel tasarım ile hiçbir ilgim yok.

V4- Kentsel Tasarıma önem vererek yönelmenizle belirleyici etken hangisidir?

- 1.mimar olmam,
- 2.ş.plancısı olmam,
- 3.bir diğer alanda uygulama olanağı kazanılması,
- 4.görevim gereği,
- 5.bilinçli değil tesadüfen,
- 6.özel bir önem vermiyorum,

V5- Kentsel Tasarım konulu projelerde hangi konum / konumlarda yer aldınız?

- 1.karar verme sürecinde ve tasarım aşamalarında,
- 2.uygulama sürecinde,
- 3.uygulama sonrası kontrol ve denetleme sürecinde,
- 4.tasarım ve uygulama sürecinde,
- 5.uygulama ve uygulama sonrası aşamada,
- 6.her aşamada yer aldım,
- 7.hiçbir aşamada yer almadım,

V6- Kentsel Tasarım konulu projelerin tasarım aşamasında ekibinizde hangi meslek disiplininden elemanlar yer alıyordu?

- 1.mimar ve plancı ,
- 2.mimar ve p.mimarı,
- 3.plancı ve p.mimarı,
- 4.her üçü,
- 5.her üçü ve diğerleri, (inşaat müh.,harita müh.,sanat tar.,sosyolog, ekonomist, vb.)
- 6.hiçbiri,

V7- Planlama Sürecinde Kentsel Tasarım çalışmaları hangi düzeyde ilişkilendirilmelidir?

- 1.kent planlama içinde beraberce geliştirilmelidir.
- 2.kent planlama kararlarına uygun olarak geliştirilmelidir.
- 3.kent planlama kararlarından bağımsız olarak geliştirilmelidir.

V8- Kentsel Tasarım konulu projelerin tasarımı ve uygulanması ile ilişkili olarak aşağıdaki plan yaptırma - uygulama yöntemlerini değerlendiriniz.

	Pek Uygun Değil	Uygun	En Uygun
1.kamu yönetimleri (yerel belediyeler)	☐	☐	☐
2.yetkili uzmanlar ve özel teknik bürolar (ihale,emanet vb.)	☐	☐	☐
3.yarışma (ulusal-uluslararası)	☐	☐	☐

V9- en uygun yöntem olma nedeni;

V10-Ülkemizde yapılan yada yaptırılan Kent Planlama ve Kentsel Tasarım konulu çalışmalarda uygulamayı geciktiren nedenleri aşağıdaki konulara bağlı olarak önem derecesine göre değerlendiriniz.

	Pek Önemli Değil	Önemli	En Önemli
1.mülkiyet	☐	☐	☐
2.koordinasyon eksikliği	☐	☐	☐
3.maddi olanaklar	☐	☐	☐
4.yasal prosedür	☐	☐	☐
5.politika	☐	☐	☐
6.kentsel rant	☐	☐	☐
7.diğer	☐	☐	☐

V11-Kent Planlama sürecinde Kentsel Tasarımın İlişkisini Aşağıdaki Ölçeklerde İlişkilendiriniz.

	Pek Uygun Değil	Uygun	En Uygun
1.bölge ölçeği,	☐	☐	☐
2.kent ölçeği,	☐	☐	☐
3.MİA, Komşuluk birimi ölç.	☐	☐	☐
4.proje ölçeği (yapı adası,sokak,meydan)	☐	☐	☐

KENTSEL TASARIM ÇALIŞMALARI;

Lütfen takip eden bölümlerdeki soruları aşağıdaki değerlendirme ölçeğine göre beş üzerinden değerlendiriniz.

Hiç katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım Katılıyorum Tamamen Katılıyorum
1.....2.....3.....4.....5

- V12 Kamu yararını dikkate almalıdır. (.....)
- V13 Yaratıcılık düzeyi gözardı edilmemelidir. (.....)
- V14 Estetik kaygı taşınmalıdır. (.....)
- V15 Düzenlenen çevre kullanıcıları için konforlu olmalıdır. (.....)
- V16 Çevresel, mekansal etkileşim ve kullanıcılar için işlevsel uyumu aramalıdır. (.....)
- V17 Bir ekip-takım çalışması ile geliştirilmelidir. (.....)
- V18 Halkın katılımının süreçte yer alması ile geliştirilmelidir. (.....)
- V19 Kent planlama kararlarından bağımsız gelişen parçacı plan anlayışları, Mevzii İmar pl., İlave imar pl., İslah imar pl., gibi uygulamalar Kentsel Tasarım anlayışına etkisi olumsuzdur. (.....)
- V20 Yukarıda tanımlanan uygulama şekilleri ile gerçekleştirilen Kentsel Tasarım konulu uygulamalar , bütüncül planlama anlayışına aykırıdır. (.....)

UYGULAMA

Kentsel Tasarım Projeleri

- V21 Mimarlar tarafından yapılmalıdır. (.....)
- V22 Şehir plancıları tarafından yapılmalıdır. (.....)
- V23 Peyzaj mimarları tarafından yapılmalıdır. (.....)
- V24 Bu disiplinlerin ortak çalışması ile yapılmalıdır. (.....)
- V25 Kent planını hazırlayan plancı tarafından yapılmalıdır. (.....)
- V26 Plancını onayı alınarak diğer bir tasarımcı tarafından yapılmalıdır. (.....)

MESLEKİ BİLGİLENME

Kentsel Tasarım eğitiminin hangi düzeyde (kademede) verilmesi gerektiğini değerlendiriniz.

- V27 Lisans düzeyinde, (.....)
- V28 Yüksek lisans düzeyinde, (.....)

“Kent Tasarımcısı” formasyonunu kazanmak için gerekli olan (lisans-Y.lisans) öğretim süreçlerini değerlendiriniz.

- V29 Mimarlık-Kentsel Tasarım (.....)
- V30 Kent Planlama-Kentsel Tasarım (.....)
- V31 Kent Planlama-Mimarlık (.....)
- V32 Kentsel Tasarım-Kentsel Tasarım (.....)
- V33 Kentsel Tasarım-Peyzaj Mimarlığı (.....)
- V34 Peyzaj Mimarlığı-Kentsel Tasarım (.....)

KENTSEL TASARIM ÇALIŞMALARI;

Lütfen takip eden bölümlerdeki soruları aşağıdaki değerlendirme ölçeğine göre beş üzerinden değerlendiriniz.

Hiç katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım Katılıyorum Tamamen Katılıyorum
1.....2.....3.....4.....5

UYGULAMA ALANLARI

V35-V48 arasında sıralanan Uygulama Alanlarını, Kentsel Tasarım Uygulaması olarak görüp görmediğinizi beşli ölçeğe göre değerlendiriniz.

V35 Sit alanları içinde yapılan uygulamalar, Kentsel koruma çalışmaları	(.....)
V36 Kentsel Yenileme çalışmaları	(.....)
V37 Şehir merkezi tasarımları	(.....)
V38 Toplu konut uygulamaları	(.....)
V39 Bina yakın çevre düzenlemeleri	(.....)
V40 Bina kompleksleri	(.....)
V41 Üniversite Kampüs Alanları	(.....)
V42 Fuar alanı düzenlemeleri	(.....)
V43 Park düzenlemeleri ve rekreasyon alanı düzenlemeleri	(.....)
V44 Kıyı bandı düzenlemeleri (dolgu alanları)	(.....)
V45 Yol ve kavşak düzenlemeleri	(.....)
V46 Meydan düzenlemeleri	(.....)
V47 Yayalaştırma uygulamaları ve sokak düzenlemeleri	(.....)

Aşağıda sıralanan çalışma konularında hangi sıklıkta uygulamalar yaptınız

	Nadiren	Arasıra	SıkSık
V48 Sit alanları içinde yapılan uygulamalar, Kentsel koruma çalışmaları	☐	☐	☐
V49 Kentsel Yenileme çalışmaları	☐	☐	☐
V50 Şehir merkezi tasarımları	☐	☐	☐
V51 Toplu konut uygulamaları	☐	☐	☐
V52 Bina yakın çevre düzenlemeleri	☐	☐	☐
V53 Bina kompleksleri	☐	☐	☐
V54 Üniversite Kampüs Alanları	☐	☐	☐
V55 Fuar alanı düzenlemeleri	☐	☐	☐
V56 Park düzenlemeleri ve rekreasyon alanı düzenlemeleri	☐	☐	☐
V57 Kıyı bandı düzenlemeleri (dolgu alanları)	☐	☐	☐
V58 Yol ve kavşak düzenlemeleri	☐	☐	☐
V59 Meydan düzenlemeleri	☐	☐	☐
V60 Yayalaştırma uygulamaları ve sokak düzenlemeleri	☐	☐	☐

Aşağıda belirlenen sorular sadece Büyükşehir Belediyeleri ve Meslek Odalarına Özel Olarak Yöneltilmiştir.

V 61 Belediyenizce Kentinizde en fazla hangi plan uygulamalarını kullanıyorsunuz.

	Nadiren	arasıra	sık sık
1.Revizyon İmar Planı	☐	☐	☐
2.Mevzi İmar Planı	☐	☐	☐
3.İslah imar planları	☐	☐	☐

V62 Kentinizde Kentsel Tasarım konulu projeleri ortaya çıkaran nedenleri önem sırasına göre sıralayınız.

	Pek Önemli	Değil	Önemli	En Önemli
1.Üst plan kararları	☐	☐	☐	☐
2.Ekonomik nedenler	☐	☐	☐	☐
3.Politik nedenler	☐	☐	☐	☐
4.Sosyal nedenler-halkın istekleri	☐	☐	☐	☐

V63 Oda politikası olarak kentsel tasarım konusunda çalıştığınız herhangi bir etkinlik varmı?

- 1 Etkinlik yok
- 2 genel kurul ve toplantı
- 3 komisyon oluşturma

ÖZGEÇMİŞ

Hatice KARABAY AYATAÇ, 1968 yılında İstanbul'da doğdu. İlköğretimini 1974-78 yılları arasında Çapa İlkokulu / Fındıkzade, 1978-79 yılları arasında ise Hamdullah Suphi Tannöver/ Yeşilköy, İlkokulunda tamamladı. 1979- 1982 yılları arasında Muhsin Adil Binal Ortaokulunu, 1982-1985 yılları arasında da Yeşilköy 50. Yıl Lisesini bitirdi. 1985 yılında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümünde başladığı lisans eğitimini 1989 yılında tamamlayarak 1989-1990 yılları arasında 1 yıl süreyle İ.T.Ü. Yabancı Diller ve İnkılap Tarihi Bölümünde İngilizce eğitim gördü. 1990 yılında İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı, Şehirsel Tasarım Programında başladığı yüksek lisans eğitimini 1993 yılında tamamladı. Aynı yıl doktora eğitimine başlayan Ayataç, 1992 yılında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, Şehircilik Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atandı.

1. GENEL BİLGİLER

Soyadı	KARABAY AYATAÇ
Adı	HATİCE
Doğum Tarihi	27.12.1968
Doğum Yeri	İstanbul
Adres (İŞ)	İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, Taşkışla /Beyoğlu İstanbul 80191
Medeni Durumu	Evli

2. EĞİTİM DURUMU

Üniversite	
Lisans	1985-1989 İ.T.Ü. Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü
Lisans Üstü Eğitimi	1989-1990 İ.T.Ü. Yabancı Diller ve İnkılap Tarihi Bölümü İngilizce Hazırlık Eğitimi
	1990-1993 İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı, Şehirsel Tasarım Programı.
Doktora Eğitimi	1993 İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı, Şehirsel Tasarım Programı.
Bildiği Yabancı Dil	İngilizce

3. MESLEKİ DENEYİM

1985-1989	Lisans öğretimi süresince yapılan staj çalışmaları
1990-1993	İ.T.Ü. UYGAR Merkezi Döner Sermaye İşletmeleri, Maçka Demokrasi Parkı proje çalışması (Prof. Hande SUHER, Prof.Dr. Ayten ÇETİNER, Prof.Dr. A.Cengiz YILDIZCI, Doç.Dr. Mehmet OCAKÇI)

4. AKADEMİK DENEYİM

1990	Yüksek Lisans Çalışmaları
1992	Araştırma Görevlisi Kadrosuna Atanma
1993	Doktora Çalışmalarına Başlama

5. ARAŞTIRMA VE YAYINLAR

TEZ

KARABAY, H., (1993) "Kentleşmede Etkin Bir Politika; Yayalaştırma ve Araçları", *Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, (Tez Yürütücüsü; Prof. Hande SUHER).

MAKALE VE BİLDİRİLER

SUHER, H., OCAKÇI, M., AYATAÇ. H., ERDEN, D., ÜSTÜNDAĞ, K., (1999) "Kentleşme Sürecinde Kentsel Yaşamda Kalite", TÜSİAD ve KAL-DER 8. Ulusal Kalite Kongresi, 2000'li Yıllar ve Toplam Kalite Yönetimi CD-ROM, 3-4 Kasım. 1999, Lütfü Kırdar Kongre ve Sergi Salonu, İstanbul.

AYATAÇ, H., (1999) "Gerçek Kent Tasarımcısı Kimdir?", 1. Kentsel Tasarım Kongresi, Bildiriler Kitabı, 26-28.Mayıs. 1999, s.250-257, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul.

AYATAÇ, H., (1999) "To Define The Role and The Function of The Urban Design, Effect on Urban Settlement in Urban Planning Process", 'Housing System In Europe' konulu Eğitim Semineri, YNHR (Young Housing Researchers), İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 24-28. Mayıs.1999, İstanbul.

AYATAÇ, H., (1998) "İstanbul'un Büyük Yangınları; Sebepleri, Tahribat Alanları, Yangın Sonrası Planlama Kriterleri, Prof.Dr. Ayten Çetiner Anı Kitabı, s.279-293, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, Taşkışla-İstanbul.

SUHER, H., OCAKÇI, M., KARABAY, H., ERTEKİN, Ö., (1996), "An Indicator of Sustainable Development; Urban Identity", HABITAT II, İstanbul Workshops, June, 10,1996, İstanbul Technical University, Faculty of Architecture, Taşkışla, İstanbul.

SUHER, H., OCAKÇI M., KARABAY., (1996), "İstanbul Metropolitan Şehir Planlama Sürecinde Kent Kimliği ve Kent İmgesi", İstanbul 2020 Sempozyumu Bildiriler, 17-19. Nisan.1999, s.57-72, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, Taşkışla, İstanbul.

KARABAY, H., (1995), "The Project of Renovation and Preservation of İznik", IFHP Urban Planning Summer School, Planning of Small Towns in Harmony with Nature (Evenings Events), July 31st- August 12th , 1995, Helsinki and Porvoo, Finland .

KARABAY, H., (1995), "Kent İçinde Yaşayabilir-Yaşanabilir Kentsel Mekanların Planlanmasında Bir Politika; Yayalaştırma ve Kentleşmeye Katkısı", Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, 5-7 Haziran 1995, Bildiriler Kitabı, s. 85-93, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Çevre ve Şehircilik UYG-AR Merkezi, Taşkışla, İstanbul.

SUHER, H., BEYGO, C., ERTEKİN, Ö., EYÜBOĞLU, E., GEZİCİ, F., GÜNGÖR, Ö., KARABAY, H., BAYCAN LEVENT, T., TEZER, A., UNUTMAZ, H., YİĞİTER, R., YİRMİBEŞOĞLU, F., YÜZER, M., (1994), "İstanbul Olimpiyat Oyunları Alan Yerleşme ve Düzenleme İlkelerinin Saptanmasına Yardımcı Bir Araştırma", Olimpiyat ve Türkiye sempozyumu, Bildiriler Kitabı, s. 50-95, 17-18. Kasım.1994, İ.T.Ü. Beden Eğitimi Bölümü, İ.T.Ü., Vakfı HDK, TMOK, İstanbul.

SUHER, H., OCAKÇI, M., BERKÖZ AKKAL, L., KARABAY, H., (1992), "Kentiçi Ulaşımında Yayalaştırma ve Kentileşme İlişkileri", TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, İstanbul 2. Kentiçi Ulaşım Kongresi, İstanbul, 16-18 Aralık 1992, Bildiriler Kitabı, s. 184-196.

ARAŞTIRMALAR

SUHER, H., OCAKÇI, M., KARABAY, H., ERTEKİN, Ö., (1996), Sürdürülebilir Planlama'da Kentileşme ve Kent ile ilişkiler, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Kent ve Bölge Planlaması Bölümü, Şehirciliğe Giriş Dersi içinde HABITAT II İstanbul Workshops kapsamında Bakırköy, Bahçelievler, Güngören, Bağcılar, Esenler (Eski Bakırköy İlçesi) ve Beşiktaş İlçelerinde Alansal Analiz - Anket Soruşturmasına dayanan Araştırma, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Taşkışla İstanbul.

SEMİNER ve SÖYLEŞİLER

KARABAY, H., (1994), Kentileşmede Etkin Bir Politika; Yayalaştırma ve Araçları (Y. Lisans Tezinin Sunulması), İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Kent ve Bölge Planlaması Bölümü, Şehircilik Anabilim Dalı Semineri, Taşkışla, İstanbul.

SUHER, H., KUBAT, A.S., KARABAY, H., (1995), Sultanahmet Meydanı ve Nuruosmaniye Caddesi, Meydanlar Konulu Program, TRT TV2 Stüdyo, 9. Şubat, İstanbul.

YARIŞMALAR

Türkiye'de 15. Dünya Şehircilik Günü kapsamında düzenlenen "Nasıl Bir Plancı" konulu Öğrenci Yarışması, 6-8 Kasım 1991, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi.

Taşkışla'da yer alan eski Gemi Havuzunun "Taşkışla'da Bilim ve Teknoloji Merkezi" olarak tasarımı konulu mimari proje yarışması 10.10.1997-10.11.1997. Derece verilmedi (Satın Alma) (Dr. Funda YİRMİBEŞOĞLU ile birlikte)

DİĞER FAALİYETLER

İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi ve Fransız Enstitüsü ile ortak düzenlenen, 24-25 Mayıs 2000 tarihinde düzenlenen "Toplu Konut Politikalarının Gelişimi- Türkiye - Fransa Örnekleri" toplantının organizasyon komitesi üyeliği (Prof. Dr. Mine İnceoğlu, Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy, Prof. Dr. Ahsen Özsoy, Doç. Dr. Gülten Erkut, Doç. Dr. Işıl Hacıhasanoğlu, Doç. Dr. Handan Türkoğlu, Araş. Gör. Elmira Şener ile birlikte) görevi,

Prof.Dr. Gündüz ATALIK'ın Yasal Görev Süresinin sona ermesi sebebiyle Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü Üyeleri tarafından Şubat 1999 tarihinde "Prof.Dr. Gündüz ATALIK'A ARMAĞAN" Makaleler Kitabı hazırlama komisyonu; (Prof.Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY, Doç.Dr. Mesture AYSAN, Araş.Gör. Funda YİRMİBEŞOĞLU, Araş.Gör.Engin EYÜBOĞLU, Araş.Gör. Mehmet Ali YÜZER, Araş.Gör. Özhan ERTEKİN ile birlikte) görevi,

Konut Araştırmaları Ünitesi (Housing Research Unit- HRU) kapsamında 7. Nisan.1999 tarihinde düzenlenen Housing& Sustainability : Emerging Trends for New Millennium konulu seminer organizasyon komitesi (Prof.Dr. Ahsen ÖZSOY, Doç.Dr. Handan TÜRKOĞLU, Yrd.Doç.Dr. Ferhan GEZİCİ, Araş.Gör. Dilek YILDIZ ile birlikte) görevi,

İ.T.Ü. 225. Yıl Etkinlikleri Hazırlık Komitesi, Söyleşi-Panel Komisyonu, (Prof. A.S. Kubat, Araş. Gör. F. Gezici, Araş. Gör. Cem Beygo ile birlikte), Mayıs-Haziran, 1998.

Prof.Dr. Ayten Çetiner' in Yasal Görev Süresinin sona ermesi sebebiyle Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü Üyeleri tarafından Mart 1998 tarihinde "Prof.Dr. Ayten ÇETİNER'E ARMAĞAN" Makaleler Kitabı hazırlama komisyonu; (Prof.Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY, Doç.Dr. Mesture AYSAN, Araş.Gör.Engin EYÜBOĞLU, Araş.Gör. Mehmet Ali YÜZER, Araş.Gör. Özhan ERTEKİN) görevi.

Habitat II İstanbul Workshops, Hazırlık Komitesi (10-14 Haziran 1996) İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Taşkışla İstanbul.

İstanbul 2020 Sempozyumu Düzenleme Kurulu Üyeliği, (17-19 Nisan 1996) İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, Taşkışla, İstanbul. (Prof. Dr. İsmet Kılınçaslan, Prof. Dr. Hale Çıracı, Doç.Dr. Perver Korça, Doç.Dr. Handan Türkoğlu, Araş.Gör. Hakan Unutmaz, Özhan Ertekin, M.Ali Yüzer, Özlem Güngör, Cem Beygo ile birlikte)

Hatice Ayataç halen fakülte staj komisyonu, ENHR (European Network For Housing Research) ve IAPS (International Asociation For People-Environment Studies) üyesidir.